

Załącznik do uchwały Nr 2447/212/12
Zarządu Województwa Mazowieckiego
z dnia 27 listopada 2012 r.

Założenia do Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014- 2020

2012-11-19

Spis treści

I.	Wstęp	4
II.	Uwarunkowania zewnętrzne procesu programowania RPO WM na lata 2014-2020	5
II.1.	Uwarunkowania strategiczne	5
	Kontekst europejski.....	7
	Kontekst krajowy	8
	Kontekst regionalny.....	9
II.2.	Uwarunkowania wynikające ze statusu województwa mazowieckiego w nowej perspektywie finansowej	10
II.3.	Warunkowość ex-ante.....	15
II.4.	Uwarunkowania finansowe.....	17
III.	Programowanie - metodyka pracy	19
III.1.	Podejście makro (organizacja pracy).....	19
III.2.	Podejście mikro (pisanie).....	22
IV.	Zarys diagnozy społeczno-gospodarczej.....	25
	Pozycja Mazowsza w kraju i w UE	26
	Działalność badawczo-rozwojowa.....	26
	<i>Internet szerokopasmowy oraz technologie informacyjno-komunikacyjne</i>	30
	<i>Mazowiecka przedsiębiorczość na tle kraju</i>	37
	<i>Środowisko</i>	39
	<i>Sytuacja osób niepełnosprawnych na rynku pracy</i>	59
	<i>Sytuacja osób długotrwale bezrobotnych na rynku pracy</i>	60
	<i>Integracja społeczna</i>	60
	<i>Edukacja</i>	65
	Przedwcześnie opuszczający system edukacji (<i>Early school leavers</i>).....	72
	Infrastruktura społeczna	75
V.	Inteligentna specjalizacja	79
VI.	Określenie wstępnych obszarów wsparcia w ramach celów tematycznych.....	81
	Cel tematyczny 1 <i>Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji</i>	81
	Cel tematyczny 2 <i>Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych</i>	82
	Cel tematyczny 3 <i>Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury</i>	84
	Cel tematyczny 4 <i>Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach</i>	85
	Cel tematyczny 5 <i>Promowanie dostosowania do zmiany klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem</i>	89

Cel tematyczny 6 <i>Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów</i>	90
Cel tematyczny 7 <i>Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych</i>	91
Cel tematyczny 8 <i>Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników</i>	93
Cel tematyczny 9 <i>Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem</i>	94
Cel tematyczny 10 <i>Inwestycje w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie</i>	96
VII. <i>Propozycja konsultacji społecznych projektu RPO WM</i>	97
Cel i podstawy prawne	97
Załącznik nr 1 <i>Komplementarność z dokumentami strategicznymi</i>	101
Załącznik nr 2 <i>Harmonogram opracowywania projektu regionalnego programu operacyjnego</i> ...	116
Załącznik nr 3 <i>Analiza SWOT dla poszczególnych celów tematycznych</i>	117

Wstęp

Niniejszy dokument został opracowany na podstawie projektu pakietu legislacyjnego dla polityki spójności na lata 2014-2020, przedstawionego przez Komisję Europejską w 2011 r., oraz dokumentów europejskich i krajowych o charakterze strategicznym (Strategia Europa 2020, Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju Polska 2030, Strategia Rozwoju Kraju Polska 2020 wraz z 9 strategiami horyzontalnymi).

Podstawą do wyznaczenia obszarów wsparcia dla dwufundusowego *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014 - 2020* (RPO WM 2014-2020) jest przede wszystkim projekt aktualizacji *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 r. Inteligentne Mazowsze*.

Założenia zawierają informacje na temat:

- Uwarunkowań zewnętrznych wpływających na proces programowania RPO WM 2014-2020, w tym na uwarunkowania finansowe;
- Metodyki programowania, w tym harmonogramu prac związanych z opracowaniem projektu RPO WM 2014-2020;
- Zarysu diagnozy społeczno-gospodarczej i analizy SWOT;
- Propozycji obszarów wsparcia dla celów tematycznych określonych w projekcie pakietu legislacyjnego,
- Komplementarności z dokumentami strategicznymi;
- Procesu konsultacji społecznych RPO WM 2014-2020.

Z uwagi na fakt, że dokument został opracowany na podstawie projektów rozporządzeń i dokumentów strategicznych, założenia mogą ulec modyfikacji na etapie opracowywania projektu RPO WM 2014-2020.

Należy jednocześnie zaznaczyć, że szczegółowe zasady programowania nowej perspektywy miały zostać opublikowane przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego (MRR) we wrześniu br., w dokumencie pn. „System programowania i wdrażania dokumentów związanych z perspektywą finansową UE 2014-2020”¹. Materiał ten będzie zawierał: wskazówki i rekomendacje dotyczące przygotowania programów operacyjnych, sposobu wyboru celów i kierunków rozwoju wspieranych w ramach 3 polityk unijnych (PS, WPR i WPRyB), zasady podziału środków oraz mechanizmy zapewnienia koordynacji i komplementarności interwencji z różnych programów, podstawowe zasady wdrażania w ramach perspektywy finansowej UE 2014-2020, założenia systemu monitorowania i kontroli, rozwiązania w zakresie układu instytucjonalnego.

Wskazane wyżej czynniki w ocenie Instytucji Zarządzającej RPO WM mogą stanowić krytyczne determinanty zmiany przedstawionego w projekcie Założeń RPO WM 2014-2020 procesu programowania. Wynika to zarówno ze zdefiniowanych uwarunkowań zewnętrznych niezależnych od IZ RPO WM, a także wyników procesu konsultacji społecznych.

¹ Do dnia 15 października 2012 r. materiał ten nie został opublikowany przez MRR.

I. Uwarunkowania zewnętrzne procesu programowania RPO WM na lata 2014-2020

II.1. Uwarunkowania strategiczne

Opracowanie projektów dokumentów programowych dla perspektywy 2014+, zgodnie z intencją Komisji Europejskiej, powinno nastąpić do końca 2012 r.² Jednak proces ten obarczony jest wysokim stopniem zmienności i jego przebieg będzie uzależniony od spełnienia szeregu warunków, w znacznym stopniu niezależnych od działań podejmowanych przez Instytucję Zarządzającą Regionalnym Programem Operacyjnym. Wynika to z równoległego ustalania nowych zasad dla Polityki Spójności w Unii Europejskiej na poziomie Państw Członkowskich UE oraz przeprowadzania reformy zarządzania rozwojem kraju, w oparciu o system 9 zintegrowanych strategii horyzontalnych, powiązanych wzajemnie celami i wskaźnikami rozwoju.

Równocześnie, na poziomie europejskim trwają negocjacje w celu wypracowania ram Polityki Spójności na lata 2014-2020. Polityka Spójności w nowej perspektywie jest ukierunkowana na realizację celów Strategii „EUROPA 2020”, poprzez koncentrację na przedsięwzięciach przynoszących największe efekty w zakresie pobudzania konkurencyjności UE, przy jednoczesnym zachowaniu jej nadrzędnego, traktatowego celu, jakim jest spójność gospodarcza, społeczna i terytorialna. Nowy model Polityki Spójności opiera się na wprowadzeniu Wspólnych Ram Strategicznych oraz Umowy Partnerstwa³, które mają na celu zapewnienie koordynacji między funduszami Polityki Spójności (tj. Europejskim Funduszem Rozwoju Regionalnego, Europejskim Funduszem Społecznym, Funduszem Spójności a Europejskim Funduszem Rolnym na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich i Europejskim Funduszem Morskim i Rybołówstwa). Zgodnie z propozycją Komisji projektowi Umowy Partnerstwa powinny towarzyszyć projekty programów, co niektóre państwa członkowskie uznały za niewykonalne. W tym scenariuszu, fundusze w ramach Polityki Spójności należy wdrażać na podstawie programów operacyjnych spójnych z Umową Partnerstwa.

Najważniejszy nowy element procesu programowania strategicznego – zintegrowane podejście, polega na tym, że – oprócz EFRR, EFS i Funduszu Spójności – proponowane Wspólne Ramy Strategiczne obejmują również Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejski Fundusz Morski i Rybacki. Państwa członkowskie generalnie z aprobatą odnotowały ujednoczenie i koordynację wszystkich pięciu funduszy we Wspólnych Ramach Strategicznych. Niektóre delegacje opowiadają się za tym, by Wspólne Ramy Strategiczne zapewniały wytyczne strategiczne i koordynację w odniesieniu do tematycznego i terytorialnego wymiaru wsparcia z funduszy objętych wspólnymi ramami strategicznymi i innymi politykami unijnymi na szczeblu europejskim, ale by nie nakładały niezróżnicowanych ograniczeń w przypadku interwencji tych funduszy na szczeblu krajowym i regionalnym. W tym kontekście wiele państw członkowskich zakwestionowało wprowadzenie kluczowych działań, ze względu na ich powiązanie z pozostałymi elementami programowania strategicznego, zwłaszcza z celami tematycznymi, priorytetami inwestycji i kategoriami interwencji.

W ramach opracowywania nowych zasad Polityki Spójności po roku 2014, prowadzone są:

- a) negocjacje *Wieloletniej Perspektywy Finansowej* - w tym wysokości środków oraz podstawowych zasad finansowych (w tym na Politykę Spójności);
- b) negocjacje pakietu rozporządzeń dla Polityki Spójności i innych powiązanych polityk, w których ustalone zostaną zasady programowania, zarządzania i wydatkowania środków

² Zgodnie z informacją MRR, są realne szanse na zakończenie negocjacji w Radzie ds. Ogólnych (GAC), zagadnień związanych z pakietem rozporządzeń w czasie prezydencji cypryjskiej, tj. przed końcem 2012 r.

³ Zgodnie z propozycją Komisji projektowi umowy o partnerstwie powinny towarzyszyć projekty programów.

- UE oraz odrębnie Wspólnych Ram Strategicznych (poza zapisami dotyczącymi WRS określonymi w rozporządzeniach);
- c) prace nad nowymi edycjami *Krajowych Programów Reform* ukierunkowanych na realizację celów Strategii UE 2020 (w 2012 i 2013 r.) i innych dokumentów powiązanych;
 - d) prace nad finalizacją krajowych dokumentów strategicznych, które określą cele polityki rozwoju do roku 2020 (KPZK⁴, SRK⁵ oraz 9 strategii horyzontalnych);
 - e) procedury związane z wdrażaniem *Planu działań KSRR*;
 - f) przygotowania do stworzenia szczegółowych zasad i rozwiązań prawnych dla implementacji KSRR⁶ oraz innych prawnych podstaw dla prowadzenia polityki rozwoju po roku 2014 wynikających np. z rozporządzeń UE (nowelizacja UZPPR⁷ lub przygotowanie nowej ustawy).

Terminarz realizacji zadań wymienionych powyżej, został określony przez Komisję Europejską oraz Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Zakłada on, że przygotowanie przez właściwe instytucje wstępnych projektów regionalnych programów operacyjnych powinno nastąpić w okresie od lipca do listopada br. (pięć miesięcy), tak, aby w grudniu br. można byłoby je przedstawić do zaopiniowania przez MRR, pod kątem ich zgodności z dokumentami strategicznymi (unijnymi, krajowymi i regionalnymi). Ostateczne wersje regionalnych programów operacyjnych (obejmujące ewaluację *ex-ante*, ocenę oddziaływania na środowisko i konsultacje społeczne), powinny zostać opracowane od stycznia do czerwca 2013 r.

W czerwcu 2012 r. MRR opublikował dokument, którego rolą jest analiza dotychczasowych doświadczeń oraz wniosków z procesu negocjacji projektów rozporządzeń Komisji Europejskiej pn. „Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020 – uwarunkowania strategiczne”. Dokument ma stanowić podstawę do dyskusji na temat zakresu wsparcia działań rozwojowych środkami unijnymi z funduszy Wspólnych Ram Strategicznych (EFRR, EFS, FS, EFRROW i EFMR) w latach 2014-2020. Jednak należy podkreślić, że obecnie odnosi się on przede wszystkim do funduszy polityki spójności (Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności), ponieważ tempo negocjacji unijnych jest w ich przypadku większe niż dla EFRROW i EFMR. Dopiero w miarę zapadania kolejnych decyzji na forum UE, będzie można wypracowywać zasady warunkujące spójną interwencję wszystkich pięciu funduszy WRS w Polsce (czyli włącznie z EFRROW i EFMR) w przyszłym okresie programowania, które powinny zostać ujęte w następujących edycjach tego dokumentu.

Ministerstwo Rozwoju Regionalnego we wrześniu 2012 r. przygotowało „Założenia Umowy Partnerstwa”, które określają m.in. innymi liczbę i zakres programów operacyjnych, ramy instytucjonalne systemu wdrażania, kluczowe kierunki interwencji, koncentrację tematyczną, warunkowość *ex-ante*, podział interwencji pomiędzy kraj i region oraz stopień uzupełniania się interwencji finansowanych z Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej oraz Rybackiej.

Po zatwierdzeniu przez Radę Ministrów „Założeń Umowy Partnerstwa” oraz „Systemu programowania wdrażania”, MRR przystąpi do opracowania projektu Umowy Partnerstwa. Równoległe do procesu przygotowania projektu Umowy Partnerstwa opracowane zostaną projekty programów operacyjnych. Negocjacje z Komisją Europejską Umowy Partnerstwa oraz programów operacyjnych planowane są w okresie październik-grudzień 2013 roku. Ponadto, równoległe do prac nad Umową Partnerstwa oraz programami operacyjnymi prowadzone będą prace nad przygotowaniem zmian prawnych, które będą dostosowane do zapisów rozporządzeń przyjętych przez Komisję Europejską.

⁴ Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, została przyjęta przez Rząd RP w dniu 13 grudnia 2011 r.

⁵ Strategia Rozwoju Kraju 2020, została przyjęta przez Rząd RP w dniu 25 września 2012 r.

⁶ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie, została przyjęta przez Rząd RP w dniu 13 lipca 2010 r.

⁷ Ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (UZPPR).

Jednak, jako główne wyzwanie dla programowania 2014+ należy wskazać koordynację wsparcia w ramach Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej oraz Rybackiej. W okresie 2007-2013 programy PS, WPR i WPRyb nie są koordynowane na szczeblu regionalnym, co zmniejsza ich oddziaływanie. W nowej perspektywie może to zostać osiągnięte przede wszystkim poprzez powierzenie funkcji zarządczych (dotyczy funduszy: EFRR, EFS, EFRROW, EFMR) samorządom województw. Na dzień dzisiejszy nie rozstrzygnięto sposobu rozwiązania tej kwestii – czy będzie to formuła jednego programu wielofunduszowego/dwufunduszowego lub też kilku programów jednofunduszowych, zarządzanych przez jedną Instytucję Zarządzającą.

Zdefiniowane wyżej „ograniczenia” w procesie tworzenia dokumentów programowych dla nowej perspektywy finansowej, nie oznaczają braku możliwości podejmowania działań. Środowisko niepewności, czyli duża liczba czynników, które mogą powodować zmianę podjętych już decyzji, wymusza uelastycznienie procesu programowania regionalnego programu operacyjnego i stałą gotowość do wprowadzania modyfikacji (reaktywność).

Niewątpliwie natomiast, działania planistyczne powinny bazować na opublikowanych i obowiązujących dokumentach strategicznych (unijnych i krajowych) oraz projekcie pakietu rozporządzeń dla Polityki Spójności i innych powiązanych polityk, w ramach których ustalone zostaną zasady programowania, zarządzania i wydatkowania środków UE, uwzględniając kontekst:

- europejski;
- krajowy;
- regionalny.

Kontekst europejski

Rezultatem prac Komisji Europejskiej nad nową perspektywą finansową na lata 2014-2020, jest pakiet propozycji legislacyjnych, na który składają się projekty 6 rozporządzeń:

1. rozporządzenie ramowe, ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS), Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybołówstwa (EFRM);
2. rozporządzenie dot. Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR);
3. rozporządzenie dot. Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS);
4. rozporządzenie dot. Funduszu Spójności;
5. rozporządzenie dot. Europejskiej Współpracy Terytorialnej (EWT);
6. rozporządzenie dot. Europejskiego Ugrupowania Współpracy Terytorialnej (EUWT).

Pakiet zawiera również projekty rozporządzeń powiązanych z Polityką Spójności: rozporządzenie dotyczące Europejskiego Funduszu Dostosowania do Globalizacji (EGF), rozporządzenie dotyczące Programu na rzecz przemian i innowacji społecznych oraz komunikat w sprawie Funduszu Solidarności Unii Europejskiej.

Publikacja ta rozpoczęła oficjalną debatę nt. przyszłości Polityki Spójności po 2013 r. w Radzie Unii Europejskiej. Będzie toczyła się ona w kontekście unijnych negocjacji budżetowych, prowadzonych na podstawie propozycji Komisji Europejskiej zawartych w komunikacie w sprawie budżetu UE na lata 2014-2020, opublikowanym 29 czerwca 2011 r.

Zgodnie z propozycją Komisji, Polityka Spójności w latach 2014-2020 ma dysponować budżetem w wysokości 336 mld euro, w tym m. in.: 162,6 mld euro na regiony słabiej rozwinięte; 38,9 mld euro

na tzw. regiony przejściowe; 53,1 mld euro na regiony rozwinięte; 11,7 mld euro na współpracę terytorialną oraz 68,7 mld euro na Fundusz Spójności.

W związku z tym, że Komisja zaproponowała zestaw wspólnych przepisów dla pięciu funduszy w jednym akcie ustawodawczym – co spotkało się z pozytywnym przyjęciem ze strony państw członkowskich – podstawowe znaczenie ma obecnie koordynacja procesu negocjowania regulacji dotyczących poszczególnych funduszy, tak by zapewnić ich harmonizację i spójność.

Wiele państw członkowskich, w ramach prac Grupy B.05, zgłosiło wątpliwości co do tego, czy zintegrowane podejście obejmujące wiele funduszy może się sprawdzić w praktyce ze względu na to, że w porównaniu z obecnym okresem programowania proponowany poziom współfinansowania jest niższy, a osie priorytetowe mają dotyczyć jednego funduszu.

Na poziomie Państw Członkowskich UE, zapewnienie sprawnego przebiegu negocjacji pakietu rozporządzeń dla Polityki Spójności po 2013 r. oraz doprowadzenie do możliwie najdalszego konsensusu w wybranych obszarach, realizowane jest w drodze formalnych negocjacji nowych rozporządzeń na forum grupy roboczej ds. działań strukturalnych Rady UE (ang. Structural Actions Working Party – SAWP, B.05). Podkreślić należy istotność ustaleń Grupy B.05, która jest opiniotwórczym gremium, skupiającym przedstawicieli Państw Członkowskich UE. W pracach Grupy biorą również udział regionalne instytucje zarządzające – w tym Mazowsze, poprzez analizę i opiniowanie materiałów, będących przedmiotem obrad tego zespołu.

Kontekst krajowy

Kluczowe znaczenie ma tutaj skorelowanie podejmowanych działań z celami określonymi w następujących dokumentach strategicznych:

1. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie, przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 13 lipca 2010 r.;
2. nowy model zintegrowanego zarządzania rozwojem kraju do 2020 r., na który oprócz KSRR składa się 8 pozostałych strategii zintegrowanych:
 - a) Strategia innowacyjności i efektywności gospodarki;
 - b) Strategia rozwoju zasobów ludzkich;
 - c) Strategia rozwoju transportu do 2020 roku;
 - d) Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko;
 - e) Sprawne państwo;
 - f) Strategia rozwoju kapitału społecznego;
 - g) Strategia rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego RP;
 - h) Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa;
3. raport Polska 2030⁸;
4. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030⁹.

Nowy paradygmat rozwoju polityki regionalnej określony w KSRR koncentruje się na trzech celach:

1. Konkurencyjność – koncentracja procesów rozwojowych na podstawowej sieci miast (polaryzacja) oraz rozprzestrzenianie się procesów rozwojowych na pozostałe obszary (dyfuzja);

⁸ Główne założenia raportu *Polska 2030*: 1. Tworzenie funkcjonalnych powiązań terenów wolniej rozwijających się z liderami wzrostu (miastami). 2. Poprawa dostępu do technologii i edukacji cyfrowej. 3. Rozbudowa infrastruktury pozwalająca na skrócenie czasu dojazdu do miast.

⁹ W dniu 13 grudnia 2011 r. Rada Ministrów podjęła uchwałę w sprawie przyjęcia *KPZK 2030*. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Celem strategicznym KPZK jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie czasu.

2. Spójność – budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych;
3. Sprawność - poprzez zwiększenie roli województw oraz nowe instrumenty wdrażania polityki regionalnej (wielopoziomowe zintegrowane podejście).

Nowe instrumenty wdrażania polityki regionalnej wskazane w KSRR to:

- a) krajowe i regionalne obserwatoria rozwoju regionalnego;
- b) krajowe i regionalne fora terytorialne;
- c) nowy kontrakt terytorialny.

Regionalne Obserwatoria Terytorialne (ROT) tworzone są obligatoryjnie przez samorządy wojewódzkie i, obok analogicznej instytucji na poziomie krajowym, mają tworzyć system współpracy i przepływu informacji między najważniejszymi podmiotami publicznymi biorącymi udział w realizacji polityki rozwoju na szczeblu regionalnym, w celu monitorowania i oceny całości interwencji publicznej mającej wpływ terytorialny.

Regionalne Forum Terytorialne (RFT) będzie platformą do dyskusji strategicznej na temat celów, kierunków i efektów polityki regionalnej oraz zapewni wymianę informacji i doświadczeń pomiędzy aktorami polityki regionalnej z obszaru województwa.

Kontrakt terytorialny to nowy instrument partnerstwa i koordynacji działań ukierunkowanych terytorialnie. Jest najważniejszym instrumentem planistycznym, zapewniającym realizację polityk publicznych o oddziaływaniu terytorialnym (w tym polityki regionalnej) w sposób uwzględniający ich specyficzne uwarunkowania wewnętrzne. Kontrakt zawiera cele i zadania poszczególnych jego sygnatariuszy oraz określa instrumenty realizacji, odchodząc od silnie scentralizowanego modelu sprawowania władzy na rzecz wzmocnienia wielopoziomowego systemu zarządzania. Kontrakt, co do zasady, zawierany jest pomiędzy stroną rządową oraz samorządem województwa, na okres minimum 3-letni. Po tym okresie możliwe są modyfikacje w oparciu o przegląd jego realizacji. Kontrakt obejmuje przedsięwzięcia priorytetowe, najważniejsze z punktu widzenia rządu oraz samorządu, istotne dla rozwoju regionu. Na poziomie regionalnym włączyć należy podmioty publiczne jak i innych partnerów (społeczno-gospodarczych, organizacje pozarządowe, partnerów prywatnych), tworzące partnerstwa i nieformalne ugrupowania na rzecz realizacji kontraktu.

Kontekst regionalny

Proces programowania RPO WM 2014-2020 powinien uwzględniać architekturę aktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 r., na którą składają się: priorytety, strategiczne cele rozwoju oraz cele je wspierające o charakterze równoważącym. Cele te zostały podporządkowane długookresowym priorytetom rozwoju regionalnego. Do sześciu obszarów tematycznych (Przemysł i produkcja – Gospodarka – Przestrzeń/Transport – Społeczeństwo – Środowisko i energetyka – Kultura i dziedzictwo) zostały przyporządkowane cele cząstkowe¹⁰.

Regionalny program operacyjny, podobnie jak Strategia, powinien koncentrować się na działaniach zorientowanych na strategiczne dziedziny decydujące o konkurencyjności i spójności województwa mazowieckiego.

Przy formułowaniu układu celów RPO WM 2014-2020 konieczne jest zatem zachowanie spójności z krajowymi i europejskimi dokumentami strategicznymi. Strategia skonstruowana została w duchu zgodności z KSRR. Wyodrębniony został podział na działania w obszarze polityki konkurencyjności i spójności, co umożliwi uzyskanie kompatybilności z nadrzędnymi dokumentami strategicznymi.

¹⁰Na podst. Założeń aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego, MBPR, październik 2011 r.

Cele szczegółowe programu operacyjnego należy wypracować przy uwzględnieniu wymiaru terytorialnego. Szczególną wagę w projekcie RPO WM 2014-2020, będzie miało określenie zakresu wsparcia dla miast i uzyskanie efektu synergii z interwencją PROW dla obszarów wiejskich regionu.

W procesie programowania regionalnego programu operacyjnego w relacji do KSRR, priorytetowe znaczenie dla województwa mazowieckiego będzie miała koncentracja na następujących przedsięwzięciach określonych w ramach prac nad KSRR, jako podejmowanych wspólnie przez rząd i samorząd:

- wzmocnienie metropolitalnych funkcji Warszawy;
- rozwój innowacyjnych branż działalności gospodarczej Województwa;
- poprawa spójności przestrzenno-funkcjonalnej;
- wzmacnianie policentrycznego obszaru metropolii warszawskiej;
- poprawa jakości edukacji na obszarach wiejskich.

Zgodnie z zapisami „Założeń aktualizacji Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego”, polityka przestrzenna województwa może być określana i realizowana jedynie w ramach ogólnej strategii rozwoju¹¹. Polityka przestrzenna, jako polityka ponadsektorowa, wskazuje na przestrzenne uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego, a tym samym ukierunkowuje ogólną strategię rozwoju. Z punktu widzenia możliwości prowadzenia polityki wojewódzkiej musi więc istnieć spójność strategii rozwoju województwa i planu zagospodarowania przestrzennego. Wojewódzka polityka regionalna i wojewódzka polityka przestrzenna są współzależne, gdyż są w swojej istocie pochodną strategicznych celów rozwoju i razem współtworzą zintegrowany system planowania strategicznego.

Odpowiednie przygotowanie do realizacji zadań związanych z wykorzystaniem środków unijnych w ramach nowej perspektywy finansowej 2014-2020, wymaga od samorządu województwa mazowieckiego podjęcia działań, prowadzących do zapewnienia odpowiedniej komplementarności i synergii wsparcia między poziomem europejskim, krajowym i regionalnym.

Na poziomie regionalnym wsparcie powinno być skoncentrowane na wzmacnianiu potencjałów, wynikających ze Strategii Regionalnej Województwa Mazowieckiego z uwzględnieniem specjalizacji regionalnych (kwestia omówiona szerzej w rozdziale VI niniejszego dokumentu).

Realizacja powyższych zadań w przyszłej perspektywie, wymaga skoordynowania procesu programowania przez wszystkie podmioty organizacyjne odpowiedzialne za przygotowanie oraz wdrożenie dokumentów programowych województwa mazowieckiego dla perspektywy finansowej 2014-2020, zarówno w obszarze Polityki Spójności jak i Wspólnej Polityki Rolnej i Rybackiej.

II.2. Uwarunkowania wynikające ze statusu województwa mazowieckiego w nowej perspektywie finansowej

Mazowsze jest najzamożniejszym regionem Polski (2008 r. na 5,2 mln jego mieszkańców – 13% ludności kraju – przypadało ponad 21% rocznego, krajowego PKB). Jednocześnie jest ono znacznie zróżnicowane przestrzennie pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego. Różnice w wielkości PKB per capita pomiędzy Warszawą a najbiedniejszymi powiatami województwa wynoszą ponad 4:1¹². Województwo mazowieckie ze względu na przekroczenie 75-procentowego progu średniej zamożności regionów UE, jako pierwsze polskie województwo opuści grupę najbiedniejszych regionów UE objętych najintensywniejszą pomocą. W zależności od okresu referencyjnego, który

¹¹Założenia aktualizacji... , są efektem drugiej fazy prac nad aktualizacją Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego, rozpoczętych na podstawie Uchwały Nr 166/10 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 11 października 2010 roku w sprawie przystąpienia do sporządzenia zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego, która została podjęta po dokonaniu oceny aktualności planu dotychczas obowiązującego.

¹² Na podst.: Programowanie perspektywy finansowej 2014 -2020 - Założenia Umowy Partnerstwa.

będzie podstawą dla naliczania poziomu PKB na mieszkańca, Mazowsze zostanie zaliczone w nowej perspektywie finansowej do kategorii regionów przejściowych (PKB na mieszkańca wynosi od 75% do 90% średniego poziomu w UE-27), lub lepiej rozwiniętych (PKB na mieszkańca przekracza 90% średniego poziomu w UE-27).

Zgodnie z art. 84 ust. 2 projektu rozporządzenia ogólnego, wszystkie regiony, których PKB na mieszkańca w okresie 2007-2013 wyniósł mniej niż 75 % średniej UE-25 w okresie odniesienia, lecz których PKB na mieszkańca wzrósł do ponad 75 % średniej UE-27, powinny otrzymać alokację z funduszy strukturalnych równą co najmniej dwóm trzecim ich alokacji na okres 2007-2013 (tzw. *safety net*).

Wzmocnieniu istniejących potencjałów rozwojowych ma służyć koncentracja tematyczna (*ring-fencing*), zapewniając lepsze wykorzystanie interwencji na dziedzinach kluczowych dla rozwoju w najbliższych latach, przy niezbędnej dla uzyskania oczekiwanego wpływu wielkości zaangażowanych środków. Interwencje powinny być podejmowane na tych polach, gdzie działanie rynku jest niewystarczające lub gdzie zachodzi konieczność pobudzenia inwestycji prywatnych i w takim zakresie, jaki jest niezbędny do osiągnięcia zaplanowanych celów i rezultatów.

Ring-fencing, czyli wymóg przeznaczania określonej ilości środków unijnych na konkretne cele, oznacza w przypadku Mazowsza, jako regionu lepiej rozwiniętego lub regionu w okresie przejściowym:

- a) obowiązek alokowania co najmniej **80 %** całkowitych środków z **EFRR** na szczeblu krajowym na jeden lub więcej celów tematycznych określonych w art. 9 pkt 1, 2, 3 i 4 rozporządzenia ogólnego¹³.

W regionach słabiej rozwiniętych obowiązkowy poziom alokacji EFRR wynosi 50%;

- b) co najmniej **20%** całkowitych środków z **EFRR** na szczeblu krajowym należy przeznaczyć na 4 cel tematyczny: *Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach*.

W regionach słabiej rozwiniętych wartość ta wynosi 10% alokacji krajowej EFRR.

W drodze odstępstwa (dotyczy pkt. a) i b)), w regionach lepiej rozwiniętych i w regionach w okresie przejściowym, co najmniej **60 %** całkowitych środków z **EFRR** na szczeblu krajowym może zostać przydzielonych do jednego lub więcej celów tematycznych nr 1, 2, 3, 4.

- c) możliwość zastosowania, w drodze odstępstwa, tzw. mechanizmu kompensacyjnego dla **EFRR**, pozwalającego na naliczanie poziomów *ring-fencingu* określonych dla Celów tematycznych: 1, 2, 3, 4, przyporządkowanych do poszczególnych kategorii regionów, następnie sumowaniu alokacji na poziomie krajowym i jej dowolnym zaprogramowaniu na poszczególne regiony (liczy się ogólna alokacja na dany cel tematyczny w kraju a nie na poszczególne kategorie regionów);
- d) włączenie, w drodze odstępstwa, środków z Funduszu Spójności do ring-fencingu na gospodarkę niskoemisyjną (cel 4). Po włączeniu Funduszu Spójności byłoby to 12 proc. Decyzję o tym podejmowałyby państwa członkowskie. Środki te powinny być alokowane proporcjonalnie do poszczególnych kategorii regionów na podstawie ich względnych udziałów w ogólnej liczbie ludności danego państwa członkowskiego. Jest to korzystne rozwiązanie, pozwala bowiem na „uwolnienie” części środków z EFRR i wydatkowaniu ich np. na infrastrukturę podstawową.

¹³ Są to: Cel 1. Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji; Cel 2. Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych; Cel 3. Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw, sektora rolnego (w odniesieniu do EFRR) oraz sektora rybołówstwa i akwakultury (w odniesieniu do EFRR). Cel 4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach.

- e) w regionach lepiej rozwiniętych: obowiązek zapewnienia przez państwo członkowskie, skoncentrowania od 45 do 50% środków Funduszy Strukturalnych (EFRR i EFS) na celach tematycznych: 8, 9 i 10¹⁴;
- f) w regionach w okresie przejściowym, obowiązek koncentracji przez państwo członkowskie od 35 do 40% środków Funduszy Strukturalnych na celach tematycznych: 8, 9, 10. W regionach słabiej rozwiniętych będzie to przedział od 25% do 30% alokacji Funduszy Strukturalnych na kraj;

Dotyczy pkt. e) i f) – w drodze odstępstwa, na podst. art. 84 ust. 3 projektu rozporządzenia ogólnego, dla Funduszy Strukturalnych, minimalny udział określony dla kategorii regionu może być niższy od minimalnego poziomu w przedziałach wskazanych powyżej, pod warunkiem, że taki spadek jest kompensowany przez wzrost w innych kategoriach regionów. Otrzymana suma na poziomie krajowym dla wszystkich kategorii regionów nie powinna być odpowiednio mniejsza niż suma na poziomie krajowym, wynikająca ze stosowania minimalnych poziomów w zakresach określonych powyżej.

- g) w regionach lepiej rozwiniętych: obowiązek zapewnienia przez państwo członkowskie skoncentrowania **przynajmniej 80%** alokacji **EFS** dla każdego programu operacyjnego na maksymalnie czterech priorytetach inwestycyjnych określonych w celach tematycznych 8-11;
- h) w regionach w okresie przejściowym: obowiązek zapewnienia przez państwo członkowskie koncentracji **przynajmniej 70%** alokacji **EFS** dla każdego programu operacyjnego na maksymalnie czterech priorytetach inwestycyjnych określonych w celach tematycznych 8-11. W regionach słabiej rozwiniętych wartość obowiązkowej koncentracji środków EFS wynosi 60%.

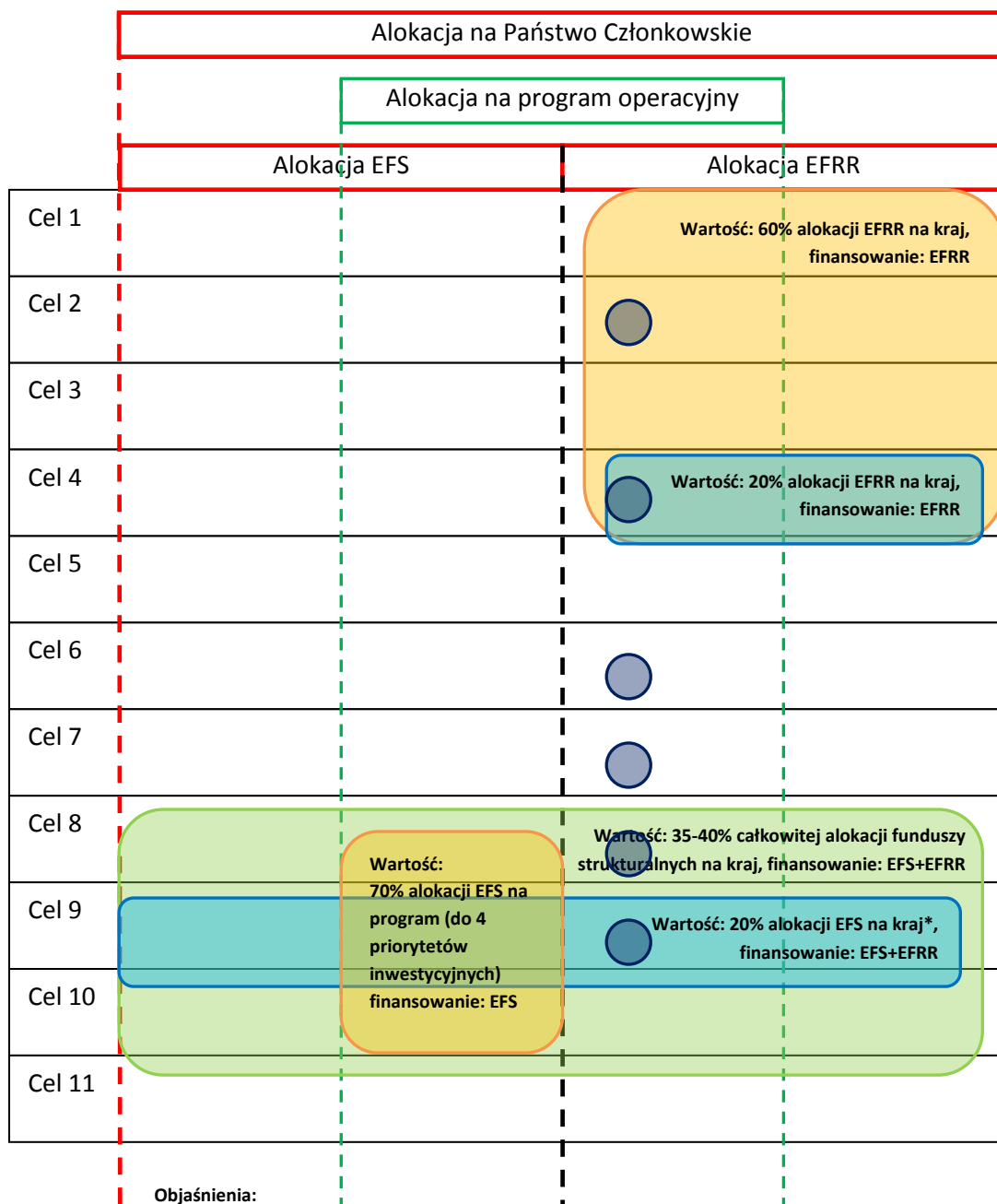
W tym miejscu należy wskazać na pewną niespójność projektów rozporządzeń unijnych, dotyczącą wartości stanowiącej podstawę do obliczania poziomu ring-fencingów. W odniesieniu do EFRR poziom ring-fencingu jest określany dla alokacji krajowej, w przypadku EFS – koncentracja tematyczna definiowana jest na poziomie programu (pkt. g) i h)).

- i) Dotyczy wszystkich kategorii regionów: zgodnie z art. 4 ust. 2 projektu rozporządzenia szczegółowego EFS, obowiązek alokowania co najmniej **20%** całkowitych środków z **EFS** na szczeblu krajowym na 9 cel tematyczny: *Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem*. W drodze odstępstwa, środki alokowane z EFRR na ten cel tematyczny, można zaliczyć do wymaganego ring-fencingu dla celu 9.

Poniższe wykresy obrazują poziomy ring-fencingu, które obowiązywać będą w przypadku regionalnego programu operacyjnego dla Mazowsza na lata 2014-2020, w dwóch wariantach: region przejściowy i region bardziej rozwinięty.

¹⁴Są to: Cel 8. Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników, Cel 9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem, Cel 10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie.

Mapa ring-fencing (wartości dla regionu przejściowego)

● - „zintegrowany rozwój obszarów miejskich”, wartość: 5% alokacji EFRR na kraj, finansowanie: EFRR – zgodnie z art. 7(2) projektu rozporządzenia EFRR. Założenia umowy partnerstwa delegują realizację ZIT na poziom regionalny i rekomendują koncentrację na celach 4, 6, 7, 8, 9. Dodatkowo, w ramach Celu 2 przewidziano *zintegrowane rozwiązania ICT dla „miast inteligentnych”*, co zostało uwzględnione na schemacie.

Ponieważ „ostateczne ustalenia w zakresie doboru celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych dla poszczególnych miast i ich obszarów funkcjonalnych będą przesądzone na etapie negocjacji kontraktu terytorialnego oraz ustalania zawartości programów operacyjnych”, powiązane działania mogą wystąpić także w pozostałych celach tematycznych.

* Dotyczy całego kraju, niezależnie od kategorii regionu.

Określenie wartości ring-fencingu w odniesieniu do alokacji na kraj nie oznacza konieczności proporcjonalnego alokowania odpowiedniej kwoty na poziomie regionu/programu operacyjnego. Nie musi też oznaczać konieczności alokowania jakiegokolwiek kwoty na dany cel tematyczny na poziomie programu operacyjnego, o ile warunek przeznaczenia odpowiedniego procentu alokacji zostanie spełniony po zsumowaniu alokacji na cel objęty ring-fencingiem we wszystkich pozostałych programach operacyjnych realizowanych w państwie członkowskim.

Mapa ring-fencingu (wartości dla regionu rozwiniętego)

Alokacja na Państwo Członkowskie		
Alokacja na program operacyjny		
	Alokacja EFS	Alokacja EFRR
Cel 1		Wartość: 60% alokacji EFRR na kraj, finansowanie: EFRR
Cel 2		●
Cel 3		
Cel 4		Wartość: 20% alokacji EFRR na kraj, finansowanie: EFRR
Cel 5		
Cel 6		●
Cel 7		●
Cel 8		Wartość: 45-50% całkowitej alokacji funduszy strukturalnych na kraj, finansowanie: EFS+EFRR
Cel 9	Wartość: 80% alokacji EFS na program (do 4 priorytetów inwestycyjnych) finansowanie: EFS	Wartość: 20% alokacji EFS na kraj*, finansowanie: EFS+EFRR
Cel 10		
Cel 11		

Objaśnienia:

- „zintegrowany rozwój obszarów miejskich”, wartość: 5% alokacji EFRR na kraj, finansowanie: EFRR – zgodnie z art. 7(2) projektu rozporządzenia EFRR. Założenia umowy partnerstwa delegują realizację ZIT na poziomie regionalnym i rekomendują koncentrację na celach 4, 6, 7, 8, 9. Dodatkowo, w ramach Celu 2 przewidziano *zintegrowane rozwiązania ICT dla „miast inteligentnych”*, co zostało uwzględnione na schemacie.

Ponieważ „ostateczne ustalenia w zakresie doboru celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych dla poszczególnych miast i ich obszarów funkcjonalnych będą przesądzone na etapie negocjacji kontraktu terytorialnego oraz ustalania zawartości programów operacyjnych”, powiązane działania mogą wystąpić także w pozostałych celach tematycznych.

* Dotyczy całego kraju, niezależnie od kategorii regionu.

Określenie wartości ring-fencingu w odniesieniu do alokacji na kraj nie oznacza konieczności proporcjonalnego alokowania odpowiedniej kwoty na poziomie regionu/programu operacyjnego. Nie musi też oznaczać konieczności alokowania jakiegokolwiek kwoty na dany cel tematyczny na poziomie programu operacyjnego, o ile warunek przeznaczenia odpowiedniego procentu alokacji zostanie spełniony po zsumowaniu alokacji na cel objęty ring-fencingiem we wszystkich pozostałych programach operacyjnych realizowanych w państwie członkowskim.

Należy zauważyć, że powyższe wykresy dotyczące ring-fencingu, które obowiązywać będą w przypadku regionalnego programu operacyjnego dla Mazowsza na lata 2014-2020, nie uwzględniają możliwego podziału poszczególnych obowiązkowych procentowych udziałów alokacji na dany cel tematyczny pomiędzy programy krajowe i program regionalny. Większość ring-fencingów odnosi się do poziomu Państwa Członkowskiego. Możliwe jest zatem, że faktyczne obowiązkowe procentowe udziały alokacji przeznaczonej na realizację regionalnego programu operacyjnego dla Mazowsza będą inne niż te określone w projekcie rozporządzenia ogólnego.

Istotne dla uwarunkowań nowej perspektywy programowania są również niespójne kryteria demarkacji pomiędzy interwencją krajową i regionalną. Informacje zawarte w przesłanym przez MRR projekcie *Założeń Umowy Partnerstwa*, dotyczące podziału alokacji między kraj i regiony wskazują, że w ramach EFS 75% będzie alokowanych na regionalny program operacyjny dla Mazowsza, reszta na specjalne koperty finansowe w ramach programów krajowych, a w przypadku EFRR ok. 60% dla programu regionalnego, reszta na specjalne wydzielone koperty finansowe w ramach programów krajowych. Wyjaśnienia wymagają rozbieżności pomiędzy powyższą propozycją a danymi przedstawionymi w Załączniku nr 1 do *Założeń*, zgodnie z którymi dla woj. mazowieckiego ok. 65-75% środków EFS stanowi alokacja do programu regionalnego w przypadku EFRR 52-55% środków¹⁵.

Niejasne są również zasady demarkacji interwencji krajowej i regionalnej, zaproponowane przez MRR w dokumencie pn. *Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020 – uwarunkowania strategiczne*. Dokument ten stanowi, że najważniejsze kryteria podziału wsparcia to: zasięg geograficzny wsparcia, beneficjent (typ beneficjenta/masowość beneficjenta/zdolność instytucjonalna), skala oddziaływania interwencji (znaczenie) oraz kryteria charakterystyczne dla konkretnego typu interwencji. Mają one zastąpić linię demarkacyjną, funkcjonującą w obecnym okresie programowania. Proponowana przez MRR „demarkacja” nie uwzględnia istniejących potencjałów i wyzwań poszczególnych regionów, utrudniając prawidłowe programowanie obszarów wsparcia, uwzględniającą zasadę koncentracji tematycznej.

II.3. Warunkowość ex-ante

Na zakres merytoryczny RPO WM 2014-2020 wpływ będzie mieć też tzw. warunkowość ex-ante. W okresie programowania 2014-2020 korzystanie ze środków unijnych objętych zakresem Wspólnych Ram Strategicznych (EFRR, EFS, FS, EFRROW i EFMR), będzie uzależnione od spełnienia przez państwa członkowskie lub regiony odpowiednich warunków ex-ante określonych w Załączniku IV do rozporządzenia ogólnego WE¹⁶. Tym samym, spełnienie warunków ex-ante jest niezbędne do rozpoczęcia wydatkowania funduszy objętych Wspólnymi Ramami Strategicznymi na lata 2014-2020.

Zgodnie z art. 2 projektu rozporządzenia ogólnego, uwarunkowania ex-ante oznaczają: dokładnie wstępnie zdefiniowany czynnik krytyczny, który jest warunkiem koniecznym i ma bezpośredni i rzeczywisty związek oraz bezpośredni wpływ na skuteczne i efektywne osiągnięcie celu szczegółowego dla priorytetu inwestycyjnego lub priorytetu Unii.

Warunki ex-ante powiązane są z 11 obszarami (celami) tematycznymi oraz przypisanymi do nich priorytetami inwestycyjnymi. Wybranie konkretnego priorytetu będzie pociągało konieczność spełnienia określonego warunku ex-ante.

Dokonana przez MRR wstępna ocena spełnienia przez Polskę warunków wskazuje, że spośród 40 warunków ex-ante, w sierpniu 2012 r.¹⁷ Polska spełniała 7 warunków (2 ogólne, 3 tematyczne dot.

¹⁵Załącznik nr 1 do projektu Założeń umowy partnerstwa, MRR, wrzesień 2012 r., s. 17-18.

¹⁶Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego Rady ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego objętych zakresem wspólnych ram strategicznych oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności, oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 1083/2006.

¹⁷Raport na temat warunkowości ex-ante dla 5 funduszy WRS w ramach perspektywy finansowej UE 2014-2020. Ocena spełnienia przez Polskę warunków wstępnych dla 5 funduszy WRS (EFRR, EFS, FS, EFRROW i EFMR) oraz działania konieczne do ich terminowego wypełnienia w ramach prac nad

EFRR i EFS, 2 specyficzne dla EFRROW), częściowo spełniała 19 i nie spełniała 14 warunków¹⁸. Nie ma ani jednego celu tematycznego, dla którego Polska spełniałaby wszystkie warunki ex-ante, co – na dzień dzisiejszy – może oznaczać brak możliwości sfinansowania interwencji w latach 2014-2020.

Niemniej jednak, działania legislacyjne podejmowane w ramach Krajowego Programu Reform koordynowanego przez Ministerstwo Gospodarki, które mają na celu określenie sposobu oraz harmonogramu wypełniania warunków ex-ante, wskazują, że w przypadku 6 celów tematycznych (cel tematyczny 1., 3., 5., 6., 8., 10.) jest możliwe zakończenie procesu do końca I kwartału 2013 r., co pozwoli na pełne uruchomienie wsparcia w zakresie tych celów tematycznych w ramach zarówno horyzontalnych jak i regionalnych programów operacyjnych, już od 1 stycznia 2014 r.

Analiza uwarunkowań wskazuje, że niektóre warunki ex-ante będą musiały być spełnione również na poziomie regionalnym – dla każdego regionalnego programu operacyjnego, w którym będą przewidziane inwestycje tego typu. Może to dotyczyć następujących celów tematycznych:

- I. cel tematyczny 1. *Zwiększenie nakładów na badania naukowe, rozwój technologiczny i innowacje* **zadanie:** określenie krajowych lub regionalnych ram inteligentnej specjalizacji regionu w Regionalnej Strategii Innowacji bądź odpowiednich rozdziałach Strategii Rozwoju Województwa;
- II. cel tematyczny 2. *Zwiększenie dostępności, wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych* **zadanie:** opracowanie krajowej lub regionalnej Strategii dostępu do Internetu Szerokopasmowego;
- III. cel tematyczny 5. *Promowanie dostosowania do zmiany klimatu, zapobieganiu ryzyku i zarządzania ryzykiem* **zadanie:** opracowanie krajowego lub regionalnego planu oceny ryzyka dla zarządzania kryzysowego, biorąc pod uwagę zmiany klimatu, adaptacji;
- IV. cel tematyczny 6. *Ochrona środowiska i promowanie zrównoważonego wykorzystania zasobów* **zadanie:** uchwalenie brakujących wojewódzkich planów gospodarowania odpadami;
- V. cel tematyczny 7. *Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych* **zadanie:** przygotowanie listy priorytetowych inwestycji drogowych oraz kolejowych zapewniających połączenie regionalnej sieci transportowej z siecią TEN-T;
- VI. cel tematyczny 8. *Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników* **zadania** – bez wskazania realizacji na poziomie krajowym lub regionalnym:
 - a) opracowanie ram strategicznych (polityki) na rzecz włączenia start-upów;
 - b) zaprojektowanie polityki aktywnego starzenia zgodnie z Wytycznymi dotyczącymi zatrudnienia;
 - c) istnienie polityki mającej na celu przewidywanie i dobre zarządzanie zmianami i restrukturyzacją.
- VII. cel tematyczny 9. *Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem* **zadanie:** opracowanie krajowych lub regionalnych ram strategicznych (polityki) dla rozwoju zdrowia, zapewniających trwałość rozwoju gospodarczego
 - a) cel tematyczny 10. *Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie* **zadania:** opracowanie krajowych lub regionalnych ram strategicznych (polityki) na rzecz zwiększania liczby osób z wyższym wykształceniem oraz podniesienia jakości i efektywności kształcenia;
 - b) opracowanie krajowej i/lub regionalnej strategii LLL (uczenia się przez całe życie).

programowaniem wsparcia unijnego na lata 2014-2020 – raport w dniu 21 sierpnia 2012 r. został przekazany pod obrady Komitetu do Spraw Europejskich Rady Ministrów.

¹⁸ Na podst.: *Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020- Założenia Umowy Partnerstwa*, MRR, wrzesień 2012 r.

Zgodnie ze specyfiką uregulowań instytucjonalnych, państwa członkowskie dokonują oceny w ramach Umowy Partnerstwa lub programów operacyjnych, czy uwarunkowania ex-ante ustanowione w odpowiednich przepisach szczególnych funduszy, mają zastosowanie do konkretnych celów realizowanych w ramach priorytetów ich programów i czy stosowane warunki ex-ante są spełnione.

W myśl art. 17 ust. 1 projektu rozporządzenia ogólnego, uwarunkowania ex-ante należy stosować tylko w takim zakresie i pod warunkiem, że odnoszą się do konkretnych celów realizowanych w ramach priorytetów programu. Ocena ich spełnienia powinna być ograniczona do kryteriów określonych w przepisach szczególnych, może być proporcjonalna uwzględniając poziom przydzielonego wsparcia.

Jeżeli warunki te nie zostaną spełnione przed rozpoczęciem wdrażania programów, wówczas zgodnie z art. 17 ust. 3 projektu rozporządzenia ogólnego, program operacyjny lub Umowa Partnerstwa będą wskazywać priorytety, dla których nie zostały osiągnięte warunki ex-ante, działania, jakie należy podjąć, oraz harmonogram działań mających na celu ich wypełnienie, najpóźniej do 31 grudnia 2016 r. Sprawozdanie potwierdzające osiągnięcie warunków ex-ante należy przedstawić Komisji w rocznym sprawozdaniu z realizacji programu w 2017 r. lub w sprawozdaniu z postępu prac w 2017 r.

Jeśli do tego momentu warunki nadal nie zostaną spełnione, Komisja może podjąć decyzję, o zawieszeniu całości lub części płatności okresowych na danym priorytecie programu operacyjnego¹⁹, aż do momentu spełnienia warunków albo do momentu przesunięcia środków do tych priorytetów programu, dla których nie ma obowiązku zastosowania uwarunkowań ex-ante. Jednak kwota zawieszenia musi być proporcjonalna, biorąc pod uwagę działania, które należy podjąć, oraz ryzyko dla wydatkowania funduszy.

W tym miejscu należy podkreślić, że Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, jako podmiot odpowiedzialny za koordynację procesu programowania polityki regionalnej, nie przewiduje możliwości wykorzystania opisanego wyżej mechanizmu odstępstwa. Jednocześnie, w opinii MRR w przypadku niespełnienia uwarunkowań, ze wsparcia zostanie wykluczony cały obszar²⁰.

Ocena spełnienia przez poszczególne regiony uwarunkowań ex-ante zostanie przeprowadzona w marcu 2013 r. przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego w ramach indywidualnych rozmów z Instytucjami Zarządzającymi RPO, z uwzględnieniem czynników ryzyka, określających prawdopodobieństwo osiągnięcia lub nie do końca roku 2013, wymaganych uwarunkowań.

II.4. Uwarunkowania finansowe

Uwzględniając opisane wyżej determinanty (wprowadzenie wielu obostrzeń wydatkowania środków i wyboru obszarów interwencji), w trakcie opracowywania założeń do RPO WM 2014-2020 zdefiniowano warunki brzegowe określające mechanizmy alokowania środków na poszczególne cele tematyczne, z wyłączeniem celu tematycznego nr 11. *Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej*, ponieważ zgodnie z projektem *Założeń Umowy partnerstwa*, opracowanym przez MRR, cel ten w całości realizowany będzie w ramach programu krajowego.

Warunki alokacji finansowej dla Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2014-2020, opierają się na następujących założeniach:

- a) nowy program operacyjny będzie finansowany z dwóch funduszy: EFRR oraz EFS;

¹⁹ Na podst. art. 17 ust. 5 projektu rozporządzenia ogólnego.

²⁰ Na podstawie informacji MRR przedstawionej na posiedzeniu Międzyresortowego Zespołu ds. Programowania i Wdrażania Funduszy Strukturalnych i Funduszu Spójności Unii Europejskiej, w dniu 2 października 2012 r.

- b) regionom wychodzącym z Celu Konwergencja zostanie przyznane co najmniej 2/3 ich alokacji z obecnej alokacji na lata 2007-2013;
- c) wszystkie Działania RPO WM 2007-2013 oraz komponentu regionalnego PO KL można przypisać do poszczególnych celów tematycznych.

Na potrzeby projektu Założeń RPO WM 2014-2020 przyjęto, że **wartość alokacji ogółem** w kolejnym okresie programowania **wyniesie co najmniej 2/3 alokacji na lata 2007-2013**, a wszystkie ograniczenia (ring-fencing) wynikające z projektu rozporządzeń UE na perspektywę finansową 2014-2020 **odnoszą się do poziomu programu operacyjnego**. Zgodnie z powyższym, założono, że:

- dla regionu przejściowego:
 - 65% całkowitej alokacji dla Programu pochodzi z EFRR, 35% - z EFS;
 - min. 40% środków EFRR powinno być alokowane na Cele 1, 2 i 3;
 - min. 20% środków EFRR powinno być alokowane na Cel 4;
 - min. 70% środków EFS powinno być alokowane na Cele 8, 9 i 10;
 - min. 35% wszystkich środków powinno być alokowane na Cele 8, 9 i 10;
 - na Cel 9 należy przeznaczyć kwotę odpowiadającą co najmniej 20% alokacji EFS.
- dla regionu rozwiniętego:
 - 55% całkowitej alokacji dla Programu pochodzi z EFRR, 45% - z EFS;
 - min. 40% środków EFRR powinno być alokowane na Cele 1, 2 i 3;
 - min. 20% środków EFRR powinno być alokowane na Cel 4;
 - min. 80% środków EFS powinno być alokowane na Cele 8, 9 i 10;
 - min. 45% wszystkich środków powinno być alokowane na Cele 8, 9 i 10;
 - na Cel 9 należy przeznaczyć kwotę odpowiadającą co najmniej 20% alokacji EFS.

Należy jednak zaznaczyć, że powyższe uwarunkowania nie uwzględniają tzw. mechanizmu elastyczności, który zgodnie z art. 85 ust. 2 projektu rozporządzenia ogólnego, pozwala na przesunięcie do 2% od ogólnej kwoty środków z danej kategorii regionów do innych kategorii regionów. Mimo, że zastosowanie tego mechanizmu dla Mazowsza jest uzasadnione charakterem rozwoju regionu cechującego się znacznym zróżnicowaniem przestrzennym obszarów pozametropolitalnych, brak informacji obecnie na jakim etapie środki te zostaną Mazowszu przekazane, oraz czy środki w ramach tej puli będą musiały zostać przeznaczone na konkretne obszary tematyczne. Dodatkowo, zaproponowany przez MRR podział środków (pula krajowa i pula regionalna), nie wlicza do mechanizmu kompensacji środków, które zostały przesunięte do puli krajowej, nie podając jednocześnie wartości bazowej, od której będzie on naliczany.

Należy podkreślić, że szczegółowe symulacje finansowe zostaną ujęte w projekcie regionalnego programu operacyjnego, w oparciu o zasady alokowania środków w nowym okresie programowania z uwzględnieniem kategorii regionów, do której zostanie zaliczone Województwo Mazowieckie.

II. Programowanie - metodyka pracy

W procesie programowania Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2014-2020 można wyodrębnić dwa aspekty: zewnętrzny oraz wewnętrzny.

Przez aspekt zewnętrzny należy rozumieć uwarunkowania zewnętrzne, strukturę organizacyjną oraz podział kompetencji i odpowiedzialność, a także interakcję (zależności) poszczególnych podmiotów, a więc ujęcie procesu programowania w sposób horyzontalny (tzw. makro podejście). Przez aspekt wewnętrzny należy rozumieć przyjęty model logiczny dla projektowanej interwencji (podejście mikro).

III.1. Podejście makro (organizacja pracy)

Za cały proces programowania odpowiada Zarząd Województwa Mazowieckiego, który pełni rolę Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Mazowieckiego. Za opracowanie procesu programowania RPO WM 2014-2020 oraz jego koordynację odpowiada Departament Strategii i Rozwoju Regionalnego. Departament odpowiada również za proces konsultacji społecznych założeń oraz projektu RPO WM 2014-2020, przeprowadzenie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko oraz ewaluacji ex-ante, opracowanie dodatkowych analiz niezbędnych dla przygotowania Programu, konsultacje i współpracę z Ministerstwem Rozwoju Regionalnego w trakcie negocjacji Programu z Komisją Europejską.

Zgodnie z przyjętym modelem programowania zostały powołane trzy Zespoły, których zadaniem jest zaangażowanie/włączenie podmiotów, które z ramienia samorządu województwa odpowiadają za rozwój województwa w poszczególnych jego obszarach, powiązania programu z dokumentami strategicznymi (Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030), wykorzystanie doświadczeń z realizacji programów operacyjnych w perspektywie finansowej 2007-2013.

W związku z potrzebą powiązania procesu programowania RPO WM 2014-2020 z procesem aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego powołany został (zarządzeniem Marszałka Województwa Mazowieckiego) Zespół do spraw Aktualizacji i Monitorowania Realizacji Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego i Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego oraz koordynacji prac nad przygotowaniem oraz wdrożeniem dokumentów programowych Województwa Mazowieckiego dla perspektywy finansowej 2014-2020 (Zespół ds. Aktualizacji Strategii). Do jego kompetencji w zakresie programowania należy:

- zaopiniowanie założeń do Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2014-2020;
- zaopiniowanie wstępnego projektu Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2014-2020;
- zaopiniowanie projektu Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2014-2020.

Ponadto dla przygotowania samej treści założeń, wstępnego projektu oraz projektu RPO WM 2014-2020 został powołany (zarządzeniem Marszałka Województwa Mazowieckiego) Zespół redakcyjno-programowy Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego dla perspektywy finansowej 2014-2020 (Zespół redakcyjno-programowy). W skład Zespołu redakcyjno-programowego weszli przedstawiciele departamentów Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w Warszawie oraz jednostek podległych, których zadania korelują z poszczególnymi obszarami z celów tematycznych określonych w projekcie rozporządzenia ogólnego²¹. Ponadto Zespół tworzą pracownicy Departamentu Strategii i Rozwoju Regionalnego, którzy odpowiadają za opracowanie

²¹ Rozporządzenie ramowe, ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS), Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybołówstwa (EFRM).

treści poszczególnych dokumentów. Funkcję przewodniczącego Zespołu pełni Dyrektor Departamentu Strategii i Rozwoju Regionalnego, a do zadań Zespołu redakcyjno-programowego należy:

- opracowanie założeń do projektu RPO WM na lata 2014-2020;
- dokonanie analizy danych niezbędnych do opracowania projektu RPO WM na lata 2014-2020, w tym wykorzystanie materiałów przygotowanych przez Zespół ds. opracowania rekomendacji do Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego dla perspektywy finansowej 2014-2020;
- przygotowanie wstępnego projektu RPO WM na lata 2014-2020;
- przygotowanie projektu RPO WM na lata 2014-2020.

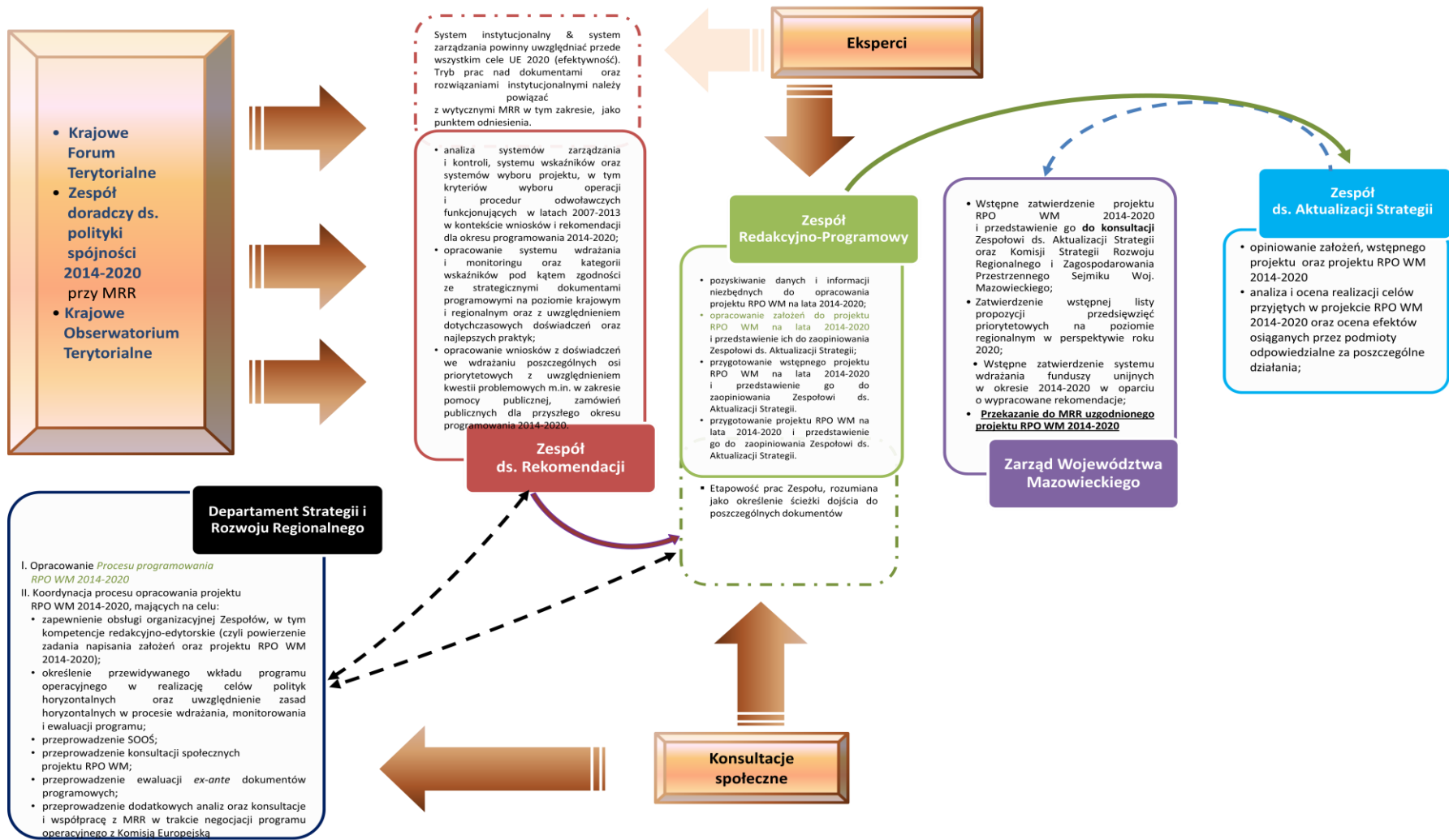
Proces programowania RPO WM 2014-2020 wymaga również uwzględnienia wniosków z wdrażania programów obecnej perspektywy finansowej 2007-2013, realizowanych przez samorząd województwa mazowieckiego (RPO WM 2007 – 2013; komponent regionalny PO KL, PROW). W związku z tym, powołany został Zespół ds. opracowania rekomendacji do Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego dla perspektywy finansowej 2014-2020 (Zespół ds. rekomendacji). Do zadań Zespołu należy wypracowanie rekomendacji z doświadczeń we wdrażaniu Programów Operacyjnych w perspektywie finansowej 2007-2013 w zakresie przygotowania systemu wdrażania RPO WM 2014-2020. Zespół przygotowuje rekomendacje dotyczące, m.in.:

- systemu wskaźników;
- monitorowania i ewaluacji;
- trybów wyboru operacji, kryteriów wyboru, procedury odwoławczej;
- zarządzania finansowego;
- systemu kontroli;
- systemu instytucjonalnego.

Przyjęty model zakłada również wykorzystanie wiedzy eksperckiej oraz informacji i doświadczeń płynących z instytucji „niezależnych” jak Krajowe Forum Terytorialne, Zespół doradczy ds. polityki spójności 2014-2020, Krajowe Obserwatorium Terytorialne.

Istotnym elementem ujęcia horyzontalnego jest przeprowadzenie procesu konsultacji społecznych. Zgodnie ze stanowiskiem KE dotyczącym procesu konsultacji społecznych, partnerzy powinni być włączeni na każdym etapie programowania, proces ten zostanie zapoczątkowany już na wstępnym etapie opracowywania projektu RPO WM 2014-2020. Szczegółowe informacje na temat procesu konsultacji przedstawiono w rozdziale VIII niniejszego dokumentu.

Wykres poniżej przedstawia zadania i relacje między poszczególnymi podmiotami zaangażowanymi w proces przygotowania projektu RPO WM 2014-2020.

III.2. Podejście mikro (pisanie)

Zgodnie z założeniami interwencji publicznej, której jednym z aspektów jest program operacyjny, celem jest dokonanie pozytywnej zmiany społeczno – ekonomicznej w obszarze uznanym za problemowy. Osiągnięcie celów uwarunkowane jest podjęciem konkretnych działań, których realizacja powinna zostać oparta o pewne założenia. Prace nad Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Mazowieckiego 2014-2020 będą zgodne z następującym modelem logicznym:

Przyjęty model pozwala szczegółowo określić, jak powinien przebiegać proces opracowania projektu Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2014-2020. Cały proces programowania został podzielony na dwa etapy. Pierwszy będzie polegać na wstępnej identyfikacji obszarów wsparcia w ramach 10 celów tematycznych UE w oparciu o następujący model:

Przedstawione w dalszych rozdziałach niniejszego dokumentu, wstępne propozycje diagnozy i analizy SWOT zostaną zweryfikowane i w miarę potrzeby zmodyfikowane na etapie opracowywania wstępnego projektu RPO WM 2014-2020.

Poniżej przedstawiono warunki, jakie powinny być spełnione przy realizacji każdego z etapów określania zakresu merytorycznego RPO WM 2014-2020.

1. Diagnoza powinna koncentrować się na zidentyfikowaniu problemów, które mają charakter niesprawności rynku lub stanowią istotny problem społeczny, którego rozwiązanie nie byłoby możliwe bez interwencji na poziomie samorządu województwa. W opracowaniu diagnozy dla RPO WM 2014-2020 należy uwzględnić:

- wyniki badań przeprowadzone w ramach projektu „Trendy Rozwojowe Mazowsza”;
- analizę społeczno – ekonomiczną opracowaną dla projektu Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030;
- diagnozy opracowane dla poszczególnych obszarów tematycznych: Przestrzeń i transport, Przemysł i produkcja, Gospodarka, Środowisko i energetyka, Społeczeństwo, Kultura i dziedzictwo;
- Inne dostępne wyniki badań i analiz.

Przejście do analizy SWOT powinno być poprzedzone następującymi „krokami”:

- zebranie i uporządkowanie dotychczasowych informacji;
- selekcja i priorytetyzacja zebranych informacji – określenie, które z informacji zebranych na etapie diagnozy mają zasadnicze znaczenie dla województwa mazowieckiego. Na tym etapie należy zwrócić uwagę na elementy pozytywne, które mogą stanowić trzon rozwoju województwa mazowieckiego oraz elementy negatywne, które mogą rozwój hamować.

2. Analiza SWOT będzie koncentrować się nie tylko na określeniu sił, słabości, szans i zagrożeń programu operacyjnego, ale także na nadaniu zidentyfikowanym w diagnozie problemom odpowiedniej wagi. Przy wykorzystaniu analizy SWOT możliwe będzie dokonanie wyborów strategicznych, które przełożą się na cele programu operacyjnego, z uwzględnieniem zapisów Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030 i scenariuszy rozwoju województwa mazowieckiego, zawartych w strategii²².

Do określenia obszarów wsparcia niezbędne jest wykorzystanie doświadczeń z wdrażania RPO WM oraz komponentu regionalnego POKL na lata 2007-2013.

Planując obszary wsparcia oraz działania, na rzecz których mają zostać ukierunkowane środki unijne na Mazowszu w ramach nowej perspektywy finansowej 2014-2020, należy wziąć pod uwagę zaawansowanie procesu wdrażania oraz zidentyfikowany popyt (czyli zainteresowanie działaniami), jakie miały miejsce w bieżącej perspektywie w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007-2013 oraz komponentu regionalnego POKL na lata 2007-2013. Doświadczenie uzyskane w procesie wdrażania regionalnego programu operacyjnego w bieżącej perspektywie pozwalają lepiej określić obszary interwencji oraz dopasować do nich instrument i formę wsparcia, a także zidentyfikować zagrożenia i przewidzieć działania zapobiegawcze.

Kolejne elementy interwencji, czyli cele, działania i wskaźniki, zostaną ujęte w projekcie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2014-2020. Na potrzeby niniejszego dokumentu zakładany model koncentruje się na trzech elementach: diagnoza, analiza SWOT, obszary wsparcia.

3. Cele – określenie obszarów wsparcia i sformułowanie celów programu operacyjnego (celu głównego i celów szczegółowych) w kontekście zidentyfikowanych/ zdefiniowanych wyzwań i potrzeb społeczno - ekonomicznych z uwzględnieniem zasady koncentracji tematycznej oraz ring-fencingów.

Cele powinny być zgodne z treścią Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju do roku 2020.

W myśl zapisów Strategii Unii Europejskiej „Europa 2020”, podejmowane działania inwestycyjne w nowej perspektywie finansowej 2014-2020 powinny zostać ukierunkowane **na rozwój innowacyjności, impet cyfrowy i edukację, przy jednoczesnym likwidowaniu istniejących barier rozwojowych**:

Zwiększenie innowacyjności gospodarki, rozumianej szeroko jako innowacyjność różnych sektorów i dziedzin (w tym szkolnictwo wyższe, przemysł kreatywny, kultura, rozwiązania innowacyjne w przedsiębiorstwach, innowacyjność własna itp.), poprzez m.in. zapewnianie warunków dla wzrostu popytu na wyniki badań naukowych, podwyższenie stopnia komercjalizacji badań, zapewnianie kadr dla B+R i zwiększanie wykorzystania rozwiązań innowacyjnych;

Zwiększanie wykorzystania technologii cyfrowych – stworzenie warunków dla prorozwojowego impetu cyfrowego – z jednej strony jako wsparcie dla rozprzestrzeniania się innowacyjności i kreatywności; z drugiej zaś jako element sprzyjający realizacji działań z zakresu włączenia

²² Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku..., op. cit., s. 52-55.

społecznego, poprzez zapewnienie powszechnego dostępu do szerokopasmowego Internetu, upowszechnienie wykorzystania technologii cyfrowych i zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych;

Rozwój kapitału ludzkiego, stanowiącego podstawę do kreatywności i innowacyjności społeczeństwa (edukacja od najwcześniejszych lat, uczenie się przez całe życie - umiejętności i reagowanie na potrzeby rynku pracy, aktywne starzenie się społeczeństwa);

Zwiększenie zewnętrznej i wewnętrznej dostępności transportowej – jako dokończenie procesu modernizacji i rozbudowy połączeń transportowych między miastami wojewódzkimi oraz włączającymi sieci krajowe w sieć TEN-T. Dostępność transportowa powinna stać się czynnikiem wzmacniającym rozprzestrzenianie procesów rozwojowych, stwarzającym warunki dla lepszego wykorzystania kapitału ludzkiego.

Cele powinny być także zgodne z treścią Strategii „Europy 2020” w wersji przyjętej przez Radę Europejską:

1. Wzrost stopy zatrudnienia kobiet i mężczyzn w wieku 20-64 lata z obecnych 69% do 75%, zwłaszcza poprzez większy udział ludzi młodych, starszych i nisko wykwalifikowanych pracowników oraz lepszą integrację legalnych imigrantów.
2. Poprawa warunków prowadzenia działalności badawczo - rozwojowej, w szczególności mając na celu wzrost poziomu publicznych i prywatnych inwestycji w tym sektorze do 3% w PKB.
3. Redukcja emisji gazów cieplarnianych co najmniej o 20% w porównaniu z rokiem 1990 lub 30% w sprzyjających warunkach, wzrost udziału energii ze źródeł odnawialnych do 20% finalnej konsumpcji energii, 20% wzrost efektywności energetycznej.
4. Poprawa poziomu wykształcenia, w szczególności poprzez dążenie do zmniejszenia udziału osób wcześniej kończących edukację z obecnych 15% do poziomu poniżej 10% oraz wzrost udziału osób w wieku 30-34 lata mających ukończone wykształcenie wyższe do co najmniej 40%.
5. Wspieranie spójności społecznej, w szczególności poprzez zmniejszenie ubóstwa; dążenie do wydobycia z ubóstwa i wykluczenia społecznego co najmniej 20 mln osób²³.

Układ celów w projekcie RPO WM 2014-2020 powinien również uwzględniać architekturę aktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 r., na którą składają się: priorytety, strategiczne cele rozwoju oraz cele je wspierające o charakterze równoważącym. Cele te zostały podporządkowane długookresowym priorytetom rozwoju regionalnego²⁴.

4. Działania – sformułowanie działań, które należy traktować jako uszczegółowienia celów, ale które nie są konkretnymi projektami. Działania będą wskazać na tematy, zagadnienia, które będą realizowane, aby osiągnąć dany cel szczegółowy.

Przy formułowaniu działań należy uwzględnić **wymiar terytorialny** interwencji, zasadę **zintegrowanego podejścia do rozwoju** społeczno - ekonomicznego, w tym w szczególności w odniesieniu do interwencji ukierunkowanych na obszary problemowe.

5. Wskaźniki – wybór wskaźników opisujących cele (wskaźniki rezultatu i wskaźniki produktu), określenie wartości bazowych oraz wartości docelowych, określenie wartości pośrednich osiągnięcia celu, tzw. kamieni milowych (ang. *milestones*).

²³ Sulmicka M., *Priorytety i cele rozwojowe UE do roku 2020 w kontekście aktualizacji Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju*, str. 24-25.

²⁴ Na podst. Założenia aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego, MBPR, październik 2011 r.

W przypadku określania wartości docelowych wskaźników produktu zastosowane zostaną oceny eksperckie.

Zatwierdzenie przez Zarząd Województwa Mazowieckiego wstępnego projektu Założeń do RPO WM na lata 2014-2020 zakończy etap I procesu programowania.

W etapie II, dotyczącym opracowania Wstępnego Projektu Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego zawarte zostaną następujące elementy:

1. określenie architektury programu (liczby priorytetów, komplementarności EFRR i EFS wewnątrz programu, komplementarności z programami krajowymi finansowanymi z funduszy polityki spójności, innymi programami krajowymi i wspólnotowymi),
2. identyfikacja potencjalnych beneficjentów (procedura konkursowa i pozakonkursowa),
3. identyfikacja projektów kluczowych oraz projektów dużych,
4. identyfikacja instrumentów realizujących cele poszczególnych priorytetów, w tym zintegrowanych instrumentów terytorialnych, działań skierowanych do poszczególnych subregionów województwa mazowieckiego,
5. identyfikacja form wsparcia dla poszczególnych priorytetów: dotacje, instrumenty zwrotne, itd.,
6. sposób uwzględnienia polityk horyzontalnych,
7. opracowanie zakresu i celów pomocy technicznej w ramach RPO WM,
8. opracowanie systemu zarządzania i kontroli, w tym systemu wyboru operacji,
9. opracowanie szczegółowego budżetu.

Zatwierdzenie przez Zarząd Województwa Mazowieckiego projektu RPO WM na lata 2014-2020 zakończy etap II procesu programowania.

Treść projektu RPO WM 2014-2020, na każdym z etapów, będzie modyfikowana i uzupełniana w miarę ustalania z MRR szczegółów dotyczących wsparcia dla województwa mazowieckiego. Dotyczy to przede wszystkim elementów warunkujących zakres programu, tj. linii demarkacyjnej oraz faktycznego poziomu obowiązkowych procentowych alokacji na poszczególne cele tematyczne określonych w projekcie rozporządzenia ogólnego. Ostateczny zakres RPO WM 2014-2020, zarówno merytoryczny, jak i finansowy, uzależniony będzie również od faktycznej alokacji EFRR i EFS przyznanej na realizację regionalnego programu operacyjnego w województwie mazowieckim.

W załączniku nr 2 przedstawiono szczegółowy harmonogram opracowywania projektu RPO WM 2014-2020.

III. Zarys diagnozy społeczno-gospodarczej

Podstawą do sformułowania obszarów wsparcia regionalnego programu operacyjnego dla województwa mazowieckiego na lata 2014-2020, w ramach których realizowane będą cele rozwojowe regionu, są analizy społeczno-gospodarcze województwa. Podstawowym źródłem diagnozy przedstawionej poniżej jest przygotowany przez Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego projekt *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku. Inteligentne Mazowsze* oraz badania opracowane w ramach projektu *Trendy Rozwojowe Mazowsza*.

Zarys diagnozy został przedstawiony w podziale na cele tematyczne polityki spójności określone w projekcie *rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylającego rozporządzenie Rady nr 1083/2006*. Pogłębiona analiza w każdym z obszarów zostanie przedstawiona w projekcie regionalnego programu operacyjnego dla województwa mazowieckiego na lata 2014-2020.

W załączniku nr 3 przedstawiono wstępną propozycję analizy SWOT dla poszczególnych celów tematycznych określonych w projekcie rozporządzenia ogólnego. Propozycja powinna być zweryfikowana na etapie opracowywania treści projektu programu, zgodnie z metodyką przedstawioną w rozdziale III niniejszego dokumentu.

Pozycja Mazowska w kraju i w UE

Województwo mazowieckie to najatrakcyjniejszy gospodarczo region w kraju – w 2009 roku jego udział w tworzeniu polskiego PKB wyniósł 21,9%. Najwyższy poziom rozwoju gospodarczego mierzony PKB per capita ma miejsce w jednostkach terytorialnych przynależących do obszaru warszawskiego. W 2009 roku PKB per capita w Warszawie był trzykrotnie wyższy od średniej krajowej i czterokrotnie wyższy w porównaniu do najsłabiej rozwiniętych podregionów województwa (ostrołęcko-siedlecki – 74,3%, radomski – 74,3%, warszawski wschodni – 81,5% średniej krajowej). Powyżej tej średniej plasują się także podregiony warszawski zachodni (121,6%) oraz ciechanowsko-płocki (109,3%).

W 2010 r. województwo mazowieckie osiągnęło 96% średniej unijnej, głównie za sprawą Warszawy, która osiąga PKB na jednego mieszkańca wyższy niż inne stolice europejskie (Berlin, Bratysława, Wiedeń, Budapeszt, Sofia, Bukareszt). Pokonuje pod tym względem inne duże miasta o znaczeniu europejskim (Barcelona, Drezno, Lipsk, Neapol).²⁵ Za sprawą szybko rosnącego PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca województwo mazowieckie nadrabia stopniowo dystans dzielący Mazowsze od innych regionów stołecznych Europy Środkowej i Środkowo-Wschodniej²⁶.

Działalność badawczo-rozwojowa

Pod kątem innowacyjności Mazowsze jest liderem wśród polskich regionów, co wzmacnia jego pozycję jako najlepiej rozwiniętego województwa w Polsce. Jednak wysoka pozycja w perspektywie krajowej nie przekłada się na pozycję międzynarodową. W skali europejskiej Mazowsze nie osiąga nawet średniego poziomu innowacyjności. W Europejskim Regionalnym Wskaźniku Innowacyjności pozycja województwa mazowieckiego określana jest jako średnio-niska²⁷. Kryteria takie jak udział nakładów na B+R w PKB, udział pracowników naukowo-badawczych w ogóle zatrudnienia oraz zasoby ludzkie w nauce i technice wskazują, że w kontekście innowacyjności województwo mazowieckie dzieli jeszcze spory dystans do większości krajów UE.

Mazowsze opiera swoją innowacyjność głównie na potencjale Warszawy. Widoczny jest efekt „przechwytywania” przez centrum inwestycji w najbardziej prorozwojowe dziedziny gospodarki. W efekcie, wolniejszy staje się rozwój całego regionu, ponieważ potencjał innowacyjny peryferii zostaje w znacznej mierze niewykorzystany²⁸. Aby nie dopuścić do dalszego rozwarstwienia w ramach regionu, należy podjąć działania wspierające inwestycje proinnowacyjne na obszarach subregionalnych. Dalszy rozwój Warszawy oraz silnych ośrodków badawczo-rozwojowych jest zagwarantowany w ramach wsparcia krajowego poprzez Mapę Drogową Infrastruktury Badawczej, Krajowe Naukowe Ośrodki Wiodące czy program sektorowy. Jednocześnie uzupełnieniem dla wsparcia silnych ośrodków powinien być program regionalny gwarantujący między innymi zrównoważony rozwój subregionów w województwie w obszarze innowacyjności.

Województwo mazowieckie koncentruje znaczącą część polskiego potencjału badawczo-rozwojowego (B+R). W 2010 r. na terenie województwa działało 439 podmiotów prowadzących działalność B+R (w tym w sektorze przedsiębiorstw), czyli co czwarta taka jednostka w kraju. Co więcej, w latach 2000-2010 liczba jednostek prowadzących B+R w regionie mazowieckim znacząco wzrosła – prawie o 70%. Mimo tego dużego wzrostu udział mazowieckich podmiotów prowadzących B+R w ogólnej liczbie takich jednostek w kraju zmniejszył się w tym okresie z 30% do 25%. Oznacza

²⁵ Raport atrakcyjności inwestycyjnej województwa mazowieckiego wraz z oceną jego potencjału inwestycyjnego, ARMSA, Warszawa wrzesień 2012, s. 5-6.

²⁶ Raport atrakcyjności inwestycyjnej ..., op. cit. s.5.

²⁷ A. Płoszaj, Raport: Potencjał instytucji naukowych i szkół wyższych w województwie mazowieckim na tle krajowym, Warszawa 2012, s. 32.

²⁸ Raport Konkurencyjność i jej uwarunkowania w ramach projektu Trendy rozwojowe Mazowsza, MBPR, Warszawa 2012, s.10.

to, że liczba podmiotów prowadzących działalność B+R rośnie szybciej w innych regionach kraju niż w województwie mazowieckim²⁹.

W regionie koncentruje się 38,6% wszystkich nakładów na działalność badawczo-rozwojową w kraju, a ich wielkość w relacji do PKB jest dwukrotnie wyższa niż średnia dla Polski. W 2010 roku na Mazowszu nakłady ogółem poniesione w sferze B+R kształtowały się na poziomie 4,2 mld zł, co stanowiło blisko 41% nakładów poniesionych w Polsce (10,4 mld zł). W przeliczeniu na 1 mieszkańca wielkość nakładów w regionie na działalność B+R wyniosła 812 zł, przy średniej w kraju 273 zł³⁰. Niewątpliwym mankamentem jest jednak nierównomierne rozłożenie ponoszonych nakładów, gdyż 98% nakładów na działalność badawczo-rozwojową zostało poniesionych w Obszarze Metropolitalnym Warszawy (OMW)³¹.

Niekorzystna jest jednak struktura finansowania działalności B+R, w której niski jest udział środków przedsiębiorstw (32%), co przekłada się na relatywnie niski poziom wykorzystania wyników badań w praktyce gospodarczej³². W większości państw wysoko rozwiniętych takich jak Finlandia czy USA, to w głównej mierze przedsiębiorcy ponoszą wydatki na badania. Zupełnie inaczej jest w Polsce, a więc i na Mazowszu. Dużym problemem jest brak rozwoju współpracy w zakresie nauka-biznes. Przedsiębiorcy nie wykazują znacznego zainteresowania współpracą w zakresie badawczo-rozwojowym. Nie finansują badań ani innej działalności mającej na celu podniesienie innowacyjności firmy, mimo dużego zaplecza B+R w regionie. Szczególnie niskie statystyki w tym obszarze cechują subregiony. Prowadzone są dalsze analizy w zakresie działalności B+R w subregionach.

Na podkreślenie zasługuje jakość jednostek badawczo-rozwojowych Mazowsza. Instytucje naukowe z województwa mazowieckiego należą do najaktywniejszych w kraju w realizacji międzynarodowych projektów badawczych, tzw. Programów Ramowych. Według stanu po rozstrzygnięciu 274 konkursów 7. Programu Ramowego podmioty z województwa mazowieckiego realizowały 496 projektów, co stanowiło 43% wszystkich projektów 7. Programu Ramowego realizowanych w Polsce. Województwo mazowieckie jest pod tym względem zdecydowanym liderem³³. Istotne jest, że aż 99% spośród wszystkich dofinansowanych w ramach wcześniejszego, 6. Programu Ramowego, projektów realizowano w OMW.

Na Mazowszu w 2010 r. pracowało 33,1% zatrudnionych w działalności B+R w Polsce, w tym pracownicy naukowo-badawczy stanowili 30,6% wszystkich badaczy w kraju. W 2010 r. 19,0% zasobów ludzkich dla nauki i techniki zamieszkiwało województwo mazowieckie, który jest regionem charakteryzującym się najwyższym w Polsce udziałem HRST (zasoby ludzkie dla nauki i techniki) w ludności ogółem³⁴. Mimo że w skali kraju jest to stosunkowo duży odsetek, to jednak problemem jest nierównomierne zatrudnienie kadry naukowej. Zdecydowanie w złej sytuacji są tu ośrodki subregionalne, szczególnie w porównaniu z Warszawą, która koncentruje 96%³⁵ zatrudnienia w regionie w obszarze B+R. Zatrudnienie w tych ośrodkach jest mniej atrakcyjne i oferuje mniejsze szanse rozwojowe. Potwierdzają to statystyki, które jasno pokazują, że 98% wszystkich grantów w regionie zostało przyznanych jednostkom działającym na terenie OMW.

W regionie działa dobrze rozwinięte zaplecze naukowo-oświatowe. Na terenie województwa mazowieckiego funkcjonuje obecnie 107 uczelni wyższych, z których aż 71 w Warszawie. Jednak także na obszarze pozametropolitalnym wykształciły się centra akademickie w dawnych miastach wojewódzkich: Radomiu, gdzie działa 6 szkół wyższych oraz w Siedlcach, Ciechanowie i Ostrołęce.

Szkoły wyższe w subregionach stanowią bazę badawczo-rozwojową, która powinna stać się szansą dla zacieśnienia współpracy w obszarze nauka-biznes. Zwiększenie aktywności badawczo-rozwojowej

²⁹ A. Płoszaj, Raport: Potencjał instytucji naukowych ..., op. cit., s. 7-8.

³⁰ Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku. Inteligentne Mazowsze – projekt, Warszawa 2012, s. 9.

³¹ A. Płoszaj, Raport: Potencjał instytucji naukowych ..., op. cit., s. 30.

³² Raport syntetyczny Konkurencyjność i jej uwarunkowania..., op. cit., s. 8.

³³ A. Płoszaj, Raport: Potencjał instytucji naukowych ..., op. cit., s. 24.

³⁴ Nauka i Technika, GUS 2012, s. 93-95.

³⁵ A. Płoszaj, Raport: Potencjał instytucji naukowych ..., op. cit., s. 30.

w tych ośrodkach wychodzących naprzeciw potrzebom przedsiębiorców wspiera wzrost innowacyjności i zmniejsza dysproporcje gospodarcze w ramach regionu. Jednocześnie stanowi szansę dla dalszego rozwoju samych ośrodków badawczo-rozwojowych, gdyż zmienia ich optykę, która będzie bardziej skierowana na oczekiwania biznesowe. Wiąże się to ze zmianami organizacyjnymi także w ramach samej jednostki badawczo-rozwojowej i wyodrębnieniami tzw. spin offów, czyli przedsięwzięć stricte nastawionych na komercjalizację wiedzy naukowej i technologii. Ponadto, duże znaczenie wzmacniające rolę ośrodków jest promocja ich działalności. Propagowanie i internacjonalizacja badań prowadzonych na obszarze instytucji badawczych daje szansę na współpracę z ośrodkami zagranicznymi. Wzmacnia tym samym pozycję jednostki badawczo-rozwojowej jako atrakcyjnego miejsca pracy i rozwoju zawodowego wśród samych naukowców i badaczy.

Mimo, że Mazowsze posiada największą w Polsce liczbę jednostek naukowych ilość zgłoszonych wynalazków do opatentowania w skali UE jest wciąż niewielka (mimo tego, że w Polsce wypada pod tym kątem najlepiej). Badania prowadzone są w wielu dziedzinach, także w tych wiodących dla polskiej i europejskiej nauki tj. biotechnologii, technologii informacyjno-komunikacyjnych, nanotechnologii. Co więcej, o wysokiej jakości prac badawczych mazowieckich jednostek świadczy ich różnorodność. Interdyscyplinarność to cecha, którą należy wzmacniać i uczynić swoistą specjalizacją badawczą regionu, gdyż jest w tym obszarze niezbędny potencjał. Obecnie analizowana jest stan działających na terenie województwa instytucji otoczenia biznesu, w tym parków technologicznych. Dobre zaplecze B+R jest ogromną szansą na dalszy rozwój Mazowsza i podniesie poziomu innowacyjności regionu. Stanowi potencjał do konkurowania z Europą. Ten kierunek wsparcia zostanie zagospodarowany poprzez właściwe zaprojektowanie programu krajowego, natomiast na poziomie regionalnym, niezwykle ważne jest wsparcie zapotrzebowania subregionalnego. Dalszy rozwój ośrodka stołecznego będzie korzyścią dla całego kraju, ale będzie pogłębiał przepaść między resztą regionu. Dlatego niezbędne są właściwie ukierunkowane instrumenty w ramach regionalnego programu operacyjnego.

Innowacyjność przedsiębiorstw

Region mazowiecki skupia 20% przedsiębiorstw wysokiej i średniowysokiej techniki oraz 28% firm działających w zakresie usług „high-tech” w Polsce. 85% mazowieckich przedsiębiorstw innowacyjnych ulokowanych jest w Warszawie, a kolejne 10% w podregionie warszawskim zachodnim³⁶.

Mazowieckie przedsiębiorstwa są uważane za krajowych liderów pod względem poziomu innowacyjności. Na uznanie zasługuje szczególnie sektor usług. W latach 2006-2008 odnotowano największy wśród wszystkich województw udział przedsiębiorstw usługowych, które wprowadziły innowacje (22%). Przeznaczyły one także najwięcej środków finansowych na działalność innowacyjną w przeliczeniu na jedno przedsiębiorstwo – 8 971 tys. zł, czyli prawie dwa razy tyle, ile województwo dolnośląskie, zajmujące drugie miejsce w rankingu. Nieco gorzej sytuacja wygląda wśród przedsiębiorstw z sektora przemysłu. Uwagę zwraca niepokojący trend – w ciągu jednego roku odsetek przedsiębiorstw, które poniosły nakłady na działalność innowacyjną zmniejszył się o 6,1%. W 2008 r. przedsiębiorstwa przemysłowe z Mazowsza zajmowały pod tym względem pierwsze miejsce w Polsce, podczas gdy w 2009 r. dopiero 10. Mimo to, średnia wysokość wydatków tych przedsiębiorstw na innowacje – 10 492,3 tys. zł zasłużyła na 2. pozycję w kraju, zaraz za województwem pomorskim³⁷.

W 2010 roku ok. 33% dużych firm z województwa mazowieckiego, zatrudniających powyżej 250 osób, wprowadziło na rynek nowe lub istotnie ulepszone produkty, przy średniej krajowej wynoszącej ok. 28%. Natomiast nowe lub istotnie ulepszone procesy wdrożyło 54% dużych firm

³⁶ Raport syntetyczny Konkurencyjność i jej uwarunkowania..., op. cit., s. 8.

³⁷ Klastery w woj. Mazowieckiem, PARP 2012, s.6.

w regionie (średnia dla kraju 51%). Zdecydowanie mniej wprowadzanych jest nowych produktów bądź ulepszonych procesów wśród małych i średnich firm. Tylko 2,5% małych firm wprowadziło nowe lub istotnie ulepszone produkty dla rynku (średnia dla kraju 3,5%), natomiast nowe lub ulepszone procesy produkcji wdrożyło 6,4% małych firm (średnia dla kraju 6,9%)³⁸.

W 2011 roku z województwa mazowieckiego pochodziło najwięcej zgłoszeń wynalazków i wzorów użytkowych dokonanych w Polsce przez podmioty krajowe- 903 wynalazki, co stanowi 18,74% wszystkich zgłoszeń w kraju. Najwięcej patentów i praw ochronnych na wzory użytkowe 511 pozyskały podmioty z województwa mazowieckiego, co stanowiło 20,55% wszystkich udzielonych patentów³⁹.

Mazowsze stanowi region o silnym potencjale współpracy między sferą nauki a biznesu. Jednak jedynie 4% przedsiębiorstw w województwie mazowieckim podejmuje współpracę z jednostkami sfery B+R. Jednocześnie jednak widoczna jest dodatnia zależność między znaczeniem współpracy z jednostkami B+R a wielkością przedsiębiorstwa oraz jego innowacyjnością, co potwierdza ogólne przekonanie o kluczowej roli dużych przedsiębiorstw dla innowacyjności i konkurencyjności regionu. Największą skłonność do współpracy ze sferą B+R wykazują podmioty z podregionu ciechanowsko-płockiego oraz Warszawy, najmniejszą z subregionu radomskiego⁴⁰.

Na Mazowszu przedsiębiorstwa nie wykazują znaczącego zainteresowania klastrami ani inicjatywami klastrowymi, co wynika z bierności przedsiębiorców oraz niskiego poziomu zaufania społecznego dla tego typu inicjatyw⁴¹. W województwie mazowieckim do końca 2011 powstało łącznie 25 inicjatyw klastrowych. Organizacje te najczęściej powstawały z inicjatywy przedsiębiorstw. Prawie wszystkie zlokalizowane są w Warszawie. Tylko nieliczne znajdują się w innych miastach regionu (Radom, Pniewy). Najwięcej inicjatyw klastrowych (24%) funkcjonuje w najdynamiczniej rozwijającym się sektorze IT. W latach 2008-2010 jego przychody w regionie mazowieckim wzrosły o 32%, a dla porównania przychody całego sektora przedsiębiorstw o 6%. Nieco mniej inicjatyw (16%) działa w przemyśle samochodowym. Branża spożywcza i budowlana zostały zidentyfikowane jako tzw. sektory wysokiej szansy – wśród nich także powstały inicjatywy klastrowe⁴². Cechą charakterystyczną Mazowsza jest duże zróżnicowanie branż, w których występują klastry. Należy tu wymienić inicjatywy w ramach tzw. „czystych technologii” (12%) oraz optoelektroniki, technologii kosmicznych, usług meblowych i transportowych, a także sektora kreatywnego.

W 2010 roku najwięcej ośrodków innowacji i przedsiębiorczości znajdowało się w województwie śląskim (88) i mazowieckim (67), w tym ośrodki innowacji stanowiły odpowiednio 28,4% i 41,8%. Udział ośrodków innowacji wśród wszystkich ośrodków innowacji i przedsiębiorczości, jest ważnym wskaźnikiem, gdyż pokazuje tempo przestawiania się systemu wsparcia na usługi proinnowacyjne i potrzeby gospodarki opartej na wiedzy. Pod tym względem województwo mazowieckie (41,8%) plasuje się na drugim miejscu po województwie małopolskim (42,9%)⁴³.

Samorząd lokalny w skali województwa nie stanowi silnego elementu triady biznes – nauka - administracja, o czym świadczą zarówno niski poziom podejmowanych działań innowacyjnych, jak i słaba świadomość w zakresie konieczności angażowania się władz lokalnych w tworzenie lokalnego środowiska innowacyjnego. Relatywnie duży jest udział gmin deklarujących brak jakichkolwiek działań podejmowanych na rzecz rozwoju innowacyjności (32%), najwięcej w powiecie lipskim, płockim, płońskim, grójeckim, żyrardowskim, wołomińskim oraz garwolińskim. Dość powszechne jest przekonanie, że w obliczu braku środków finansowych konieczne jest w pierwszej kolejności zaspokajanie podstawowych potrzeb mieszkańców, a nie działalność innowacyjna. Jednocześnie, część gmin deklarujących swoją działalność innowacyjną wskazuje na przykłady działań związanych z podstawowymi usługami publicznymi w gminie (jak budowa sieci wodno-kanalizacyjnej, remonty

³⁸Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku..., op. cit. s. 9.

³⁹Roczny Raport Urzędu Patentowego za rok 2011, s. 50-55.

⁴⁰Raport Konkurencyjność i jej uwarunkowania ..., op. cit., s., s.23-24

⁴¹Raport syntetyczny Konkurencyjność i jej uwarunkowania ..., op. cit., s. 50.

⁴²Raport syntetyczny Konkurencyjność i jej uwarunkowania ..., op. cit., s. 23.

⁴³Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku..., op. cit., s. 10.

dróg lokalnych, rozwój turystyki), nie zaś na faktycznie działania o charakterze innowacyjnym. Pozytywnie na tym tle wyróżniają się gminy powiatu ostrołęckiego, pułtuskiego, wyszkowskiego i żuromińskiego⁴⁴.

Internet szerokopasmowy oraz technologie informacyjno-komunikacyjne⁴⁵

Poziom wykorzystania technologii ICT w gospodarce stanowi istotny wyznacznik rozwiniętego społeczeństwa informacyjnego. Nie bez powodu pojęcie społeczeństwa informacyjnego współcześnie często kojarzone jest z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych w ekonomicznym, społecznym i kulturalnym życiu obywateli oraz rozwojem gospodarki elektronicznej. Z zastanego stanu wykorzystania ICT w przedsiębiorstwach wyłania się obraz całej polskiej gospodarki - dynamicznie rozwijającej się, postępującej, jednakże cały czas nadrabiającej zaległości w stosunku do innych krajów Unii Europejskiej. Obecnie wskaźniki wykorzystania technologii ICT umiejscawiają Polskę nie tylko za krajami „starej 15”, ale często również za innymi państwami naszego regionu.⁴⁶

W komunikacie Komisji UE z dnia 31 maja 2011 r. *Przegląd Europejskiej Agendy Cyfrowej (COM (2011) 708)* stwierdzono, że Polska to kraj o jednej z najsłabszych penetracji Internetu szerokopasmowego, a penetracja stałym szerokopasmowym dostępem do Internetu wynosi 16%, w porównaniu do 26%, jako średniej z 27 Państw Członkowskich UE.

Zgodnie z inwentaryzacją **dostępności infrastruktury szerokopasmowej na Mazowszu** wykonaną przez UKE⁴⁷ oraz ARM S.A.⁴⁸ 82% obszarów (7217 miejscowości) została zakwalifikowana do obszarów białych, gdzie występuje brak lub ograniczony dostęp do Internetu. Kolejne 13% (1117 miejscowości) stanowią obszary szare, na których jest tylko jeden operator posiadający infrastrukturę szerokopasmowego dostępu do Internetu o przepływności od 2 Mbit/s w kierunku do użytkownika końcowego, z wykorzystaniem technologii przewodowych lub radiowych pracujących w paśmie licencjonowanym. Pozostałe 5% (432 miejscowości) to obszary czarne, na których co najmniej dwóch operatorów posiada infrastrukturę szerokopasmowego dostępu do Internetu o przepływności od 2 Mbit/s w kierunku do użytkownika końcowego.⁴⁹

Niezależnie od powyższych danych, należy zwrócić uwagę na fakt, że prawie 70% ludności województwa mazowieckiego zamieszkuje obszary, którym nadano flagę „czarny” według klasyfikacji BSC, zaś obszary białe - 22% populacji Mazowsza. Analizując sieci nowej generacji NGA o przepływności powyżej 30 Mbit/s, 99,1% terenów województwa mazowieckiego stanowią obszary białe, gdzie występuje brak dostępu do Internetu NGA⁵⁰.

W związku z faktem, iż w ramach projektu IDM stworzona zostanie praktycznie pełna infrastruktura szkieletowa oraz dystrybucyjna Internetu szerokopasmowego, zaś projekt „M@zowszanie” zapewni jeszcze większy dostęp do świata Internetu obywatelom, rekomenduje się w przyszłej perspektywie programowania pokrycie obszaru Mazowsza siecią nowej generacji NGA.

W 2010 r. 70% mazowieckich przedsiębiorstw posiadało dostęp do Internetu szerokopasmowego, co oznacza wzrost o 7 i 15 punktów procentowych w stosunku odpowiednio do lat 2009 i 2006. Daje to tym samym drugą pozycję wśród wszystkich 16 województw (pierwsze miejsce zajęło województwo podlaskie z odsetkiem 71% firm, posiadających szerokopasmowy dostęp do Internetu).

W całym województwie mazowieckim, stałe łącze z Internetem ma ponad 50% gospodarstw domowych. W 2011 roku najczęściej spotykane były łącza o prędkości 1 Mb/s (19%) i 2 Mb/s (23%). Łącza o prędkości 6-10 Mb/s ma 24%, a powyżej 10 Mb/s – 12% gospodarstw. Pod względem szybkości łączy, województwo mazowieckie nie różni się znacząco od całego kraju. Istotna różnica

⁴⁴ Raport Konkurencyjność i jej uwarunkowania..., op. cit., s. 24.

⁴⁵ [Uzupełnienie diagnozy o dane statystyczne w zakresie e-zdrowia, e-usług administracji publicznej, e-kultury, e-nauczania, e-integracji oraz digitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego, naukowego i edukacyjnego pozyskane od ARMSA, Departamentu Edukacji Publicznej i Sportu, Departamentu Kultury, Promocji i Turystyki, WUP, MCPS].

⁴⁶ Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce - pod redakcją: Anna Brusa, Anna Tarnawa, Warszawa 2011 r., str. 68.

⁴⁷ Urząd Komunikacji Elektronicznej.

⁴⁸ Agencja Rozwoju Mazowsza S. A.

⁴⁹ Raport z inwentaryzacji istniejącej infrastruktury oraz planów inwestycyjnych dla projektu „Internet dla Mazowsza” – ARM S.A., Warszawa 2011 r., str. 9.

⁵⁰ Ibidem str. 11.

dotyczy dostępności łączy o największej przepustowości – powyżej 10 Mb/s, których w województwie mazowieckim jest aż dwukrotnie więcej niż w całej Polsce (6% łączy w całym kraju, 12% w województwie mazowieckim).⁵¹

Dostępność infrastruktury jest jednak zróżnicowana. W 2011 r. w województwie mazowieckim, bez Warszawy, dostęp do najszybszych łączy był gorszy niż w całym kraju. Powszechniejsze są łącza do 512 kb/s (17% gospodarstw), rzadsze te najszybsze, powyżej 6 Mb/s. W Warszawie 50% stałych łączy ma szybkość przynajmniej 6 Mb/s, łącza do 512 kb/s stanowią jedynie 7%. Różnica w infrastrukturze pomiędzy całym krajem i województwem mazowieckim, a samą Warszawą jest bardzo duża.⁵²

Dodatkowo dostęp do Internetu jest wyraźnie mniejszy na wsi. Odsetek gospodarstw z takim dostępem na terenach wiejskich województwa mazowieckiego wynosił w 2011 r. 47,6%, zatem nieco mniej niż średnia krajowa dla terenów wiejskich w całym kraju (51,6%).⁵³

Widocznym trendem jest również mobilne łączenie się z siecią. Wzrost odsetka gospodarstw korzystających z takiego łącza jest wyraźny. W Warszawie w 2011 roku dostęp przez sieć komórkową miało niemal co piąte gospodarstwo domowe (19,6%). W województwie mazowieckim było to 11,6% gospodarstw, zaś w całym kraju - 10,5%.⁵⁴

Analizując **stopień wyposażenia mazowieckich szkół** w sprzęt komputerowy w 2010 r., największy odsetek zanotowano w szkołach podstawowych (96,5%) oraz gimnazjach (83,4%) i liceach ogólnokształcących (79,1%), zaś najstąbiej wyposażone były szkoły zasadnicze zawodowe (33,9%) oraz policealne (44,8%).⁵⁵

Według danych GUS, w 2010 r. 92% szkół podstawowych na Mazowszu posiadało komputery z dostępem do Internetu przeznaczone do użytku uczniów – taki wynik daje regionowi 14 pozycję w skali kraju. W przypadku szkół gimnazjalnych odsetek szkół zapewniających uczniom komputery z dostępem do Internetu był zdecydowanie niższy. W 2010 r. dla województwa mazowieckiego wynosił 82,8%. Jednak w zestawieniu z pozostałymi województwami dane dla mazowieckich gimnazjów okazują się lepsze niż dla szkół podstawowych - w rankingu informatyzacji gimnazjów, mazowieckie uplasowało się na 9 pozycji. Lepiej województwo mazowieckie wypada ze względu na odsetek szkół ponadgimnazjalnych (dla młodzieży) dysponujących komputerami z dostępem do Internetu dla uczniów – tu Mazowsze zajmuje 3 pozycję. Należy jednak zwrócić uwagę na wartość tego wskaźnika, która mimo że stanowi o relatywnie dobrej pozycji w rankingu województw, wydaje się zdecydowanie za niska, ponieważ tylko 66% mazowieckich szkół ponadgimnazjalnych zapewnia uczniom komputery z dostępem do Internetu.⁵⁶

Gdy weźmiemy pod uwagę liczbę uczniów przypadających na jeden komputer z dostępem do Internetu dla szkół podstawowych, wskaźnik ten wynosi 11,6 (średnia krajowa 11), zaś w przypadku szkół ponadgimnazjalnych (8,9) Mazowsze zbliża się do średniej krajowej (8,7).⁵⁷

W województwie mazowieckim w 2011 roku komputer miało 68,5% gospodarstw domowych. Jest to więcej niż w całym kraju, gdzie odsetek ten wynosił 65,8%. W porównaniu do innych województw, na Mazowszu dostępność komputera w domu jest bardzo wysoka. Znajduje się ono w czołówce, tuż za województwem małopolskim (70% gospodarstw z komputerem), obok województwa wielkopolskiego (69,5%) i pomorskiego (69,2%). Dane statystyczne pokazują również, że prawie 12% mieszkańców województwa mazowieckiego nie korzysta ani z telefonów komórkowych, ani z komputerów, ani też z Internetu. Jeśli wyłączymy z analiz Warszawę, odsetek ten wzrasta do 15,3%.⁵⁸

⁵¹ D. Batorski, D. Czerniawska, Raport: *Technologie informacyjno – komunikacyjne w gospodarstwach domowych województwa mazowieckiego*, Warszawa 2012 r., str. 11.

⁵² Ibidem.

⁵³ D. Batorski Raport *Cyfrowa Gospodarka – Kluczowe trendy rewolucji cyfrowej* - Warszawa 2012 r., str. 64.

⁵⁴ *Technologie informacyjno – komunikacyjne...* op. cit. str. 10.

⁵⁵ *Rocznik statystyczny Województwa Mazowieckiego* – praca zbiorowa pod redakcją B. Czerwińska – Jędrusiak. Warszawa 2011, str. 201.

⁵⁶ *Cyfrowa Gospodarka...* op.cit., str. 66.

⁵⁷ Ibidem, str. 66.

⁵⁸ *Technologie informacyjno – komunikacyjne...*op.cit. str. 10.

Firmy zlokalizowane na terenie województwa mazowieckiego wyposażone są w podstawową **infrastrukturę informacyjno-komunikacyjną** w nieco wyższym stopniu, niż wynosi średnia krajowa. W 2011 r. 96,5% mazowieckich firm (zatrudniających więcej niż 9 osób) korzystało z komputerów. Średnia krajowa była nieznacznie niższa i wynosiła 95,7%⁵⁹. Na początku 2011 r. 93,9% firm na Mazowszu posiadało dostęp do Internetu, z czego 77,5% z nich wykorzystywało łącze szerokopasmowe. Obecnie prawie wszystkie firmy zatrudniające więcej niż 9 osób dysponują zarówno komputerami, jak i dostępem do Internetu. Mimo to, blisko 41,9% mazowieckich przedsiębiorstw korzysta z modemu analogowego (zwykła linia telefoniczna) lub cyfrowego ISDN. Biorąc pod uwagę możliwość łączenia się z Internetem w sposób bezprzewodowy (GSM, GPRS, EDGE), wskaźnik ten na Mazowszu jest na poziomie 24,7%⁶⁰.

Kategorią wskazującą na głębokość i dojrzałość zastosowań ICT w organizacjach gospodarczych jest udział systemów ERP (zarządzania zasobami przedsiębiorstwa) oraz CRM (zarządzania relacjami z klientami). W 2010 r. tylko 14,7% mazowieckich firm posiadało system klasy ERP, zaś 21,8% system typu CRM.⁶¹

W ostatnich latach widoczne jest rosnące zainteresowanie polskich firm rozwiązaniami w zakresie handlu elektronicznego (e-commerce), które coraz częściej doceniają potencjał nowoczesnych kanałów sprzedaży, obsługi klienta czy działań promocyjnych. Pomimo to, tylko 10% firm na Mazowszu w 2010 r. wykorzystywało technologie komunikacyjne do sprzedaży swoich produktów przez Internet, zaś tylko 0,7% przedsiębiorstw dokonywało sprzedaży do innych firm (B2B).⁶² Bezpośredni udział e-handlu w aktywności gospodarczej firm łatwo również ocenić poprzez udział przychodów z handlu on-line w ogólnych przychodach netto firmy, który w 2010 r. był niewielki zarówno w skali Mazowsza (11,5%), jak i całego kraju (8,1%).⁶³

Analizując rozwój mazowieckiej **e-administracji**, w 2010 r. 75% pracowników urzędów posiadało służbowe konto poczty elektronicznej. Na tle wszystkich województw, Mazowsze zajmuje dopiero 14 miejsce na poziomie 62% (dwa pierwsze zajęły województwa dolnośląskie (79%) oraz lubuskie (75%)).⁶⁴

Ważnym ogniwem kontaktu administracji z obywatelami jest dysponowanie elektroniczną skrzynką podawczą (ESP), która umożliwia przekazywanie urzędom dokumentów w formie elektronicznej. W 2011 r. funkcjonalność ta została wprowadzona w 88% ankietowanych ośrodkach administracji publicznej. Różnicowanie wyników ze względu na szczebel administracji jest niewielkie – ESP najczęściej posiadają urzędy marszałkowskie (100%), urzędy powiatowe (94%), a najrzadziej instytucje administracji rządowej (86%). Województwo mazowieckie pod tym względem zajęło 11 miejsce z 86% urzędami dysponującymi ESP (dolnośląskie – 95%, podlaskie – 93%).⁶⁵

Biorąc pod uwagę korzystanie z systemów elektronicznego zarządzania dokumentacją ciągle nie jest ono powszechne w Polsce – w 2011 r. systemy tego typu zostały wprowadzone w ponad 40% urzędach, jednak efekty ich działania nie są jeszcze widoczne. W zdecydowanej większości urzędów, bez względu na szczebel, funkcjonuje podwójny obieg dokumentów, tzn. te same dokumenty są przetwarzane zarówno w ramach tradycyjnego obiegu papierowego, jak i systemu elektronicznego zarządzania dokumentacją. Co więcej, 86% urzędów wskazuje, że sytuacja taka występuje bardzo często – dotyczy to ponad połowy spraw. Również na Mazowszu, które zajęło pod tym względem 11 lokatę (28% urzędów), sytuacja nie jest zadowalająca (systemy tego typu są najczęściej wykorzystywane w województwach śląskim oraz dolnośląskim na poziomie blisko 70%).⁶⁶

⁵⁹ *Cyfrowa Gospodarka – Kluczowe trendy...*, op. cit. str. 65

⁶⁰ *Rocznik statystyczny Województwa Mazowieckiego...*, op. cit., str. 250.

⁶¹ Ibidem.

⁶² M. Średniawa, T. Kulisiewicz, *Stan infrastruktury ICT w firmach*, Warszawa 2012 r., str. 15.

⁶⁴ *Spółeczeństwo informacyjne w liczbach*, praca zbiorowa pod redakcją Violetta Szymanek, Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, Warszawa 2012,

⁶⁵ Ibidem, str. 36.

⁶⁶ Ibidem, str. 36-37.

Istotnym wskaźnikiem włączenia wykorzystania Internetu jest korzystanie z niego do komunikacji z administracją publiczną. Mieszkańcy województwa mazowieckiego najczęściej zainteresowani są składaniem przez Internet deklaracji podatkowych, załatwianiem spraw dotyczących dokumentów osobistych, rejestracji pojazdów, zamawiania i otrzymywania zaświadczeń lub odpisów aktów stanu cywilnego oraz usług związanych ze zdrowiem. We wszystkich tych przypadkach, ponad 30% osób zadeklarowało chęć wykonywania takich czynności od początku do końca przez Internet. Jest to o około 6-7 punktów procentowych więcej niż w całym kraju⁶⁷.

Kompetencje cyfrowe mieszkańców Mazowsza

Analiza wyników badania pn. **Kompetencje cyfrowe mieszkańców województwa mazowieckiego z punktu widzenia zagrożenia wykluczeniem cyfrowym**⁶⁸ przeprowadzona przez ARM S.A. miała na celu określenie potrzeb szkoleniowych mieszkańców województwa mazowieckiego (z wyłączeniem m. st. Warszawy – miasta na prawach powiatu) w zakresie ich kompetencji cyfrowych.

Na pytanie, czy wiedza i umiejętności badanych związane z korzystaniem z Internetu są odpowiednie do potrzeb badanych, najwięcej respondentów (44,8%) stwierdziło, że posiadają tyle wiedzy, ile potrzebują, 18,4% badanych uważa, że ich wiedza i umiejętności są zbyt niskie, a tylko 6,2% – wyższe w stosunku do potrzeb. Należy zaznaczyć, że wyrażana tu ocena kompetencji cyfrowych jest oceną subiektywną, która może nie odpowiadać rzeczywistym kompetencjom cyfrowym. Ważne jest to, że aż prawie połowa badanej populacji nie dostrzega potrzeby podwyższania swoich kompetencji cyfrowych. W grupie tej znajdują się zarówno osoby posiadające takie umiejętności, jak i te, które ich nie posiadają.⁶⁹

Jednocześnie badani w większości nie wykazywali wysokiej skłonności do udziału w szkoleniach podnoszących kompetencje cyfrowe. Aż 77,9% ogółu badanej populacji nie wykazało ochoty do wzięcia udziału w bezpłatnych szkoleniach na temat wykorzystania Internetu w ich codziennym życiu. Jedynie 15,1% wyraziło taką chęć, zaś 7,0% nie miało na ten temat wyrobionej opinii.⁷⁰

Wraz z wiekiem maleje chęć do udziału w szkoleniach podnoszących kompetencje cyfrowe. Chęć udziału w takich szkoleniach deklaruje jedynie 8,9% osób w wieku 65-75 lat i 9,3% osób w wieku 55-64 lata. Należy jednak zauważyć, że w grupie osób najbardziej przychylnych szkoleniom – w grupie wiekowej 15-24 lata – chęć taką deklaruje tylko 15,8% badanych. Mieszkańcy miast są w większym stopniu niż mieszkańcy wsi chętni do udziału w szkoleniach. Chęć uczestnictwa deklaruje 19,6% tych pierwszych i 11,1% mieszkańców wsi. Ponadto badani zapytani o to, co powinno się znaleźć w takim szkoleniu, aby było ono udane, najczęściej wskazywali potrzebę nauki podstawowych umiejętności posługiwania się komputerem i Internetem (17,5%), 9,0% respondentów uważa, że takie szkolenie powinno dotyczyć praktycznych umiejętności cyfrowych, zaś 5,4% zwróciło uwagę na przystępną formę przekazywanych treści. W tym miejscu należy podkreślić, że dla 20% badanych osób, trudno było wskazać obszar szkolenia.⁷¹

Badanie pozwoliło również na wyodrębnienie grup społecznych szczególnie zagrożonych wykluczeniem cyfrowym:⁷²

- **osoby nieposiadające dostępu do Internetu w swoich gospodarstwach domowych.** Grupa ta stanowi około połowę badanej populacji. Osoby te najczęściej nie widzą potrzeby posiadania i korzystania z dostępu do Internetu, nieco rzadziej wskazując na brak odpowiedniego sprzętu. Dużą jej część stanowią osoby zamieszkujące gospodarstwa domowe bez osób w wieku

⁶⁷ Raport: *Technologie informacyjno – komunikacyjne...*, op. cit.

⁶⁸ R. Oryszczyszyn, D. Dworakowski, J. Orzeł - *Kompetencje cyfrowe mieszkańców województwa mazowieckiego z punktu widzenia zagrożenia wykluczeniem cyfrowym*, Warszawa 2009 r., str.

⁶⁹ Ibidem, str. 91.

⁷⁰ Ibidem, str. 94.

⁷¹ Ibidem, str. 95.

⁷² Ibidem, str. 96-97.

edukacyjnym. Nie dostrzegają one związku pomiędzy różnymi aspektami jakości życia a dostępem do sieci, jak również przejawiają niską świadomość możliwości, jakie dostarczają umiejętności cyfrowe w codziennym życiu. Wśród osób nieposiadających dostępu do Internetu, dominują osoby starsze, raczej mniej zamożne, gorzej wykształcone.

- **osoby posiadające dostęp do Internetu w swoich gospodarstwach domowych, niekorzystające z możliwości dostępu do sieci.** Osoby te stanowią szczególnie interesującą grupę z punktu widzenia procesu szkoleniowego. Co 10 osoba w badanej populacji nie korzysta z Internetu dostępnego w ich gospodarstwach domowych. Choć posiadają one w swoich gospodarstwach domowych dostęp do Internetu, to nie korzystają z niego lub korzystają bardzo sporadycznie. Dodatkowo – wykazują one niską świadomość możliwości związanych z korzystaniem z Internetu i nie posiadają podstawowych wiedzy i umiejętności cyfrowych. Grupą wymagającą szczególnych działań są kobiety zamieszkujące gospodarstwa domowe z dostępem do sieci, a pomimo tego niekorzystające z niej. Spędzają one w swoich gospodarstwach domowych często więcej czasu niż mężczyźni, a pomimo to nie wykorzystują Internetu dla poprawy swojej jakości życia.
- **osoby zamieszkujące tereny wiejskie oraz małe miasta (do 20 tys. mieszkańców).** Tereny te zamieszkują osoby o niższym, niż przeciętny poziomie wykształcenia i o niższym poziomie kapitału ludzkiego. Udział gospodarstw domowych z dostępem do sieci jest niższy na wsi niż w mieście. Jednocześnie, wśród mieszkańców wsi dużą grupę stanowią osoby o niskim stażu Internetowym i - co za tym idzie - niższych kompetencjach cyfrowych i wykorzystujących Internet w bardziej ograniczonym stopniu. Na terenach wiejskich liczba osób korzystających z Internetu przypadająca na gospodarstwo domowe jest większa niż w miastach. Inny jest również styl korzystania z sieci na wsi i w mieście. Mieszkańcy wsi korzystają z Internetu rzadziej. Nie stanowi on elementu codzienności, użytkowany jest bardziej okazjonalnie i częściej służy podtrzymywaniu więzów rodzinnych i przyjacielskich niż celom informacyjnym, zawodowym itp.
- **osoby w wieku powyżej 45 lat w dużej części pozostają aktywne zawodowo.** Ogólnopolskie wskaźniki demograficzne wskazują, że wraz z wiekiem maleje również ogólny poziom wykształcenia. Maleje również skłonność do nieprzymuszonego doksztalcania. Wyniki badania pokazują, że wraz z wiekiem maleje również powszechność korzystania z komputera i Internetu. W grupie osób powyżej 64 roku życia korzystanie z Internetu jest zjawiskiem wyjątkowo rzadkim. Wraz z wiekiem maleje również wiara w to, że Internet może być czymś potrzebnym w życiu badanych. Starsze osoby są w związku z tym niechętnie do korzystania z sieci. Tym bardziej, jeśli w ich gospodarstwach domowych nie ma osób w wieku edukacyjnym. Wówczas szansa na podjęcie aktywności w tym zakresie maleje jeszcze bardziej.
- **osoby z wykształceniem średnim i niższym.** Z badania wynika, że osobami szczególnie zagrożonymi wykluczeniem cyfrowym są osoby o niskim poziomie wykształcenia. Badana populacja charakteryzuje się poziomem wykształcenia niższym, niż poziom wykształcenia w reszcie kraju. Należy zaznaczyć, że ten czynnik wykluczenia pokrywa się z innymi – wymienionymi powyżej – czynnikami wpływającymi na wykluczenie cyfrowe, tj. wiekiem i obszarem zamieszkania. Wykształcenie wpływa również na różne wymiary kompetencji, w tym zawodowych i oczywiście cyfrowych. Wraz ze wzrostem wykształcenia wzrasta dostępność Internetu, jednocześnie zaś niskie wykształcenie nie determinuje jednoznacznie braku dostępu. Niemniej jednak, osoby z niskim poziomem wykształcenia częściej niż pozostali wskazują, iż powodem braku dostępu do Internetu jest brak takich potrzeb. Rzadziej również mogą oni korzystać z sieci poza domem. Niskie wykształcenie demobilizuje również do podłączenia się do sieci. Osoby z wykształceniem zawodowym i podstawowym posiadające dostęp do Internetu, korzystają z niego rzadziej i w sposób bardziej ograniczony.

Tym, co łączy ww. grupy, jest niekorzystanie z Internetu (nawet jeśli istnieje taka możliwość) połączone z brakiem wiedzy i wiary w sensowność korzystania z sieci. Osoby te nie wiedzą, jakie możliwości daje korzystanie z Internetu i nie widzą bezpośredniego wpływu sieci na ich życie. Łączy to

osoby starsze, słabiej wykształcone i mieszkające na wsi. Dlatego też wspólnym mianownikiem akcji rekrutacyjnej powinno być uświadomienie wykluczonym potencjału Internetu i praktycznych korzyści, jakimi może zaowocować podjęcie edukacji w celu podniesienia kompetencji cyfrowych.

Powyższe wyniki badania zostały potwierdzone w diagnozie społecznej przeprowadzonej w 2011 r. Mimo, iż diagnoza dotyczy całej Polski, rekomendacje można przenieść również na edukacyjną rzeczywistość mieszkańców Mazowsza. Do najważniejszych wniosków należą:⁷³

- obniżyła się aktywność edukacyjna dorosłych (szczególnie niekorzystne zmiany dotyczą miast średnich od 20 do 200 tys. mieszkańców);
- zwiększenie aktywności edukacyjnej kobiet w wieku 20-24 lata na wsiach, decyduje o kontynuacji ogólnej tendencji wzrostowej, która jednak uległa spowolnieniu. Natomiast utrzymujący się spadek aktywności edukacyjnej mężczyzn w tym wieku pogłębia lukę aktywności edukacyjnej pomiędzy kobietami i mężczyznami, szczególnie na wsiach i w największych miastach;
- ogólny, nieznaczny spadek odsetka osób w wieku 20-24 lata w dużych i średnich miastach kontynuujących naukę i nieznaczny wzrost aktywności edukacyjnej mieszkańców wsi i małych miast, przyczynia się do zmniejszenia wciąż znacznych różnic przestrzennych w korzystaniu z usług edukacyjnych;
- ogólny spadek udziału korzystających z usług edukacyjnych wśród osób w wieku 25-29 lat, wynika przede wszystkim ze znacznego zmniejszenia aktywności edukacyjnej mieszkańców miast od 20 do 200 tys. mieszkańców. Różnice terytorialne w aktywności edukacyjnej w tej grupie wieku utrzymały się;
- niska aktywność edukacyjna osób w wieku 30-39 lat uległa dalszemu pogorszeniu; utrzymuje się brak skłonności do korzystania z usług edukacyjnych osób w wieku powyżej 39 lat;
- typowa osoba uczestnicząca w jakiegokolwiek aktywności związanej z podnoszeniem swoich kwalifikacji zawodowych czy innych umiejętności, to wciąż osoba z wyższym wykształceniem, w wieku 25-34 lata, mieszkająca w dużym mieście, częściej kobieta niż mężczyzna;⁷⁴
- nadal proces doskonalenia kwalifikacji osób dorosłych jest selektywny ze względu na wiek, płeć, miejsce zamieszkania, wykształcenie oraz status na rynku pracy.

Wyniki kolejnych rund Diagnozy Społecznej wskazują, że kształcenie ustawiczne osób dorosłych, uznawane za jeden z podstawowych warunków zwiększenia zdolności do zatrudnienia, ma w Polsce wciąż zakres marginalny, a pozytywne tendencje, zaobserwowane w 2009 r. w tym zakresie, uległy w znacznej mierze odwróceniu. Jest to sygnał niepokojący, bowiem zestawienie wyników dotyczących aktywności edukacyjnej dorosłej ludności Polski, ze strukturą ludności według poziomu wykształcenia i umiejętnościami cywilizacyjnymi i miejscem zamieszkania, obrazuje dysproporcje dotyczące szans rozwojowych mieszkańców miast i wsi, a także generalnie osób w wieku 35 lat i więcej, a zwłaszcza osób w wieku niemobilnym.

Różnice poziomu wykształcenia i znajomości języków czy obsługi komputera między osobami młodymi i osobami w wieku 35 lat i więcej, wskazują na lukę kompetencyjną, która pogłębia się w miarę przechodzenia do starszych grup wieku. Potwierdzają to analizy odwołujące się do syntetycznego miernika kapitału ludzkiego według wieku.

Rozpiętość między zapotrzebowaniem na usługi edukacyjne, wynikające z istniejącego poziomu wykształcenia i kwalifikacji ludności - z jednej strony oraz przemian technologicznych i wymagań dotyczących zasobów pracy - z drugiej, a przedstawionym wyżej wzorcem aktywności edukacyjnej wyróżnionych grup ludności, świadczy o pilnej konieczności intensyfikacji procesu kształcenia

⁷³ *Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia mieszkańców*, praca zbiorowa pod redakcją J. Czapińskiego, T. Panek. Warszawa 2012, str. 105-106.

⁷⁴ *Ibidem*, str. 150.

ustawicznego w Polsce. Niezbędny jest rozwój różnych form uzupełniania wykształcenia i podnoszenia kwalifikacji (nauka w trybie wieczorowym, zaocznym czy korespondencyjnym, studia podyplomowe, kursy i szkolenia) oraz działania na rzecz wzrostu zakresu korzystania z usług edukacyjnych. Dotyczy to w szczególności osób w wieku niemobilnym (45 lat i więcej).

Zestawienie tych wyników ze spostrzeżeniem o słabym przygotowaniu osób w wieku niemobilnym do funkcjonowania we współczesnym społeczeństwie i na współczesnym rynku pracy ze względu na poziom ich kapitału ludzkiego prowadzi do wniosku, iż zatrzymanie tej grupy osób na rynku pracy wymaga specjalnych działań skierowanych na zwiększenie ich zdolności do zatrudnienia. Polska ma najniższe w Unii Europejskiej wskaźniki zatrudnienia osób w wieku 55-64 lata. Bez wzrostu kapitału ludzkiego tych osób postulowany wzrost ich zatrudnienia jest nierealny, a zagrożenie bezrobociem i biernością będzie wzrastać, nawet w okresach stosunkowo dobrej koniunktury.⁷⁵

WYKLUCZENIE CYFROWE⁷⁶

Technologie informacyjno-komunikacyjne nie są tylko gadżetami, w coraz większym stopniu stają się także warunkiem dostępu do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym. Coraz powszechniejsze wykorzystanie tych technologii i coraz większe ich możliwości, a często również niezbędność w codziennym życiu - nauce, pracy, dostępie do informacji i wiedzy, powoduje, że osoby, które z nich nie korzystają, zaczynają być w coraz większym stopniu wykluczone społecznie. Zjawisko to nazywane jest cyfrowym wykluczeniem.

Problem cyfrowego wykluczenia nie ogranicza się wyłącznie do zjawiska cyfrowego podziału (*digital divide*), czyli systematycznych różnic w dostępie i korzystaniu z komputerów i Internetu, pomiędzy osobami o różnym statusie społeczno-ekonomicznym (wykształceniu, dochodach, zawodzie), pomiędzy osobami na różnych etapach życia, mężczyznami i kobietami, a także pomiędzy różnymi regionami. Kluczowe są te różnice związane z dostępem, faktem oraz umiejętnościami korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych, które prowadzą do społecznego i ekonomicznego wykluczenia. Zagrożone wykluczeniem cyfrowym są w Polsce przede wszystkim osoby starsze i słabiej wykształceni. Niewątpliwie większe trudności spotykają również osoby mieszkające w mniejszych miejscowościach i o niższych dochodach w gospodarstwie domowym. Co więcej, różnice te nie dotyczą wyłącznie samego faktu korzystania, ale również umiejętności, wszechstronności korzystania, szczególnie jeśli chodzi o bardziej instrumentalne sposoby użycia komputerów i Internetu. Dodatkowo znaczenie najważniejszych z tych różnic nieustannie jest bardzo duże i nic nie zapowiada, aby miało się szybko zmienić. Najważniejsze bariery upowszechnienia wykorzystania komputerów i Internetu to przede wszystkim brak motywacji do korzystania wynikający po części również z braku wiedzy i umiejętności. Ograniczenia finansowe, brak sprzętu, a także brak możliwości technicznych założenia stałego łącza są istotne, ale dla znacznie mniejszej części osób niekorzystających. Niestety większość działań, które są w Polsce podejmowane na rzecz upowszechnienia Internetu i przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu, w zbyt dużym stopniu, koncentruje się na problemach infrastrukturalnych. Potwierdzają się obawy z poprzednich lat, dotyczące nieskuteczności działań podejmowanych przez administrację państwową i samorządową. Mimo olbrzymich pieniędzy przeznaczonych w ramach programów operacyjnych na przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu, a także na budowę sieci szerokopasmowych, czy zapewnianie dostępu na etapie ostatniej mili, skala wykluczenia cyfrowego w Polsce nie maleje. Fakt korzystania z Internetu wciąż silnie różnicuje społeczeństwo polskie. Konsekwencją tego cywilizacyjnego podziału może być postępujące rozwarstwienie społeczeństwa i społeczne wykluczenie osób, które z tych technologii nie będą potrafiły skorzystać. Dalsze pogłębianie się różnic pomiędzy internautami i osobami niekorzystającymi może być źródłem istotnych problemów społecznych w przyszłości.

⁷⁵ Ibidem, str. 106.

⁷⁶ Ibidem, str. 342

Mazowiecka przedsiębiorczość na tle kraju

Województwo mazowieckie przoduje wśród innych województw pod względem liczby aktywnych MŚP. Na przestrzeni lat 2003-2009 zaobserwowano dość stabilny poziom ich liczby w porównaniu do województw śląskiego, łódzkiego czy pomorskiego. Może to oznaczać większą elastyczność i konkurencyjność mazowieckiego sektora MŚP, relatywnie wysoką zdolność adaptacji do zmiennej sytuacji rynkowej, także w warunkach dekonunktury. W odniesieniu do dynamiki sektora MŚP w Polsce, w województwie mazowieckim można zaobserwować względnie stałą liczbę podmiotów⁷⁷. Świadczy to zarówno o zdolności do utrzymania poziomu przedsiębiorczości w warunkach zmiennej koniunktury, ale też o wysokim odsetku przedsiębiorstw kończących działalność, równoważącym liczbę nowopowstających firm⁷⁸.

Firmy posiadające siedzibę w województwie mazowieckim generują ponad 21% zatrudnienia w skali kraju⁷⁹. Nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw w województwie mazowieckim wynoszą około 30% wszystkich nakładów przedsiębiorstw w Polsce. Na Mazowsze przypada około 20% wszystkich nakładów inwestycyjnych sektora MŚP w Polsce⁸⁰.

Mazowsze jest jedynym polskim regionem o pozycji społeczno-gospodarczej zbliżonej do regionów starych państw członkowskich Unii Europejskiej, jednak konkurencyjność w porównaniu do innych regionów stołecznych UE jest niższa. W latach 2005-2010 zaobserwowano spadek wskaźnika rentowności sprzedaży produktów, towarów i materiałów. Rentowność firm jest niższa niż w przypadku województwa łódzkiego i dolnośląskiego. Pomimo dysponowania przez region dużym potencjałem naukowym i badawczym, odsetek przedsiębiorstw wprowadzających na rynek nowe produkty oraz udział przychodów ze sprzedaży nowych produktów jest niższy od średniej dla kraju⁸¹.

Mimo że województwo mazowieckie odznacza się najwyższym poziomem inwestycji w sektorze MŚP, nakłady inwestycyjne w przeliczeniu na jedno przedsiębiorstwo są znacznie niższe niż w województwie pomorskim. Istotny jest także charakter tych inwestycji, które najczęściej dotyczą zwiększania możliwości usługowych i produkcyjnych (skali produkcji), a rzadziej poprawy jakości i kreowania nowych produktów i usług. Tylko 2,5% małych firm wprowadziło nowe lub istotnie ulepszone produkty dla rynku (średnia dla kraju 3,5%), natomiast nowe lub ulepszone procesy produkcji wdrożyło 6,4% małych firm (średnia dla kraju 6,9%).

W 2010 r. w stosunku do roku poprzedniego nakłady inwestycyjne na terenie województwa mazowieckiego zwiększyły się wyłącznie w obrębie małych przedsiębiorstw (wzrost o około 518 mln PLN). Zarówno mikro, jak i średnie przedsiębiorstwa odnotowały spadek w tym zakresie (odpowiednio o około 182 mln PLN i 411 mln PLN). Ogółem odnotowano więc na terenie województwa mazowieckiego w obszarze MŚP spadek nakładów inwestycyjnych o ok. 75 mln PLN.

Spadek nakładów inwestycyjnych może wynikać z formy finansowania przedsiębiorstw. W województwie mazowieckim zaledwie około 45% MŚP korzysta z finansowania zewnętrznego, jakim jest kredyt bankowy albo pożyczka⁸², a dominującym źródłem finansowania działalności są środki własne. Około 14% przedsiębiorców z terenu województwa wskazało jako przyczynę takiego stanu rzeczy brak możliwości skorzystania z finansowania zewnętrznego (np. brak zdolności kredytowej), a 11% na tańszy koszt kapitału własnego w porównaniu z finansowaniem zewnętrznym⁸³. Zgodnie z wynikami ogólnopolskiego badania zrealizowanego przez Narodowy Bank Polski II kwartale 2012 r. brak zabezpieczeń i zdolności kredytowej był w prawie 80% powodem

⁷⁷ Raport R2 „Przedsiębiorczość a rozwój Mazowsza” w ramach projektu „Trendy rozwojowe Mazowsza”, MBPR, s. 89-91.

⁷⁸ Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, PARP, Warszawa 2011, s. 82.

⁷⁹ Raport R2 „Przedsiębiorczość a rozwój Mazowsza”..., op. cit., s. 98.

⁸⁰ Ibidem, s. 101.

⁸¹ Raport syntetyczny Konkurencyjność i jej uwarunkowania ..., op. cit., s. 7-9.

⁸² Raport MŚP pod lupą, http://www.epmpf.eu/pl/files/library/images/Raport_EP_MPF_-_MSP_pod_lupa.pdf, 2011, s. 18.

⁸³ Raport o sytuacji Mikro i małych firm w 2011 r., http://www.pekao.com.pl/mis/raport_SME, Warszawa 2011, s. 67.

odmownego rozpatrzenia wniosków kredytowych⁸⁴. Można więc przyjąć, że na terenie województwa istnieje spowolnienie w obszarze inwestycji realizowanych przez mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa, których jednym z efektów jest trudność w pozyskaniu finansowania zewnętrznego, bądź jego niewielka atrakcyjność.

Analiza wdrażania instrumentów inżynierii finansowej w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007-2013 ujawniła koncentrację finansowania w postaci pożyczek i poręczeń w centralnej części województwa (Warszawa, Płock, Siedlce). W powiatach północnych i południowych zaobserwowano wyraźnie mniejszą absorpcję kapitału zwrotnego, co może mieć związek z niedostatecznie rozwiniętą siecią dystrybucji (łatwość dostępu), różnym natężeniem działań informacyjno-promocyjnych oraz kondycją przedsiębiorstw w poszczególnych subregionach, przekładającą się na ich zdolność kredytową.⁸⁵

Pomimo dużej koncentracji przedsiębiorstw z branży wysokich i średnio wysokich technologii, a także instytucji badawczo-rozwojowych, MŚP wykazują niewielką aktywność w zakresie prac badawczo-rozwojowych, tworzenia nowych produktów i usług oraz pozyskiwania technologii, skupiając się na eksploatacji zajmowanej niszy rynkowej. Odpowiedzialne za tą sytuację są zarówno stosunkowo małe zasoby kapitałowe, jak również wysoki poziom niepewności związany z działaniami rozwojowymi.

Województwo zajmuje ważną pozycję w wymianie handlowej z zagranicą, jednak utrzymuje stałą, ponad dwukrotną przewagę importu nad eksportem. Do głównych grup towarowych należą wyroby przemysłu maszynowego i elektromaszynowego, chemicznego oraz artykuły rolno-spożywcze. Jedynie w grupie artykułów rolno-spożywczych region osiąga dodatnie obroty handlowe⁸⁶.

Rozmieszczenie przedsiębiorstw zarejestrowanych na Mazowszu charakteryzuje się silną koncentracją⁸⁷. W podregionie miasta Warszawy skupiona jest ponad połowa zarejestrowanych podmiotów gospodarczych województwa, w tym większość podmiotów dużych. W drugim podregionie - warszawskim zachodnim, liczba przedsiębiorstw jest o ponad 2/3 mniejsza. Na kolejnych miejscach plasują się podregiony warszawski wschodni, ostrołęcko-siedlecki, radomski oraz ciechanowsko-płocki⁸⁸.

Także przestrzenne rozmieszczenie MŚP cechuje się wysoką koncentracją. W 10% wszystkich gmin zlokalizowanych jest ponad 76% przedsiębiorstw, w 20% gmin – przeszło 85% przedsiębiorstw, a w 30% gmin – prawie 90% wszystkich MŚP województwa mazowieckiego. Zdecydowanym liderem jest miasto stołeczne Warszawa, w którym zlokalizowanych jest ponad 50% MŚP. Na kolejnych miejscach plasują się: Radom (3,7%), Płock (1,8%), Piaseczno (1,6%) oraz Siedlce (1,2%), Pruszków (1,2%) i Legionowo (1,1%). W pozostałych gminach odsetek MŚP w odniesieniu do ogółu MŚP na terenie województwa nie przekracza 1%. Poza Warszawą, tylko w Płocku, Radomiu i Piasecznie liczba MSP przekroczyła w 2010 r. liczbę 10 000⁸⁹. Występowanie koncentracji MSP często jest powiązane z obecnością dużych przedsiębiorstw (np. Płock, Garwolin)⁹⁰.

Obszary wiejskie charakteryzują się niskim poziomem przedsiębiorczości. Mniejsze ośrodki miejskie (np. Ostrów Mazowiecka i Sokołów Podlaski) często pełnią funkcje usługowe dla otaczających je terenów wiejskich (rolniczych)⁹¹.

W strukturze liczby aktywnych przedsiębiorstw, w 2010 roku dominowały mikroprzedsiębiorstwa - ponad 95% przedsiębiorstw ogółem. Udział przedsiębiorstw małych wyniósł około 3,8%, a średnich - około 0,7%. Z uwagi na fakt, że w grupie MŚP przedsiębiorstwa średnie zwykle dysponują większym

⁸⁴ Informacja o kondycji sektora przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem stanu koniunktury w II kwartale 2012 oraz prognoz koniunktury na III kw. 2012 r., Narodowy Bank Polski, 2012, s. 36

⁸⁵ Szczegółowych informacji na temat skuteczności usług świadczonych przez instytucje otoczenia biznesu na rzecz MŚP, a także popytu na te usługi, dostarczy badanie pn. „Ocena wpływu działalności instytucji otoczenia biznesu na rozwój sektora mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw w województwie mazowieckim”.

⁸⁶ Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku..., op. cit., s.15-16.

⁸⁷ Raport R2 „Przedsiębiorczość a rozwój Mazowsza”..., op. cit., s. 11.

⁸⁸ Ibidem, s. 95.

⁸⁹ Ibidem, s. 96.

⁹⁰ Ibidem, s. 98.

⁹¹ Ibidem, s. 97.

zapleczem kapitałowym i bazą technologiczną, częściej też występują w roli inicjatorów powiązań kooperacyjnych i przez to mają największy wpływ na pozycję konkurencyjną województwa, ich niski udział w strukturze wielkości przedsiębiorstw jest niekorzystny z punktu widzenia rozwoju regionu⁹².

Województwo mazowieckie nie posiada wyspecjalizowanej branży przemysłowej, determinującej procesy gospodarcze w regionie⁹³. Największa grupa MŚP (ok. 30%) działa w branży handlu i usług, następną (ok. 20%) zajmuje się obsługą nieruchomości i firm. Kolejne najliczniej reprezentowane branże to budownictwo, przetwórstwo przemysłowe oraz logistyka⁹⁴.

Sektor MŚP tworzy ponad połowę miejsc pracy na Mazowszu, z czego na mikroprzedsiębiorstwa przypada ok. 30%, przedsiębiorstwa małe – 9%, a średnie – 15%⁹⁵. Firmy wykazują skłonność do utrzymywania stałego poziomu zatrudnienia⁹⁶ i częściej decydują się na podniesienie wynagrodzeń, niż utworzenia dodatkowych miejsc pracy⁹⁷.

Środowisko

Racjonalne zarządzanie zasobami to jedno z najważniejszych wyzwań w zakresie ochrony środowiska i ekonomii. Wydajne korzystanie z zasobów zwiększa konkurencyjność i daje możliwość tworzenia nowych miejsc pracy⁹⁸.

Energetyka

Konsumpcja energii ma istotny wpływ na konkurencyjność gospodarki całego kraju. Konkurencyjna gospodarka to gospodarka dysponująca odpowiednimi, efektywnie wykorzystywanymi zasobami energii pozwalającymi na dynamiczny wzrost. Ponadto efektywność energetyczna gospodarki oraz większe wykorzystanie źródeł odnawialnych sprzyja zmniejszaniu emisji CO₂ i realizacji zobowiązań wynikających z pakietu klimatyczno-energetycznego⁹⁹. Efektywne korzystanie z zasobów i obniżenie emisji CO₂ jest zatem kluczem do zwiększenia konkurencyjności Polski, dlatego też wzrost efektywności energetycznej, generowanie energii oraz zwiększanie udziału odnawialnych źródeł energii powinny być traktowane priorytetowo w kolejnej perspektywie. Ważne są też inwestycje w innowacje technologiczne w dziedzinie energetyki, w szczególności dotyczące odnawialnych źródeł energii¹⁰⁰. Mogą one bowiem przynieść rozwiązania pozwalające w większym stopniu i szybciej osiągnąć cele Strategii Europa 2020, tj. zwiększenie efektywności energetycznej o 20%, zwiększenie udziału energii wyprodukowanej z odnawialnych źródeł o 20% oraz zmniejszenie emisji CO₂ o 20% do roku 2020.

Zaopatrzenie województwa mazowieckiego w energię elektryczną obecnie odbywa się w oparciu o klasyczne elektrownie systemowe w województwie. Oprócz nich istotne znaczenie mają elektrociepłownie (EC) i elektrownie pracujące w sieciach dystrybucyjnych wysokiego napięcia 110 kV. Większość urządzeń wytwórczych w elektrowniach systemowych przekroczyła wiek 30 lat i powinna być zastępowana nowoczesnymi, wysokowydajnymi i niskoemisyjnymi źródłami energii. Stan techniczny systemów dystrybucyjnych jest również wysoce niezadowolający. Systemy produkcji, przesyłu i dystrybucji wymagają realizacji radykalnych działań inwestycyjnych, których brak stwarza ryzyko deficytu energii i wzrostu liczby awarii systemowych w perspektywie lat 2015-2020. Problemem jest także nierównomierne rozmieszczenie sieci przesyłowych.

⁹² Ibidem, s. 92.

⁹³ Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku..., op. cit., s. 15.

⁹⁴ Raport R2 „Przedsiębiorczość a rozwój Mazowsza”..., op. cit., s. 101.

⁹⁵ Ibidem, s. 99.

⁹⁶ Ibidem, s. 100.

⁹⁷ M. Starczewska - Krzysztozek, Raport „Słabe i mocne strony mikro, małych i średnich przedsiębiorstw”, PPKP Lewiatan, s. 26-27.

⁹⁸ Na podstawie: Position of the Commission Services of the development of Partnership Agreement and programmes in Poland for the period 2014-2020, draft as of 12 September 2012, str. 13.

⁹⁹ Ibidem, str. 10.

¹⁰⁰ Ibidem, str. 13.

Deficyt energii identyfikowany jest w północnej części województwa. Newralgicznym punktem jest brak tzw. południowego pólpierscienia warszawskiego 400 kV, który zamykałby pierścien warszawski. Brak tego połączenia powoduje, że aglomeracja warszawska znajduje się w gronie miast narażonych na wystąpienie rozległej awarii systemowej. Problemem jest również brak sieci dystrybucyjnych wysokiego napięcia w znacznej części województwa, gdzie zaopatrzenie w energię odbywa się za pomocą długich, przeciążonych i awaryjnych linii średniego napięcia.

Chociaż obecnie produkcja energii elektrycznej brutto wobec jej zużycia jest zrównoważona¹⁰¹, łączna moc elektryczna z istniejących źródeł energii jest niewystarczająca w stosunku do prognozowanych potrzeb województwa. Prognozowany wzrost zużycia energii finalnej do roku 2030 w całym kraju wynosi ok. 29%¹⁰². Tendencję wzrostową w skali kraju należy uwzględnić także dla Mazowsza. Do 2020 roku zużycie energii wzrośnie o blisko 18%, gazu – o 11%, ciepła sieciowego – o 30 %¹⁰³. W horyzoncie 2030 r. przewiduje się wzrost finalnego zużycia energii elektrycznej o 55%, gazu - o 29%, ciepła sieciowego - o 50%, produktów naftowych - o 27%. W tym samym czasie przewiduje się jednocześnie zwiększenie udziału energii odnawialnej o 60%, co ma związek z celami Pakietu Energetyczno - Klimatycznego¹⁰⁴.

Z powyższej diagnozy wynika, że w najbliższych latach niezbędne jest budowanie i modernizacja istniejących sieci dystrybucyjnych, z uwzględnieniem sieci inteligentnych, ponieważ to rzutuje na możliwość rozwoju odnawialnych źródeł energii i zmniejszenia strat energii podczas przesyłu.

Obecnie największe zapotrzebowanie na energię wg sektorów gospodarki wykazuje sektor gospodarstw domowych, na który przypada 29,5 % całego zużycia energii. Na drugim miejscu jest przemysł, który pochłania kolejne 28,2 % energii. Na dalszych miejscach jest transport (24%), usługi (10,2%), rolnictwo (7,9%).

W 2020 r. udział poszczególnych sektorów w zapotrzebowaniu na energię będzie się przedstawiać następująco: przemysł (28,7%), gospodarstwa domowe (26,7%), transport (25,7%), usługi (12%), rolnictwo (6,7%). W 2030 r. udział będzie następujący: przemysł (28,4%), transport (27,6%), gospodarstwa domowe (23,8%), usługi (15,2%), rolnictwo (4,8%)¹⁰⁵.

Największy wzrost zapotrzebowania na energię finalną nastąpi w sektorze usług, gdzie do roku 2020 przewidywane jest zwiększenie o 33 % wobec zapotrzebowania roku 2010, ale aż o 94% do roku 2030 wobec roku 2010. Duże zapotrzebowanie na energię przewidywane jest także w sektorze transportu: wzrost o 20% do 2020 r. wobec bazowego roku 2010 i odpowiednio o 50% do roku 2030 wobec 2010. Na trzecim miejscu plasuje się sektor przemysłu, gdzie odpowiednio do roku 2020 zapotrzebowanie wzrośnie o 15%, a do roku 2030 – o 32% wobec bazowego roku 2010. W sektorze rolnictwa zapotrzebowanie na energię będzie spadać, do roku 2020 - o 2 %, a do roku 2030 - aż o 17,96 % wobec roku 2010. Zapotrzebowanie na energię w gospodarstwach domowych wzrośnie nieznacznie – o 2 % do 2020 r. i o 5,8% - do 2030 r. wobec roku 2010¹⁰⁶.

Inteligentne sieci

Ważnym elementem rozwoju sektora sieciowego jest koncepcja (system) inteligentnych sieci. Wdrożenie systemu inteligentnych sieci ma wzmocnić bezpieczeństwo energetyczne przy zwiększeniu konkurencji i realizacji zasady zrównoważonego rozwoju. W oparciu o koncepcję inteligentnych sieci (...) należy dziś budować politykę energetyczną zakładającą wykorzystanie szerokiego katalogu podmiotów – od odbiorców końcowych i ich wspólnot poczynając, poprzez agregatorów, dystrybutorów, sprzedawców, sektor ICT (ang. information and communication

¹⁰¹ Raport Instytutu Energetyki Odnawialnej „Określenie potencjału energetycznego regionów Polski w zakresie odnawialnych źródeł energii – wnioski dla Regionalnych Programów Operacyjnych na okres programowania 2014-2020, s. 109.

¹⁰² Prognoza zapotrzebowania na paliwa i energię do 2030 roku, raport Ministerstwa Gospodarki z 2009 r., www.mg.gov.pl, s. 11.

¹⁰³ Ibidem, s. 12.

¹⁰⁴ Ibidem, s. 11.

¹⁰⁵ Prognoza zapotrzebowania na paliwa i energię do 2030 roku, op. cit., s. 11.

¹⁰⁶ Ibidem.

technologii – technologie informacyjne i komunikacyjne), aż po administrację publiczną¹⁰⁷. W tym kontekście należy szczególną rolę przypisać budowaniu więzi poziomych w administracji publicznej na szczeblu centralnym oraz szerszemu wykorzystaniu potencjału wspólnot lokalnych i regionalnych¹⁰⁸. Dlatego konieczne jest również wzmocnienie zasobów kadrowych, bowiem specjalizacja i wiedza ekspercka jest niezbędna administracji publicznej, gdyż sektor energetyki dotyka aspektów środowiskowych, prawnych ekonomicznych i technologicznych.

Implementacja inteligentnych sieci elektroenergetycznych, ale także inteligentnych systemów pomiarowo-rozliczeniowych zwiększy możliwość otwarcia krajowego systemu elektroenergetycznego na generację rozproszoną, co może przyczynić się do wzrostu bezpieczeństwa w wymiarze lokalnym. Wzrosnie również rola odnawialnych źródeł energii - OZE i kogeneracji.

Zaopatrzenie w gaz i ciepło

Zaopatrzenie w gaz ziemny w województwie mazowieckim realizowane jest z krajowego systemu gazowniczego, zasilanego gazem wysokometanowym importowanym z Rosji i Ukrainy, a także ze złóż krajowych na Podkarpaciu. Podstawowym problemem systemu jest uzależnienie od dostaw zza granicy, spowodowane brakiem alternatywnych źródeł oraz wyczerpana przepustowość części gazociągów systemu przesyłowego, w tym przede wszystkim bezpośrednio zasilających Warszawę. Obecny brak odpowiedniej wydajności „pierścienia warszawskiego” uniemożliwia m.in. planowane wykorzystanie gazu ziemnego jako paliwa w stołecznych elektrociepłowniach i ciepłowniach¹⁰⁹.

Ponadto niedostateczny zasięg sieci gazowej uniemożliwia korzystanie z niego wszystkim mieszkańcom regionu. Odsetek osób korzystających z sieci gazowej w województwie mazowieckim wynosił w 2010 r. 55,0% przy średniej ogólnopolskiej 52,7%, co daje 6 miejsce na liście rankingowej województw (najwyższy wynik ma województwo podkarpackie - 72%, najniższy - podlaskie - 27,3%). Zasięg sieci rozdzielczej ogranicza się do centrum województwa i okolic miast na prawach powiatu. O dużym popycie na gaz ziemny sieciowy świadczy wysokie jego zużycie tam, gdzie jest on dostępny (295 m³ na jednego korzystającego w 2010r.). Gazowa sieć rozdzielcza dociera zaledwie do 55% ludności województwa, przy bardzo dużej koncentracji w aglomeracji warszawskiej¹¹⁰. Do większości gmin województwa sieć gazowa nie dociera wcale, dlatego też w kolejnej perspektywie konieczne są inwestycje prowadzące do zwiększenia możliwości korzystania z gazu. Działania te powinny być jednocześnie związane z rozbudową sieci gazowej z poziomu krajowego oraz wykorzystaniem gazu łupkowego, który może zostać włączony do miksu energetycznego kraju w najbliższych latach.

Udział gazu ziemnego w bilansie energii pierwotnej jest obecnie w Polsce prawie dwukrotnie niższy niż w krajach UE27. Przewiduje się, że, pomimo szybszego niż w UE27 wzrostu udziału gazu w bilansie energii pierwotnej w 2030 r., nadal pozostaniemy w trzeciej dziesiątce krajów Unii. Polski rynek gazu charakteryzuje się także znacznie mniejszym użyciem tego paliwa do wytwarzania energii elektrycznej (trzykrotnie mniejszy udział w bilansie). W perspektywie 2030 r. przewiduje się w Polsce, podobnie jak w UE27, wzrost zastosowania gazu do wytwarzania energii elektrycznej¹¹¹.

Zaopatrzenie w ciepło realizowane jest w skali lokalnej – na poziomie gmin. Najwyższy, w stosunku do pozostałych mediów, koszt przesyłu energii cieplnej, praktycznie wyklucza tranzyt na duże odległości. W związku z tym scentralizowane systemy ciepłownicze występują na obszarach o wysokiej gęstości zaludnienia - głównie w większych miastach.

Do 2020 r. większość działań związanych z dywersyfikacją źródeł i nośników energii wkroczy w decydującą fazę realizacji. W okresie tym podejmowane również będą inwestycje związane z rozbudową sieci przesyłowych oraz działania pobudzające konkurencję w sektorze gazowym.¹¹²

¹⁰⁷ Swora M., W kierunku nowoczesnej polityki energetycznej, Warszawa 2011, str. 16

¹⁰⁸ Ibidem, str. 17

¹⁰⁹ Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku..., op. cit., s. 31

¹¹⁰ Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, www.stat.gov.pl/bdl

¹¹¹ Raport Polska 2030. Wyzwania rozwojowe, opracowanie KPRM, <http://zds.kprm.gov.pl/raport-polska-2030-wyzwania-rozwojowe>, s. 190.

¹¹² Programowanie perspektywy finansowej 2014 -2020 (Założenia Umowy Partnerstwa), dokument MRR, wrzesień 2012, str. 10.

Działania krajowe należy powiązać z odpowiednimi zadaniami, realizowanymi na poziomie regionu, aby stały się wobec siebie komplementarne.

Efektywność energetyczna

W ciągu ostatnich 10 lat w Polsce dokonał się ogromny postęp w zakresie efektywności energetycznej. Energochłonność produktu krajowego brutto spadła bowiem blisko o 1/3, m.in. poprzez przedsięwzięcia termomodernizacyjne, wykonywane w ramach ustawy o wspieraniu przedsięwzięć termomodernizacyjnych, modernizację oświetlenia ulicznego czy też optymalizację procesów przemysłowych. Nadal jednak efektywność energetyczna polskiej gospodarki jest około 3 razy niższa niż w najbardziej rozwiniętych krajach europejskich i około 2 razy niższa niż średnia w krajach Unii Europejskiej. Dodatkowo, zużycie energii pierwotnej w Polsce, odniesione do liczebności populacji, jest niemal 40% niższe niż w krajach „starej 15”¹¹³. Powyższe świadczy o ogromnym potencjale w zakresie oszczędzania energii w Polsce, charakterystycznym dla gospodarki intensywnie rozwijającej się. Poprawa efektywności energetycznej oraz racjonalne wykorzystywanie istniejących zasobów energetycznych, w perspektywie wzrastającego zapotrzebowania na energię, są obszarami bardzo istotnymi dla Polski i Mazowsza. W ostatnich latach również na Mazowszu nastąpiło ograniczenie uciążliwości źródeł ciepła dla środowiska i rozwój scentralizowanych systemów ciepłowniczych w miastach. Na szeroką skalę prowadzone były także termomodernizacje budynków, w tym obiektów użyteczności publicznej i wielorodzinnych budynków mieszkalnych, co w znaczący sposób ograniczyło zapotrzebowanie na ciepło i jego stratę.

Jednak nadal istnieje ciągła potrzeba racjonalizacji zużycia energii, instalowania urządzeń oczyszczających spaliny, zmiany czynników grzewczych oraz likwidacji kotłowni lokalnych w miastach na rzecz rozbudowy systemów ciepłowniczych. Działania te ściśle wiążą się ze zmniejszeniem emisji szkodliwych substancji do powietrza, zmniejszeniem emisji CO₂ oraz z oszczędnością energii. Szereg działań koniecznych do realizacji zawierają programy ochrony powietrza, opracowane dla poszczególnych aglomeracji miejskich. Zadania zaplanowane do realizacji w programach ochrony powietrza w sposób kompleksowy mogą przyczynić się do realizacji celów Strategii Europa 2020.

Fundusze unijne powinny koncentrować się także na oszczędnościowych rozwiązaniach w działalności gospodarczej (usługach, przemyśle, rolnictwie), włącznie z promocją i zastosowaniem rozwiązań energooszczędnych we wszystkich sektorach i zwiększeniem udziału eko-innowacyjnych technologii, usług i procesów – w szczególności w małych i średnich przedsiębiorstwach¹¹⁴.

Efektywność energetyczna jest szczególnie obiecującym elementem szeroko rozumianej polityki energetycznej, gwarantującym rozwój gospodarczy i uzyskanie ważnych efektów z zakresu zrównoważonego rozwoju oraz zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego w skali mikro. Środki poprawy efektywności energetycznej mają również tę przewagę, że mogą przynieść efekty stosunkowo szybko, co jest szczególnie ważne w obliczu groźby niedoboru mocy. Wzrost w tym sektorze oznacza powstanie nowych rynków dla podmiotów takich jak ESCO (ang. Energy Savings Company), stwarza też warunki do wykorzystania potencjału sektora nowoczesnych technologii (ICT), do rozwoju sektora budownictwa pasywnego i samochodów elektrycznych, wykorzystania dynamiki popytu na energię elektryczną (DSM – ang. Demand Side Management)¹¹⁵.

Efektywność energetyczna jest odpowiedzią na potencjalne niedobory energii. Zamiast dostosowywać moc wytwórczą i przesyłową do szczytowego popytu, można wprowadzić działania i propagować zachowania, które mają na celu rozładowanie maksymalnego zapotrzebowania na energię. Po pierwsze - przesunięcie części popytu (np. w przypadku pracy pralki, zmywarki) ze szczytu na inne pory dnia/doby. Po drugie - tworzenie grup bilansujących, służących równoważeniu popytu

¹¹³ Raport Polska2030 Wyzwania rozwojowe, http://zds.kprm.gov.pl/sites/default/files/wyzwanie_5_0.pdf, s. 174.

¹¹⁴ The Commission's position paper for the partnership agreement 2014-2020, str. 17.

¹¹⁵ Swora M., W kierunku nowoczesnej polityki energetycznej, Warszawa 2011, str. 14

i podaży energii w małej skali, np. lokalne przedsiębiorstwo, które ma nadwyżki mocy w swojej siłowni, sprzedaje elektryczność odbiorcom z tej samej dzielnicy¹¹⁶.

Również planowanie inwestycji i sposób ich realizacji może istotnie wpływać na efektywność energetyczną. Przykładem dobrze skoordynowanej polityki miejskiej może być przekonanie deweloperów do zastosowania w systemach klimatyzacyjnych budynków absorpcyjnych agregatów chłodniczych, zasilanych z sieci ciepłowniczej lub lokalnej sieci wody lodowej wykorzystujących naturalne i absorpcyjne źródła chłodu. Zmniejsza to presję na dystrybucję elektryczności w centrum miasta, a jednocześnie pozwala na lepsze wykorzystanie sieci ciepłowniczej, która w okresie letnim jest niedociążona¹¹⁷.

W zakresie efektywności energetycznej należy też szukać nowych rozwiązań technicznych i technologicznych, a przede wszystkim działań kompleksowych, które przyczynią się do znacznych oszczędności zużycia energii, zmniejszenia presji na środowisko, obniżenia kosztów funkcjonowania sektora publicznego i utrzymania mieszkań oraz zwiększenia konkurencyjności przedsiębiorstw.

OZE

Obecnie odnawialne źródła energii przyczyniają się do wytworzenia zaledwie 1% energii na Mazowszu¹¹⁸. Ich szersze wykorzystanie, poprzez produkcję energii bliżej odbiorcy końcowego, pozwoliłoby nie tylko ograniczyć emisję szkodliwych substancji do atmosfery, lecz również zapobiegać lokalnym niedoborom energii i zmniejszyć straty spowodowane złym stanem sieci przesyłowych. Prognozuje się dla całego kraju wzrost wszystkich nośników energii ze źródeł odnawialnych do roku 2030 (energii elektrycznej niemal dziesięciokrotnie, ciepła prawie dwukrotnie oraz paliw ciekłych dwudziestokrotnie)¹¹⁹. Wg raportu Ministerstwa Gospodarki spełnienie celu polityki energetycznej w zakresie 15% udziału energii odnawialnej w strukturze energii finalnej brutto w 2020 r. jest wykonalne pod warunkiem przyspieszonego rozwoju wykorzystania wszystkich rodzajów źródeł energii odnawialnej¹²⁰. Z raportu wynika, że najbardziej wzrośnie ilość energii produkowanej w instalacjach wykorzystujących energię słoneczną, wiatrową i biodiesel. Wykorzystać można także w szerszym zakresie potencjał hydroenergetyczny Dolnej Wisły i innych głównych rzek Mazowsza. Energia wodna jest jedynym typem energii (oprócz jądrowej), którą człowiek nauczył się gromadzić i wykorzystywać wówczas, gdy jest mu potrzebna. Należy też uwzględnić szybki rozwój technologii związanych z odnawialnymi źródłami energii i pojawianie się nowych, nieznanych dziś źródeł OZE, jak i nowych technologii, a także rozwoju i upowszechnienia tych już dziś znanych, jak np. eko-pojazdy. Dla rozwoju i zwiększenia wykorzystania odnawialnych źródeł energii, takich jak słońce czy wiatr, duże znaczenie ma rozwój zdolności magazynowania energii. Niezawodność magazynowania energii ma krytyczne znaczenie dla wzrostu wykorzystania energii wiatru i słońca, ponieważ są to źródła zmienne. Specjaliści szukają rozwiązania wysokich kosztów magazynowania i dystrybucji OZE w nanotechnologii¹²¹. Nanotechnologia może odegrać rolę w generacji rozproszonej poprzez rozwój ekonomiczny magazynowania energii w bateriach, kondensatorach i ogniwach paliwowych¹²². Przewiduje się, że badania nad nanotechnologią mają przynieść konkretne efekty możliwe do przeniesienia na grunt energetyki za 10-15 lat¹²³.

Wydaje się, że odnawialne źródła energii są wielkim polem zastosowania nowoczesnych technologii, stąd ich dynamiczny rozwój jest wysoce prawdopodobny. Inwestycje w energię ze źródeł odnawialnych, w tym zwłaszcza wiatrową i słoneczną, pozwalają również znacząco ograniczyć koszty bieżącej produkcji, jako że same surowce są darmowe.

¹¹⁶ Za Rączka J. W kierunku nowoczesnej polityki energetycznej, Warszawa 2011, str. 53

¹¹⁷ Ibidem, str. 54

¹¹⁸ Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku..., op. cit.

¹¹⁹ Prognoza zapotrzebowania na paliwa i energię do 2030 roku, op. cit., s. 12.

¹²⁰ Ibidem, s. 13.

¹²¹ „Energy & Resources Predictions 2012”, opracowanie firmy Deloitte, 2011, s. 5.

¹²² Ibidem.

¹²³ Ibidem.

Na rozwój inwestycji w odnawialne źródła energii niewątpliwym wpływ miały fundusze unijne, zwłaszcza w perspektywie 2007-2013. Wg danych szacunkowych Instytutu Energetyki Odnawialnej udział rzeczowy RPO (tylko do 2013 roku) w realizację Krajowego Planu Działań (KPD) do 2020 roku może sięgać 4%, a obecnie staje się głównym instrumentem stymulującym wdrażanie i szersze upowszechnianie nowych technologii OZE. Przewiduje się, że największy udział w planowanym w KPD (2014-2020) przyroście produkcji energii będzie miała na Mazowszu energia cieplna słoneczna, energia wiatru, w tym małe elektrownie wiatrowe oraz biogaz rolniczy i biomasa z upraw energetycznych¹²⁴.

W ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007-2013 na inwestycje związane z OZE przeznaczono 20 mln euro, tj. blisko 85 mln PLN. Spodziewana wielkość energii wytworzonej z OZE, dzięki temu wsparciu, szacowana jest na ok. 35 MW¹²⁵, w związku z tym, przy zwiększonych nakładach finansowych w kolejnej perspektywie, można się spodziewać dużo lepszego wyniku.

Niezależnie od inwestowania w odnawialne źródła energii konieczne są działania w zakresie zwiększenia efektywności energetycznej i ograniczenie jej strat w przesyłce. Zwiększanie efektywności energetycznej jest najbardziej korzystną metodą ograniczania emisji CO₂ przez Polskę, a jednocześnie generuje szereg korzyści, takich jak tworzenie nowych miejsc pracy i poprawa bezpieczeństwa energetycznego. Jest też najtańszą metodą ograniczenia emisji. Jako drugie w kolejności – przynoszące podobne korzyści – zwykle wymieniane są właśnie odnawialne źródła energii, szczególnie rozwijanie ich w mikroskali i w formie rozproszonej – jako wiele małych źródeł¹²⁶. Zjawisko to określane jest mianem mikrogeneracji, sprzyja rozwojowi inicjatyw obywateli i ich wspólnot w wykorzystaniu małych źródeł energii¹²⁷.

Poza wymienionymi wyżej źródłami energii warto pamiętać o możliwości wykorzystania odpadów w energetyce. Wspierane powinny być inwestycje, które pozwalają wykorzystać biogaz zamknięty w składowiskach odpadów, a jednocześnie przyczyniają się do zmniejszenia ilości składowanych odpadów i ich negatywnego wpływu na glebę, wodę i powietrze.

Emisja zanieczyszczeń

Wg danych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) w 2010 roku, województwo mazowieckie zajmowało trzecie miejsce w kraju pod względem emisji zanieczyszczeń gazowych (za województwem śląskim i łódzkim) i trzecie miejsce w emisji zanieczyszczeń pyłowych (za województwem śląskim i wielkopolskim).

Głównym źródłem zanieczyszczenia powietrza w województwie mazowieckim jest emisja antropogeniczna, pochodząca z działalności przemysłowej (emisja punktowa), z sektora bytowego (emisja powierzchniowa) oraz komunikacji (emisja liniowa).

W ostatnich latach ograniczono „emisję wysoką” związaną z energetyką przemysłową. Emisję dwutlenku siarki ograniczono poprzez budowę wielu instalacji odsiarczania spalin oraz poprawę parametrów stosowanych paliw, natomiast emisję pyłu zmniejszono w znaczącym stopniu poprzez zastosowanie wysokosprawnych urządzeń odpylających.

Na Mazowszu, podobnie jak w całym kraju, nastąpiło też ograniczenie uciążliwości źródeł ciepła dla środowiska. Istnieje jednak ciągła potrzeba przeprowadzania remontów, instalowania urządzeń oczyszczających oraz likwidacji kotłowni lokalnych w miastach na rzecz rozbudowy systemów ciepłowniczych.

¹²⁴ Raport Instytutu Energetyki Odnawialnej..., op. cit., s. 90.

¹²⁵ Dane własne, na podstawie perspektywy 2007-2013.

¹²⁶ EFEKTYWNE FUNDUSZE – EFEKTYWNA ENERGIA – opracowanie KAPE, lipiec 2012, s. 5.
¹²⁷ Za Swora M., W kierunku nowoczesnej polityki energetycznej, Warszawa 2011, str. 13

Analiza struktury emisji w województwie mazowieckim, czyli oszacowanie udziałów całkowitej emisji energetycznej, technologicznej, pochodzącej z indywidualnego ogrzewania budynków mieszkalnych oraz emisji komunikacyjnej dla poszczególnych substancji, pokazuje, że:

- źródła punktowe energetyczne wprowadzają do powietrza duże ilości dwutlenku siarki, tlenków azotu i benzo/a/pirenu,
- źródła powierzchniowe wprowadzają do powietrza duże ilości tlenku węgla, pyłu zawieszonego PM10, PM2.5, benzo/a/pirenu, niklu, kadmu, arsenu i ołowiu,
- źródła komunikacyjne wprowadzają do powietrza duże ilości tlenków azotu, tlenku węgla i pyłu zawieszonego PM10 i PM2,5¹²⁸.

Do najistotniejszych problemów należy emisja powierzchniowa (emisja niska), szczególnie z palenisk domowych i lokalnych kotłowni, stanowiąca główną przyczynę niedotrzymania standardów emisyjnych.

Do istotnych problemów na Mazowszu należy też emisja liniowa, którą generuje transport prywatny i publiczny. Najbardziej zagrożone są duże miasta, szczególnie m. st. Warszawa, w której odnotowuje się bardzo duże natężenie ruchu. Szacuje się, że po Warszawie codziennie porusza się około milion samochodów oraz dodatkowo przyjeżdża lub przejeżdża około 300 tys. Z uwagi na to, że Warszawa jest jednym z największych i najważniejszych węzłów komunikacyjnych w Polsce, istotnym elementem wpływającym na wielkość emisji liniowej w mieście jest również ruch tranzytowy. Poza tym stan techniczny pojazdów oraz brak płynności ruchu, szczególnie w szczytach komunikacyjnych, przy istniejącej przepustowości dróg w mieście powoduje, że zwiększają się emisje zanieczyszczeń komunikacyjnych¹²⁹.

Zgodnie z oceną jakości powietrza za 2011 r. poziomy dopuszczalne pyłu zawieszonego PM10 i poziom docelowy pyłu zawieszonego PM2,5 przekroczone w całym województwie.

Problemy te zostały zidentyfikowane jako jedne z najbardziej istotnych w Programie Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2011-2014, z uwzględnieniem perspektywy do 2018 r., a także w Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku.

Przewiduje się, że poziom emisji substancji zanieczyszczających powietrze i gazów cieplarnianych będzie się regularnie zmniejszał. Średnioroczne tempo spadku poszczególnych emisji wynosi: 0,4% dla dwutlenku węgla, 4,1% dla dwutlenku siarki, 1,3% dla tlenków azotu oraz 1,8% dla pyłu. Duże znaczenie dla redukcji emisji CO₂ będzie miało wdrożenie nowoczesnych, niskoemisyjnych technologii wytwarzania energii oraz wykorzystanie potencjału tkwiącego w poprawie efektywności energetycznej. Prognozuje się, że emisja CO₂ będzie stopniowo maleć z poziomu ok. 330,6 mln ton w 2006 r. do ok. 294,826 mln ton w 2020 r. Obniżenie emisji w stosunku do roku 1988 wyniesie zatem ok. 38% i to pomimo wzrostu zapotrzebowania na energię finalną. Od stycznia 2011 r. obowiązuje dyrektywa 2010/75/UE o emisjach przemysłowych (IED), która od 2016 r. znacznie zaostry standardy emisyjne dla tych zanieczyszczeń¹³⁰.

Istotnym problemem na Mazowszu jest również niekorzystny klimat akustyczny, przede wszystkim na obszarach zurbanizowanych oraz na terenach komunikacyjnych i w ich sąsiedztwie. Głównym źródłem zagrożenia hałasem jest komunikacja. Z przeprowadzonych pomiarów wynika, że w każdym przekroju pomiarowym występowały przekroczenia dopuszczalnych poziomów. Największe zagrożenie hałasem występuje w miastach: Warszawa, Radom, Płock, Siedlce, Ciechanów i Ostrołęka oraz na drogach, po których odbywa się ruch tranzytowy. Istotne źródło uciążliwości hałasem stanowi hałas lotniczy, w szczególności w Warszawie¹³¹.

¹²⁸ Program Ochrony Środowiska dla Miasta Stołecznego Warszawy na lata 2009-2012 z uwzględnieniem perspektywy do 2016 r. za: Programem Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2011-2014 z uwzględnieniem perspektywy do 2018 r., s. 59

¹²⁹ Ibidem., s. 65.

¹³⁰ Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko, Warszawa 2012, s. 15.

¹³¹ Ibidem, s. 125 i 126.

Obecnie obowiązujące *Programy ochrony środowiska przed hałasem* dla terenów poza aglomeracjami zostały sporządzone dla dróg krajowych nr 2, 7, 8, 17, 79, 60, 61 i ekspresowej S7, po których przejeżdża powyżej 6 mln pojazdów rocznie oraz m. st. Warszawy. W 2011 r. wykonane zostały mapy akustyczne dla dróg krajowych i ekspresowych, po których przejeżdża powyżej 3 mln pojazdów rocznie oraz linii kolejowych, o obciążeniu ruchem większym od 30 000 przejazdów rocznie, położonych na terenie województwa mazowieckiego. Jednocześnie powadzone są prace nad opracowaniem przedmiotowych map dla aglomeracji powyżej 100 tys. mieszkańców (dla Radomia, Płocka i nowej mapy dla m. st. Warszawy) oraz terenów położonych wzdłuż dróg wojewódzkich, po których przejeżdża powyżej 3 mln pojazdów rocznie¹³².

Promocja zrównoważonego transportu, jako przyczyniającego się do zmniejszenia uciążliwości związanych z nadmierną emisją zanieczyszczeń i hałasu, wydaje się być istotnym obszarem wsparcia przyszłej perspektywy unijnej. Intensywny ruch samochodowy jest obecnie najpoważniejszym wyzwaniem środowiskowym w obszarach miejskich. Inteligentne miasta, poprzez nietypowe rozwiązania, umożliwiają mieszkańcom zachowanie mobilności, a jednocześnie funkcjonowanie w środowisku o wyższej jakości¹³³. W zakresie zmniejszenia emisji, fundusze unijne w kolejnej perspektywie skupiać się powinny na finansowaniu przedsięwzięć transportowych, które prowadzą do zastosowania biopaliw, pojazdów niskoemisyjnych, likwidacji wąskich gardeł na drogach, wyprowadzenia ruchu tranzytowego z miast. Ważne jest zrównoważenie mobilności miejskiej, w tym inwestycje w infrastrukturę i tabor „czystej” komunikacji publicznej w miastach, w szczególności transport szynowy, wspieranie rozwoju transportu multimodalnego, (poprzez np. centra przesiadkowe, parkingi rowerowe, parkingi Park&Ride), budowę instalacji do dystrybucji biogazu, czy innych nośników energii dla komunikacji publicznej. Nadzieję daje również koncepcja wprowadzenia samochodów elektrycznych jako podstawowego środka transportu indywidualnego.

Jednym ze sposobów zmniejszenia emisji liniowej może być także wprowadzenie do Warszawy wodnego transportu śródlądowego w Porcie Żerań, który mógłby odciążać drogowy ruch tranzytowy na Mazowszu oraz rozwijanie trimodalności w transporcie wykorzystując infrastrukturę kolejową w połączeniu z transportem drogowym i śródlądowym.

Zmiany klimatu

Zmiany klimatu zasadniczo nie przynoszą wielu nowych bądź wcześniej nieznanymi niebezpieczeństw, lecz wzmacniają zależności między środowiskiem a cywilizacją. Do najważniejszych zagrożeń naturalnych zidentyfikowanych na obszarze województwa mazowieckiego należą niebezpieczeństwo wystąpienia powodzi, suszy oraz osuwania się terenów¹³⁴.

Na Mazowszu zagrożenie powodziowe związane jest przede wszystkim z rzeką Wisłą i jej dopływami: Narwią, Pilicą, Bzurą oraz Bugiem. Występujące na terenie województwa powodzie są głównie powodowane przyborem wód i opadów oraz zatorów na rzekach. Dodatkowo niebezpieczeństwo stwarzają również źle monitorowane i słabo utrzymywane systemy zabezpieczeń oraz odwodnień zbiorników wodnych, które stwarzają ciągłe uciążliwości i wymagają odpowiednich systemów melioracyjnych. Łączna powierzchnia terenów zagrożonych powodzią głównych rzek województwa wynosi 2,3 tys. km², tj. 6,5 % powierzchni województwa¹³⁵.

Jednym z istotnych problemów jest brak na Wiśle, na obszarze Mazowsza polderów. Zgodnie z informacjami uzyskanymi z Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego w Warszawie, obecnie przygotowana jest ekspertyza, w której zostanie określony zakres interwencji w tym obszarze.

W celu poprawy sytuacji w regionie podjęte zostały działania związane z opracowaniem „Programu Bezpieczeństwa Powodziowego w Dorzeczu Wisły Środkowej”. Celem Programu będzie skoordynowanie działań administracji rządowej i samorządowej. Program będzie określał inwestycje,

¹³² Program Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego..., s. 118-119 i 123.

¹³³ Za Rączka J. W kierunku nowoczesnej polityki energetycznej, Warszawa 2011, str. 55-56

¹³⁴ Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku..., op. cit., s. 33.

¹³⁵ Program Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego..., op. cit., s. 43.

których realizacja przyczyni się do poprawy sytuacji przeciwpowodziowej w obszarze Wisły Środkowej. Opracowanie dokumentu planowane jest na koniec 2013 r.¹³⁶ Realizacja programu może się przyczynić do rozwoju gospodarki wodnej w regionie ze szczególnym uwzględnieniem Dolnej Wisły z Zalewem Zegrzyńskim. Może to być także doskonała okazja stymulowania innowacyjnej gospodarki XXI wieku bazującej na zrównoważonym rozwoju środowiska, społeczeństwa i gospodarki.

W dniu 26 listopada 2007 r. weszła w życie tzw. Dyrektywa Powodziowa¹³⁷, której zapisy zostały zaimplementowane głównie poprzez ustawę o zmianie ustawy Prawo wodne¹³⁸. Na podstawie tych przepisów, Polska została zobowiązana do opracowania:

- w terminie do 22 grudnia 2011 r. – wstępnej oceny ryzyka powodziowego;
- w terminie do 22 grudnia 2013 r. – map zagrożenia powodziowego i map ryzyka powodziowego;
- w terminie do 22 listopada 2015 r. – planów zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszarów dorzeczy oraz regionów wodnych¹³⁹.

Kolejnym istotnym problemem zidentyfikowanym w regionie jest susza, która również jest zaliczana do zjawisk katastrofalnych. Problem ten jest szczególnie istotny z punktu widzenia użytkowników wody, przede wszystkim rolnictwa. Duże niedobory opadów występowały w województwie mazowieckim na południu i w środkowej części: na Wysoczyźnie Płockiej i Piotrkowskiej oraz lokalnie w zlewni Liwca i Wysoczyźnie Ciechanowskiej, znacznie rzadziej na Wysoczyźnie Siedleckiej. Susze najczęściej występowały w miesiącach letnich, przeważnie w sierpniu. Niedobory wody w województwie obserwuje się w znacznej części zlewni Utraty, Radomki, Wkry, Pilicy i górnego Liwca, jak również doliny Wisły pomiędzy ujściem Narwi i Bzury oraz ujściem Kamiennej i Hżanki. Ilość i czas trwania okresów suszy w rzekach był zbliżony i zależał głównie od długookresowych zmian czynników meteorologicznych. Obszary w największym stopniu zagrożone suszą glebową (tj. gdy niedostateczny zapas wody w glebie występuje na ponad 50% użytków rolnych) zlokalizowane są w powiatach: wołomińskim, wyszkowskim, żuromińskim, mławskim i węgrowskim. W kolejnych latach należy przewidywać wyłączenie gleb lekkich z produkcji rolnej¹⁴⁰.

W Polsce został utworzony System Monitoringu Suszy Rolniczej (SMSR), który prowadzony jest przez Instytut Uprawy i Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowego Instytutu Badawczego w Puławach. System ten ma wskazywać/identyfikować obszary, na których potencjalnie wystąpiły straty spowodowane suszą dla poszczególnych upraw, określonych w ustawie o dopłatach do ubezpieczeń rolnych i zwierząt gospodarskich w Polsce¹⁴¹.

W województwie funkcjonują 524 zbiorniki retencyjne (zaporowe i boczne), 1.567 urządzeń piętrzących, pozwalających na zatrzymywanie wody w korytach rzek i rowów oraz 46 systemów nawodnień podsiąkowych. Szacuje się, że urządzenia te umożliwiają retencjonowanie łącznie ok. 119 mln m³ wody, w tym w zbiornikach retencyjnych – 82,6 mln m³, w korytach z wykorzystaniem urządzeń piętrzących – 2,3 mln m³ oraz 34 mln m³ w systemach melioracyjnych¹⁴². Istniejąca infrastruktura urządzeń i obiektów małej retencji stwarza możliwości magazynowania istotnych ilości wody, jednak słaby stan techniczny części z nich i nie zawsze właściwe metody eksploatacji urządzeń ograniczają wykorzystanie istniejącego potencjału. Należy podkreślić, że do tej pory nietechniczne metody retencjonowania wód i ochrony jej jakości nie znalazły w województwie szerszego uznania. Zagrożenie powodziowe w regionie związane jest przede wszystkim z dużymi rzekami województwa. Zbiorniki małej retencji, pomimo znikomego wpływu na zmniejszenie zagrożenia powodziowego

¹³⁶ Ibidem, s. 44.

¹³⁷ Dyrektywa 2007/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2007 r. w sprawie oceny ryzyka powodziowego i zarządzania nim.

¹³⁸ Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 145).

¹³⁹ Program Ochrony Środowiska..., s. 45.

¹⁴⁰ Ibidem, s. 45.

¹⁴¹ Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o dopłatach do ubezpieczeń rolnych i zwierząt gospodarskich w Polsce (Dz. U. Nr 150, poz. 1249, z późn. zm.).

¹⁴² Program małej retencji dla Województwa Mazowieckiego, t. I, Przyrodnicze uwarunkowania oraz możliwości retencjonowania wód powierzchniowych na obszarze województwa mazowieckiego, Warszawa 2008, s. 124.

w skali województwa, znacznie poprawiają i ograniczają lokalne zagrożenie powodziowe i alimentują wodę, w okresach niżówek.¹⁴³

Kolejnym zagrożeniem występującym na terenie województwa mazowieckiego są zjawiska aktywnych ruchów geodynamicznych zaobserwowanych głównie w obrębie skarp ograniczających doliny rzek Wisły, Bugu i Narwi.

W listopadzie 2006 r. Państwowy Instytut Geologiczny (PIG) rozpoczął projekt dotyczący Systemu Osłony Przeciwosuwiskowej (SOPO). Projekt ma za zadanie wspomóc starostów w skutecznym wypełnianiu obowiązków nałożonych rozporządzeniem z dnia 20 czerwca 2007 r. w sprawie informacji dotyczących ruchów masowych ziemi (dostarczanie administracji państwowej danych, niezbędnych do skutecznego zarządzania ryzykiem oraz uświadamianie społeczeństwu zagrożenia). W ramach projektu dla poszczególnych gmin wykonane zostaną mapy w skali 1:10 000 oraz karty rejestracyjne zawierające podstawowe parametry badanych osuwisk. Na lata 2015-2018 przewidziano realizację – kartowania i wykonywania map osuwisk i terenów zagrożonych ruchami masowymi m.in. dla Mazowsza. W latach 2008-2009 na terenie Warszawy i Płocka prowadzone były przez samorządy lokalne prace związane z monitoringiem i zabezpieczeniem stateczności na obszarze skarpy warszawskiej (m. st. Warszawa) i skarpy płockiej (miasto Płock). Ponadto Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej realizował przedsięwzięcie dotyczące zabezpieczenia skarpy wiślanej w Wyszogrodzie przed niszczącym działaniem wód wezbraniowych¹⁴⁴.

W 2010 r. zostały opracowane przez PIG mapy osuwisk i terenów zagrożonych ruchami masowymi dla powiatów: płockiego i piaseczyńskiego. Na terenie powiatu płockiego udokumentowano 182 osuwiska, w tym 97 aktywnych lub okresowo aktywnych oraz wskazano 78 terenów zagrożonych ruchami masowymi. Wszystkie rozpoznane osuwiska oraz większość terenów zagrożonych znajduje się na północnych zboczach doliny Wisły oraz na zboczach większych jej dopływów: Skrwy, Słupianki, Mołtawy i Gawarka. Największe zagrożenie dla infrastruktury drogowej i budowlanej stwarzają osuwiska zlokalizowane na zboczach doliny między zachodnią granicą powiatu a miastem Płock oraz w rejonie Wyszogrodu. Wskazano 37 osuwisk, które powinny podlegać monitoringowi obserwacyjnemu oraz 17 osuwisk, gdzie w sytuacji ich ponownego uaktywnienia się, zleca się prowadzenie monitoringu instrumentalnego. W powiecie piaseczyńskim udokumentowano 36 osuwisk (aktywnych i okresowo aktywnych) oraz wskazano 26 terenów zagrożonych ruchami masowymi. Wszystkie rozpoznane osuwiska oraz większość terenów zagrożonych znajduje się na zboczach doliny Wisły w granicy gminy Konstancin Jeziorna i Góra Kalwaria. Największe zagrożenie dla infrastruktury drogowej i budowlanej stwarzają osuwiska zlokalizowane między Moczydłowem a Górą Kalwarią - 14 występujących w tym odcinku osuwisk powinno zostać objętych monitoringiem obserwacyjnym. Poza zboczami doliny Wisły na pozostałym obszarze powiatu rozwój ruchów masowych jest bardzo mało prawdopodobny¹⁴⁵.

Inny poważny zagrożeniem są pożary lasów. Największe problemy przy odnowieniu pożarzyska stanowią owady, m.in. szeliniak sosnowiec, dlatego też niezbędne jest stosowanie kosztownych zabiegów ochronnych w celu wyprowadzenia młodej uprawy. Na pożary narażone są głównie obszary wokół tras komunikacyjnych i zabudowań ze szczególnym uwzględnieniem terenów wokół m. st. Warszawy. W 2009 r. na terenie województwa odnotowano ponad 2 tys. pożarów lasów, o łącznej powierzchni ok. 987 ha, spowodowanych głównie podpaleniami i nieostrożnością dorosłych. Pod tym względem województwo mazowieckie plasuje się na pierwszym miejscu. Wysoka podatność podwarszawskich lasów na występowanie pożarów spowodowana jest gęstą siecią dróg lokalnych, rekreacyjnym charakterem lasów położonych wokół stolicy, a także podatnością na pożary lasów składających się głównie z suchych drzewostanów sosnowych, rosnących na bardzo suchym podłożu (gleby lekkie, łatwo przepuszczające wodę)¹⁴⁶.

¹⁴³ Ibidem, s. 126.

¹⁴⁴ Program Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego..., op. cit., s. 53.

¹⁴⁵ Ibidem.

¹⁴⁶ Ibidem, s. 35.

Gospodarka wodna

Nowoczesna gospodarka wodna wymaga kompleksowego spojrzenia, które uwzględni wszystkie jej aspekty zaczynając od jakości i dostępności wody, bezpieczeństwa przeciwpowodziowego, wykorzystania gospodarczego do celów energetycznych, transportowych i turystycznych. To wszystko powinno być realizowane w oparciu o Ramową Dyrektywę Wodną, zrównoważony rozwój społeczny, środowiskowy i gospodarczy oraz w zgodzie z programami krajowymi.

W województwie mazowieckim sieć rzeczna jest dobrze rozwinięta. Większość cieków, poza Wisłą i jej głównymi dopływami, charakteryzuje się małymi przepływami. Wynika to z uwarunkowań naturalnych, osuszania gruntów nadrzecznych, niskiej lesistości oraz małego stopnia retencjonowania wód. Dopełnieniem zasobów wód płynących są nieliczne jeziora, skupione głównie w zachodniej części województwa. Zasoby wód podziemnych na terenie województwa mazowieckiego wynoszą 241 tys. m³/h (12,3% zasobów krajowych). Na obszarze regionu występują także wody lecznicze i geotermalne (69 m³/h zasobów eksploatacyjnych). Te drugie mogą być wykorzystywane gospodarczo, jako źródło energii cieplnej – najcenniejsze ich zasoby zidentyfikowano w zachodniej części województwa¹⁴⁷.

Prowadzone w 2010 r. badania monitoringu wód wykazały, że większość (ok. 90%) badanych jednolitych części wód (JCW) osiągnęła umiarkowany stan/potencjał ekologiczny (III klasa)¹⁴⁸. Nie stwierdzono wód o stanie/potencjale bardzo dobrym (I klasa) i złym (V klasa). O klasyfikacji ogólnej decydowały mniej korzystne wskaźniki fizykochemiczne oraz biogenne, których stężenia przekroczyły kryteria klasy II. Korzystniejsze były wskaźniki biologiczne (stanowiące podstawę oceny potencjału), zaliczone w znacznej części do I oraz II klasy¹⁴⁹. Charakter zanieczyszczeń wskazuje na punktowe i rozproszone źródła komunalne oraz oddziaływanie spływów wielkoobszarowych, wprowadzonych do wód ze źródeł powierzchniowych. Do najważniejszych przyczyn zanieczyszczenia wód na terenie województwa należy zaliczyć niewystarczającą liczbę funkcjonujących oczyszczalni ścieków, a także zbyt wolne modernizowanie już istniejących. Ważnym czynnikiem, pogarszającym stan wód, są spływy powierzchniowe z terenów rolniczych, zanieczyszczonych związkami biogennymi (azot i fosfor) oraz środkami ochrony roślin. Ważną przyczyną zanieczyszczania wód w województwie mazowieckim jest także niewystarczające skanalizowanie terenów wiejskich i odprowadzanie ścieków komunalnych w niewielkich jednostkach osadniczych bezpośrednio do wód lub do ziemi. Duży wpływ na jakość wód powierzchniowych mają wody opadowe pochodzące z powierzchni utwardzonych terenów przemysłowych, baz transportowych, centrów miast, dróg, parkingów, a także obiektów magazynowych i dystrybucji paliw¹⁵⁰.

Duże zagrożenie dla zasobów wód stanowią melioracje rolne. Są one główną przyczyną pogłębiania się deficytu wody. Jednostronne zabiegi odwadniające prowadzą do uszczuplenia wód dyspozycyjnych w okresie suszy na dużych obszarach. W wyniku postępującego przesuszania i przyspieszonego odpływu, poziom wód gruntowych ulega obniżeniu. Z drugiej jednak strony niewłaściwie utrzymane rowy odwadniające i niedrożne urządzenia melioracyjne powodują liczne podtopienia, szczególnie w okresie roztopów wiosennych czy ulew letnich, co sprzyja długiemu zaleganiu wody w zastoiskach i zagniwaniu roślinności, a w efekcie pojawianiu się deficytu tlenowego w rzekach o zbyt wolnych przepływach¹⁵¹. Jednocześnie należy podkreślić, że właściwie zaprojektowane i realizowane prace melioracyjne przyczyniają się do prawidłowego uregulowania stosunków wodnych na danym obszarze.

Na jakość wód powierzchniowych wpływa emisja ścieków z sektora komunalnego oraz spływy powierzchniowe zanieczyszczeń z terenów zurbanizowanych i rolniczych. Według danych GUS w roku 2010 do wód powierzchniowych województwa mazowieckiego odprowadzono 272,2 hm³ ścieków

¹⁴⁷ Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku..., op. cit., s. 31.

¹⁴⁸ Stan środowiska w województwie mazowieckim w 2010 roku, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Warszawie, Warszawa 2011, s. 48.

¹⁴⁹ Ibidem.

¹⁵⁰ Ibidem, s. 125.

¹⁵¹ Ibidem, s. 43.

wymagających oczyszczenia, z czego 234,1 hm³ (86%) to ścieki komunalne, a 38,1 hm³ (14%) to ścieki przemysłowe. Stanowiły one 11,7 % globalnej ilości ścieków emitowanych do wód w Polsce, co stawia województwo mazowieckie na trzecim miejscu w kraju, za województwami śląskim i małopolskim¹⁵².

Głównym zagrożeniem dla wód powierzchniowych w mazowieckim pozostaje nadal gospodarka komunalna. W 2010 roku oczyszczalnie obsługiwały 53,2% ludności województwa (70% w miastach i 22,6% na wsi). Dla kraju odsetek ten przedstawia się znacznie korzystniej: 88,6% miasta i 28,9% wieś¹⁵³. Z ogólnej ilości 272,2 hm³ ścieków wymagających oczyszczenia w województwie mazowieckim, tylko 81,3% zostało oczyszczonych. Jest to sytuacja gorsza niż średnia w Polsce, gdzie ścieki oczyszczane stanowią ponad 90%. Natomiast z ogólnej ilości (38,1 hm³) odprowadzanych ścieków przemysłowych, ponad 99% było oczyszczanych¹⁵⁴.

Istotnym źródłem presji na środowisko wodne jest niewystarczająca sanitacja obszarów wiejskich. Prowadzone na szeroką skalę wodociągowanie wsi nie było zsynchronizowane z równoczesną budową sieci kanalizacyjnych, co w efekcie doprowadziło do powstawania dużej ilości ścieków, które często w stanie surowym trafiają do środowiska. Długość sieci kanalizacyjnej na terenach wiejskich województwa wynosiła w 2010 roku 4347,1 km, podczas gdy sieci wodociągowej 32 672,5 km. Dysproporcja między długością sieci wodociągowej i kanalizacyjnej jest na wsi mazowieckiej jeszcze duża, iloraz długości sieci wodociągowej do kanalizacyjnej w województwie mazowieckim w 2010 roku wynosił 7,5¹⁵⁵.

W 2010 roku w województwie mazowieckim pobrano i zużyto 2 764 hm³ wody co stanowiło około 26,7% wszystkich wód pobranych w Polsce. Stawia to województwo mazowieckie na pierwszym miejscu w kraju. Z ogólnej ilości pobranych wód w województwie mazowieckim około 95% stanowiły wody powierzchniowe, a tylko 5% wody podziemne¹⁵⁶.

Gospodarka odpadami

Poważne zagrożenie dla środowiska przyrodniczego województwa stwarza gospodarka odpadami. W 2010 r. zebrano ogółem 1 573,1 tys. Mg odpadów komunalnych (15,7% w kraju, czyli najwięcej spośród województw), w tym 1 433,6 tys. Mg odpadów zmieszanych i niecałe 139,5 tys. Mg selektywnie zebranych¹⁵⁷.

W porównaniu do 2009 r. ilość zebranych zmieszanych odpadów komunalnych (bez zebranych selektywnie) pozostała na podobnym poziomie, wzrosła ilość odpadów zebranych w sposób selektywny, jednak wciąż jest ona na bardzo niskim poziomie. Mimo że w 2009 r. 76%¹⁵⁸ osób zamieszkałych na terenie Mazowsza objętych było zorganizowaną zbiórką tych odpadów, poziom selektywnej zbiórki w 2010 r. nie przekraczał 9%¹⁵⁹. Procesom unieszkodliwiania termicznego poddawane jest jedynie ok. 3% odpadów zebranych¹⁶⁰, mechaniczno-biologicznym – 8%. Zagrożeniem dla środowiska jest również duża liczba dzikich wysypisk (w 2010 r. było ich wg GUS 232).

W ostatnich latach maleje liczba składowisk na korzyść instalacji służących ich zagospodarowaniu na inne sposoby. W 2010 r. funkcjonowało 68 składowisk komunalnych¹⁶¹ oraz 7 zakładów kompleksowego unieszkodliwiania odpadów komunalnych¹⁶². W trakcie realizacji są kolejne zakłady, powstające w oparciu o istniejące składowiska. Gospodarkę odpadami komunalnymi wspomagają

¹⁵² Ibidem s. 36.

¹⁵³ Ibidem, s. 38.

¹⁵⁴ Ibidem, s. 42.

¹⁵⁵ Ibidem, s. 40.

¹⁵⁶ Ibidem, s. 43 i 44.

¹⁵⁷ Ibidem, s. 68.

¹⁵⁸ Program Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego..., op. cit., s. 102.

¹⁵⁹ Stan środowiska w województwie mazowieckim ..., op. cit., s. 68.

¹⁶⁰ Ibidem, s. 89.

¹⁶¹ Ibidem, s. 74.

¹⁶² Ibidem, s. 75.

instalacje do sortowania i kompostowania. Do najważniejszych zadań w zakresie zagospodarowania odpadów komunalnych, należy ograniczenie masy odpadów ulegających biodegradacji deponowanych na składowiskach – w 2010 r. było to ok. 32,9 % ogółu zebranych odpadów komunalnych. Uregulowania prawne przewidują redukcję odsetka biodegradowalnych odpadów kierowanych na składowiska do poziomu 65% w 2015 r. względem 1995 r. Według Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w 2010 r. osiągnięto redukcję na poziomie 27,8%.

W województwie mazowieckim istotną część (78%) ogółu odpadów pochodzi z sektora gospodarczego. W 2010 r. w regionie wytworzono 5,55 mln ton odpadów (z wyłączeniem komunalnych), co stanowiło 4,9% odpadów wytworzonych w Polsce, tym samym plasując województwo na szóstym miejscu. Największy udział (38,4%, czyli 2,1 mln ton) przypadł Warszawie, co było wynikiem m.in. dużej ilości odpadów pochodzących z rozwiniętego sektora handlu i usług. W przypadku zakładów przemysłowych, w 2010 r. 60% odpadów poddanych zostało odzyskowi, a 34% unieszkodliwianiu. Najmniej pożądaną formą unieszkodliwiania jest składowanie (8,6% odpadów gospodarczych). Szczególnym rodzajem odpadów są osady ściekowe powstające w procesach oczyszczania ścieków. W 2010 r. w województwie powstało 63 tys. ton suchej masy osadów ściekowych, wykorzystywanej głównie rolniczo, do rekultywacji gruntów, do upraw roślin przeznaczonych na kompost bądź czasowo magazynowanej. Obecnie na terenach oczyszczalni składowanych jest ok. 4% suchej masy osadów a spalanych ok. 3% ogółu. Od 2013 r. zacznie obowiązywać całkowity zakaz ich składowania.

Trudności sprawia zagospodarowanie odpadów niebezpiecznych – w województwie brakuje specjalistycznych instalacji do ich unieszkodliwiania. Źródłem powstawania odpadów niebezpiecznych jest zarówno sektor przemysłowy, jak i komunalny. Zgodnie z Wojewódzkim Systemem Odpadowym na terenie województwa mazowieckiego wytworzono w 2009 r. ok. 260 tys. Mg, odpadów niebezpiecznych. Warto zaznaczyć, że na terenie Mazowsza funkcjonuje jedno składowisko i spalarnia odpadów niebezpiecznych (w Płocku)¹⁶³.

Kolejnym problem na Mazowszu jest azbest. Pomimo realizacji „Programu usuwania wyrobów zawierających azbest z terenu Województwa Mazowieckiego”, który zakłada całkowitą eliminację tego typu odpadów do 2032 r., ich ilość na Mazowszu jest wciąż znacząca¹⁶⁴. W 2010 r. 267 gmin województwa posiadało inwentaryzację wyrobów zawierających azbest, a 227 z nich ma gminne programy usuwania azbestu. Jako jedyną metodę unieszkodliwiania odpadów azbestowych uznano ich składowanie. Aktualnie na terenie województwa mazowieckiego funkcjonuje jedno składowisko przyjmujące odpady zawierające azbest. Instalacja ta zlokalizowana jest w miejscowości Rachocin, w gminie Sierpc (powiat sierpecki). Do lipca 2010 r. na składowisko przyjmowane były odpady niebezpieczne zawierające azbest wyłącznie celem ich czasowego magazynowania. Obecnie, w ramach realizacji projektu „Stworzenie kompleksowego systemu gospodarki odpadami w regionie północno-zachodniego Mazowsza poprzez utworzenie Regionalnego Zakładu Gospodarki Odpadami i wdrożenie systemu selekcji odpadów, w tym segregacji u źródła”, oddano do użytku na składowisku nieckę do składowania odpadów azbestowych, o łącznej pojemności geometrycznej około 45 000 m³.¹⁶⁵

Kolejny problem w zakresie gospodarki odpadami dotyczy przetwarzania zużytego sprzętu elektronicznego. Na koniec 2010 r. w rejestrze GIOŚ na terenie województwa mazowieckiego znajdowały się 24 zakłady przetwarzania zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego. Osiągnięty w Polsce w 2010 r. poziom zbierania zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego wyniósł 23,04 %, w tym poziom zbierania z gospodarstw domowych 21,87%. W przeliczeniu na jednego mieszkańca w 2010 r. z gospodarstw domowych zebrano 2,80 kg zużytego sprzętu.

¹⁶³ Program Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego..., op. cit., s. 106.

¹⁶⁴ Stan środowiska w województwie mazowieckim ..., op. cit., s. 81.

¹⁶⁵ Ibidem.

Osiągnięto wymagany poziom odzysku i recyklingu. Nie został osiągnięty natomiast założony poziom selektywnej zbiórki zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego¹⁶⁶.

Znaczącym problemem w Polsce, jak również w województwie mazowieckim jest brak usunięcia wszystkich urządzeń i instalacji zawierających PCB¹⁶⁷. Wykorzystywanie PCB dopuszczalne było w użytkowanych urządzeniach lub instalacjach, nie dłużej niż do dnia 30 czerwca 2010 roku. Posiadacze odpadów zawierających PCB zobowiązani byli natomiast do ich unieszkodliwienia, w terminie do dnia 31 grudnia 2010 roku. Z dniem 1 stycznia 2011 roku wszystkie zasoby PCB oraz urządzenia zawierające PCB objęte przepisami ustawy Prawo ochrony środowiska stały się odpadami, w rozumieniu przepisów ustawy o odpadach. Łączna masa odpadów zawierających PCB przekazana do unieszkodliwienia po 1 stycznia 2011 r. wyniosła 11,53 Mg (18 podmiotów z terenu Mazowsza). Zgodnie z prowadzonym „Rejestrem dotyczącym PCB”, na terenie województwa mazowieckiego nadal może być wykorzystywanych ok. 2,24 Mg urządzeń zawierających PCB.

Na terenie województwa mazowieckiego zgodnie z danymi wygenerowanymi z WSO w 2010 r. wytworzono 3 184,05 Mg odpadowych olejów. Zgodnie z ustawą o odpadach oraz ustawą o obowiązkach przedsiębiorców w zakresie gospodarowania niektórymi odpadami oraz o opłacie produktowej i opłacie depozytowej oleje odpadowe podlegają obowiązkowi odzysku i recyklingu. Według danych umieszczonych w wojewódzkiej bazie odpadowej za 2010 rok na terenie województwa mazowieckiego w instalacjach zagospodarowano 440,77 Mg olejów odpadowych, w tym procesom odzysku poddano 390,05 Mg olejów¹⁶⁸.

Komunalne osady ściekowe to przede wszystkim osady pochodzące z oczyszczalni ścieków z komór fermentacyjnych oraz innych instalacji służących do oczyszczania ścieków komunalnych. W 2010 roku na terenie województwa mazowieckiego funkcjonowało według WIOŚ 585 oczyszczalni ścieków, w których powstały komunalne osady ściekowe. Około 1,02% to mechaniczne oczyszczalnie ścieków, 59,65% - oczyszczalnie biologiczne, 18,29% to oczyszczalnie mechaniczno-biologiczne, a 10,42% to oczyszczalnie z podwyższonym usuwaniem biogenów. Oprócz wyżej wymienionych oczyszczalni na terenie województwa mazowieckiego funkcjonują oczyszczalnie z możliwością chemicznego usuwania fosforu, glebowo-korzeniowe oraz mechaniczno-biologiczne z wspomaganiami chemicznymi oraz mechaniczno - biologiczno - chemiczne. Według danych zawartych w wojewódzkiej bazie odpadowej w 2010 roku wytworzono na terenie województwa mazowieckiego 200.846,37 Mg komunalnych osadów ściekowych. Komunalne osady ściekowe poddawano procesom odzysku i unieszkodliwiania zarówno w instalacjach jak i poza nimi. Na terenie województwa mazowieckiego funkcjonują 4 instalacje do zagospodarowania komunalnych osadów ściekowych posiadających stosowne zezwolenia¹⁶⁹.

Na terenie województwa mazowieckiego poważny problem stanowią nielegalne miejsca składowania odpadów. Mimo ich sukcesywnej eliminacji wciąż powstają nowe. Najczęściej są one widoczne w lasach wzdłuż głównych dróg dojazdowych, wzdłuż cieków wodnych, na obrzeżach miast oraz przy szlakach turystycznych¹⁷⁰.

Ochrona przyrody

Szczególnie cenne w krajowym i europejskim układzie przestrzennym są walory przyrodnicze związane z dolinami rzek, przede wszystkim Wisły, Bugu (paneuropejskie korytarze ekologiczne),

¹⁶⁶ Ibidem, s. 86.

¹⁶⁷ PCB – polichlorowane bifenyle. Źródłem powstawania odpadów zawierających PCB są głównie urządzenia posiadające cieczy izolacyjne zawierające PCB oraz substancje, przedmioty i różne elementy zawierające PCB. PCB były stosowane jako: składniki cieczy izolacyjnych służących do napełniania transformatorów i kondensatorów, płynów hydraulicznych, dodatki do farb i lakierów, plastyfikatory do tworzyw sztucznych oraz środki impregnujące i konserwujące. (Patrz. Stan środowiska w województwie..., s. 79).

¹⁶⁸ Ibidem, s. 67.

¹⁶⁹ Ibidem, s. 83 i 84.

¹⁷⁰ Program Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego..., op. cit., s. 110.

Narwi, Pilicy i Bzury, a także dużymi kompleksami leśnymi stanowiącymi pozostałości dawnych puszc (Kampinoskiej, Bolimowskiej, Kozienskiej, Kurpiowskiej, Białej), tworzącymi dziś zwarte kompleksy leśne. Obszary najcenniejsze, o szczególnej różnorodności przyrodniczo-krajobrazowej, objęto różnymi formami ochrony na mocy ustawy o ochronie przyrody. Zajmują one 29,7% powierzchni województwa (w kraju 32,4%). Z uwagi na unikatowe walory przyrodnicze największe znaczenie posiada Kampinoski Park Narodowy, który został uznany przez UNESCO w 2000 r. za Światowy Rezerwat Biosfery¹⁷¹.

Ważnymi elementami służącymi poprawie warunków życia w miastach, utrzymaniu ciągłości przyrodniczej i ograniczaniu presji urbanistycznej na terenach otaczających miasta są tzw. „zielone pierścienie”. Kształtują je głównie doliny rzeczne, większe kompleksy leśne oraz rolnicze tereny otwarte. Większość obszarów predestynowanych do tworzenia takiego pierścienia wokół Warszawy objęta jest różnymi formami ochrony prawnej. Jednym z najważniejszych zadań w zakresie ochrony przyrody jest docelowe wdrożenie Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000. W celu ochrony zagrożonych gatunków roślin i zwierząt oraz rzadkich rodzajów siedlisk przyrodniczych mających znaczenie dla ochrony wartości przyrodniczych Europy, na terenie województwa mazowieckiego wyznaczono 16 obszarów specjalnej ochrony ptaków oraz 60 obszarów specjalnej ochrony siedlisk o łącznej powierzchni 620 tys. ha. Zasięg przestrzenny ostoi dotyczy głównie dolin rzek odznaczających się dużym stopniem naturalności, większych kompleksów leśnych oraz terenów bagiennych¹⁷².

Mazowsze należy do regionów o niskiej lesistości. Wskaźnik lesistości województwa mazowieckiego wynosi 22,7% (w kraju 29,2%). Od 2005 r. powierzchnia gruntów leśnych na Mazowszu zwiększyła się o 0,6 punktu procentowego i w 2010 r. wynosiła około 809 tys. ha. Do 2020 r. planowane jest zalesienie ok. 70 tys. ha w celu uzyskania wskaźnika lesistości na poziomie 25%. Konieczne jest zalesianie, szczególnie na terenie OMW, gdzie zlokalizowane są powiaty o najniższych wskaźnikach lesistości. Większość powierzchni leśnej zajmują lasy produkcyjne o uproszczonej strukturze drzewostanu, z największym udziałem sosny. Najcenniejsze pod względem siedliskowym i przyrodniczym są kompleksy leśne, które zachowały naturalny charakter i objęte są różnymi formami ochrony prawnej (Kampinoski Park Narodowy, parki krajobrazowe, rezerваты przyrody, obszary chronionego krajobrazu)¹⁷³.

Kultura i dziedzictwo

Na obszarze województwa mazowieckiego, ze względu zarówno na jego wielkość, bogatą historię jak i pełnione funkcje, znajduje się wiele unikalnych zabytków oraz nowoczesnych instytucji kultury. Wspólnie stwarzają one dobre warunki przyciągania ruchu turystycznego oraz zaspokajania potrzeb i pobudzania kreatywności mieszkańców¹⁷⁴.

W regionie znajduje się 6447 obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, wśród nich m.in.: 127 układów urbanistycznych, 577 obiektów publicznych, 1755 mieszkalnych, 256 przemysłowych, 58 obronnych, 936 zielonych, 1022 sakralnych oraz 344 cmentarze. Ponadto istnieje szereg obiektów i miejsc, które, pomimo iż do rejestru ani ewidencji wpisane nie są, posiadają niezwykle cenną wartość historyczną i kulturową. Na Mazowszu jest jeden obszar wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO tj. historyczne centrum Warszawy. Zabytkowe centrum staromiejskie stolicy stanowi wyjątkowy przykład całkowitej rekonstrukcji zespołu historycznego¹⁷⁵.

Wielkość, różnorodność i dynamika rozwoju województwa wpływa na słabe poczucie tożsamości jego mieszkańców. Wynika to m.in. ze złożonej historii i odrębnych tradycji kulturowych różnych części regionu (w skład województwa mazowieckiego włączone zostały dwa subregiony Małopolski i Podlaski). Sytuację potęguje silne zróżnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczego wewnątrz

¹⁷¹ Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku..., op. cit., s. 31.

¹⁷² Ibidem.

¹⁷³ Ibidem.

¹⁷⁴ Ibidem, s. 36.

¹⁷⁵ Ibidem.

województwa, a także związana ze stołecznym statusem Warszawy bardzo duża liczba ludności napływowej¹⁷⁶.

Transport

W skład systemu transportowego województwa wchodzi m. in. szerokorozumiana infrastruktura drogowa. Charakterystycznym elementem układu drogowego województwa jest promienista sieć połączeń ośrodków subregionalnych (Radom, Płock, Siedlce, Ostrołęka, Ciechanów) z Warszawą, która stanowi centralny punkt systemu. Podstawowymi drogami tworzącymi układ drogowy regionu są drogi krajowe (2186,3 km) oraz wojewódzkie (2821,6 km), natomiast drogi powiatowe i gminne stanowią jego uzupełnienie.

Jednym z głównych problemów systemu transportowego w zakresie infrastruktury drogowej jest brak odpowiedniej ilości sprawnych połączeń obwodowych o wysokiej przepustowości zarówno w Warszawie jak i w jej sąsiedztwie, a także w pozostałych miastach regionu. Węzeł warszawski charakteryzuje się niską wydolnością sieci i wyczerpywaniem się przepustowości większości dróg krajowych i wojewódzkich na odcinkach wlotowych do Warszawy (przeważający średnio dobowy ruch na wlotach kształtuje się w granicach 40-50 tys. pojazdów).¹⁷⁷ Negatywnym skutkiem takiego stanu rzeczy jest częste prowadzenie ruchu tranzytowego przez tereny intensywnie zurbanizowane, w dużym stopniu po drogach o nośności niedostosowanej do wymogów normatywnych oraz do jego intensywności.

Stan bezpieczeństwa na drogach województwa jest podobny jak na drogach całego kraju. W statystykach europejskich Polska notowana jest na jednym z ostatnich miejsc, szczególnie w liczbie wypadków ze skutkiem śmiertelnym lub obrażeniami ciężkimi. Największa liczba wypadków dotyczy odcinków dróg (wszystkich kategorii) w obrębie terenów zabudowanych oraz na drogach o dużym natężeniu ruchu.¹⁷⁸

Dzięki przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej udało się zrealizować wiele inwestycji w system transportowy województwa, w tym w dużym stopniu w infrastrukturę drogową, dzięki czemu częściowej poprawie uległy warunki podróży transportem samochodowym (zarówno indywidualnym jak i zbiorowym). Przykładowo, długość dróg o twardej nawierzchni ulepszonej w województwie wzrosła w latach 2005-2010 o niemal 16% - do poziomu 89,2 km/100km², długość dróg ekspresowych wzrosła z 38 do 123 km.¹⁷⁹ Przewaga inwestycji w drogi wpłynęła też m. in. na przyrost liczby pojazdów samochodowych – tylko w latach 2006-2010 wyniósł on ponad 33%, przez co na jeden pojazd w 2010 r. przypadało już mniej niż 1,5 osoby (na samochód osobowy 2,0 os.)¹⁸⁰. Znaczna część dróg krajowych leży w korytarzach Transeuropejskiej Sieci Transportowej (TEN-T). Są to następujące odcinki dróg: DK 2 (docelowo Autostrada A2), DK 7 na odcinku Warszawa – granica woj. mazowieckiego z woj. warmińsko-mazurskim (docelowo S7), DK 8 (docelowo S8), DK 10 (docelowo S10) oraz DK 17 (docelowo S17).

W związku z obecnym i planowanym rozwojem sieci dróg ekspresowych oraz autostrady A2 na terenie województwa, problemem jest brak odpowiedniej ilości dróg niższej kategorii w wysokim standardzie, w szczególności dróg wojewódzkich rozprowadzających ruch z głównych korytarzy transportowych i stanowiących ich uzupełnienie. Ograniczona dostępność komunikacyjna zmniejsza możliwości efektu synergii oraz ma negatywny wpływ na konkurencyjność regionu, zarówno w układzie krajowym jak i międzynarodowym.

Kolejny istotny element regionalnego systemu transportowego stanowi infrastruktura kolejowa. Na sieć kolejową województwa mazowieckiego składa się około 1699 km z czego 1423 km (84%) jest

¹⁷⁶ Ibidem, s. 39.

¹⁷⁷ Plan Wykonawczy Przestrzeń i Transport.

¹⁷⁸ Ibidem.

¹⁷⁹ Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku..., op. cit.

¹⁸⁰ Ibidem.

zelektryfikowane, a 1024 (60%) posiada 2 lub więcej torów¹⁸¹. System transportu kolejowego charakteryzuje się międzynarodowym znaczeniem linii kolejowych na kierunkach: północ-południe i wschód-zachód oraz dominacją aglomeracji warszawskiej, która pod względem liczby i znaczenia zbiegających się tu linii tworzy największy węzeł kolejowy w Polsce (zbiega się tu 7 linii kolejowych magistralnych i pierwszorzędnych oraz WKD). Przez województwo mazowieckie przebiega 7 linii kolejowych leżących w następujących korytarzach Transeuropejskiej Sieci Transportowej (TEN-T):

- I Korytarz - Warszawa – Białystok – Kuźnica Białostocka – (Petersburg), magistrala kolejowa E-75, w skład której wchodzi linia nr 6 oraz 449,
- II Korytarz - Bruksela – Berlin – Poznań – Warszawa – Terespol – (Mińsk Białoruski i Moskwa), magistrala kolejowa E-20, w skład której wchodzi linia nr 2 i 3,
- VI Korytarz - Gdynia – Warszawa – Katowice – Most Wisła – Zebrzydowice, odcinek magistrali kolejowej E-65, w skład której wchodzi linie nr 4 i 9,
- Projektowany korytarz (A) - Gdańsk – Odessa, magistrala kolejowa E-28, w skład którego wchodzi linia nr 7 Warszawa – Piława – Dęblin – Lublin – Dorohusk.¹⁸²

Połączenia regionalne na obszarze Województwa Mazowieckiego obsługiwane są przez stworzoną przez samorząd Województwa Mazowieckiego spółkę pod nazwą „Koleje Mazowieckie - KM” sp. z o.o., a także przez Szybką Kolej Miejską sp. z o.o., której właścicielem jest Miasto st. Warszawa oraz inną samorządową spółkę Warszawską Kolej Dojazdową sp. z o.o. Przeciętnie w ciągu doby na terenie Województwa Mazowieckiego kursuje około 600 pociągów, z czego około 67% obsługuje aglomerację stołeczną. Pociągi te przewożą około 167 tys. pasażerów dziennie (w tym WKD ponad 25 tys.). Koleje Mazowieckie - KM przewożą rocznie na całym obszarze swojego działania ponad 54 mln pasażerów, zaś drugi przewoźnik samorządowy – Warszawska Kolej Dojazdowa sp. z o.o. około 7 mln.¹⁸³

Obecna oferta przewoźników, pomimo realizowanych inwestycji (m.in. zakupy nowoczesnego taboru), nie zaspokaja w pełni potrzeb przewozowych i oczekiwań podróżnych z uwagi na zbyt długi czas przejazdu, częstotliwość kursowania, stan techniczny większości eksploatowanego taboru, a także nie w pełni satysfakcjonujący stopień bezpieczeństwa. Niezbędne są zatem dalsze inwestycje poprawiające jakość świadczonych usług. W związku z dotychczas prowadzonymi na obszarze województwa modernizacjami linii głównych, w tym sieci TEN-T, konieczna staje się również poprawa stanu technicznego linii o znaczeniu regionalnym oraz budowa nowych odcinków linii kolejowych na obszarach o ograniczonej dostępności i niskiej gęstości istniejącej sieci. Zapewnienie spójności sieci jest niezbędne z punktu widzenia dostępności wewnątrz-regionalnej i zwiększenia konkurencyjności regionu. Szczególne znaczenie ma również zapewnienie szybkiego połączenia kolejowego do otwartego w 2012 r. lotniska regionalnego w Modlinie, które obecnie nie posiada bezpośredniego połączenia z siecią kolejową.

Transport intermodalny w województwie, podobnie jak w całym kraju, odgrywa zbyt małą rolę. Głównym problemem jest przede wszystkim brak dostatecznej liczby terminali i centrów logistycznych na liniach kolejowych. Problemem jest także niezadowalający stan infrastruktury kolejowej, ograniczający poważnie prędkość kursowania pociągów, a także jakość usług oferowanych przez przewoźników kolejowych.

Rynek pracy

Charakterystyczną cechą województwa mazowieckiego jest bardzo wysokie zróżnicowanie stopy bezrobocia między subregionami, a także między powiatami w ramach tego samego subregionu. Województwo mazowieckie wyróżnia się najwyższą w Polsce liczbą zarejestrowanych bezrobotnych -

¹⁸¹ Plan Wykonawczy Przestrzeń i Transport.

¹⁸² Studium rozwoju i modernizacji technologicznej transportu szynowego na Mazowszu w kontekście polityki transportowej Województwa Mazowieckiego.

¹⁸³ Plan Wykonawczy Przestrzeń i Transport.

co ósmy bezrobotny w Polsce jest mieszkańcem Mazowsza. Na Mazowszu wciąż występuje duże terytorialne zróżnicowanie stopy bezrobocia.

Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie na koniec sierpnia 2012r. wynosiła 10,2% przy średniej dla kraju 10,0%, na koniec września 2012 roku 10,2%, przy średniej dla kraju 10,1%. Na Mazowszu obserwuje się znaczne zróżnicowanie lokalnych rynków pracy, szczególnie pod względem natężenia bezrobocia. W sierpniu, podobnie jak w poprzednich miesiącach 2012 r., najwyższą stopą bezrobocia wśród miast wyróżniało się miasto Radom – 21,6% oraz wśród powiatów: szydłowiecki – 35,9%, radomski – 29,6%, przysuski – 26,3%. Dla porównania, w województwach należących do Polski Wschodniej, stopa bezrobocia w roku 2011 wahała się między 12,7 % (województwo lubelskie) a 20% (województwo warmińsko-mazurskie).

Najniższą stopę bezrobocia odnotowano w m.st. Warszawie – 4,1% oraz w powiatach: warszawskim zachodnim – 6,6%, grodziskim- 7,6%, pruszkowskim – 7,6%, piaseczyńskim – 7,9% oraz grójeckim – 8,1%. Zdiagnozowane problemy w kontekście rynku pracy to¹⁸⁴ :

- duże zróżnicowanie wewnątrzregionalne w obszarze rynku pracy (dobra sytuacja na stołecznym rynku pracy zniekształca obraz całego województwa), najwyższa stopa bezrobocia rejestrowanego w Polsce w powiecie szydłowieckim (35,9%), bardzo duża różnica pomiędzy najniższą a najwyższą stopą bezrobocia rejestrowanego powiatów Województwa (29,3 pkt. proc.) (dane 31.08.2012 rok);
- bardzo niski poziom zatrudnienia osób niepełnosprawnych – 16,4% (PL – 20%);
- wysoki udział długotrwale bezrobotnych w populacji osób bezrobotnych – 52%;
- bezrobocie na terenach wiejskich. Spośród 254 937 osób bezrobotnych w końcu sierpnia 2012 r. 43,2% mieszkało na wsi¹⁸⁵.

Sytuacja kobiet na rynku pracy

Spośród 254 937 bezrobotnych zarejestrowanych na koniec sierpnia 2012 r., 126 390 osób to kobiety, tj. 49,6% ogółu bezrobotnych. Współczynnik aktywności zawodowej kobiet w województwie mazowieckim w I kwartale 2012 roku, wynosił 51,6 % (mężczyzn 66,8 %). Natomiast wskaźnik zatrudnienia kobiet, w województwie mazowieckim, wynosił 49,2 % (mężczyzn 63,6%)¹⁸⁶. Dla porównania wskaźnik zatrudnienia ogółem wg BAEL w 2011 roku, w skali kraju wynosił 50,7 %, a współczynnik aktywności zawodowej 56,1 %.¹⁸⁷ Kobiety w końcu sierpnia 2012 r. dominowały w następujących kategoriach: samotnie wychowujące co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia – 86,3% ogółu bezrobotnych w tej kategorii, po zakończeniu realizacji kontraktu socjalnego – 76,5%, w okresie do 12 miesięcy od dnia ukończenia nauki – 61,2%, cudzoziemcy – 55,6%, dotychczas nie pracujące – 52,4% zwolnione z przyczyn dotyczących zakładu pracy – 52,3%, bez doświadczenia zawodowego – 51,9%, do 25 roku życia – 51,4%. długotrwale bezrobotne – 51,0%. Najwyższym udziałem bezrobotnych kobiet wyróżniały się głównie miasta: Płock – 56,4% i Ostrołęka – 56,2% oraz powiaty: płocki – 55,7% oraz sierpecki – 54,6%.

Porównanie udziału kobiet i mężczyzn w różnych sektorach zatrudnienia województwa mazowieckiego¹⁸⁸ wskazuje na segregację zawodową mężczyzn i kobiet, którą widać już przy podziale na sektory gospodarki (tzw. segregacja sektorowa), większość pracujących mężczyzn (ponad 50%), jak i większość pracujących kobiet (prawie 75%) zatrudniona jest w sektorze usługowym. Dla kobiet charakterystyczny jest jednak niski udział pracujących w sektorze przemysłu (niecałe 15%). Jeśli porównać te dane z danymi dla całej Polski za ten sam okres, okazuje się, że Mazowsze nie różni się znacząco od reszty kraju (zdecydowana większość kobiet pracująca w sektorze usługowym i mała

¹⁸⁴ Analiza porównawcza województw w kontekście realizacji celów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013, MRR lipiec 2011 r.

¹⁸⁵ Plan wykonawczy Społeczeństwo.

¹⁸⁶ GUS, Aktywność ekonomiczna ludności w województwie mazowieckim w I kwartale 2011 r.

¹⁸⁷ Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa mazowieckiego 2011, Urząd Statystyczny w Warszawie.

¹⁸⁸ Kobiety na rynku pracy województwa mazowieckiego, raport z Projektu Równościowa polityka zatrudnienia szansą kobiet na rynku pracy województwa mazowieckiego zrealizowano w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet VI, Projekt realizowany przez Fundację Centrum Badania Opinii Społecznej.

liczba kobiet pracujących w przemyśle). Warto przy tym przyrzeć się bliżej sektorowi usług, który można podzielić na sektor usług rynkowych i sektor usług nierynkowych. W tym pierwszym średnia płaca wynosiła 4 303,58 zł, a w tym drugim – 3 727,5 zł. W sektorze usług rynkowych pracowało mniej więcej po równo kobiet i mężczyzn, podczas gdy w sektorze usług nierynkowych pracowało prawie trzykrotnie więcej kobiet niż mężczyzn. Należy wyróżnić budownictwo, transport, gospodarkę magazynową i łączność oraz działalność produkcyjną – jako sekcje o znacznej przewadze mężczyzn.

Kobiety przeważają w sekcjach: administracja publiczna i obrona narodowa, edukacja, ochrona zdrowia i pomoc społeczna oraz w pośrednictwie finansowym. Część sekcji najgorzej płatnych jest zdominowana przez kobiety (dot. sekcji: edukacja, ochrona zdrowia i opieka społeczna oraz hotele i restauracje), ale trzeba zaznaczyć, że kobiety przeważają też w pośrednictwie finansowym, w którym przeciętne wynagrodzenie jest najwyższe spośród wszystkich wziętych pod uwagę sekcji.

Sytuacja osób młodych, do 25 roku życia i osób po 50 roku życia, na rynku pracy

Bezrobocie w dużym stopniu dotyka również ludzi młodych oraz starsze osoby, które znacznie szybciej wycofują się z rynku pracy (grupa ta charakteryzuje się niskim wskaźnikiem zatrudnienia i relatywnie niskim bezrobociem).

Biorąc pod uwagę wiek bezrobotnych, na koniec I półrocza 2012 (dane agregowane w cyklach półrocznych i rocznych) r. poszczególne grupy wiekowe stanowiły następujące udziały:

- osoby w wieku 18-24 lata – 45 362 osoby (18% ogółu bezrobotnych),
- osoby w wieku 25-34 lata – 73 034 osoby (29% ogółu bezrobotnych),
- osoby w wieku 45-54 lata – 48 446 osób (19,3%),
- osoby w wieku 60 i więcej lat – 8 343 osoby (3,3%).

Największy udział bezrobotnych w wieku 25-34 lata w ogólnej liczbie bezrobotnych odnotowano w miastach: Siedlce (36,0%) i Ostrołęka (30,6%) oraz w powiatach: siedleckim (35,2%), łosickim (34,2%), sokołowskim (31,9%), ostrołęckim i sierpeckim (po 31,1%), pułuskim (30,8%). W I kwartale 2012 r., podobnie jak we wcześniejszych okresach, największą aktywność zawodową wykazywały osoby w wieku 35–44 lata oraz 25–34 lata. Współczynnik aktywności zawodowej dla tych osób wynosił odpowiednio 91,1% i 86,8%. Najniższy poziom aktywności zawodowej notowano niezmiennie wśród osób w wieku 55 lat i więcej – 25,5%. W najmłodszej grupie wiekowej (15–24 lata) współczynnik aktywności zawodowej wynosił 35,2%. Dla osób w wieku produkcyjnym współczynnik ten wyniósł 77,4% (w I kwartale 2011 r. – 75,7%, a w IV kwartale 2011 r. – 77,5%).

Liczba bezrobotnych do 25 r. życia, jak również zmiany poziomu bezrobocia w tej grupie, kształtowały się na różnym poziomie w poszczególnych województwach i powiatach. W końcu 2011 r. najwyższą liczbę bezrobotnych do 25 r. życia odnotowano w województwie mazowieckim (47,2 tys. osób) oraz małopolskim (38,1 tys. osób). Z kolei najniższa liczba bezrobotnych w omawianej grupie wiekowej wystąpiła, podobnie jak w przypadku rozkładu liczby bezrobotnych ogółem, w województwach: opolskim (9,6 tys. osób), lubuskim (11,6 tys. osób) i podlaskim (14,7 tys. osób).¹⁸⁹

Najwięcej bezrobotnych do 25 r. życia zamieszkałych na wsi, było zarejestrowanych w następujących województwach: mazowieckim – 28,3 tys. osób (26,0% ogółu bezrobotnych zamieszkałych na wsi w województwie mazowieckim), małopolskim – 26,0 tys. osób (32,3%) i podkarpackim – 24,5 tys. osób (26,8%). Specyficzną grupę młodzieży stanowią absolwenci, czyli osoby w okresie do 12 miesięcy od dnia ukończenia nauki. W latach 1998-2001 liczba bezrobotnych absolwentów z roku na rok zwiększała się. Spadek bezrobocia absolwentów, po raz pierwszy od kilku lat, odnotowany został w końcu 2002 r. i wyniósł 7,7%, podczas gdy liczba bezrobotnych ogółem zwiększyła się o 3,3% w odniesieniu do stanu z końca 2001 r. Spadek liczby bezrobotnych absolwentów utrzymał się do końca 2007 r., kiedy to zarejestrowanych było 72,2 tys. bezrobotnych absolwentów. W końcu 2008 r.

¹⁸⁹ Sytuacja na rynku pracy osób młodych w 2011 roku, MPIPS.

odnotowano wzrost tej populacji o 7,8% w porównaniu do 2007 r., zaś w końcu 2009 r. w urzędach pracy zarejestrowanych było 120,3 tys. absolwentów i wzrost w stosunku do 2008 r. wyniósł 54,5%. Również w końcu 2010 r. i 2011 r. liczba bezrobotnych absolwentów zwiększała się, choć dużo wolniej. W końcu 2011 r. w ewidencji bezrobotnych znajdowało się 123,9 tys. bezrobotnych absolwentów, tj. o 1,3 tys. (1,1%) więcej niż w 2010 r.

Najwięcej bezrobotnych w omawianej kategorii zarejestrowanych było, w końcu 2011 r., w województwach: mazowieckim – 13,5 tys. osób, małopolskim – 13,4 tys. osób, podkarpackim – 11,0 tys. osób, śląskim – 10,6 tys. osób i wielkopolskim – 10,3 tys. osób. Najmniej bezrobotnych absolwentów było w opolskim – 3,0 tys. osób i lubuskim – 3,1 tys. osób. Najwyższą dynamikę wzrostu liczby bezrobotnych absolwentów w skali roku odnotowano w województwach: warmińsko-mazurskim (13,1%), mazowieckim (7,0%) i łódzkim (6,0%).

Trudna sytuacja absolwentów na rynku pracy uzasadniana jest brakiem doświadczenia zawodowego, ale często również brakiem kwalifikacji zawodowych. W końcu 2011 r. wśród zarejestrowanych bezrobotnych posiadających specjalność było 5% absolwentów i aż 11,8% wśród bezrobotnych bez zawodu. Osoby do 25 r. życia są podstawową grupą objętą aktywnymi programami rynku pracy, o czym świadczy fakt wysokiego udziału młodych w ogółem zaktywizowanych (32,4% w 2011 r.). Młodzi najczęściej korzystają z usług i instrumentów rynku pracy, które umożliwiają zdobycie kwalifikacji lub doświadczenia zawodowego (tj. szkolenia, staże, dofinansowanie studiów podyplomowych czy kosztów egzaminów). Ponadto urzędy pracy oferują również dodatkowe formy pomocy finansowanej z Funduszu Pracy m. in.: refundacja całości lub części kosztów przejazdu na szkolenie, możliwość uzyskania zwrotu kosztów wyżywienia i zakwaterowania podczas szkolenia. Pracodawca, który zatrudni bezrobotnego skierowanego przez powiatowy urząd pracy może otrzymać refundację kosztów poniesionych z tytułu opłaconych składek na ubezpieczenia społeczne, refundację kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowiska pracy dla bezrobotnego, zwrot części kosztów poniesionych na wynagrodzenie i składki na ubezpieczenie społeczne w ramach prac interwencyjnych czy robót publicznych. Dodatkową formą wsparcia są środki na podjęcie działalności gospodarczej.¹⁹⁰

Zgodnie z wynikami badań realizowanych w ramach projektu „Analiza potencjału i przeszkód aktywizacji zawodowej osób w wieku 50+ w województwie mazowieckim” współfinansowanego ze środków UE w ramach POKL, realizowanego przez konsorcjum firm PBS DGA i Human Capital Business, osoby w wieku 50+ znajdują się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy. W 2010 r. jedynie co trzecia badana firma dostrzegła bariery w zatrudnianiu osób w wieku 50+ (w 2009 – co czwarta). Poszczególne bariery wskazywane były przez marginalne odsetki badanych (1-8%). Wśród nich pojawiał się argument, że specyfika branży lub pracy w danej firmie wyklucza zatrudnianie osób starszych. Część przedsiębiorców żywi przekonanie, że osoby starsze są gorzej przygotowane do wykonywania pracy niż młodszy pracownicy, są mniej wydajni oraz mają mniejszą zdolność do adaptacji do zmian. Jednym ze sposobów podnoszenia atrakcyjności starszych osób jako pracowników jest podnoszenie ich kwalifikacji poprzez szkolenia. Niestety, podczas drugiego pomiaru w ramach przedmiotowego badania, spadł odsetek firm, które organizowały szkolenia dla swoich pracowników oraz o połowę zmniejszyła się liczba osób w wieku 50+, które uczestniczyły w szkoleniach. Wśród proponowanych przez mazowieckie firmy form wsparcia, które mogłyby wpłynąć na zwiększenie zatrudnienia w grupie osób w wieku 50+, najczęściej wskazywano na dofinansowywanie wynagrodzeń dla osób w wieku 50+ oraz zwalnianie pracodawców ze składek na Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych za osoby w wieku 50+. Dobrym rozwiązaniem jest dofinansowanie szkoleń dla starszych pracowników z pieniędzy publicznych.

¹⁹⁰ Ibidem.

Odsetek pracujących jest nieco wyższy wśród mężczyzn (63% w 2009 i 61% w 2010) niż kobiet (58% w 2009 i 52% w 2010) oraz najmłodszych osób w badanej grupie. Status zawodowy jest związany również z poziomem wykształcenia badanych osób. Osoby 50+ z wykształceniem wyższym i średnim częściej są osobami pracującymi. Dwie piąte badanych to osoby niepracujące (40% w 2009 i 44% w 2010). Najczęściej są to osoby z najstarszych badanych grup wiekowych – mężczyźni 60-64 lata i kobiety 55-59 lat. W 2010 r. nieznacznie wzrósł odsetek osób, które aktywnie poszukują pracy - 20% (16% w 2009), jednak nadal możemy mówić o małej aktywności tej grupy. Częściej deklarację taką składali mężczyźni niż kobiety. W przypadku kobiet zdecydowanie najczęściej są to kobiety z najmłodszej grupy wiekowej (50-54 lata), wśród mężczyzn ci, którzy nie ukończyli 60 roku życia. Do aktywnego poszukiwania pracy nieco częściej przyznawały się osoby legitymujące się wykształceniem zasadniczym zawodowym. Niestety, większość niepracujących (89% w 2009 i 86% w 2010) to osoby pozostające bez zatrudnienia dłużej niż rok. Tylko co dziesiąta przyznaje, że nie ma pracy krócej niż rok, a marginalny odsetek stanowią osoby, które nigdy nie pracowały. Wśród długotrwale bezrobotnych przeważają kobiety, mężczyźni nieco częściej znaleźli się w grupie osób pozostających bez zatrudnienia krócej niż rok.

Tylko 13% w 2009 r. i 15% w 2010 r. niepracujących w wieku 50+ deklarowało, że aktualnie korzysta ze wsparcia powiatowego urzędu pracy. Częściej wśród osób zarejestrowanych w PUP znajdują się osoby z najniższym poziomem wykształcenia.

Sytuacja osób niepełnosprawnych na rynku pracy

W szczególnej sytuacji na mazowieckim rynku pracy są osoby niepełnosprawne. Udział osób niepełnosprawnych, na koniec sierpnia 2012 r. w ogóle bezrobotnych wyniósł 4%. W ewidencjach powiatowych urzędów pracy Województwa zarejestrowanych było 9 647 osób niepełnosprawnych., Aktywność ekonomiczna osób niepełnosprawnych w wieku 16 lat i więcej w IV kw. 2011 wyglądała następująco - współczynnik aktywności zawodowej wynosił 16,9 %, natomiast wskaźnik zatrudnienia 14,2 %¹⁹¹. Innymi słowy, na 338 tys osób niepełnosprawnych, aktywnych zawodowo było 57 tys osób, w tym 48 tys to osoby pracujące.

Z badania przeprowadzonego przez PFRON oraz Wyższą Szkołę Psychologii Społecznej w ramach projektu PO KL „Ogólnopolskie badania sytuacji, potrzeb i możliwości osób niepełnosprawnych w Polsce” wynika, że pracuje jedynie co czwarty niepełnosprawny, zdecydowana większość z nich to mieszkańcy miast. Najmniej pracujących niepełnosprawnych jest na wsi - jedynie 19 %, w małych miastach (do 10 tys mieszkańców) - 21 %, a w dużych miastach (powyżej 500 tys) - 34 %, a w samej Warszawie- ponad 36 proc. Aż 33 % niepełnosprawnych nie podejmuje pracy zawodowej z obawy przed utratą świadczeń, a 15% uważa, że barierą w podejmowaniu pracy są niskie wynagrodzenia. Jedynie 8 % niepełnosprawnych korzysta z rozmaitych form doszkalania, natomiast 53% ze wsparcia materialnego.

W Polsce tylko co piąty niepełnosprawny pracuje. Jest to efekt m.in. negatywnych stereotypów na temat niepełnosprawnych – po stronie pracodawców. Z kolei sami niepełnosprawni często nie są odpowiednio zmotywowani do aktywności zawodowej lub mają zaniżoną samoocenę. Poza tym czynnikami utrudniającymi znalezienie pracy są: deficyty w sferze edukacyjno-społecznej (niski poziom wykształcenia, niedostateczne kwalifikacje zawodowe nieprzystające do potrzeb rynku pracy), niechęć do wchodzenia na rynek ze względu na ryzyko utraty lub zmniejszenie świadczeń socjalnych (pułapka rentowa), a także mała liczba ofert pracy w stosunku do potrzeb osób niepełnosprawnych. Ponad 2/3 osób niepełnosprawnych w Polsce utrzymuje się głównie ze świadczeń społecznych (zasiłków, rent), a wskaźnik aktywności zawodowej stale maleje i jest dwukrotnie niższy niż średnia unijna. Bezrobocie osób niepełnosprawnych pogłębia izolację społeczną i dezaktualizowanie się wiedzy i kompetencji niezbędnych na rynku pracy¹⁹².

¹⁹¹ Kwartałne dane z BAEL dla województwa za lata 2007-2011 i I kwartał 2012 roku.

¹⁹² Badanie osiągniętych wartości wskaźników rezultatu komponentu regionalnego PO KL, PAG Uniconsult, 2012.

Sytuacja osób długotrwale bezrobotnych na rynku pracy

W końcu sierpnia 2012 r. udział osób długotrwale bezrobotnych w ogóle zarejestrowanych osób bezrobotnych w Województwie wyniósł 52% (132 606 osób), i wykazywał najwyższą wartość procentową w stosunku do innych kategorii bezrobotnych. Najwyższy udział osób bezrobotnych pozostających bez pracy powyżej 24 miesięcy odnotowano w obszarze radomskim (62,6%) i ostrołęckim (60,8%). Najniższy odsetek tej populacji bezrobotnych odnotowano w obszarze warszawskim (44,8% ogółu bezrobotnych w obszarze), oraz siedleckim (48,7% ogółu zarejestrowanych osób bezrobotnych w obszarze).

Na podstawie badania „Analiza potrzeb osób długotrwale bezrobotnych” przygotowanego w ramach projektu PO KL „Model współpracy IRP i IPS narzędziem efektywnej aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych” jako główny problem, niepozwalający na znalezienie pracy, bezrobotni wskazywali swoje niskie kwalifikacje (39%) i brak doświadczenia (31%). Dostrzegali oni też niekorzystną sytuację na rynku pracy, której efektem są złe warunki oferowane przez pracodawców (21%). W dalszej kolejności pojawiały się przyczyny obiektywne, takie jak konieczność opieki nad dzieckiem (18%) czy zły stan zdrowia (14%)¹⁹³. Długotrwały brak pracy, jak również wielokrotne porażki z jej pozyskaniem są źródłem wielu negatywnych uczuć: obniżonego poczucia własnej wartości, lęku o przyszłość, poczucia tęsknoty za zawodem czy też bezradności. Osoby takie często mają problemy z motywacją, brakuje im pozytywnych bodźców, popadają w pewnego rodzaju letarg, z którego przeważnie sami nie potrafią lub już po pewnym czasie nie chcą wyjść.

Integracja społeczna

Wykluczenie społeczne i narastanie zjawiska ubóstwa ludności może stanowić istotny hamulec rozwojowy Mazowsza¹⁹⁴, dlatego też są to problemy ważne zarówno z punktu widzenia gospodarczego, jak też społecznego. Poznanie przyczyn wpływających na te zjawiska ma istotne znaczenie dla przygotowania skutecznych działań, które mogłyby przeciwdziałać wykluczeniu i rozszerzaniu się skali ubóstwa. Waga działań na rzecz ograniczenia zjawiska wykluczenia społecznego została podkreślona w Strategii Europa 2020. Problemy demograficzne:

Na zagadnienia związane z włączeniem społecznym i walką z ubóstwem duży wpływ mają problemy demograficzne¹⁹⁵. W województwie mazowieckim obserwuje się silną koncentrację ludności w stołecznej strefie podmiejskiej, przy jednoczesnej depopulacji stref peryferyjnych (mieszkańcy miast stanowią - 63,6% ludności ogółem). Pogarsza się struktura demograficzna mieszkańców województwa.

Problem wykluczenia społecznego w województwie mazowieckim (a także w pozostałych regionach Polski) wiąże się ściśle z problemami demograficznymi, edukacyjnymi i z problemami występującymi na rynku pracy. Występują między nimi liczne związki przyczynowo-skutkowe i sprzężenia zwrotne¹⁹⁶. Badania wskazują¹⁹⁷, że formułować należy następujące najsilniejsze sprzężenia: pomiędzy demografią i rynkiem pracy, pomiędzy rynkiem pracy i edukacją a wykluczeniem społecznym, rynkiem pracy i edukacją, demografią i wykluczeniem społecznym.

Głównymi problemami demograficznymi na Mazowszu są¹⁹⁸:

- ubytek naturalny oraz odpływ ludności z obszarów peryferyjnych w kierunku Warszawy - co skutkuje depopulacją regionów emisyjnych i chaotyczną koncentracją obszarów docelowych migracji, a w aspekcie jakościowym starzeniem się ludności, przyrostem jednoosobowych

¹⁹³ Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet I Zatrudnienie i integracja społeczna, Działanie 1.4 Projekty innowacyjne

¹⁹⁴ Raport syntetyczny: „Społeczno-demograficzne uwarunkowania rozwoju Mazowsza”, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, 2011 rok.

¹⁹⁵ Wszystkie dane - Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku..., op. cit.

¹⁹⁶ Raport „Społeczno-demograficzne uwarunkowania rozwoju Mazowsza Raport Syntetyczny” Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, 2011 rok.

¹⁹⁷ Ibidem.

¹⁹⁸ Ibidem.

gospodarstw domowych oraz zaburzeniami struktury płci, w tym zwłaszcza maskulinizacją w młodych kategoriach wieku (20-34 lata) na peryferyjnych obszarach wiejskich.

- pogłębiające się różnice warunków między Warszawą a pozostałymi regionami województwa dla rozwoju zasobów kapitału ludzkiego i intelektualnego. Dodatkowo poprzez „drenaż mózgów” są one pozbawiane nawet nikłych istotnych zasobów, co mogłoby mieć wpływ na zmniejszenie różnic w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego w kolejnych latach. Dlatego jednym z podstawowych wyzwań rozwojowych jest stworzenie mechanizmów, powodujących zatrzymanie i zagospodarowanie najcenniejszego kapitału ludzkiego w rejonach peryferyjnych.

Istotnym problemem demograficznym jest starzenie się ludności, które jest najbardziej dotkliwe w regionach peryferyjnych. Trzeba to interpretować jako największe zagrożenie rozwojowe¹⁹⁹, wymagające z jednej strony wspierania atrakcyjności zamieszkania na tych obszarach, a z drugiej przygotowywania infrastruktury społecznej na zwiększone zapotrzebowanie na usługi społeczne, w tym usługi ochrony zdrowia. Depopulacja i starzenie się społeczeństwa pociągnie za sobą dalsze deformacje struktury płci, w tym zwiększenie się dysproporcji kobiet i mężczyzn w wieku matrymonialnym (wiek produkcyjny mobilny w jego młodszych rocznikach), które już obecnie należy do poważnych negatywnych uwarunkowań rozwojowych na obszarach peryferyjnych. W związku z różnicami w długości życia kobiet i mężczyzn rozszerzał się będzie problem jednoosobowych gospodarstw domowych kobiet. Potrzebna jest też aktywna polityka samorządowa, w postaci np. ułatwień dla rodzin posiadających więcej dzieci (realizowana tylko przez nieliczne samorzady). Konieczne jest też sprzyjanie tzw. klimatowi prorodzinnemu w kulturze codziennej, za pośrednictwem mediów i poprzez inicjację różnego rodzaju przedsięwzięć o społeczno publicznym charakterze infrastruktury społecznej), jak również optymalizację funkcjonowania systemu opieki i pomocy społecznej.

Województwo mazowieckie, wraz z województwem łódzkim i świętokrzyskim, jest regionem o najwyższym wskaźniku obciążenia demograficznego, rozumianym jako liczba osób w wieku poprodukcyjnym, przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym²⁰⁰. W 2010 r. na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało w województwie 28 osób w wieku poprodukcyjnym (w Polsce 26,2). W pięciu powiatach – łosicki, Warszawa, sokołowski, przysuski, lipski – wskaźnik obciążenia demograficznego wynosi powyżej 30 osób (w Warszawie 33). Najniższe obciążenie demograficzne występuje w Ostrołęce – 19,6. Wskaźnik obciążenia demograficznego na Mazowszu wzrósł w stosunku do 2009 r. o 0,4 osoby (w Polsce o 0,6), natomiast w powiatach – mławskim, łosickim, makowskim, ostrołęckim, siedleckim, przysuskim i zwoleńskim wskaźnik ten zmniejszył się.

Wskaźnik obciążenia demograficznego liczony jest także jako relacja liczby osób w wieku poprodukcyjnym do liczby osób w wieku przedprodukcyjnym. Wskaźnik ten, którego poziom ciągle rośnie, potwierdza niekorzystne zjawiska demograficzne w województwie mazowieckim.

Od 2008 r. spada liczba osób w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), a w konsekwencji udział tej grupy ludności w ogólnej liczbie mieszkańców województwa. W 2010 r. na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym przypadało 96 osób w wieku poprodukcyjnym, podczas gdy w 2005 r. wskaźnik ten wynosił 85,2. Ta niekorzystna z punktu widzenia gospodarczego i społecznego tendencja będzie utrzymywała się w kolejnych latach. Liczba osób w wieku poprodukcyjnym w dwóch najbliższych dekadach zwiększy się o około 400 tys. osób²⁰¹ (około 140% stanu obecnego). Natomiast liczba osób w wieku produkcyjnym utrzyma się na podobnym poziomie (według GUS – spadnie o około 200 tys. osób), ale tylko wskutek przesuwania się kolejnych roczników do kategorii niemobilnej (45-60/65+)²⁰². Sytuacja osób niepełnosprawnych, a także innych grup o szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy, a tym samym zagrożonych wykluczeniem - kobiet, osób młodych do 25 roku życia, osób

¹⁹⁹ Ibidem.

²⁰⁰ Wszystkie dane dotyczące tego wskaźnika - „Analiza sytuacji społeczno-gospodarczej w województwie mazowieckim”, MRR, Departament Zarządzania Europejskim Funduszem Społecznym, sierpień 2012.

²⁰¹ Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku..., powołuje się na badania GUS z lipca 2011 r.

²⁰² Ibidem.

po 50 roku życia, osób długotrwale bezrobotnych została szczegółowo opisana w części dotyczącej rynku pracy.

W województwie mazowieckim zwiększa się liczba rodzin korzystających z różnych form pomocy społecznej²⁰³. Najważniejszymi przyczynami otrzymywania świadczeń są²⁰⁴: ubóstwo (2009 rok – 70.021 świadczeń, 2010 rok – 72.116, 2011 rok – 80830), bezrobocie (odpowiednio – 56.071, 58.516, 61.599), długotrwała lub ciężka choroba (47.104, 50.348, 52.402), niepełnosprawność (43.877, 44.483, 45.491) oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego (30.282, 30.042, 29.991).

Szczególnie zagrożone ubóstwem, a w rezultacie także wykluczeniem społecznym, są osoby niepełnosprawne. Liczba osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej na Mazowszu wynosiła ponad 561 tys. osób²⁰⁵. Niepokojącym zjawiskiem jest spadek wskaźnika zatrudnienia tych osób w wieku 16-64 lata w regionie z 17,3% w 2008 r. do 16,1% w 2010 r.

W województwie mazowieckim zagrożonych różnymi formami wykluczenia jest około jednej piątej ludności, a 14% należy uznać za ludność faktycznie wykluczoną²⁰⁶. W przypadku wykluczenia materialnego, wskaźniki te przyjmują wartości odpowiednio 8 i 7%. Ponadto niecałe 5% ludności było objęte różnymi rodzajami zasiłkami społecznymi, przy czym, po uwzględnieniu także członków rodzin osób otrzymujących zasiłki, odsetek ludności zależnej od pomocy społecznej na Mazowszu wzrasta do 8% (430 tys. osób). Autorzy raportu „Społeczno-demograficzne uwarunkowania rozwoju Mazowsza” sugerują, że polityka społeczna państwa nierzadko prowadzi do uzależnienia pewnej grupy osób od pomocy społecznej. Wśród rodzin korzystających z pomocy społecznej nie maleje liczba osób długotrwale (ponad 3 lata) korzystających z pomocy społecznej, która wyniosła w 2011 r. 140.124 osoby²⁰⁷.

Jednym z głównych powodów wykluczenia w Polsce, w tym w województwie mazowieckim, były zmiany związane z transformacją gospodarczo-ustrojową 1989 roku. Likwidacja wielu zakładów pracy, a zwłaszcza dużych zakładów przemysłowych, państwowych gospodarstw rolnych i związane z tym bezrobocie strukturalne, przekształciło się w bezrobocie długotrwałe i stanowi dotkliwą i najtrudniejszą do ograniczenia przyczynę biedy.

W wymienianym wcześniej raporcie²⁰⁸ omawiane są także inne zjawiska mające istotny związek ze zjawiskiem wykluczenia społecznego:

- Występuje bardzo duża różnica w poziomie rozwoju centralnej części województwa mazowieckiego (Warszawa i jej obszar metropolitalny) oraz obszarów peryferyjnych. Przekłada się to na narastanie różnicowań społeczno-przestrzennych, a w konsekwencji wykluczenia. Istotnym uwarunkowaniem jest tutaj poziom dostępności komunikacyjnej, przede wszystkim do Warszawy i jej rynku pracy. Bliskość Warszawy korzystnie wpływa na szeroko rozumiany rozwój, obejmujący zarówno edukację i gospodarkę, ale także na poprawę jakości życia ludności.
- Chociaż ogólny poziom dostępności przestrzennej usług społecznych jest zadowalający²⁰⁹ (przy uwzględnieniu wyspowych ograniczeń tego poziomu), istotnym hamulcem rozwojowym jest peryferyjne położenie i słaby poziom rozwoju infrastruktury transportowej stanowiący barierę w rozwoju powiatów położonych w południowej, wschodniej i północnej części województwa. Negatywny wpływ na rozwój ma nie tylko peryferyjne położenie względem

²⁰³ Ibidem.

²⁰⁴ „Ocena zasobów pomocy społecznej w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społecznej i demograficznej w 2011 roku dla województwa mazowieckiego”, Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, 2012 r.

²⁰⁵ Projekt „Strategii rozwoju województwa mazowieckiego do 2030 r. Inteligentne Mazowsze” Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, 2012 rok (dane dla 2010 roku)

²⁰⁶ Raport syntetyczny: „Społeczno-demograficzne uwarunkowania rozwoju Mazowsza”, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, 2011 rok.

²⁰⁷ „Ocena zasobów pomocy społecznej w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społecznej...”, op. cit.

²⁰⁸ Raport syntetyczny: „Społeczno-demograficzne uwarunkowania ...”, op. cit.

²⁰⁹ Zdaniem Mazowieckiego Centrum Polityki Społecznej (uwagi do „Założeń...” przekazane pocztą elektroniczną 14.11.2012 r., dostępność usług społecznych nie jest zadowalająca. Wzrasta liczba placówek, lecz ich rozkład jest nierównomierny.

Warszawy, ale także względem ośrodków subregionalnych i innych ważniejszych miast Mazowsza.

- Dostępnym wyrażenie uwidaczniają się różnice pomiędzy wskaźnikami społeczno-gospodarczymi miast i wsi. Także w miastach mogą występować znaczące różnice wewnętrzne. Niemal w każdym z większych miast możliwe jest wydzielenie enklaw biedy i ubóstwa oraz obszarów koncentracji patologii społecznych.
- Obserwowany jest wzrost rozwarstwienia dochodów ludności miast i terenów wiejskich. Charakterystyczna jest koncentracja osób o najniższych zarobkach w peryferyjnie położonych powiatach, co świadczy właśnie o narastającym rozwarstwieniu społecznym w ujęciu przestrzennym. Analiza rozkładu pracujących otrzymujących najniższe wynagrodzenie pokazuje, że jedynie w trzech powiatach udział ten jest niższy niż 20%: w Warszawie i Płocku oraz w powiecie pruszkowskim. Niepokojąca jest skala różnicowań oraz obserwowana tendencja zmian. W 14 powiatach udział osób o najniższych dochodach wynosił 40% i więcej, a w sześciu – ponad 50%. Wszystkie te jednostki położone są peryferyjnie. Równocześnie są to powiaty o jednych z najwyższych stóp bezrobocia, a duży odsetek stanowią tutaj osoby długotrwale bezrobotne.
- Istotny wpływ na poziom wykluczenia ma poziom zadłużenia ludności. Na Mazowszu (i w pozostałych regionach kraju) obserwuje się wzrost zadłużenia mieszkańców. Raport przytacza dane, z których wynika, że ponad jedna trzecia mieszkańców województwa (1,8 ml) jest zadłużona na blisko 90 mld złotych, przy czym 4,8% dłużników nie reguluje swoich zobowiązań w terminie (średnia krajowa 5,4%). Najtrudniejsza sytuacja jest w północnej części województwa, a także na wschodnich jego krańcach i na południu. Na wymienionych obszarach odsetek „złych” kredytów przekracza jedną trzecią, w skrajnym przypadku osiągając 42% (gmina Czarnia w powiecie ostrołęckim).
- Dostępność do usług medycznych jest jednym z elementów mogących mieć istotny wpływ na poziom różnicowań społecznych i kształtowanie się zjawiska wykluczenia. W województwie mazowieckim jest niewystarczająca sieć aptek. W części gmin nie ma ani jednej placówki, a w innych bardzo duża liczba ludności przypada na jeden obiekt (nawet ponad 10 tys. osób). Problem ten dotyczy głównie gmin wiejskich, jednakże powstające na terenach wiejskich punkty apteczne efektywnie wypełniają tę lukę. Rozmieszczenie miejsc w szpitalach i sama lokalizacja placówek nie jest optymalna. Znaczna część ludności, zwłaszcza zamieszkująca gminy wiejskie położone w dwóch pasach równoleżnikowych – na północ i na południe od aglomeracji warszawskiej, ma utrudnioną dostępność do tych obiektów. Dostępność transportowa szpitalnych oddziałów ratunkowych (SOR) w skali całego Mazowsza jest dobra. Tym niemniej, lokalizacja SOR powoduje, że są w województwie obszary, z których dojazd transportem lądowym zajmuje ponad 45 minut. Mieszkańców tych obszarów można traktować jako osoby potencjalnie wykluczone z rynku usług medycznych (w zakresie ratownictwa medycznego). Ponadto obserwowana jest niewystarczająca liczba miejsc w SOR obsługujących mieszkańców wielu obszarów województwa, przede wszystkim położonych peryferyjnie (nie poprawia sytuacji uwzględnienie w analizach oddziałów położonych w województwach ościennych).

Z tematem wykluczenia społecznego wiąże się rosnący zakres występowania zjawisk dysfunkcyjnych, takich jak m.in. przemoc, w tym przemoc w rodzinie, czy uzależnienia (także nowe) dotyczące różnych grup społecznych.

Z ubóstwem wiąże się także wielkość rodziny. Wielodzietność jest zjawiskiem wymagającym wsparcia.

Tematem działalności instytucji integracji i pomocy społecznej w województwie mazowieckim są także mniejszości narodowe i grupy marginalizowane, takie jak Romowie. Określenie zakresu problemu wykluczenia związanego z wymienionymi grupami jest trudne ze względu na niepełne statystyki i wymaga dodatkowych analiz.

Potencjał przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu określa m.in. stan zatrudnienia w podmiotach realizujących zadania z zakresu pomocy społecznej. W 2010 r., w porównaniu do roku 2009, zmniejszył się na Mazowszu poziom zatrudnienia pracowników ośrodków pomocy społecznej - szczególnie wśród pracowników socjalnych (z 2075 pracowników w 2009 r. do 1891 w 2010 r.)²¹⁰. Spadek liczby pracowników socjalnych (z 1891 w 2009 r. do 1767 w 2010 r.) dotyczy w szczególności osób pracujących w rejonach opiekuńczych. W związku z tym w ośrodkach pomocy społecznej pogorszyły się wskaźniki ustawowego wymogu zatrudnienia. Na mocy art. 110 ust. 11 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U z 2009 r. Nr 175, poz. 1362, z późn. zm.), ośrodki pomocy społecznej zobowiązane są do zatrudniania pracowników socjalnych proporcjonalnie do liczby ludności gminy w stosunku: jeden pracownik socjalny na 2 tysiące mieszkańców, nie mniej jednak niż trzech pracowników socjalnych w danej jednostce. Według obliczeń Mazowieckiego Centrum Polityki Społecznej²¹¹ jeden pracownik socjalny w województwie mazowieckim przypada na 2.330 mieszkańców. Poziom wykształcenia pracowników ośrodków pomocy społecznej wciąż wzrasta, co dobrze prognozuje dla jakości świadczonych przez nich usług na rzecz klientów pomocy społecznej w gminach. W 2010 roku poziom wykształcenia podniosło 32 przedstawicieli kadry kierowniczej i 255 pracowników socjalnych. Specjalizację I stopnia w zawodzie pracownika socjalnego zdobyło 18 osób, natomiast II stopień specjalizacji 34 osoby.

Z raportu Stowarzyszenia Klon/Jawor wynika, że sektor organizacji pozarządowych, jako dostawcy lub usługodawcy usług interesu społecznego, jest słabo rozwinięty²¹². Tylko 17% tych organizacji ma w swoim zakresie działania usługi socjalne i pomoc społeczną, dla 7% organizacji jest to najważniejsze pole działania. Ochroną zdrowia zajmuje się 19% organizacji, a dla 7% z nich jest to najważniejsze pole działania. Dane z raportu Stowarzyszenia Klon/Jawor potwierdza statystyka dotycząca województwa mazowieckiego. Świadczy o tym liczba gmin i powiatów województwa mazowieckiego współpracujących przy realizacji zadań z zakresu pomocy społecznej z organizacjami pozarządowymi lub innymi podmiotami określonymi w ustawie o działalności pożytku publicznego na podstawie umowy o współpracy i zleceniu zadań. Współpracę taką zadeklarowało 26 powiatów²¹³ (na 42 w województwie) i 82 gminy²¹⁴ województwa mazowieckiego (na 314). Najczęściej wymienianym problemami we współpracy z organizacjami pozarządowymi są²¹⁵:

- mała liczba organizacji pozarządowych na terenie gminy-powiatu;
- brak odpowiedniego przygotowania ich kadr;
- statutowe nastawienie na realizację zadań innych niż z zakresu pomocy społecznej;
- brak wystarczających środków na zlecenie zadań;
- brak dostatecznej współpracy i zaangażowania tych podmiotów w działania społeczne.

Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej zwraca uwagę²¹⁶ na nierównomierny rozwój na terenie województwa mazowieckiego organizacji pozarządowych zarówno w aspekcie terytorialnym, jak i w aspekcie organizacyjnym i instytucjonalnym – na przewagę liczby tych organizacji w Warszawie w stosunku do pozostałych obszarów województwa i na dominującą rolę dużych organizacji w absorpcji środków funduszy unijnych. MCPS wskazuje na konieczność zwiększenia aktywności obywatelskiej ze szczególnym uwzględnieniem obszarów peryferyjnych, przyspieszenie rozwoju i profesjonalizmu funkcjonowania organizacji pozarządowych ze szczególnym uwzględnieniem roli pomocniczej sektora, na rozwój organizacji pozarządowych wykonujących profesjonalne usługi społeczne. Równomierny rozwój organizacji pozarządowych (terytorialny, organizacyjny i instytucjonalny – np. poprzez uproszczenie i zwiększenie dostępności do dotacji) i związane z nim

²¹⁰ Wszystkie dane dotyczące liczby zatrudnionych - „Bilans potrzeb w zakresie pomocy społecznej na 2011 rok dla województwa mazowieckiego”, Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, 2011 r. W „Bilansie ...”, na s. 10 jest informacja, że jeden pracownik socjalny przypada na 2.767 mieszkańców. W uwagach MCPS, przekazanych pocztą elektroniczną 14.11.2012 liczba ta została skorygowana na 2.330.

²¹¹ „Ocena zasobów pomocy społecznej w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społecznej...”, op. cit.

²¹² J. Herbst, J. Przewłocka „Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych. Raport z badania 2010”, Stowarzyszenie Klon/Jawor, 2011 r.

²¹³ „Ocena zasobów pomocy społecznej w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społecznej...”, op. cit.

²¹⁴ Ibidem.

²¹⁵ Ibidem.

²¹⁶ Uwagi MCPS przekazane pocztą elektroniczną 14.11.2012 r.

zwiększenie aktywności obywatelskiej będzie, zdaniem MCPS, służyć wspieraniu włączenia społecznego i walce z ubóstwem.

Uwzględniając również planowane działania w zakresie rozwoju infrastruktury społecznej i zdrowotnej istotna jest współpraca międzysektorowa, w tym z trzecim sektorem, głównie poprzez zwiększenie aktywności organizacji pozarządowych w zakresie wykonywania profesjonalnych usług społecznych. Potrzebne jest także pełne wykorzystanie obowiązujących uregulowań prawnych m.in. w zakresie powierzania zadań organizacjom pozarządowym.

Organizacje pozarządowe są najliczniejszą grupą podmiotów ekonomii społecznej. W Polsce pojęcie ekonomii społecznej odnosi się najczęściej do organizacji niezwiązanych wyłącznie z sektorem prywatnym lub publicznym, tj. stowarzyszeń i fundacji, spółdzielni, w tym m.in. spółdzielni socjalnych, spółdzielni pracy, spółdzielni inwalidów i niewidomych, centrów i klubów integracji społecznej, zakładów aktywności zawodowej, warsztatów terapii zajęciowej oraz organizacji wzajemnościowych²¹⁷. Ogółem na terenie Mazowsza zarejestrowanych jest niemal 15 tys. stowarzyszeń i fundacji. Jednak niemal 2/3 z nich zlokalizowanych jest w Warszawie.²¹⁸ Na podstawie dostępnych danych trudno jest oszacować liczbę innych podmiotów ekonomii społecznej. Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej (MCPS) ocenia²¹⁹, że wyraźnie dostrzegalny jest brak spójnej, systematycznie aktualizowanej bazy danych. Według danych MCPS, w województwie mazowieckim działają 32 spółdzielnie socjalne, 6 centrów integracji społecznej, 67 warsztatów terapii zajęciowej, 113 klubów integracji społecznej, 4 zakłady aktywności zawodowej. Jak wynika z danych MCPS²²⁰, istnieją duże dysproporcje terytorialne w rozwoju podmiotów ekonomii społecznej na Mazowszu. Najwięcej jest ich w Warszawie, natomiast w wielu powiatach działają nieliczne podmioty ekonomii społecznej i podmioty otoczenia ekonomii społecznej (sierpecki, żuromiński, gostyniński, płoński, mławski, ciechanowski, węgrowski, makowski, ostrołęcki, ostrowski, sokołowski, przasnyski, pułtuski, lipski, zwoleniński, przysuski, szydlowiecki, kozienicki). Główną barierą rozwoju podmiotów ekonomii społecznej jest brak odpowiedniego systemu wsparcia finansowego²²¹.

Problemy związane ze wspieraniem włączenia społecznego i walki z ubóstwem (m.in. w zakresie aktywnej integracji w celu poprawy zatrudnienia, wspierania gospodarki społecznej, kształcenia kadry pomocy społecznej, rewitalizacji społecznej) są rozwiązywane dzięki wsparciu w ramach PO KL w perspektywie 2007-2013.

Edukacja

Zasadniczym problemem na Mazowszu są obecnie nierówności w dostępie do edukacji pomiędzy mieszkańcami miast i wsi regionu. Najważniejszymi czynnikami są dostępność przestrzenna oraz zróżnicowany status materialny mieszkańców regionu, który warunkuje dostęp do edukacji. Praktycznie od najwcześniejszych etapów kształcenia (żłobek, przedszkole), dokonywane wybory edukacyjne wpływają na osiągnięcie sukcesu w zakresie zdobytego wykształcenia. Wybory te są warunkowane nie tylko chęcią podjęcia konkretnej ścieżki edukacji, ale również miejscem zamieszkania. Stąd też młodzież z obszarów wiejskich często kończy edukację już na poziomie zasadniczej szkoły zawodowej – przykładowo w 2006 roku 23% pracujących mieszkańców miast posiadało wykształcenie zawodowe, podczas gdy wśród pracujących na wsi w rolnictwie było to 44%, a poza rolnictwem 40%.

Żłobki

W 2010 roku funkcjonowało na Mazowszu 68 żłobków (z czego 53 były podległe samorządowi lokalnemu), posiadających ponad 5,3 tys. miejsc w pełni wykorzystanych – tzn. liczba dzieci równała

²¹⁷ Ibidem.

²¹⁸ Polskie organizacje pozarządowe 2010. Najważniejsze pytania, podstawowe fakty, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2011, s. 6.

²¹⁹ Projekt „Planu upowszechniania, promocji i wsparcia ekonomii społecznej na Mazowszu. Założenia”, Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, 2011 r.

²²⁰ Ibidem.

²²¹ Ibidem.

się liczbie miejsc. Zazwyczaj w żłobkach przebywały dzieci roczne i dwuletnie (91% ogółu). Dzieci młodsze najczęściej pozostają pod opieką dorosłych w domu, a dzieci trzyletnie już zaczynają korzystać z placówek wychowania przedszkolnego. Spośród 68 placówek na Mazowszu, w Warszawie funkcjonowały 53 tego typu obiekty (78% ogółu) – w większości były to obiekty samorządowe zgrupowane w Zespole Żłobków m. st. Warszawy. Rozmieszczenie żłobków w Warszawie jest bardzo równomierne i obejmuje wszystkie dzielnice. Poza Warszawą żłobki zlokalizowane są wyłącznie w ośrodkach subregionalnych (od jednego do trzech obiektów) oraz w kilku miejscowościach położonych w obrębie Obszaru Metropolitalnego Warszawy (np. Piaseczno, Otwock, Legionowo, Konstancin-Jeziorna, Sochaczew). Po okresie pewnego spadku liczby żłobków pomiędzy 1995 a 2006 rokiem, aktualnie obserwuje się ponowny wzrost ich liczby i powrót do stanu z połowy lat 1990. Jednakże wzrost ten dotyczy przede wszystkim Warszawy (wzrost z 44 do 53 obiektów). W takich ośrodkach powiatowych jak: Sokołów Podlaski, Wyszaków, Pułtusk zlikwidowano istniejące jeszcze w połowie lat 1990 placówki.

Przedszkola

Po zapaści drugiej połowy lat 80. i początku lat 90., od 1993 roku obserwujemy ciągły wzrost wskaźnika upowszechnienia edukacji przedszkolnej, ze znacznym przyspieszeniem od 2009 roku. Mimo to, w porównaniu z innymi krajami Unii, wciąż wskaźnik upowszechnienia należy do najniższych.

Obecnie w Polsce do przedszkola chodzi 64% 4-latków i 81% 5-latków. Tymczasem dostęp do dobrej edukacji przedszkolnej jest szczególnie ważny dla dzieci z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym. Zapewnienie miejsc w przedszkolach jest jednym z największych wyzwań dla polityki lokalnej i centralnej, jest to także jeden z priorytetów europejskich. Europejska współpraca w zakresie edukacji i szkoleń wyznacza jako cel objęcie edukacją 95% dzieci 4-letnich i starszych, które nie osiągnęły jeszcze wieku szkolnego.²²²

Obecnie już 72,0% dzieci w grupie wiekowej 3-5 lat jest objętych edukacją przedszkolną.²²³ Upowszechnienie edukacji przedszkolnej w tej grupie wiekowej wzrosło od roku szkolnego 2006/2007 aż o ponad 27%. W samej grupie pięcioletków wzrost był jeszcze większy i wyniósł ponad 40%. Oznacza to, że w obecnym roku szkolnym w przedszkolach różnych typów naukę pobiera już ponad 1,16 mln dzieci, czyli o prawie 300 tysięcy więcej niż w roku 2006. Największy wzrost udziału dzieci w edukacji przedszkolnej odnotowano na terenach wiejskich. Tam edukacją przedszkolną objętych jest 52,1% dzieci w wieku 3-5 lat, co w porównaniu z rokiem szkolnym 2006/2007, kiedy do przedszkoli uczęszczało 21,4% dzieci, stanowi znaczący wzrost. Upowszechnienie edukacji przedszkolnej jest możliwe dzięki zmianom w prawie oświatowym (między innymi wprowadzeniu prawa pięcioletków do wychowania przedszkolnego oraz możliwości zakładania innych form wychowania przedszkolnego) oraz wykorzystaniu środków z Unii Europejskiej na wsparcie organizacji edukacji przedszkolnej. Obecnie środki na tworzenie nowych miejsc w przedszkolach gminy pozyskują przede wszystkim z funduszy unijnych w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na lata 2007-2013. Alokacja przeznaczona na upowszechnianie edukacji przedszkolnej w komponencie regionalnym PO KL to 369,8 mln euro, w tym woj. mazowieckie otrzymało ponad 39 mln euro.

Od 1 września 2009 roku w przedszkolach i w innych formach wychowania przedszkolnego obowiązują nowe programy, dostosowane do indywidualnych potrzeb dziecka. (Jednostki samorządu terytorialnego, dla których zapewnienie warunków realizacji przygotowania przedszkolnego jest zadaniem własnym, od 1 września 2009 nie mogą odmówić przyjęcia dziecka pięcioletniego do przedszkola lub oddziału przedszkolnego w szkole podstawowej).²²⁴

²²² *Raport o stanie edukacji 2010. Społeczeństwo w drodze do wiedzy.* praca zbiorowa pod redakcją M. Siergiejuk i N. Skipietrow, Warszawa 2011 r., s. 8.

²²³ *Upowszechnienie edukacji przedszkolnej w ostatnich latach*, www.men.gov.pl, (uaktualniony: 8 marca 2012).

²²⁴ Przedmiotowe zmiany regulują rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010:

- w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. Nr 228, poz. 1487);
- w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (Dz. U. Nr 228, poz. 1490);

W województwie mazowieckim edukacją przedszkolną w 2010 r. objętych było prawie 75% dzieci w wieku 3-6 lat (3 pozycja w kraju). Poziom skolaryzacji przedszkolnej jest silnie zróżnicowany przestrzennie i w dużym stopniu zależy od struktury funkcjonalnej gmin. Najwyższy jest w Warszawie i jej otoczeniu (ok. 90%), zaś najniższy w gminach cechujących się dominacją rolnictwa w strukturze zatrudnienia (ok. 40%).²²⁵

Z dokumentu pn. *Analiza porównawcza województw w kontekście realizacji celów POKL 2007-2013*²²⁶ wynika natomiast, że odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym (wg województw) w podziale na miasto i wieś w 2011 r. w woj. mazowieckim wyniósł 79,6%, w tym w miastach – 93,1%, na wsi – 55,2%, co pokazuje znaczącą dysproporcję między obszarami miejskimi i wiejskimi.

Szkoły prowadzące kształcenie ogólne w woj. mazowieckim

Sześćdziesięcioletnie szkoły podstawowe zostały wprowadzone *Ustawą o zmianie ustawy o systemie oświaty* z dn. 25 lipca 1998 r. (Dz.U nr 117, poz. 759). Nauczanie w tym typie szkół cechują dwa etapy:

I – y, to edukacja wczesnoszkolna, w klasach I – III, którą cechuje tzw. kształcenie zintegrowane, czyli brak podziału na przedmioty,

II – i etap dotyczy klas IV – VI i obejmuje naukę wyodrębnionych przedmiotów.

Na zakończenie edukacji w szkole podstawowej, w VI klasie przeprowadzany jest sprawdzian poziomu wiedzy i umiejętności. Wynik Sprawdzianu nie wpływa na ukończenie szkoły podstawowej. (Sprawdzian organizuje Centralna Komisja Egzaminacyjna).

Wyniki badania PISA wskazują, że Polska należy do krajów o najsilniejszym wpływie pochodzenia społecznego na wybory edukacyjne spośród państw OECD. Proces edukacyjny w Polsce, bardziej niż w innych krajach, promuje osoby w dobrej pozycji społecznej, co sprzyja pogłębianiu się różnic społecznych (Perspektywa 2011, s. 14). Przedstawione wyniki znajdują swoje potwierdzenie także w innych badaniach (Sawiński 2009).²²⁷

Do Sprawdzianu w szóstej klasie szkoły podstawowej w woj. mazowieckim przystąpiło **48.915** szóstoklasistów. W ciągu dziesięciu lat populacja szóstoklasistów spadła o 27%. W województwie mazowieckim sprawdzian odbył się w 1 607 szkołach podstawowych. W porównaniu z ubiegłym rokiem do sprawdzianu zgłosiło się mniej o 24 wiejskich szkół. W dużych miastach (Warszawa, Radom, Płock) szkół ubyło tylko 8. Natomiast w małych i średnich miastach przybyło 6 szkół zgłaszających dzieci do sprawdzianu.

Do egzaminu na zakończenie edukacji w szkołach podstawowych przystąpili uczniowie z **1 052 szkół wiejskich, (co stanowi 66% szkół)**, w których **uczyło się 40%** szóstoklasistów z woj. Mazowieckiego. **1492 placówek to szkoły publiczne (92,8%) w których uczyło się 96,1%** uczniów klas 6-tych, a szkoły niepubliczne to 115 placówek (7,2%).

W województwie mazowieckim statystyczny uczeń klasy szóstej rozwiązujący arkusz standardowy w 2012 roku uzyskał na sprawdzianie **23,87** punktów, co stanowi w przybliżeniu **60%** punktów możliwych do uzyskania. Jest to wynik o przeszło jeden punkt procentowy wyższy od średniego wyniku statystycznego ucznia w kraju (22,75 punktów).

Wyniki uczniów a wielkość miejscowości, w której mieści się szkoła. Wielkość miejscowości, w której zlokalizowana jest szkoła, w sposób istotny różnicuje wyniki uczniów. Dla przykładu, w szkołach wiejskich średnia to **22,02 pkt**, a w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców - średnia **26,61pkt.** (dot. wyników egzaminów szóstoklasistów).

- w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz ośrodkach (Dz. U. Nr 228, poz. 1489).

²²⁵ Zgodnie z danymi GUS, w 2010 r. na 314 gmin woj. mazowieckiego w 135 poziom upowszechnienia edukacji przedszkolnej nie przekraczał 40%, jednocześnie w 40 gminach wynosił nie więcej niż 20%.

²²⁶ *Analiza porównawcza województw w kontekście realizacji celów POKL 2007-2013*, praca zbiorowa, Warszawa 2012 r., s. 49.

²²⁷ *Bilans Kapitału Ludzkiego w Polsce. Raport podsumowujący pierwszą edycję badań realizowaną w 2010 roku*, praca zbiorowa, Warszawa 2011 r., s. 150.

Szkoły gimnazjalne

Powstały w wyniku reformy systemu oświaty, jako nowy typ szkoły dla młodzieży w wieku 13 - 16 l. Edukacja na tym poziomie ma charakter ogólny (nauczane są następujące przedmioty historia, j. polski, dwa języki obce nowożytny, biologia, geografia, wiedza o społeczeństwie, muzyka, plastyka, chemia, fizyka, wychowanie fizyczne, informatyka, matematyka, zajęcia artystyczne i techniczne oraz edukacja dla bezpieczeństwa; uczestnictwo w lekcjach: religii/etyki; wychowania do życia w rodzinie zależy od decyzji rodziców ucznia) i kończy się egzaminem uczniów klas trzecich, złożonym z 3 części: humanistycznej, językowej i matematyczno-przyrodniczej. Przystąpienie do egzaminu gimnazjalnego stanowi o ukończeniu edukacji na tym etapie, zaś jego wynik brany jest pod uwagę przy rekrutacji do szkół ponadgimnazjalnych.

W 2012 roku egzamin gimnazjalny przeprowadzono w 949 szkołach. Przystąpiło do niego ponad 53 tys. uczniów, z których większość pisała arkusz standardowy.²²⁸ Odsetek gimnazjów i gimnazjalistów w zależności od lokalizacji szkoły. Gimnazja na wsi stanowią 47% ogółu tego typu szkół, uczyło się w nich 37% uczniów. Gimnazja w miastach:

- do 20 tys. mieszkańców – stanowią 12% ogółu tego typu szkół, uczyło się w nich 16% uczniów;
- od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców – stanowią 13% ogółu tego typu szkół, uczyło się w nich 17% uczniów;
- powyżej 100 tys. mieszkańców - stanowią 27% ogółu tego typu szkół, uczyło się w nich 31% uczniów.

Zadania arkusza standardowego rozwiązywało 98,1% populacji uczniów piszących egzamin gimnazjalny w województwie mazowieckim.

Wyniki szkół gimnazjalnych w województwie mazowieckim. W części humanistycznej z zakresu historii i wiedzy o społeczeństwie w grupach wyników wysokich, bardzo wysokich i najwyższych mieściły się wyniki średnie **280** szkół, czyli 31,22% wszystkich szkół w województwie. W staninach najniższym, bardzo niskim i niskim znalazło się 201 szkół, co stanowi 22,40% szkół województwa. W części humanistycznej z zakresu języka polskiego w grupach wyników wysokich, bardzo wysokich i najwyższych mieściły się wyniki średnie **267** szkół, czyli 29,77% wszystkich szkół w województwie. W staninach najniższym, bardzo niskim i niskim znalazło się **205** szkół, co stanowi 22,85% wszystkich szkół w województwie. W części matematyczno-przyrodniczej z zakresu przedmiotów przyrodniczych w grupach wyników wysokich, bardzo wysokich i najwyższych mieściły się wyniki średnie **291** szkół, co stanowi 32,44% szkół naszego województwa. W stanach najniższym, bardzo niskim i niskim znalazły się **184** szkoły, co stanowi 20,51% szkół w województwie. W części matematyczno-przyrodniczej z zakresu matematyki w grupach wyników wysokich, bardzo wysokich i najwyższych mieściły się wyniki średnie **290** szkół, co stanowi 32,33% szkół naszego województwa. W stanach najniższym, bardzo niskim i niskim znalazło się **176** szkół, co stanowi 19,62% szkół w województwie. Z zakresu języka angielskiego na poziomie podstawowym w grupach wyników wysokich, bardzo wysokich i najwyższych mieściły się wyniki średnie **291** szkół, czyli 32,66% wszystkich szkół w województwie. W stanach najniższym, bardzo niskim i niskim znalazło się **198** szkół, co stanowi 22,22% wszystkich szkół w województwie.

Szkoły ponadgimnazjalne²²⁹

²²⁸ Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 sierpnia 2010 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych od roku szkolnego 2011/12 obowiązuje nowa formuła egzaminu gimnazjalnego. W dniach 24, 25 i 26 kwietnia 2012 r. uczniowie po raz pierwszy przystąpili do pisania egzaminu w nowym kształcie.

²²⁹ Wyniki egzaminu maturalnego w maju, czerwcu i sierpniu 2012 r. (absolwenci w roku szkolnym 2011/2012) (Źródło: Sprawozdanie Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Warszawie).

Szkoły ponadgimnazjalne ogólnokształcące to trzyletnie licea ogólnokształcące. Natomiast licea profilowane, w wyniku zmian w systemie oświaty, podlegają likwidacji. Zatem od 2012 r. nie jest prowadzony do nich nabór (podobnie jak do dwuletnich liceów uzupełniających).

Pozostałe szkoły ponadgimnazjalne to szkoły prowadzące kształcenie zawodowe, tj. szkoły zasadnicze i technika oraz szkoły specjalne (dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu znacznym bądź umiarkowanym, a także dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, których ukończenie umożliwi uzyskanie świadectwa potwierdzającego przysposobienie do pracy. Kształcenie zawodowe prowadzą również szkoły policealne, umożliwiając one uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe.

Zdawalność egzaminu maturalnego w liceach w woj. mazowieckim w podziale na: licea ogólnokształcące - do egz. przystąpiło – 31827 osób, egz. zdało – 29782 (tj. 94%); licea profilowane - do egz. przystąpiło – 1832 os., egz. zdało – 1285 (tj. 70%) oraz licea uzupełniające dla dorosłych, w których do egz. przystąpiło – 1203 zdających, egz. zdało 580 os. (tj. 48%).

Wyniki uczniów a wielkość miejscowości, w której mieści się szkoła.

W powiatach położonych w większej odległości od Warszawy – szczególnie w okolicach Płocka, Radomia i Siedlec charakterystyczna jest wyraźna koncentracja placówek edukacyjnych średniego szczebla w głównych ośrodkach miejskich powiatu. W pięciu powiatach – gostynińskim, łosickim, białobrzeskim, szydłowieckim i zwolenińskim – wszystkie szkoły ponadgimnazjalne mają swoją siedzibę w miastach powiatowych.

Ta ogólna zależność przestrzenna, mówiąca o większej koncentracji szkół w miastach powiatowych wraz z oddalaniem się od Warszawy, jest zakłócona przez kilka powiatów: ostrołęcki, makowski i żuromiński – ich struktura osadnicza warunkuje funkcjonowanie szkół średnich również w ośrodkach pozapowiatowych.

Lokalizacja szkół ponadgimnazjalnych na obszarze województwa mazowieckiego warunkuje stosunkowo dobrą dostępność przestrzenną tych placówek. Obszary o względnie gorszym poziomie dostępności odpowiadają tym powiatom, które charakteryzował niski poziom policentryczności w rozmieszczeniu szkół ponadgimnazjalnych. Najlepiej widoczne jest to we wschodniej części województwa (powiaty siedlecki i łosicki), a także na południu, w powiatach okalających Radom.

Podsumowując należy stwierdzić, iż faktu wyraźnej koncentracji szkół ponadgimnazjalnych w miastach powiatowych nie należy traktować w kategoriach negatywnych, gdyż dzięki koncentracji nakładów na niewielką liczbę szkół możliwa jest ich modernizacja techniczna, poprawa kwalifikacji nauczycieli, lepsze wyposażenie placówek w pomoce dydaktyczne.

Jednakże kluczowym elementem pozostaje dostępność komunikacyjna szkół dla uczniów zamieszkujących obszary wiejskie (co ogranicza znacznie możliwości korzystania przez uczniów z zajęć dodatkowych (pozaekcyjnych) oraz instytucji kulturalno-oświatowych zlokalizowanych w miastach powiatowych).

Dostępność do edukacji ma wymiar nie tylko przestrzenny, lecz również społeczny, dotyczący w różny sposób poszczególnych grup społecznych.

Trzy podstawowe bariery w dostępie do kształcenia:

- bariera finansowa – występuje wtedy, gdy koszty zapewnienia edukacji dzieciom przeważają możliwości finansowe rodziców;
- bariera strukturalna – z którą mamy do czynienia wtedy, gdy brak jest dostępności do urządzeń infrastrukturalnych umożliwiających naukę i kształcenie;
- bariera świadomościowa – jest zauważalna wtedy, gdy brakuje motywacji i aspiracji u rodziców do zaspokojenia potrzeb edukacyjnych swoich dzieci (Kończak 2004).

Zasadniczym problemem obecnie są przede wszystkim nierówności w dostępie do edukacji pomiędzy mieszkańcami miast i wsi. (Istotne są tu zarówno aspiracje młodzieży, jak również indywidualne predyspozycje).

Szkolnictwo ponadgimnazjalne po zmianach

Ustawą z dnia 19 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 205, poz. 1206) wprowadzono zasadnicze zmiany w strukturze szkolnictwa ponadgimnazjalnego.

Zmieniona struktura szkolnictwa ponadgimnazjalnego od 1 września 2012 r. będzie obejmować:

- 1) trzyletnie zasadnicze szkoły zawodowe, których ukończenie umożliwi uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminów potwierdzających kwalifikacje w danym zawodzie, a także dalsze kształcenie w liceum ogólnokształcącym dla dorosłych oraz uzyskiwanie dodatkowych kwalifikacji zawodowych na kwalifikacyjnych kursach zawodowych,
- 2) trzyletnie licea ogólnokształcące, których ukończenie umożliwi uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,
- 3) czteroletnie technika, których ukończenie umożliwi uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminów potwierdzających kwalifikacje w danym zawodzie, a także uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,
- 4) szkoły policealne dla osób posiadających wykształcenie średnie, o okresie nauczania nie dłuższym niż 2,5 roku, umożliwiające uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminów potwierdzających kwalifikacje w danym zawodzie,
- 5) trzyletnie szkoły specjalne przysposabiające do pracy dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, w przypadku gdy jedną z przyczyn wydania orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego jest upośledzenie umysłowe w stopniu umiarkowanym lub znacznym, których ukończenie umożliwi uzyskanie świadectwa potwierdzającego przysposobienie do pracy.

Ponadto uczniowie będą mieli możliwość spełniania obowiązku nauki poprzez uczęszczanie na kwalifikacyjne kursy zawodowe.

Zgodnie z ustawą z **dniem 1 września 2012 r.** likwiduje się klasę pierwszą, a w latach następnych kolejne klasy dotychczasowego:

- 1) trzyletniego liceum profilowanego dla młodzieży,
- 2) dwuletniego uzupełniającego liceum ogólnokształcącego dla młodzieży,
- 3) trzyletniego technikum uzupełniającego dla młodzieży.

W przypadku **zasadniczych szkół zawodowych o okresie nauczania krótszym niż 3 lata 1 września 2012 r.** organy prowadzące te szkoły **przekształcą je w trzyletnie zasadnicze szkoły zawodowe**, których ukończenie umożliwi uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminów potwierdzających kwalifikacje w danym zawodzie, a także dalsze kształcenie w liceum ogólnokształcącym dla dorosłych oraz uzyskiwanie dodatkowych kwalifikacji zawodowych na kwalifikacyjnych kursach zawodowych.

Uczniowie drugiej klasy dotychczasowej dwuletniej zasadniczej szkoły zawodowej kontynuują naukę na dotychczasowych zasadach.

Uczniowie, którzy nie ukończą klasy drugiej dotychczasowej dwuletniej zasadniczej szkoły zawodowej, mogą kontynuować naukę w liceum ogólnokształcącym dla dorosłych i na kwalifikacyjnych kursach zawodowych.

Szkoły prowadzące kształcenie zawodowe w woj. mazowieckim

Zgodnie z danymi Kuratorium Oświaty w Warszawie na terenie województwa mazowieckiego w roku szkolnym 2010/2011 funkcjonowało 547 placówek kształcenia zawodowego, w tym:

- 192 zasadnicze szkoły zawodowe
- 210 techników
- 30 techników uzupełniających dla absolwentów zasadniczych szkół zawodowych
- 59 szkół policealnych oraz
- 56 szkół specjalnych przysposabiających do pracy dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z więcej niż jedną niepełnosprawnością.

Największa koncentracja szkół zawodowych znajduje się w Warszawie i jej okolicach. W województwie mazowieckim kształceniu zawodowemu podlega 111.394 uczniów. Średnia liczba uczniów w placówce kształcenia zawodowego wynosi ok 230. Największymi szkołami pod względem liczby uczniów są technika – w tego typu szkole kształcą się średnio 330 uczniów, zasadnicze szkoły zawodowe mają średnio po 190 uczniów, a szkoły policealne ok 170. Znacznie mniejsze są technika uzupełniające ze średnią liczbą ok 100 uczniów oraz szkoły specjalne. Specyficznym układem odznaczają się powiaty o wysokim udziale absolwentów kończących zasadnicze szkoły zawodowe. Są to zazwyczaj powiaty znajdujące się w bezpośrednim sąsiedztwie dużych ośrodków miejskich: powiat płocki, ostrołęcki, czy trzy powiaty w otoczeniu Radomia. Mapy zróżnicowań przestrzennych oraz przywołane wartości odnośnie koncentracji absolwentów prowadzą do wniosku, że na strukturę absolwentów (profil absolwenta) oddziałują w dużej mierze dwa czynniki. Pierwszy związany z tendencją do odchodzenia od szkolnictwa „zawodowego”. W tym przypadku znaczenie odgrywa niewątpliwie fakt dużego wpływu na struktury regionu jego stolicy, który wyraża się zapotrzebowaniem na pracowników wykwalifikowanych przynajmniej na poziomie średnim policealnym, licencjackim lub wyższym magisterskim do pracy w różnorodnej działalności usługowej. „Metropolizacja” postaw względem edukacji, a w konsekwencji wyboru kariery zawodowej, stawia na pierwszym miejscu zdobycie dyplomu uczelni kilka lat po skończeniu edukacji ponadgimnazjalnej, a nie zawodu w momencie ukończenia nauki na poziomie średnim. Drugim czynnikiem są tradycje danego miasta, obszaru – związane głównie ze strukturą gospodarki. Najlepszym przykładem jest wysoka koncentracja absolwentów zasadniczych szkół zawodowych w Radomiu – aż 23% w skali regionu.

Zaledwie co dziesiątej szkole patronuje jakiś przedsiębiorca (całej szkole bądź wybranym klasom)²³⁰. Niski odsetek szkół objętych patronatem wynika przede wszystkim ze specyfiki tej formy współpracy – objęciem szkoły patronatem są zainteresowane tylko duże przedsiębiorstwa, których sytuacja finansowa może na to pozwolić. Obecnie współpracę z pracodawcami trzeba odbudować (zlikwidowano ją z racji upadku wielu zakładów pracy, redukcji kosztów działalności firm i braku zapotrzebowania na pracowników w okresie intensywnej modernizacji i redukcji kadr). Pierwsze kroki w tym kierunku czynią duże (często zagraniczne) firmy stykające się z deficytem chętnych do pracy. Najwięcej patronów (15) pochodzi z branży mechaniczno-mechatronicznej i dotyczy to wszystkich typów szkół.²³¹

²³⁰ Badania ankietowe w ramach badania ewaluacyjnego pn. *Ewaluacja stopnia osiągnięcia wskaźników Priorytetu IX PO KL Działania 9.2 Podniesienie jakości i atrakcyjności szkolnictwa zawodowego, Wykonawca AGROTEC, Warszawa 2011 r.*

²³¹ Ibidem,

Przedsiębiorcy nie są specjalnie skłonni podjąć współpracę ze szkołami wykraczającą poza organizację praktyk zawodowych. Z kolei zdaniem przedstawicieli szkół współpraca przedsiębiorców ze szkołami mogłaby w większym stopniu polegać na udostępnianiu przez zakłady pracy sprzętu do zajęć praktycznych oraz na fundowaniu przez pracodawców stypendiów dla uczniów.

Zarówno eksperci, jak i pracodawcy wskazywali, że należy uwzględnić podział na zasadnicze szkoły zawodowe i pozostałe szkoły zawodowe. Sytuacja uczniów zasadniczych szkół zawodowych jest znacznie gorsza, wywodzą się oni z reguły z najtrudniejszych środowisk, mają największe braki edukacyjne, brakuje im też wielu kompetencji społecznych, cechuje ich niski etos pracy. Przez to jest im nie tylko trudniej znaleźć i utrzymać zatrudnienie, ale także skorzystać z praktyk zawodowych lub praktycznej nauki zawodu u pracodawców.

Dopasowanie oferty szkół i placówek kształcenia zawodowego do popytu na lokalnym rynku pracy.

Kwestia dopasowania oferty szkół i placówek kształcenia zawodowego do popytu na lokalnym rynku pracy jest też powiązana bardzo silnie z kosztami wyposażenia pracowni, warsztatów szkolnych, które zapewniają lepsze przygotowanie uczniów. Szkoły publiczne nie mają środków na zakupy nowoczesnego wyposażenia (sprzętu, oprogramowania). Dlatego najczęściej umiejętności praktyczne, w jakie wyposażają swoich absolwentów, są nieadekwatne do potrzeb pracodawców. Z kolei placówki niepubliczne oferują kształcenie na kierunkach niewymagających dużych nakładów finansowych w wyposażenie lub takich, gdzie zainteresowanie uczniów przełoży się na wysokość wnoszonego przez nich czesnego.²³² Istotną kwestią jest również aktualizowanie przygotowania nauczycieli kształcenia zawodu do prowadzenia zajęć z uczniami. W sytuacji, gdy w większości przypadków ich wiedza i umiejętności nie nadążają za nowinkami w branży, nawet najlepiej wyposażone pracownie nie przygotowują lepiej uczniów do pracy niż ma to miejsce teraz. Dlatego konieczne są praktyki/staże u pracodawców nie tylko dla uczniów, ale także dla nauczycieli.

Zatem nieodpowiednie wyposażenie warsztatowe przekłada się na dalszą drogę ucznia i jego zdolność do zatrudnienia, która maleje w sytuacji, gdy na innym sprzęcie uczeń się uczy, a na innym potem pracuje. Problem ten jest częściowo rozwiązywany poprzez praktyki zawodowe lub praktyczną naukę zawodu u pracodawców, gdzie uczniowie mają okazję zapoznać się z najnowszymi rozwiązaniami. Jednak „*pracodawca nie ma szansy nauczyć ucznia przez miesiąc*”.

Analizując stopień wyposażenia mazowieckich szkół w sprzęt komputerowy w 2010 r., największy odsetek zanotowano w szkołach podstawowych (96,5%) oraz gimnazjach (83,4%) i liceach ogólnokształcących (79,1%), zaś najslabiej wyposażone były szkoły zasadnicze zawodowe (33,9%) oraz policealne (44,8%).²³³

Przedwcześnie opuszczający system edukacji (*Early school leavers*)

Za jeden z najważniejszych wymiernych celów edukacyjnych Strategii Europa 2020 uznano zmniejszenie, do poziomu 10%, odsetka osób przedwcześnie opuszczających system edukacji (*Early school leavers*). Wskaźnik *early school leavers* z kolei kształtuje się w Polsce na relatywnie niskim poziomie – w 2009 roku wyniósł 5,3% przy średniej europejskiej wynoszącej około 14,4%.

W Polsce dzieci i młodzież do 18. roku życia podlegają obowiązkowi nauki. Obowiązek szkolny (pojęcie węższe od pojęcia obowiązku nauki) rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w tym roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 7 lat²³⁴ oraz trwa do ukończenia gimnazjum (nie dłużej jednak niż do ukończenia 18. roku życia). Spełnia się go przez uczęszczanie do szkoły podstawowej i gimnazjum, publicznych lub niepublicznych.

²³² Ewaluacja stopnia osiągnięcia wskaźników Priorytetu IX PO KL Działania 9.2 Podniesienie jakości i atrakcyjności szkolnictwa zawodowego, Wykonawca AGROTEC, Warszawa 2011.

²³³ Rocznik statystyczny Województwa Mazowieckiego..., op. cit.

²³⁴ W dniu 3 stycznia 2012 r. Rada Ministrów przyjęła, zapowiadany i przygotowany przez Ministra Edukacji Narodowej, projekt ustawy o systemie oświaty przesuwanym obowiązek szkolny dla sześciolatków o dwa lata - na wrzesień 2014 roku.

W przypadkach uzasadnionych ważnymi przyczynami rozpoczęcie spełniania przez dziecko obowiązku szkolnego może zostać odroczone o jeden rok. Uczeń, który ukończył gimnazjum, ale nie ma jeszcze 18 lat (co jest sytuacją powszechną), jest zobowiązany kontynuować naukę w szkołach ponadgimnazjalnych albo w formach pozaszkolnych do ukończenia 18. roku życia.

Analiza wskaźnika kontynuowania nauki wskazuje, że zjawisko wypadania z systemu szkolnego utrzymuje się na podobnym poziomie na każdym etapie nauki w szkole podstawowej. Nie obserwuje się także wzrostu odsetka osób porzucających szkołę po ukończeniu szkoły podstawowej. Można go natomiast zauważyć w szkole gimnazjalnej.

W ostatnim roku szkolnym (2010/2011) zaobserwowano spadek odsetka uczniów nierealizujących obowiązku szkolnego zarówno z powodu odroczenia, jak i z innej przyczyny. Na pytanie o to, czy jest to zapowiedź odwrócenia się tendencji, będzie można odpowiedzieć dopiero po zanalizowaniu danych z kolejnych lat. Dla szkół gimnazjalnych zauważa się podobną zależność.

System pomocy materialnej dla uczniów

Aktualnie szczególnie system stypendialny (naukowy i socjalny) jest bardzo rozbudowany i uczniowie mogą korzystać z różnych źródeł w tym zakresie. Wymienione instrumenty i działania służą w założeniu niwelowaniu wpływu pochodzenia i statusu rodziny na szanse uzyskania odpowiedniego wykształcenia przez młodzież.²³⁵

W zgodnej opinii dyrektorów najmniejszym problemem społecznym w dostępie do kształcenia są problemy finansowe, które zawsze można w jakiś sposób rozwiązać. Uczniom z rodzin patologicznych oferowane są porady psychologiczne i pedagogiczne. Z kolei najzdolniejsi uczniowie mogą liczyć na nagrody – stypendia. Znacznie ważniejszymi są problemy świadomości i mentalności rodziców oraz bariery kulturowe i społeczne.²³⁶

Kształcenie ustawiczne²³⁷

W roku szkolnym 2010/2011 w Systemie Informacji Oświatowej w województwie mazowieckim (z wyłączeniem Warszawy) figurowało 768 placówek kształcenia ustawicznego - 601 szkół dla dorosłych oraz 167 placówek oświatowych, kształcących w formach pozaszkolnych. Zaznaczyć jednak należy, iż średnio co piąta (21%) spośród zewidencjonowanych placówek nie wykazywała w informacjach przekazywanych do SIO żadnych uczniów, czy też uczestników form pozaszkolnych. Ogółem aktywnych placówek (posiadających uczniów/słuchaczy) było na początku ubiegłego roku szkolnego 604 - w tym 495 szkół dla dorosłych oraz 109 placówek oświatowych.

Największy udział w strukturze placówek oferujących kształcenie dla dorosłych w formach szkolnych mają licea ogólnokształcące oraz licea ogólnokształcące uzupełniające (46%). Drugą grupę pod względem liczebności placówek stanowią szkoły policealne dla dorosłych (35%). Technika uzupełniająca dla dorosłych stanowią 13% wszystkich szkół dla dorosłych - ogółem 66 placówek. Pozostałe typy placówek spotykamy bardzo rzadko.²³⁸

²³⁵ Kołaczek 2004 *Edukacja jako czynnik rozwoju Mazowsza*, s.66.

²³⁶ *Ibidem*, s.71.

²³⁷ Npdst. Badania efektywności kształcenia ustawicznego i zapotrzebowania na kształcenie ustawiczne realizowanego w ramach Projektu Mazowieckiego Obserwatorium Rynku Pracy współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Badanie zrealizowane na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Warszawie. Badania są częścią projektu pod nazwą „Kształcenie ustawiczne jako kształcenie powszechne” współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

²³⁸ Z dniem 1 września 2012 r. likwiduje się klasę pierwszą, a w latach następnych kolejne klasy dotychczasowej:

- 1) zasadniczej szkoły zawodowej dla dorosłych,
- 2) technikum dla dorosłych,
- 3) liceum profilowanego dla dorosłych,
- 4) uzupełniającego liceum ogólnokształcącego dla dorosłych.

Z dniem 1 września 2013 r. zlikwidowane zostaną klasy pierwsze, a w latach następnych kolejne klasy dotychczasowego technikum uzupełniającego dla dorosłych.

Grupę placówek kształcących w formach pozaszkolnych tworzą przede wszystkim ośrodki doskonalenia i doskonalenia zawodowego/niepubliczna placówka kształcenia praktycznego (80 placówek). Wedle danych SIO w województwie mazowieckim funkcjonuje 11 Centrów Kształcenia Praktycznego oraz 11 Centrów Kształcenia Ustawicznego.

Ponad połowa placówek kształcenia ustawicznego (53%, 318 placówek) działa w sektorze prywatnym - co trzecia prowadzona jest przez osobę fizyczną (32%), co szósta przez spółkę prawa handlowego (16% - ich udział na przestrzeni ostatnich sześciu lat systematycznie rośnie). Samorządy, przede wszystkim powiaty ziemskie, są organem prowadzącym co czwartej placówki (26%). Sektor pozarządowy (stowarzyszenia) odpowiada zaś za funkcjonowanie co piątej placówki kształcenia ustawicznego. Nieliczne placówki prowadzone są przez instytucje centralne, czy innego typu instytucje.

Formy szkolne.²³⁹

Na początku roku szkolnego 2010/2011 w placówkach kształcenia ustawicznego prowadzących edukację w formach szkolnych uczyło się 39 148 osób. Edukację zakończyły zaś 10 342 osoby. W skali całego województwa na 100 mieszkańców przypada 1,11 uczniów szkół dla dorosłych. Wskaźnik ten najwyższy jest dla subregionu siedleckiego oraz plockiego, najniższy zaś dla subregionu warszawskiego. W przeciwieństwie do malejącej na przestrzeni ostatnich sześciu lat liczby placówek kształcenia ustawicznego (spadek o 19%), liczba uczniów tych placówek nieznacznie wzrosła (z 36.733 do 39.148, wzrost o 6%), co wskazuje na koncentrację szkolnictwa w obrębie większych placówek (wyrażoną również większą liczbą uczniów przypadającą na placówkę). Liczba absolwentów utrzymuje się natomiast na bardzo zbliżonym poziomie, oscylując wokół 10.000.

W prawie co trzeciej placówce kształcenia ustawicznego oferującej naukę w formach szkolnych kształci się maksymalnie do 30 uczniów. Kolejne 18% stanowią szkoły uczęszczane przez 30 – 50 uczniów. W jedynie co czwartej placówce (24%) kształci się 100 i więcej osób. Ogółem na placówkę kształcenia ustawicznego kształcą w formach szkolnych przypada średnio 64,8 osób (w porównaniu do 51,3 osób w roku 2005/2006).

Zmiany w popularności i poziomie zdawalności egzaminów zewnętrznych.

Dane SIO pokazują, iż od roku 2005/2006 znacząco zmniejszało się zainteresowanie obydwoma typami egzaminów, jak również sam poziom ich zdawalności (co zapewne jest jednym z czynników spadku liczby przystępujących do egzaminów). Odsetek przystępujących do egzaminu maturalnego zmniejszył się na przestrzeni ostatnich lat (pomimo wzrostu liczby uczniów kształcących się w liceach) ponad dwukrotnie - z 53% do 24%. Dwukrotnie obniżył się także poziom zdawalności matur – z 76% do 36%.

Odsetek osób w wieku od 24 do 65 lat uczestniczących w kształceniu formalnym zwiększył się w ciągu ostatnich sześciu lat z 1,6% do 1,7%.

Formy pozaszkolne.²⁴⁰

Wedle danych SIO w pozaszkolnych formach kształcenia w roku szkolnym 2010/2011 uczestniczyło 48540 osób. Średnio w jednej placówce kształciło się 445 osób, zdecydowana większość z nich w ośrodkach doskonalenia zawodowego/niepublicznych placówkach kształcenia praktycznego. Pozostali odbyli kursy/szkolenia w Centrach Kształcenia Ustawicznego (5,8%) lub też Centrach Kształcenia Praktycznego (5,9%). Większość uczestników pozaszkolnych form kształcenia uczęszczała do placówek niepublicznych (57%).

²³⁹ Na podst. Badania efektywności kształcenia ustawicznego i zapotrzebowania na kształcenie ustawiczne realizowanego w ramach Projektu Mazowieckiego Obserwatorium Rynku Pracy współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Badanie zrealizowane na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Warszawie. Badania są częścią projektu pod nazwą „Kształcenie ustawiczne jako kształcenie powszechne” współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

²⁴⁰ Na podst. Badania efektywności kształcenia ustawicznego i zapotrzebowania na kształcenie ustawiczne realizowanego w ramach Projektu Mazowieckiego Obserwatorium Rynku Pracy współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Badanie zrealizowane na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Warszawie. Badania są częścią projektu pod nazwą „Kształcenie ustawiczne jako kształcenie powszechne” współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Analiza danych z Systemu Informacji Oświatowej wskazuje na bardzo duże różnice w powszechności kształcenia ustawicznego między poszczególnymi subregionami województwa. Na poziomie subregionalnym, widoczna jest koncentracja placówek kształcenia ustawicznego w subregionie warszawskim (36%), w drugiej zaś kolejności subregionie radomskim (18%) oraz płockim (15%). Pozostałe trzy subregiony wyraźnie na tym tle odstają. Z drugiej strony mamy do czynienia z silną koncentracją szkolnictwa ustawicznego w dużych miastach (Płock, Radom, Siedlce, Ostrołęka). Ogółem na główne miasta subregionów województwa mazowieckiego (z wyłączeniem subregionu warszawskiego, gdzie nie analizowano Warszawy) przypada średnio prawie dwie trzecie (62%) wszystkich aktywnych placówek kształcenia ustawicznego, 71% uczniów form szkolnych oraz 76% słuchaczy form pozaszkolnych. Dostęp do kształcenia ustawicznego jest więc bardzo ograniczony na terenach powiatów ziemskich. Najgorzej pod tym względem wypada subregion płocki i siedlecki, gdzie na główne miasta przypada 90% wszystkich uczniów oraz subregion radomski (70% wszystkich uczniów). Koncentracja szkolnictwa ustawicznego w dużych miastach, przy jednoczesnym braku możliwości kształcenia na odległość, praktycznie uniemożliwia dostęp do tego typu edukacji pracującym, posiadającym rodziny mieszkańcom peryferyjnych miejscowości.

Z punktu widzenia jakości kształcenia, niepokojąca wydaje się również praktyka zatrudnienia nauczycieli na podstawie umów cywilnoprawnych. Oznacza to, iż szkoły nie dysponują stabilnymi i stałymi kadrami.

Infrastruktura społeczna

Dostępność infrastruktury społecznej i zdrowotnej (usług medycznych)

Dostępność infrastruktury zdrowotnej w województwie mazowieckim jest bardzo zróżnicowana²⁴¹, a rozmieszczenie podmiotów leczniczych nie odpowiada rozmieszczeniu przestrzennemu ludności województwa mazowieckiego²⁴². Średnia liczba osób przypadających na jeden podmiot leczniczy w gminach naszego regionu sięga od zaledwie 700, aż do blisko 16,5 tys. osób – potencjalnych pacjentów. Ponadto, w 2010 roku w pięciu gminach nie był zarejestrowany ani jeden taki podmiot. Rozkład gmin z najgorszymi wartościami wskaźnika nie układał się w sposób regularny. Można jedynie przyjąć, że największa liczba osób przypadająca na jeden podmiot leczniczy w gminach w centralnej części województwa, znajdujących się w pasie pomiędzy Warszawą a Płockiem, oraz na wschód od stolicy i w okolicach Radomia. Jednak generalnie należy mówić o nieregularnym, mozaikowym rozkładzie gmin o niekorzystnej relacji ośrodków zdrowotnych do liczby mieszkańców, gdyż liczba mieszkańców przypadająca na jeden podmiot leczniczy jest wyższa od średniej krajowej.

Zestawienie wyników dostępności do usług medycznych dla gmin woj. mazowieckiego, pogrupowanych według typów funkcjonalnych, pozwala stwierdzić, że najgorsza sytuacja ma miejsce w strefach podmiejskich największych miast: ośrodków subregionalnych oraz Warszawy (strefy podmiejska oraz przedmiejska). Może to wynikać ze specyfiki tych obszarów, które przede wszystkim służą za „sypialnie” swoich ośrodków rdzeniowych. Pozostałe funkcje (tj. poza mieszkalną) pełnią główne miasta, a dotyczy to, jak się okazuje, także podstawowej opieki zdrowotnej.

W konsekwencji, czas dotarcia mieszkańców do najbliższego szpitala jest zróżnicowany w poszczególnych częściach województwa. W centralnej części województwa nie przekracza 20 minut, w północno-zachodniej i wschodniej części wynosi co najmniej 30 minut, zaś w południowej części województwa (na wschód od Białobrzegów) wynosi blisko 50 minut. W 2010 r. - według Rejestru Podmiotów Wykonujących Działalność Leczniczą²⁴³ w województwie funkcjonowało 99 szpitali publicznych (spoz i spółki z udziałem jst) i 55 niepublicznych (posiadających minimum jeden oddział). Większość z nich zlokalizowanych było w Warszawie. Dostępność łóżek szpitalnych również cechuje zróżnicowanie przestrzenne. Najkorzystniejsza sytuacja jest w Warszawie, gdzie na 1 łóżko

²⁴¹ Uwaga: zgodnie z zapisami projektu *Planu wykonawczego*, dostępność usług medycznych na Mazowszu jest zadowalająca.

²⁴² Na podst. średniej liczby osób przypadających na jeden ZOZ w gminach woj. mazowieckiego.

²⁴³ Rejestr prowadzony przez Wojewodę Mazowieckiego; stan na 14.03.2012 r.

przypada 166 mieszkańców, podczas gdy w gminach wiejskich w dwóch pasach równoleżnikowych – na północ i na południe od Warszawy dostępność do placówek szpitalnych jest utrudniona. Na Mazowszu szybką pomoc medyczną w nagłych wypadkach świadczyło 187 zespołów ratownictwa medycznego, z tego 98 specjalistycznych i 89 podstawowych. Nasylenie lekarzami w województwie utrzymuje się na stałym poziomie i należy do najwyższych w kraju (na jednego lekarza przypada około 430 pacjentów).

W gminach każdego typu odnotowano spadek udziału publicznych placówek w ogóle Zakładów Opieki Zdrowotnej. W największych miastach oraz ich strefach podmiejskich udział publicznych ośrodków wynosi zaledwie 20-30%. W przypadku rolniczych gmin wiejskich, dopiero w ciągu ostatnich lat udział ten spadł poniżej 50% (przy średniej dla województwa oscylującej wokół 25%). Prezentowane dane pośrednio pokazują również, które obszary wydają się najbardziej atrakcyjne z punktu widzenia przedsiębiorcy inwestującego w nowe placówki podstawowej opieki zdrowotnej.

Nierównomierne jest również rozmieszczenie kadry medycznej - najlepsza jest sytuacja w Warszawie, zaś najgorsza w podregionach sąsiadujących z miastem stołecznym. Stopień przestrzennej koncentracji kadry medycznej nasila się. W związku ze starzeniem się społeczeństwa oraz zmianami modelu rodziny zwiększa się zapotrzebowanie na opiekę długotrwałą oraz paliatywną.

Równolegle do opisanego wyżej procesu, na terenie Mazowsza w 2010 roku funkcjonowało 1.990 publicznych i niepublicznych podmiotów leczniczych. Patrząc na trend z ostatnich siedmiu lat (takie porównywalne dane udostępnia GUS), łatwo zauważyć stałą tendencję wzrostową. W 2004 roku było ich niewiele ponad 1.500, zatem w ciągu 7 lat odnotowano wzrost o blisko 30%. Należy też podkreślić wzrost znaczenia prywatnych (niepublicznych) podmiotów. O ile publicznych ubyło blisko 15%, o tyle niepublicznych przybyło ponad 500 (wzrost o ponad połowę stanu z 2004 roku). Wynika to z możliwości podpisywania kontraktów z NFZ przez niepubliczne placówki na takich samych zasadach, jak w przypadku ośrodków publicznych.

Dzięki procesowi powstawania nowych placówek, także w gminach dotychczas pozbawionych ośrodków podstawowej opieki zdrowotnej, nie dochodzi do wykluczenia mieszkańców w zakresie służby zdrowia, a jedynie „lepszy bądź gorszy” (w znaczeniu: „utrudniony”) dostęp do służby zdrowia.

Patrząc jednak na zarysowujący się trend w ograniczaniu przez Narodowy Fundusz Zdrowia nakładów na służbę zdrowia na Mazowszu²⁴⁴, prawdopodobnie wydają się zarówno dodatkowe utrudnienia w dostępie do badań diagnostycznych i hospitalizacji w szczególnie deficytowych podstawowych świadczeniach szpitalnych oraz likwidacja najbardziej zadłużonych placówek medycznych na terenie regionu.

W związku z możliwością otwierania prywatnych placówek przedszkolnych i przychodni zdrowia, zaobserwować można w ostatnich latach bardzo duży przyrost liczby tych placówek na Mazowszu. Wzrost dotyczy jednakże głównie obszarów o największym zapotrzebowaniu na te usługi, czyli przede wszystkim Warszawy i jej strefy podmiejskiej oraz pozostałych dużych miast regionu. Na pozostałych obszarach zaobserwować można pewną stagnację w zakresie wyposażenia w placówki infrastruktury społecznej. Występuje zatem pogłębianie różnic wewnątrzregionalnych w tym zakresie – największa podaż placówek edukacyjnych i zdrowotnych następuje na obszarach największego popytu. Bardzo istotną determinantą rozwoju i przekształcania placówek infrastruktury społecznej będą w przyszłości procesy demograficzne – stopniowy spadek liczby dzieci i młodzieży obniży zapotrzebowanie na otwieranie nowych przedszkoli czy szkół, a z kolei wzrost udziału osób starszych w strukturze mieszkańców będzie wymuszał zwiększanie liczby szpitali i innych placówek opieki zdrowotnej.

Zapewnienie dostępności do placówek opieki społecznej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego, realizowanym zgodnie z zapisami ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362 z późn. zm.). W oparciu o powyższą ustawę,

²⁴⁴ Na podst. Planu finansowego Mazowieckiego Oddziału Wojewódzkiego NFZ na 2012 r. oraz Planu finansowego na 2013 r.

na terenie województwa mazowieckiego jednostki samorządu terytorialnego realizują zadania z zakresu pomocy społecznej głównie poprzez prowadzenie:

1. domów pomocy społecznej, które świadczą usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające i edukacyjne na potrzeby osób w nich przebywających, jak również usługi opiekuńcze i specjalistyczne dla osób w nich niezamieszkujących. Pod kątem udzielania pomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi wyróżnia się:

- domy pomocy społecznej dla osób przewlekle psychicznie chorych
- domy pomocy społecznej dla osób niepełnosprawnych intelektualnie (dla osób dorosłych oraz dla dzieci i młodzieży);

2. środowiskowych domów samopomocy, które świadczą usługi w ramach indywidualnych lub zespołowych treningów samoobsługi i treningów umiejętności społecznych, polegających na nauce, rozwijaniu lub podtrzymywaniu umiejętności w zakresie czynności dnia codziennego i funkcjonowania w życiu społecznym. Pod kątem udzielania pomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi wyróżnia się:

- środowiskowe domy samopomocy dla osób przewlekle psychicznie chorych
- środowiskowe domy samopomocy dla osób upośledzonych umysłowo.

Na terenie województwa mazowieckiego wg stanu na 31 grudnia 2010 r.²⁴⁵ roku zarejestrowanych jest:

- 21 domów pomocy społecznej dla osób przewlekle psychicznie chorych;
- 28 domów pomocy społecznej dla osób niepełnosprawnych intelektualnie;
- 25 środowiskowych domów samopomocy dla osób przewlekle psychicznie chorych;
- 32 środowiskowych domów samopomocy dla osób upośledzonych umysłowo;
- 8 środowiskowych domów pomocy udzielających świadczeń zarówno dla osób przewlekle psychicznie chorych jak i dla osób upośledzonych umysłowo.

Formą pomocy społecznej, która przygotowuje osoby z zaburzeniami psychicznymi do samodzielnego życia, są mieszkania chronione. Zapewniają one warunki samodzielnego funkcjonowania w środowisku poprzez nauczanie ich mieszkańców podstawowych umiejętności niezbędnych dla samodzielnej egzystencji. Czas pobytu w mieszkaniach chronionych nie powinien trwać dłużej niż 24 miesiące. W województwie mazowieckim mieszkania chronione zlokalizowane są w następujących powiatach:

- mławskim (1 mieszkanie)
- węgrowskim (1 mieszkanie)
- m. Siedlce (1 mieszkanie)
- sierpecki (3 mieszkania)
- m. Płock (6 mieszkań)
- grodziski (1 mieszkanie)
- m. Warszawa (2 mieszkania) – dla osób z zaburzeniami psychicznymi.

W pozostałych przypadkach nie sprecyzowano, osoby z jakimi problemami korzystają z niniejszej formy wsparcia (źródło ankiet dla powiatów).

²⁴⁵ Na podst. *Mazowieckiego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego 2011-2015.*

Dodatkowo gminy realizują specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi. W roku 2010 usługą taką objętych było 1570 osób.

Liczba osób w województwie mazowieckim wymagająca wsparcia w formie pobytu w domu pomocy społecznej dla osób przewlekle psychicznie chorych i niepełnosprawnych intelektualnie wg stanu na dzień 31 grudnia 2010 roku wynosiła 384.

Analiza zebranych przez Wydział Polityki Społecznej Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego danych pokazuje, że musi ulec zwiększeniu liczba domów pomocy społecznej dla osób przewlekle psychicznie chorych oraz niepełnosprawnych intelektualnie oraz środowiskowych domów samopomocy dla osób przewlekle psychicznie chorych oraz upośledzonych umysłowo. Obecnie w 13 powiatach województwa mazowieckiego nie ma placówek udzielających pomocy społecznej dla osób z zaburzeniami psychicznymi. W wieloletnim planie dotyczącym zabezpieczenia pomocy społecznej dla mieszkańców województwa mazowieckiego przewiduje się powstanie 8 - 9 domów pomocy społecznej udzielających świadczeń dla osób przewlekle psychicznie chorych oraz niepełnosprawnych intelektualnie, a także powstanie ok. 40 środowiskowych domów samopomocy dla osób przewlekle psychicznie chorych i upośledzonych umysłowo. Uzupełnienie sieci placówek udzielających pomocy społecznej dla osób z zaburzeniami psychicznymi, szczególnie w powiatach pozbawionych dostępu do tego rodzaju usług pozwoliłoby na optymalne zapewnienie tego typu pomocy osobom z zaburzeniami psychicznymi na terenie województwa mazowieckiego.

Narodowy Program Ochrony Zdrowia Psychicznego nakłada na jednostki samorządu terytorialnego obowiązek utworzenia Centrów Zdrowia Psychicznego dla osób dorosłych z zaburzeniami psychicznymi oraz dla dzieci i młodzieży z zaburzeniami psychicznymi. Centra te mają udzielać świadczeń w warunkach stacjonarnych, dziennych oraz ambulatoryjnych.

Narodowy Program Ochrony Zdrowia Psychicznego nie precyzuje szczegółowych zasad organizacji CZP ani konkretnego zakresu świadczeń wchodzących w skład struktury CZP, dlatego też na etapie opracowywania Mazowieckiego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego można jedynie wskazać proponowaną lokalizację CZP oraz zaproponować ogólne zasady funkcjonowania tych podmiotów. Kwestią nadal nierozstrzygniętą pozostaje sposób kontraktowania świadczeń w ramach CZP.

Z konsultacji z jednostkami samorządu terytorialnego, zwłaszcza szczebla powiatowego, wynika, że gotowość do utworzenia CZP uzależniają one od uwarunkowań ekonomicznych, w tym od zasad finansowania świadczeń udzielanych przez te centra.

Centra Zdrowia Psychicznego tworzone w powiatach niedysponujących zapleczem łóżkowym, będą przede wszystkim obejmowały poradnię zdrowia psychicznego oraz zespół opieki środowiskowej, natomiast opieka psychiatryczna stacjonarna całodobowa i dzienna będzie mogła być zapewniona w najbliższym szpitalu posiadającym oddziały psychiatryczne.

Rozwiązaniem holistycznym, pożądanym z punktu widzenia klienta jest włączenie w Centrum Zdrowia Psychicznego oferty podmiotów z sektora pomocy społecznej, w tym środowiskowych domów samopomocy oraz sektora zatrudnienia. Konsolidacja taka mogłaby mieć charakter funkcjonalny zapewniony przez działalność koordynatora.

Ocenia się²⁴⁶, że obecny rozwój infrastruktury społecznej jest nierównomierny i że zakres profesjonalnych usług społecznych jest niewystarczający. Konieczne jest przygotowanie infrastruktury społecznej na zwiększone zapotrzebowanie na usługi socjalne i zdrowotne (uwzględnienie trendów demograficznych jak i kierunków rozwoju), m.in. infrastruktury dla osób starszych i infrastruktury dla rodzin wielodzietnych, współpracę podmiotów tworzących infrastrukturę zdrowotną i społeczną, rozwój środowiskowych form wsparcia ze szczególnym uwzględnieniem procesu deinstytucjonalizacji, rozwój usług społecznych dostosowanych do potrzeb lokalnych, rozwój zintegrowanych usług społecznych, w tym zdrowotnych i edukacyjnych. Rozwój

²⁴⁶ Uwagi MCPS przekazane pocztą elektroniczną 14.11.2012 r.

inwestycji w zakresie przekształcania strukturalnego funkcjonujących placówek oraz wsparcie procesu deinstytucjonalizacji i rozwoju środowiskowych form opieki przyczynia się do zwiększenia i wyrównywania dostępności pomocy oraz zwiększa samodzielność funkcjonowania zarówno osób zależnych, jak też ich otoczenia. Propozycje MCPS w zakresie zwiększenia dostępu do usług społecznych dotyczą utworzenia infrastruktury i umożliwienia funkcjonowania miejsc świadczących kompleksowe usługi międzysektorowe, w tym aktywność w tym zakresie trzeciego sektora. Miejsca te to Centra Usług Socjalnych oraz Lokalne Punkty Usług Socjalnych, świadczące kompleksowe usługi dla osób potrzebujących, w tym rodzin wielodzietnych, biednych pracujących, niepełnosprawnych, osób zależnych, mniejszości narodowych, cudzoziemców, Romów, rodzin zagrożonych dysfunkcją z uwagi na migrację zarobkową. Proponowane działania mają na celu rozwój zintegrowanych usług na poziomie społeczności lokalnych i przejście z usług instytucjonalnych na usługi świadczone w środowisku, co ma zapewnić wyrównywanie szans w dostępie do wielosektorowych usług, jak również aktywizację i wsparcie środowiska lokalnego, ze szczególnym uwzględnieniem małych gmin i terenów wiejskich.

IV. Inteligentna specjalizacja

Przy określaniu zakresu merytorycznego RPO WM 2014-2020 należy wziąć pod uwagę koncepcję *inteligentnej specjalizacji*, która docelowo zostanie określona w zaktualizowanej *Regionalnej Strategii Innowacji (RIS)*.

Inteligentna specjalizacja to zintegrowany, lokalny program transformacji gospodarczej, stanowiący element nowej polityki Unii Europejskiej wobec regionów. Zgodnie z jej ideą, regiony muszą wykazać swoje mocne i słabe strony oraz rozwijać się ze szczególnym naciskiem na innowacje. Za koncepcją przemawia konieczność efektywnego wykorzystania alokowanych środków oraz skupienie się na określonej liczbie priorytetów i celów rozwojowych.

Koncepcję *inteligentnej specjalizacji* określono po raz pierwszy w Strategii Europa 2020²⁴⁷, opisującej wizję Europy w 2020 roku jako gospodarki konkurencyjnej na rynkach światowych. W związku z tym, w wieloletnich ramach finansowania 2014-2020 zostaną wprowadzone zmiany w sposobie oddziaływania polityki regionalnej, m.in. poprzez zwiększenie wsparcia z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) na badania naukowe i innowacje. Zgodnie z postanowieniami projektu rozporządzenia ogólnego, strategię na rzecz inteligentnych specjalizacji regionalnych (RIS3) będą warunkiem *ex-ante* dla pozyskania środków na realizację celu tematycznego 1 *Wzmacnianie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji*.

Obecnie obowiązująca Regionalna Strategia Innowacji dla Mazowsza 2007-2015 jest w znacznej mierze nadal aktualna. Projekty realizowane w ramach RPO Województwa Mazowieckiego 2007-2013 oraz pozostałe działania podejmowane w ramach programów krajowych na Mazowszu są wdrażane w oparciu o zapisy RIS. Niemniej, zaktualizowana Regionalna Strategia Innowacji uwzględniająca kontekst *inteligentnej specjalizacji* w znaczący sposób ukierunkuje rozwój Mazowsza na najbliższe lata.

Prace nad RIS3 zostały usystematyzowane przez Komisję Europejską, która przedstawiła koncepcję dochodzenia do *inteligentnej specjalizacji* w *Poradniku dotyczącym Strategii Badań i Innowacji w kontekście inteligentnej specjalizacji (RIS3)*. Ponadto, wsparciem merytorycznym dla prac dotyczących aktualizacji RIS jest platforma (S3 Smart Specialisation Platform) utworzona przez Komisję Europejską w celu zapewnienia eksperckiego doradztwa dla Państw Członkowskich UE oraz regionów, które przeprowadzają proces dostosowywania regionalnych strategii innowacji do wymagań stawianym dokumentom strategicznym w perspektywie finansowej 2014-2020, w szczególności w zakresie *inteligentnej specjalizacji*.

²⁴⁷ Strategii Europa 2020, Komunikat Komisji, KOM(2010) 2020, s. 15.

Na podstawie wyników badań i dokumentów zostały określone obszary, które pozwolą na zaktualizowanie Regionalnej Strategii Innowacji dla Mazowsza 2007-2015 i pozwolą na wypracowanie specjalizacji mogących stanowić przewagi konkurencyjne regionu. Pośród tych dokumentów wymienić należy:

- Strategię Rozwoju Województwa Mazowieckiego;
- Trendy Rozwojowe Mazowsza;
- „Foresight Technologiczny Przemysłu - InSight 2030”- projekt realizowany przez Ministerstwo Gospodarki;
- Raport atrakcyjności inwestycyjnej województwa mazowieckiego wraz z oceną jego potencjału inwestycyjnego przygotowany na zlecenie Agencji Rozwoju Mazowsza;
- Krajowy Program Badań.

Aktualizując Regionalną Strategię Innowacji w kontekście *inteligentnej specjalizacji*, należy mieć na uwadze także poziom krajowy, który realizowany jest za pomocą Strategii Innowacyjności i Efektywności Gospodarki na lata 2010-2020.

W wyniku analizy określone zostały potencjalne specjalizacje, które mogą stać się przewagami konkurencyjnymi Mazowsza. Z uwagi na odmienne uwarunkowania, stopień rozwoju i potencjał Warszawy oraz poszczególnych subregionów, należy rozważyć określenie *inteligentnej specjalizacji* dla poszczególnych obszarów. Trudno w sposób jednoznaczny określić dominującą branżę, która będzie kompleksowo wspierana, dlatego uzasadniona jest koncepcja dywersyfikacji wsparcia subregionalnego. Wykorzystując potencjał województwa mazowieckiego, a szczególnie Obszaru Metropolitalnego Warszawy (OMW), można wskazać na budowanie współpracy i wykorzystanie zaplecza badawczo-rozwojowego dla biznesu jako przewagi konkurencyjnej województwa. Jako priorytetowe można wskazać następujące dziedziny.

OMW:

- Oferowanie usług badawczo-rozwojowych do zastosowania w biznesie,
- Usługi biznesowo – finansowe, bankowe, ubezpieczeniowe, logistyczne do zastosowania w przedsiębiorstwach i firmach,
- Fotonika,
- IT,
- Usługi w zakresie ICT, obsługa firm w skali całego kraju,
- Kreatywny biznes – reklama, PR, obsługa w skali całego kraju,
- Przemysł wysokich technologii.

Subregiony:

- Rolnictwo i przemysł rolno-spożywczy,
- Przemysł chemiczny (nanotechnologia, biotechnologia).

V. Określenie wstępnych obszarów wsparcia w ramach celów tematycznych

Propozycja wstępnych obszarów wsparcia została opracowana na podstawie wniosków z diagnozy społeczno-gospodarczej, analizy SWOT, doświadczeń z wdrażania programów perspektywy finansowej 2007-2013.

Cel tematyczny 1 Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji

Wzmocnienie współpracy gospodarki z nauką

Z analizy SWOT wynika, że istnieje ogromny potencjał w postaci licznych małych i średnich przedsiębiorstw oraz ośrodków badawczo-rozwojowych. Pomimo zlokalizowania dużej liczby jednostek badawczych, instytucji naukowych na Mazowszu nie są one w stanie samodzielnie wykorzystać potencjału gospodarczego swoich odkryć i wynalazków. Potencjał ten nie jest wykorzystany w sposób wystarczający, więc należy zainteresować przedsiębiorców kooperacją z ośrodkami badawczo-rozwojowymi oraz promować innowacyjnych przedsiębiorców w regionie, podobnie jak wyniki badań, czy technologie, które mają szansę stać się swoistą marką, specjalizacją Mazowsza. Ma to znaczenie szczególnie w obszarze Kluczowych Technologii Wspomagających (KETs), które będą stanowiły o sile inteligentnej specjalizacji regionu.

Konieczne jest wspieranie działalności osób i podmiotów działających na styku nauka-biznes (animatory, koordynatorzy, brokerzy innowacji itp.), właściwe informowanie o możliwości pozyskiwania środków finansowych na prowadzenie działalności badawczo-rozwojowej, szerokie wsparcie dla instytucji otoczenia biznesu. Innym przykładem tego rodzaju działań może być np.: wspieranie i promowanie współpracy jednostek sfery B+R między sobą oraz przedsiębiorcami.

Szansą na promocję postaw proinnowacyjnych wśród przedsiębiorców są inkubatory przedsiębiorczości, czy kontynuacja projektu „Mazowiecka Sieć Ośrodków Doradczo-Informacyjnych w zakresie innowacji” przez Samorząd Województwa. Generalnym celem powinno być podniesienie wiedzy i świadomości na temat znaczenia innowacji dla rozwoju gospodarczego województwa mazowieckiego, tak aby przedsiębiorcy faktycznie prowadzili politykę proinnowacyjną w swoich firmach oraz współpracowali z zapleczem B+R.

Biorąc pod uwagę dobrze rozwinięty sektor MŚP na Mazowszu oraz jego łatwy dostęp do jednostek B+R i instytucji otoczenia biznesu (bliskość geograficzna podmiotów nauki i biznesu znajdujących się w Warszawie) należy tworzyć i rozwijać formy współpracy między sferą naukową i gospodarczą, w tym powiązania sieciowe (grupy producenckie) i klastry. Należy również skorzystać z różnego rodzaju instrumentów ułatwiających i promujących współpracę (np. vouchery innowacji). W związku z niewielką liczbą tego rodzaju inicjatyw na terenie Mazowsza oraz brakiem polskich doświadczeń w tym zakresie, istotne są działania mające na celu wzrost powiązań kooperacyjnych oraz wzmocnienie i poszerzenie istniejących relacji, zważywszy na fakt ich ogromnego znaczenia dla inteligentnej specjalizacji regionu. Szczególny nacisk w tym zakresie powinien zostać położony na współpracę w obszarze B+R.

Wzrost wykorzystania działalności badawczej w przedsiębiorczości

Zapisy Wspólnych Ram Strategicznych wskazują na potrzebę wsparcia między innymi badań stosowanych, rozwoju technologii oraz obiektów demonstracyjnych. Podobnie Komisja Europejska określiła konieczność zintensyfikowania badań oraz wzmocnienie prywatnego sektora badawczego poprzez wsparcie technologiczne i badania stosowane linie pilotażowe, wczesne działania walidacji produktów, zaawansowane możliwości produkcyjne i pierwszą produkcję w kluczowych technologiach, a także rozpowszechnianie technologii ogólnego przeznaczenia. Szczególne znaczenie dla rozwoju regionu będzie miało wsparcie obszarów, które zostaną zidentyfikowane jako inteligentna specjalizacja Mazowsza.

Innowacyjne technologie stanowią jedną z kluczowych sił napędowych wzrostu współczesnych gospodarek. Odkrycia w obszarze techniki i technologii nie miałyby żadnej wartości, gdyby nie zostały wprowadzone do praktyki gospodarczej. Dlatego fundamentalną rolę dla wzrostu jakości życia mieszkańców regionu odgrywają procesy komercjalizacji badań oraz transferu technologii. W ramach tego obszaru proponuje się wspieranie projektów naukowych, badawczych, rozwojowych o innowacyjnym charakterze np. linie pilotażowe, nowe technologie, tworzenie prototypów a także urynkowanie prac badawczych, w szczególności komercjalizację badań, transfer technologii, wsparcie dla tworzenia spin offów.

Innymi propozycjami działań w zakresie innowacyjności może być dofinansowanie dla projektów badawczych realizowanych bądź samodzielnie (jeżeli są takie możliwości) bądź we współpracy z instytucjami B+R. Należy rozważyć także wsparcie sektora kreatywnego, który w znaczący sposób wpływa na rozwój nowoczesnej gospodarki.

Komisja Europejska wskazuje konieczność podejmowania dalszych kroków w celu poprawy jakości ośrodków badawczych w Polsce, aby zwiększyć ich zdolność do podejmowania wspólnych projektów z firmami i zagranicznymi ośrodkami badawczymi w celu stymulowania "współwyzalczaków".

Zwiększenie zdolności innowacyjnych gospodarki opartej na wiedzy jest możliwe przede wszystkim dzięki dostępności zasobów ludzkich w sektorze naukowym oraz technicznym. Wykwalifikowani pracownicy stanowią podstawę procesu przepływu innowacji ze sfery B+R do gospodarki. W związku z tym niezbędne są działania mające na celu wzmocnienie kompetencji i wzrost liczebności personelu B+R, a także podnoszenie zdolności adaptacyjnych pracowników.

Wsparcie jakości kapitału ludzkiego dla nauki i techniki jest dla Mazowsza niezwykle istotne, szczególnie w kontekście nadrabiania opóźnień technologicznych w stosunku do innych europejskich regionów. Z uwagi na niski odsetek polskich naukowców uczestniczących w zagranicznych projektach badawczych oraz niewielki stopień wymian międzynarodowych nauczycieli akademickich, należy podejmować działania na rzecz zwiększenia zasobów HRST oraz podnoszenia kwalifikacji personelu B+R. Dane rozwiązania będą sprzyjały umiędzynarodowieniu polskich procesów badawczych, co w konsekwencji doprowadzi do wzmocnienia pozycji konkurencyjnej regionu.

Osobnym zagadnieniem jest wsparcie działów badawczo-rozwojowych u przedsiębiorców. Jest to obszar pozostający dotychczas poza wsparciem unijnych środków. Niemniej jest to szansa rozwoju nie tylko dla firmy, ale także dla innowacyjności w ramach całego regionu

Cel tematyczny 2 Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych

W perspektywie finansowania 2007-2013 w ramach projektu *Internet dla Mazowsza* stworzona zostanie dla całego Mazowsza infrastruktura szkieletowa i dystrybucyjna, która zapewni świadczenie usług podstawowego dostępu do Internetu (min. 2 Mb/s). Jednocześnie zostanie ona uzupełniona w 33 miejscowościach o sieć dostępową NGA (powyżej 30 Mbit/s). W *Europejskiej Agendzie Cyfrowej*, stanowiącej przewodni projekt strategii *Europa 2020* na rzecz gospodarki inteligentnej, zrównoważonej i sprzyjającej włączeniu społecznemu, sformułowano cel, w myśl którego do 2020 r. wszyscy Europejczycy powinni mieć dostęp do Internetu o przepustowości przekraczającej 30 Mb/s, a przynajmniej połowa europejskich gospodarstw domowych powinna mieć dostęp do połączeń o przepustowości przekraczającej 100 Mb/s. W agendzie cyfrowej sformułowano także cel polegający na zapewnieniu wszystkim Europejczykom podstawowego dostępu do Internetu szerokopasmowego do 2013 r. W związku z powyższym, konieczna jest w nowej perspektywie 2014-2020 koncentracja działań na budowie szybkich sieci NGA.

Ze względu na wysoki koszt wytworzenia sieci NGA (1-1,5 mld PLN) proponuje się stworzenie na **poziomie centralnym** właściwego programu operacyjnego, który będzie dysponował odpowiednią pulą środków. Ponadto beneficjentami powinny być samorzady poszczególnych województw, które w zdecydowanej większości, podobnie jak Mazowsze, są w obecnej perspektywie w trakcie budowy sieci szerokopasmowej. Centralny poziom zapewni ujednoczenie zasad budowy sieci NGA oraz sfinansowanie przez samorzady rozpoczętej budowy sieci szerokopasmowej. Powyższe propozycje są zbieżne z zapisami Umowy Partnerskiej 2014-2020 oraz linii demarkacyjnej.

Zaawansowane technologie informacyjno - komunikacyjne w przedsiębiorstwach

Dane statystyczne jednoznacznie wskazują na wysokie nasycenie mazowieckich firm w podstawową infrastrukturę teleinformatyczną (posiadanie komputera, dostęp do Internetu). Jednakże w dobie postępującej globalizacji, aby móc zapewnić konkurencyjność proponowanych produktów i usług, firmy muszą wdrażać zaawansowane rozwiązania ICT, w tym w szczególności systemy ERP (zarządzania zasobami przedsiębiorstwa) oraz CRM (zarządzania relacjami z klientami). W 2010 r. tylko 14,7% mazowieckich firm posiadało system ERP, zaś 21,8% system CRM. Ponadto biorąc pod uwagę wysokie zainteresowanie beneficjentów Działaniem 2.3 RPO WM, rekomenduje się w latach 2014-2020 kontynuację działań ukierunkowanych na wsparcie w przedsiębiorstwach wdrażania zaawansowanych rozwiązań ICT, w tym systemów ERP i CRM.

Handel elektroniczny w przedsiębiorstwach

W związku z bardzo niskim wykorzystywaniem przez mazowieckie firmy w swojej działalności kanałów sprzedaży internetowej (10,5% udziału przychodów z handlu on-line w ogólnych przychodach netto firmy), rekomenduje się w przyszłym okresie programowania wsparcie przedsiębiorstw w zakresie e-commerce.

E - usługi w sektorze publicznym

Ze względu na niewystarczający poziom e-usług świadczonych przez instytucje publiczne, konieczna jest kontynuacja działań zwiększających liczbę oraz jakość usług przekazywanych drogą elektroniczną. Jednocześnie audyt teleinformatyczny przeprowadzony w 30 podmiotach leczniczych wykazał, że tylko 8 z nich świadczy e-usługi skierowane do obywateli. Audyt pokazał również, że w szpitalach funkcjonują różne aplikacje - brak komunikacji między systemami uniemożliwia wymianę dokumentacji pomiędzy jednostkami. Brakuje również standardów bezpieczeństwa, które w jednolity sposób byłyby odpowiedzialne za przesyłkę i ochronę danych. Nie ma też zintegrowanych narzędzi wspomagających zarządzanie (brak serwerów mogących wykorzystywać duże systemy typu BI, czy hurtownie danych). W związku z tym, w kolejnej perspektywie 2014-2020, należy finansować działania w zakresie informatyzacji podmiotów leczniczych, ze szczególnym naciskiem na świadczenie usług medycznych drogą elektroniczną.

W związku z powyższym, rekomenduje się kontynuację działań zmierzających do standaryzacji elektronicznych usług administracji publicznej oraz zwiększenie udziału jednostek organizacyjnych samorządów w świadczeniu tego typu usług.

Szkolenia ICT dla mieszkańców Mazowsza w zakresie wspierania kompetencji cyfrowych (e-integracja)

Z badania przeprowadzonego przez ARM S.A. wynika, że akcja szkoleniowa powinna być skierowana w szczególności do osób starszych, mniej wykształconych oraz zamieszkujących tereny wiejskie, które nie posiadają wystarczającej wiedzy, jak korzystać z globalnych zasobów Internetu. W związku z powyższym, w kolejnej perspektywie programowania należy skierować środki unijne na szkolenia w zakresie podniesienia kompetencji cyfrowych obywateli Mazowsza oraz jednocześnie twarde projekty infrastrukturalne należy uzupełniać szkoleniami ICT, finansowanymi w ramach cross-finansingu.

Cel tematyczny 3 Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury

Wzrost produktywności i innowacyjności MŚP

Komisja Europejska wskazuje na potrzebę modernizacji zaplecza technicznego MŚP w celu umożliwienia wytwarzania, absorpcji i komercjalizacji innowacji, a także rozwoju działalności w kierunku sprostania najważniejszym wyzwaniom, takim jak zmiany klimatyczne, efektywność energetyczna, niedobór zasobów, zdrowie i starzenie się społeczeństwa.

Wspólne Ramy Strategiczne przewidują wsparcie komercyjnego wykorzystania nowych pomysłów i tworzenia działalności koncentrującej się na wiedzy, zwłaszcza w obszarach zidentyfikowanych przez Regionalną Strategię Innowacji w ramach Inteligentnej Specjalizacji. Może to być zapewnione poprzez wsparcie kapitałowe, a także narzędzia doradcze, w szczególności w zakresie transferu technologii, wdrażania innowacji produktowych, procesowych i organizacyjnych, zdolności do tworzenia i zarządzania innowacjami. Kryteria przyznania wsparcia powinny promować inwestycje związane z rozwojem i upowszechnianiem kluczowych technologii wspomagających (KET) oraz nawiązywanie przez MŚP trwałej współpracy z podmiotami z sektora prywatnego i publicznego, zwiększającej szansę na wykorzystanie potencjalnej komplementarności i synergii.

Internacjonalizacja mazowieckich MŚP

Wykazywany ujemny bilans handlowy Mazowsza potwierdza konieczność wzmocnienia pozycji MŚP na rynkach międzynarodowych. Wsparcie powinno sprzyjać podjęciu przez przedsiębiorców i instytucje działające w ich otoczeniu (w tym jednostki administracji publicznej) przedsięwzięć w celu zawierania kontraktów handlowych i zwiększania obecności produktów regionalnej gospodarki na rynkach zagranicznych, a także działania zmierzające do przyciągnięcia zagranicznych inwestorów do regionu. Wzmocnieniu pozycji rynkowej sprzyja także promowanie współpracy pomiędzy przedsiębiorcami dla realizacji zbieżnych celów biznesowych, np. wprowadzenia na rynek produktów pod wspólną marką.

Potencjał otoczenia biznesu

Pojęcie instytucji otoczenia biznesu obejmuje podmioty niedziałające dla zysku, oferujące przedsiębiorcom usługi wspierające w zakresie tworzenia, prowadzenia i rozwoju przedsiębiorstwa. Do instytucji otoczenia biznesu należą m.in. regionalne i lokalne agencje rozwoju, stowarzyszenia przedsiębiorców i osób działających na ich rzecz, izby gospodarcze, samorządy przedsiębiorców, centra wspierania przedsiębiorczości, inkubatory przedsiębiorczości, centra i ośrodki transferu technologii, instytucje sfery badawczo-rozwojowej, parki naukowo-technologiczne i przemysłowe, fundusze pożyczkowe, fundusze poręczeniowe, kapitały podwyższonego ryzyka^{248 249}.

Przeprowadzona analiza wskazuje na niewielkie zainteresowanie MŚP współpracą z tego typu instytucjami oraz niską świadomość oferowanych możliwości²⁵⁰, np. w zakresie dostępu do nowoczesnych technologii, nawiązywania kontaktów biznesowych albo pozyskiwania finansowania dla realizowanych projektów. Aktywność tych instytucji i dostęp do oferowanych przez nie usług pozwala zmniejszyć ryzyko i obciążenia związane z rozwojem przedsiębiorstwa. Ukierunkowanie oferty, np. poprzez instrumenty finansowe wspierające określony rodzaj przedsięwzięć, oddziałuje na procesy zachodzące na rynku. Ocena skuteczności różnych rodzajów usług świadczonych przez instytucje otoczenia biznesu na rzecz MŚP pomoże ukształtować wsparcie dla tych instytucji.

²⁴⁸ W. Burdecka, Raport: Instytucje otoczenia biznesu, badanie własne PARP, Warszawa 2004 r., s. 7-8.

²⁴⁹ Definicja instytucji otoczenia biznesu, Portal Innowacji, http://www.pi.gov.pl/I/OB/chapter_86459.asp, pobrano w dniu 14.09.2012 r.

²⁵⁰ Raport R2 „Przedsiębiorczość a rozwój Mazowsza”..., op. cit., s. 154.

Cel tematyczny 4 Wsparcie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach

Odnawialne źródła energii

Celem interwencji jest zmniejszenie emisyjności gospodarki poprzez zwiększenie efektywności energetycznej oraz wzrost udziału odnawialnych źródeł energii (OZE) - realizacja tzw. celów klimatycznych Europy.²⁵¹

Cel realizowany będzie, po pierwsze - przez zwiększanie efektywności energetycznej w różnych sektorach, na etapie produkcji, dystrybucji i zużycia energii, a także w odniesieniu do mobilności miejskiej, zaś po drugie - poprzez tworzenie warunków dla rozwoju technologii OZE oraz bezpośrednio wsparcie produkcji energii ze źródeł odnawialnych. W odniesieniu do wsparcia inwestycji sektora prywatnego, w szczególności w zakresie projektów OZE, podkreślić należy, że środki europejskie powinny być uzupełnieniem środków prywatnych, dając efekt dźwigni²⁵².

Obecnie polska gospodarka chłonie dwa razy więcej energii niż wynosi średnia unijna, co negatywnie wpływa na jej konkurencyjność. System energetyczny stoi w obliczu deficytów energii na wszystkich poziomach: produkcji, przesyłu i dystrybucji, a także końcowego zużycia. Analizy wskazują jednak ekonomiczny i techniczny potencjał dla redukcji zużycia energii, w szczególności w budownictwie mieszkaniowym, budynkach użyteczności publicznej, przedsiębiorstwach, ciepłownictwie i oświetleniu ulicznym. Miększa energetyka wymaga uwzględnienia potencjału lokalnych zasobów energii. Postęp w kierunku gospodarki niskoemisyjnej we wszystkich sektorach jest zbyt wolny, aby zwiększyć potencjał gospodarczy i tworzyć nowe miejsca pracy²⁵³.

Wobec powyższego priorytetowo powinny być traktowane przedsięwzięcia mające na celu efektywność energetyczną. To może być osiągnięte poprzez inwestycje związane z modernizacją budynków użyteczności publicznej i w mieszkalnictwie, sektorze przedsiębiorstw, gospodarce odpadami, a nawet w rolnictwie²⁵⁴.

Realizacja działań Celu 4. przyczyni się do poprawy konkurencyjności gospodarki dzięki zmniejszeniu energochłonności sektora publicznego i prywatnego oraz zwiększeniu bezpieczeństwa energetycznego (poprzez zmniejszenie zapotrzebowania na energię pierwotną i finalną oraz dywersyfikację źródeł energii w kierunku energii odnawialnej).²⁵⁵

Istnieje potrzeba inwestowania w OZE i zmniejszenia emisji CO₂, w szczególności w sektorze elektryczności, zaopatrzenia w ciepło i chłód oraz sektorze transportu. Duży potencjał inwestycyjny tkwi w przedsiębiorstwach, dlatego wsparcie powinno mobilizować je do aktywności. Dla osiągnięcia celów wynikających ze Strategii Europa 2020, w zakresie udziału odnawialnych źródeł energii, kluczowa jest też rola przedsiębiorstw, jako producentów urządzeń do wytwarzania energii z OZE w szczególności jako dostawców produktów i rozwiązań innowacyjnych dla energetyki, jak również jako producentów energii na własny użytek i jako dostawców energii do krajowego systemu energetycznego. W związku z tym wsparcie w kolejnej perspektywie umożliwi nie tylko zastosowanie instalacji do produkcji energii z odnawialnych źródeł we własnym przedsiębiorstwie, ale też umożliwi sprzedaż wyprodukowanej nadwyżki energii, jak również produkcję urządzeń do wytwarzania energii z OZE. Ponadto inwestycje w OZE będą sprzyjały tworzeniu nowych tzw. „zielonych” miejsc pracy, związanych z tworzeniem, obsługą i serwisem urządzeń i systemów do produkcji energii z OZE.

W związku z dynamicznym rozwojem technologii do wytwarzania energii z OZE oraz potrzebą dotrzymania tempa rozwoju polskiej branży energetycznej, wspierane powinny być także badania

²⁵¹ Na podstawie: Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020 (Założenia Umowy partnerstwa), str. 27

²⁵² Ibidem, str. 27

²⁵³ Na podstawie: Position of the Commission Services of the development..., str. 8

²⁵⁴ Na podstawie: Position of the Commission Services of the development..., str. 13

²⁵⁵ Programowanie... op.cit., str. 27

i rozwój odnawialnych źródeł energii, jak również tworzenie klastrów odpowiadających strategii smart specialisation. Wspieranie badań i rozwoju tej dziedziny powinno jednocześnie wiązać we wspólnych przedsięwzięciach partnerów publicznych i prywatnych²⁵⁶.

Udział odnawialnych źródeł energii w miksie energetycznym kraju powinien wzrastać, w oparciu o efektywne wykorzystanie źródeł energii a także w oparciu o innowacyjne technologie. Podejmowane działania powinny mobilizować kapitał prywatny do inwestycji w nowe technologie, zwłaszcza czyste technologie oraz transfery technologii i know-how. Taki typ inwestycji może prowadzić do tworzenia nowych miejsc pracy w budownictwie i w przedsiębiorstwach innowacyjnych. W celu wzmocnienia wpływu na rynek pracy, inwestycje powinny iść w parze z budowaniem odpowiedniego zaplecza kompetencyjnego²⁵⁷.

Wspieranie inwestycji w odnawialne źródła energii może pomóc rozwiązać lub zmniejszyć problem dostaw energii elektrycznej i ciepła oraz problem słabej jakości sieci przesyłowych. Problem dostaw energii może być rozwiązany poprzez modernizację i rozbudowę sieci elektroenergetycznych, ale także poprzez rozproszenie źródeł energii, w szczególności poprzez wprowadzenie odnawialnych źródeł energii jako alternatywy dla budowy elektrowni konwencjonalnych i konieczności rozbudowy sieci przesyłowych. Czynniki wskazane jako przeszkody mogą być także stymulantami rozwoju, jak np. wzrost ceny wyprodukowania i przesyłu energii konwencjonalnej może stymulować zwiększenie zainteresowania odnawialnymi źródłami energii, których zakup i instalacja dziś jest kosztowna, ale inwestycje te są dofinansowywane przez fundusze unijne. Rozpraszanie energii poprzez budowę lokalnych źródeł jej produkcji, zmniejszyłoby potrzebę rozbudowy sieci przesyłowych. Ważne są także inwestycje mające na celu obniżenie strat ciepła i energii elektrycznej podczas przesyłu. Niska efektywność energetyczna jest szczególnie widoczna w miastach, dlatego też inwestycje w tym kierunku, w ramach regionalnego programu operacyjnego, powinny być przeprowadzane przede wszystkim w przestrzeni miejskiej.

Istotnym wyzwaniem dla sektora energetyki jest magazynowanie energii, dlatego rozwiązania mające to na celu, zwłaszcza jeśli byłyby to rozwiązania innowacyjne, powinny być przedmiotem wsparcia funduszy unijnych w najbliższej perspektywie. Innowacje budują konkurencyjność gospodarki, zatem przedmiotem wsparcia powinno być tworzenie nowych procesów i technologii, w tym przyjaznych środowisku. Dziś jedynym, oprócz energii jądrowej, sposobem na gromadzenie energii jest wykorzystanie stopni wodnych na rzekach. Potencjał hydroenergetyczny Dolnej Wisły to 30% całego potencjału hydroenergetycznego naszego kraju. Energia odnawialna z rzek może być narzędziem rozwoju innowacji na styku gospodarka-środowisko oraz wpłynąć na poprawę konkurencyjności regionu.

Termomodernizacja

Oprócz stosowania alternatywnych źródeł energii, dla zbilansowania jej podaży i popytu, korzystne jest wprowadzenie oszczędności zużycia energii na poziomie pojedynczego budynku, zwłaszcza wobec prognozowanego wzrostu zapotrzebowania na energię w skali całej gospodarki kraju. Zasadniczym problemem obok celu, jakim jest zmniejszenie energochłonności gospodarki – jest także kwestia efektywności energetyki, której upowszechnienie jest niezbędne do wzrostu konkurencyjności²⁵⁸.

Z danych zebranych przez KAPE (Krajowa Agencja Poszanowania Energii) wynika, że w latach 1996-2009 wskaźnik efektywności energetycznej (ODEX) dla całej gospodarki Polski obniżył się o 41%. Roczne tempo poprawy efektywności energetycznej w latach 1996-2003 wyniosło 6% i było znacznie wyższe niż w latach następnym. Największy postęp odnotowano w przemyśle, a najmniejszy w transporcie.

²⁵⁶ The Commission's position paper ... op. cit., str. 18.

²⁵⁷ Na podstawie: Position of the Commission Services of the development..., str. 13

²⁵⁸ Raport „Polska 2030 Wyzwania rozwojowe”, http://zds.kprm.gov.pl/sites/default/files/wyzwanie_5_0.pdf, s. 174.

Dotychczasowe działania podjęte przy udziale funduszy UE pozwoliły zwiększyć efektywność energetyczną w Polsce, jednak jest jeszcze wiele do zrobienia w tym zakresie²⁵⁹.

Potencjał efektywności energetycznej w Polsce w 2020r²⁶⁰.

Obszary poprawy efektywności energetycznej	Potencjał (TWh/rok)
Sprzęt gospodarstwa domowego i oświetlenie mieszkań	9,7
Budynki mieszkalne i użyteczności publicznej, małe i średnie przedsiębiorstwa, lokalna produkcja ciepła	142,5
Napędy	12,4
Oświetlenie ulic i placów	1,3
Oświetlenie hali i warsztatów	0,3

Wg powyższej tabeli największy potencjał poprawy efektywności energetycznej dotyczy budynków użyteczności publicznej oraz mieszkalnictwa. Zatem ten obszar powinien być szczególnie wspierany w kolejnej perspektywie unijnego budżetu. Finansowanie inwestycji dotyczących termomodernizacji może się w większym stopniu i najszybciej przyczynić do wypełnienia celu wynikającego ze strategii Europa 2020, czyli zmniejszenia o 20% zapotrzebowania na energię.

Opracowanie KAPE wskazuje na pierwszym miejscu potrzebę termomodernizacji, przy czym podkreślana jest potrzeba wykonywania tzw. głębokiej termomodernizacji, która przynosi znaczne oszczędności energii w porównaniu ze standardową termomodernizacją, która przynosi oszczędność około 30% energii²⁶¹. W tym celu działania powinny sprowadzać się do termomodernizacji, w szczególności głębokiej termomodernizacji, zarówno budynków użyteczności publicznej jak i w mieszkalnictwie, która, poprzez rozproszone inwestycje, może przyczynić się do realizacji celu 20% oszczędności energii w końcowym zużyciu, w stopniu wyższym niż w drodze innych inwestycji. Jednocześnie termomodernizacja jest rodzajem inwestycji proekologicznych, który budzi najmniej kontrowersji, a jednocześnie, ze względu na generowane oszczędności, może być wspierany, choćby częściowo, poprzez instrument zwrotny. W działaniach termomodernizacyjnych pod uwagę powinny być brane także wspólnoty mieszkaniowe oraz spółdzielnie mieszkaniowe, bowiem to właśnie mieszkalnictwo przyczynia się do znacznej emisji szkodliwych substancji do powietrza.

Niezbędne są także działania prowadzące do zmniejszenia zapotrzebowania na energię oraz ograniczenie strat podczas przesyłu. Konieczne jest wspieranie modernizacji infrastruktury sieciowej – zarówno przebudowę w celu ograniczenia strat, jak również rozwój inteligentnych sieci energetycznych i instalację mikroźródeł energii u konsumentów energii²⁶². Ponadto wsparcie otrzymają inwestycje w publiczne oświetlenie, zastosowanie elektroizolacyjnych materiałów i systemów, inwestycje w jednostki kogeneracyjne.

Zmniejszeniu emisji szkodliwych substancji do powietrza służyć może nie tylko termomodernizacja, ale przede wszystkim wymiana czynnika grzewczego na bardziej przyjazny środowisku. O ile termomodernizacja nie budzi sprzeciwu społecznego, to wymiana czynnika grzewczego wiąże się także ze zmianą paliwa lub koniecznością podłączenia do sieci ciepłowniczej i w rezultacie wyższymi opłatami za ogrzewanie po stronie beneficjentów ostatecznych. To zaś wiąże się z ryzykiem małego zainteresowania realizacją inwestycji. Wobec ryzyka małego zainteresowania wymianą czynnika grzewczego, zwłaszcza ze strony indywidualnych gospodarstw domowych, bardziej efektywne wydaje się skierowanie interwencji na termomodernizację.

²⁵⁹ Ibidem, str. 13

²⁶⁰ Ibidem, str. 13

²⁶¹ EFEKTYWNE FUNDUSZE... op.cit., 14

²⁶² Ibidem, str. 15

Promowane będzie również inwestowanie w budynki o niemal zerowym zapotrzebowaniu na energię, czyli budynki pasywne. Takie rozwiązania (budynki pasywne) albo nawet budynki „produkujące energię”, mogą poprzez demonstrację zachęcać do zastosowania nowoczesnych i energooszczędnych rozwiązań w budownictwie. Rozwiązania pozwalające na wysoką oszczędność energii powinny być priorytetowo traktowane w interwencji regionalnego programu operacyjnego.

Termomodernizacja może być też odpowiedzią na spodziewany wzrost ceny energii, związany z koniecznością poniesienia w najbliższych latach przez Polskę olbrzymich kosztów modernizacji energetycznej infrastruktury wytwórczej i przesyłowej. Im termomodernizacja będzie lepiej przeprowadzona, tym mniejsze będzie zapotrzebowanie na coraz droższą energię. Kosztami modernizacji sieci elektroenergetycznych zostaną obciążeni konsumenci energii w postaci wzrostu taryf i opłat. Może to spowodować zubożenie części społeczeństwa i pogorszenie warunków socjalnych, z uwagi na niedogrzewanie mieszkań, a tym samym może się pogłębić zjawisko ubóstwa energetycznego²⁶³. Poprawa efektywności energetycznej (nie tylko budynków) zmniejszyłaby potrzeby modernizacyjne oraz koszty związane z wytwarzaniem i przesyłem energii. Pozwoliłaby też na utrzymanie na akceptowalnym poziomie obciążenia użytkowników energii opłatami.²⁶⁴ To jest główny argument wskazujący na priorytetowy charakter inwestycji w efektywność energetyczną.

Oszczędność zużycia energii oraz rozproszenie jej źródeł ma na celu zmniejszenie ryzyka awarii zasilania (blackoutu) oraz zmniejszenie emisji szkodliwych substancji, w tym emisji CO₂.

Aby efektywnie interweniować za pomocą funduszy unijnych, należy wyznaczyć bazowe kryteria dla inwestycji, które uzyskają dofinansowanie w kolejnej perspektywie. Wg raportu Koalicji klimatycznej istotne jest, aby warunkiem bazowym dla dofinansowania projektów z zakresu efektywności energetycznej był opracowany przez beneficjenta plan gospodarowania energią oraz wykonanie audytu energetycznego, co zapobiegnie dofinansowaniu inwestycji punktowych o małym efekcie środowiskowym²⁶⁵.

Wsparcie dla smart grid i smart metering

Sposobem na zrationalizowanie zużycia energii jest idea smart meteringu, który ma na celu zmniejszenie strat energii podczas przesyłu, a tym samym na zmniejszenie emisji. Opomiarowanie i zrationalizowanie zużycia energii, czyli smart metering może cieszyć się sporym zainteresowaniem podmiotów objętych takim systemem, ze względu na bezpośrednią korzyść finansową. Pójściem o krok dalej jest smart grid, czyli zwiększenie efektywności oraz zintegrowanie rozproszonych źródeł energii, w tym także OZE, poprzez optymalizację wszystkich elementów sieci. Ze względu na spodziewane oszczędności, inicjatywa może cieszyć się zainteresowaniem beneficjentów. Smart grid, poprzez projekty demonstracyjne, może pełnić rolę promocyjną, podobnie jak budynki pasywne.

Zmniejszenie uciążliwości transportu w mieście

Na zmniejszenie emisji szkodliwych substancji, jak również zmniejszenie hałasu, pozytywny wpływ mają też działania wynikające z programów ochrony powietrza, opracowane dla aglomeracji, w których odnotowano przekroczenia norm. Realizacja programów ochrony powietrza to nie tylko termomodernizacja, wymiana czynników grzewczych, czy rozbudowa sieci ciepłowniczych, ale także wiele działań regulujących ruch pojazdów w aglomeracjach. Działania mające na celu poprawę jakości powietrza, są ściśle związane z inwestycjami w zakresie transportu, w tym transportu szynowego. Ze względu na zwiększającą się liczbę pojazdów, niezbędne są: ograniczenie ruchu w mieście, upłynnienie go, wyprowadzenie ruchu tranzytowego poza granice miasta i zmniejszenie uciążliwości pojazdów. Celem interwencji jest przesunięcie międzygałęziowe ruchu odbywanego za pomocą motoryzacji indywidualnej na rzecz ruchu niemotoryzowanego i komunikacji zbiorowej, co też skutkuje upłynnieniem ruchu. Promowane powinny być rozwiązania prowadzące do zrównoważonej

²⁶³ „Poprawa efektywności energetycznej budynków – fanaberia czy konieczność?” – opracowanie Koalicji Klimatycznej, materiał konferencyjny, s. 3.

²⁶⁴ Ibidem, s. 3

²⁶⁵ Na podstawie materiałów z konferencji „EFEKTYWNE FUNDUSZE – EFEKTYWNA ENERGIA”.

mobilności miejskiej, w tym inwestycje w infrastrukturę i tabor „czystej” komunikacji publicznej w miastach, w szczególności transport szynowy, a także udogodnienia dla podróży multimodalnych (kompleksowe inwestycje służące ruchowi pieszemu i rowerowemu obejmujące np. centra przesiadkowe, parkingi rowerowe, parkingi Park&Ride), udogodnienia dla ruchu niezmotoryzowanego (pieszego i rowerowego), budowę instalacji do dystrybucji biogazu, czy innych nośników energii dla komunikacji publicznej²⁶⁶.

Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń z transportu w obrębie miast będzie miało pozytywny wpływ na jakość życia ich mieszkańców, w tym ochronę zdrowia oraz na przestrzeń publiczną w miastach i ich obszarach funkcjonalnych²⁶⁷.

Cel tematyczny 5 Promowanie dostosowania do zmiany klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem

Wsparcie w obszarze zapobiegania powodziom

Na obszarze województwa mazowieckiego palące problemy dotyczą złego stanu infrastruktury przeciwpowodziowej, infrastruktury służącej retencjonowaniu wody, a także postępującej degradacji systemów melioracyjnych oraz braku kompleksowych rozwiązań ochrony przeciwpowodziowej. Zidentyfikowany obszar wsparcia został uwzględniony/opisany w projekcie Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030²⁶⁸. Problem zmian klimatycznych, w tym m.in. przeciwdziałanie powodziom jest jednym z najważniejszych wyzwań polityki regionalnej do roku 2020, które zostały określone w „Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020. Regiony, miasta obszary wiejskie”²⁶⁹. W dokumencie tym zwrócono uwagę na to, że „negatywne zjawiska pogodowe, takie jak np. powodzie, gwałtowne burze, erozja linii brzegowej, obok niekorzystnego wpływu społecznego, powodować mogą również znaczny wpływ na rozwój gospodarczy. Wzrost temperatury i zmiany pogodowe powodujące susze, bądź powodzie w różnym stopniu oddziaływać mogą na regiony i gałęzie gospodarki i wymagać mogą odpowiedniej ukierunkowanej terytorialnie interwencji. W szczególności konieczne jest zastosowanie nowoczesnych, innych niż dotychczas, zasad gospodarowania wodą oraz zarządzania ryzykiem powodziowym”²⁷⁰. Potrzeba podjęcia działań w tym obszarze została określona również w „Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030”. Zgodnie z KPZK, „polityka przestrzenna zmierzać będzie do: zwiększenia poziomu zabezpieczenia przed ekstremalnymi zjawiskami naturalnymi dzięki działaniom i inwestycjom technicznym oraz nietechnicznym, integrowania działań prowadzonych na obszarach charakteryzujących się występowaniem ryzyka powodziowego, integrowania planowania przestrzennego prowadzonego w granicach jednostek administracyjnych z nowoczesnymi dokumentami planistycznymi gospodarki wodnej opracowywanymi w granicach jednostek hydrograficznych i regionów wodnych, tj. map zagrożenia powodziowego, map ryzyka powodziowego oraz planów zarządzania ryzykiem powodziowym, zwiększenia zdolności retencyjnych struktur krajobrazowych, zwiększenia zdolności adaptowania przestrzeni do skutków zmian klimatycznych²⁷¹”. Konieczność wsparcia w tym obszarze uzasadniają również rekomendacje Komisji Europejskiej dla Polski.

Wsparcie w zakresie infrastruktury chroniącej przed skutkami klęsk żywiołowych

Wsparcie powinno obejmować także obszary związane z ochroną przed osuwiskami, pożarami. Obszar ten został zidentyfikowany również w Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do

²⁶⁶ Programowanie... op.cit., str. 28

²⁶⁷ Programowanie... op.cit., str. 27

²⁶⁸ Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030..., op. cit., s. 33.

²⁶⁹ Patrz: wyzwanie 6. Odpowiedź na zmiany klimatyczne i zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego, s. 45-48.

²⁷⁰ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020:..., op. cit., s. 46.

²⁷¹ Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, op. cit., s. 155-156.

Roku 2030²⁷². Konieczność wsparcia w tym obszarze uzasadniają również rekomendacje Komisji Europejskiej dla Polski.

Cel tematyczny 6 Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów

Wspieranie inwestycji w zakresie gospodarki wodno-kanalizacyjnej

Jednym z głównych problemów w województwie mazowieckim nadal jest kwestia gospodarki wodno-ściekowej. Pomimo że w okresie programowania 2007-2013 realizowano szereg inwestycji w tym zakresie, wciąż istnieje dysproporcja między liczbą osób obsługiwanych przez oczyszczalnie ścieków w miastach i na wsi oraz dysproporcja między długością sieci wodociągowej a długością sieci kanalizacyjnej. Problem ten został zidentyfikowany również w Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030²⁷³. Kwestia ta znalazła swoje odzwierciedlenie również w „Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020”, gdzie podkreślono, że w kręgu zainteresowań polityki regionalnej nadal pozostają zadania związane z zaopatrzeniem w wodę oraz oczyszczaniem ścieków. Zgodnie z KPZK planowane jest ograniczanie deficytu wody i poprawa jej jakości m.in. poprzez modernizację i rozbudowę sieci wodociągowej i kanalizacyjnej²⁷⁴. Konieczność wspierania tego obszaru potwierdzają również rekomendacje Komisji Europejskiej dla Polski, w których zwrócono uwagę na potrzebę spełnienia wymogów prawodawstwa UE, m.in. poprzez implantację dyrektywy 91/271/EWG oraz Ramowej Dyrektywy Wodnej.

Wspieranie inwestycji w sektorze odpadów w celu spełnienia wymogów UE

To kolejny obszar zidentyfikowany w diagnozie, wymagający interwencji ze środków publicznych. Gospodarka odpadami, w tym odpadami komunalnymi, wymaga na Mazowszu wsparcia, co potwierdzają zapisy „Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030”²⁷⁵, czy też analiza zawarta w „Wojewódzkim Planie Gospodarki Odpadami”²⁷⁶. Podobnie jak w przypadku gospodarki wodno-ściekowej potrzeba interwencji w tym obszarze została zidentyfikowana zarówno w KSRR²⁷⁷, jaki i KPZK²⁷⁸. Gospodarkę odpadami jako jedno z głównych wyzwań dla Polski identyfikuje Komisja Europejska.

Wsparcie w zakresie ograniczenia negatywnych skutków zanieczyszczenia powietrza i hałasu

Istotnym zagrożeniem dla ludzi i środowiska jest zanieczyszczenie powietrza i hałas. Analiza SWOT wykazała, że na terenie całego województwa przekroczone zostały normy dotyczące poziomu dopuszczalnych substancji w powietrzu m.in. w zakresie pyłu zawieszonego oraz norm w zakresie hałasu. Zidentyfikowana sytuacja jednoznacznie wskazuje na potrzebę interwencji w tym zakresie. Potrzebę tą potwierdzają zarówno dokumenty strategiczne na poziomie województwa²⁷⁹ oraz dokumenty strategiczne z poziomu krajowego²⁸⁰. Interwencja w tym obszarze znajduje uzasadnienie również w wyznaniach i celach dla Polski wskazanych przez KE, gdzie jakość powietrza obok gospodarki odpadami i gospodarki wodno-ściekowej ma stanowić priorytet w zakresie interwencji celu 6.

²⁷² Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030..., op. cit., s. 33.

²⁷³ Ibidem, s. 33.

²⁷⁴ Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, op. cit., s. 133.

²⁷⁵ Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030..., op. cit., s. 32.

²⁷⁶ Wojewódzki Plan Gospodarki Odpadami, s. 43-112.

²⁷⁷ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020..., op. cit., s. 100.

²⁷⁸ KPZK przewiduje m.in. usprawnienie systemu gospodarki odpadami, w tym przyjęcie rozwiązań prawnych, ułatwiających lokalizację obiektów do zagospodarowania odpadów, s. 134.

²⁷⁹ Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030..., op. cit., s. 32.

²⁸⁰ Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, op. cit., s. 134.

Wspieranie działań w zakresie ochrony różnorodności biologicznej

Obszarem, który wymaga wsparcia, jak wynika z analizy, jest ochrona przyrody. Problem ten został zidentyfikowany w SRWM²⁸¹, ale również w KSRR, gdzie zwrócono szczególną uwagę na potrzebę ograniczenia zachowania obszarów najwartościowszych pod względem przyrodniczym²⁸². KE w swych rekomendacjach również zwraca uwagę na potrzebę dalszej interwencji w tym obszarze, przede wszystkim zaś wzmocnienia zdolności administracyjnych związanych z zapewnieniem właściwego gromadzenia informacji oraz monitoringu zasobów naturalnych.

Wspieranie działań w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego

Istnieje dalsza potrzeba wspierania działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Pomimo że w opinii KE interwencja w tym obszarze powinna zostać ograniczona do dwóch aspektów - rewitalizacji obszarów miejskich i przemysłowych oraz innowacyjnej przedsiębiorczości w dziedzinie kultury²⁸³, to jednak dokumenty strategiczne województwa potwierdzają potrzebę interwencji również w bardziej tradycyjne formy wspierania dziedzictwa kulturowego²⁸⁴. Zgodnie z KSRR „Kultura nie stanowi pasywnego zasobu regionów, ale aktywnie warunkuje zarówno rozwój społeczny, jak i ekonomiczny. Jako czynnik rozwoju ekonomicznego wpływa ona m.in. na zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej i osiedleńczej regionów, determinuje rozwój turystyki, tworzy rynek pracy, kreuje przemysł kultury, a także współokreśla funkcje metropolitarne miasta w układach ekonomicznym i przestrzennym”²⁸⁵.

Cel tematyczny 7 Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych

W ramach programu interwencja zostanie skoncentrowana na inwestycjach włączających regionalne połączenia do sieci TEN-T oraz poprawiające ich bezpieczeństwo. Wspierane inwestycje będą musiały być zgodne z opracowanym obecnie przez Ministerstwo Transportu dokumentem implementacyjnym do Strategii Rozwoju Transportu dotyczącym inwestycji drogowych oraz kolejowych na lata 2014-2020.

Wsparcie regionalne będzie uzupełniało wsparcie z poziomu krajowego obejmujące w szczególności inwestycje transportowe w sieci TEN-T i niektóre inwestycje włączające tzw. węzły drugorzędne do sieci TEN-T, a także inwestycje w obszarze transportu morskiego i wodnego śródlądowego. Na poziomie krajowym będą również realizowane inwestycje związane z bezpieczeństwem energetycznym.

Kompleksowe wsparcie inwestycji w zakresie drogowej infrastruktury uzupełniającej główne sieci transportowe, w tym TEN-T oraz drogowej infrastruktury obwodnic i obejść ośrodków miejskich

W związku z trwającymi obecnie oraz planowanymi do realizacji w przyszłej perspektywie finansowej inwestycjami na głównych korytarzach transportowych, w tym sieci TEN-T na terenie województwa mazowieckiego, niezbędna staje się realizacja inwestycji w zakresie dróg regionalnych stanowiących uzupełnienie głównych sieci transportowych. Planowany rozwój dróg ekspresowych i autostrad oraz realizacja komplementarnych inwestycji w zakresie dróg regionalnych wpisuje się w kierunek 2.5. *Zwiększanie dostępności transportowej do ośrodków wojewódzkich na obszarach o najniższej dostępności* i przyczyni się do realizacji celu 2 „Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych” Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010 – 2020. Obecny stan dróg regionalnych pomimo wielu inwestycji prowadzonych w ostatnich latach jest

²⁸¹ Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030..., op. cit., s. 31.

²⁸² Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020..., op. cit., s. 48.

²⁸³ Ibidem, s. 33.

²⁸⁴ Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030..., op. cit., s. 36-39.

²⁸⁵ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020..., op. cit., s. 50.

niezadowalający i bezpośrednio wpływa na ograniczoną dostępność do ośrodków subregionalnych, ważnych obiektów przemysłowych i logistycznych oraz stolicy kraju. Inwestycje w zakresie dróg regionalnych uzupełniających sieć dróg krajowych, w tym TEN-T, powinny poprawiać ich parametry techniczne takie jak nośność i przepustowość, przede wszystkim w celu skrócenia czasu podróży. Przedsięwzięcia te powinny być projektowane w sposób kompleksowy i uwzględniać elementy infrastruktury towarzyszącej w zakresie poprawy bezpieczeństwa uczestników ruchu, również niezmotoryzowanych oraz ochrony środowiska.

Rozwój sieci drogowej oraz duży przyrost liczby pojazdów samochodowych, szczególnie w ośrodkach miejskich, uwypukla w coraz większym stopniu problem braku obwodnic. Problem dotyczy już nie tylko Warszawy i ośrodków subregionalnych ale również mniejszych miejscowości położonych również w ciągach dróg regionalnych. Budowa obwodnic i obejść miast na drogach regionalnych pozwoli na likwidację wąskich gardel i wyprowadzenie ruchu tranzytowego z terenów zurbanizowanych. Realizacja tego typu projektów przyczyni się do zwiększenia przepustowości i skrócenia czasu przejazdu a także do poprawy bezpieczeństwa mieszkańców i stanu środowiska naturalnego.

Projekty realizowane w ramach tego obszaru wsparcia będą miały wpływ na realizację wskaźnika strategii wykorzystania środków WRS na poziomie Umowy Partnerskiej tj. *„Udział ludności objętej izochroną drogową 60 min do miasta wojewódzkiego.”*

Wsparcie inwestycji w zakresie modernizacji i zakupów nowoczesnego taboru kolejowego do realizacji połączeń o charakterze regionalnym, budowy zapleczy utrzymaniowo-naprawczych umożliwiających obsługę taboru²⁸⁶ oraz budowy i modernizacji kolejowej infrastruktury uzupełniającej główne sieci transportowe, w tym TEN-T.

Wobec rosnącej liczby osób korzystających z regionalnego transportu kolejowego²⁸⁷ oraz realizacji projektów poprawiających parametry techniczne głównych sieci transportowych, najważniejszym zadaniem wymagającym wsparcia są projekty poprawiające stan taboru kolejowego przewoźników świadczących usługi w zakresie regionalnego transportu kolejowego. Pomimo przeprowadzenia we wcześniejszych latach modernizacji EZT oraz zakupów nowego taboru, potrzeby w tym zakresie nadal są bardzo duże. Braki w zakresie nowoczesnego taboru kolejowego ograniczają możliwości pełnego wykorzystania infrastruktury zmodernizowanych linii kolejowych oraz świadczenia usług na poziomie oczekiwanym przez mieszkańców regionu.

Ważnym aspektem mającym bezpośredni wpływ na jakość świadczonych usług przewozowych w zakresie regionalnego transportu kolejowego jest zapewnienie ciągłości w realizacji tych usług poprzez wsparcie przy budowie zapleczy utrzymaniowo-naprawczych do bieżącej obsługi technicznej pojazdów szynowych. Brak tego typu inwestycji może doprowadzić do pogorszenia jakości oferowanych usług oraz efektywności, a także braku płynności w realizacji przewozów.²⁸⁸

Niezwykle ważnym obok kwestii taborowych jest również problem stanu technicznego części regionalnych linii kolejowych oraz braki w infrastrukturze np. brak ważnych połączeń, linie jednotorowe. Są to często linie stanowiące bezpośrednie uzupełnienie głównej sieci, w tym TEN-T, dlatego realizacja projektów w tym zakresie jest niezwykle istotna z punktu widzenia poprawy spójności oraz dostępności wewnątrzregionalnej. Rezultatem tych inwestycji powinno być skrócenie czasu podróży oraz poprawa poziomu bezpieczeństwa i komfortu podróżowania, co powinno przyczynić się do realizacji celów szczegółowych tj. zwiększenia udziału transportu szynowego w przewozie osób i towarów.

²⁸⁶ Propozycja zapisu uzależniona od wprowadzenia zmian w projekcie SRWM do 2030 r.

²⁸⁷ Raport roczny 2010 „Koleje Mazowieckie - KM” sp. z o.o.”.

²⁸⁸ Propozycja zapisu uzależniona od wprowadzenia zmian w projekcie SRWM do 2030 r.

Wsparcie wdrażania Inteligentnych Systemów Transportowych (ITS) w transporcie drogowym i kolejowym oraz infrastruktury transportu multimodalnego w przewozach pasażerskich i towarowych.

Poza głównymi zadaniami z zakresu infrastruktury transportowej, takimi jak budowa i modernizacja dróg i linii kolejowych oraz inwestycje taborowe, niezmiernie ważne dla osiągnięcia celów obszaru wsparcia jest realizacja zadań z zakresu Inteligentnych Systemów Transportowych, szczególnie systemów zarządzania ruchem, zarówno w transporcie drogowym jak i kolejowym a także budowa i rozbudowa stacji i węzłów przesiadkowych ze szczególnym uwzględnieniem ich integracji z innymi gałęziami transportu oraz projektów w zakresie budowy terminali kontenerowych i centrów logistycznych.

Cel tematyczny 8 Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników

Zgodnie z projektem rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego²⁸⁹, 80% środków przydziału dla RPO WM (w przypadku kategorii *region bardziej rozwinięty*), albo 70% środków (w przypadku kategorii *region przejściowy*) przeznaczonych będzie na maksymalnie cztery priorytety inwestycyjne określone w art. 3 ust. 1 wymienionego rozporządzenia. Niezależnie od wniosków, które będą wynikać z diagnozy, konieczne będzie wskazanie jednego priorytetu inwestycyjnego w ramach celu 8, w którym nastąpi koncentracja środków.

Wsparcie w obszarze zapewnienia dostępu do zatrudnienia osobom poszukującym pracy i nieaktywnym zawodowo, w tym podejmowanie lokalnych inicjatyw na rzecz zatrudnienia oraz wspieranie mobilności pracowników

Z uwagi na konieczność koncentracji tematycznej oraz zidentyfikowane słabe strony regionu, wskazano ww. obszar interwencji. Podejmowane działania w ramach tego obszaru w sposób istotny wpłyną na zwiększenie aktywności i mobilności zawodowej mieszkańców Mazowsza.

Rosnące trudności ze znalezieniem pracy osób do 25 i po 50 roku życia, wzrost liczby zwolnień grupowych z przyczyn niedotyczących pracowników, niedostosowanie rynku pracy do zmiany struktury demograficznej, mogą być zniwelowane poprzez aktywne i prewencyjne środki rynkowe dostępne dla wszystkich oraz na wczesnym etapie. Przedmiotowe wsparcie koncentruje się przede wszystkim na wybranych grupach docelowych, które posiadają status osób defaworyzowanych na rynku pracy. Grupy te obejmują m.in. osoby młode (do 25. roku życia), które nie posiadają doświadczeń zawodowych oraz kwalifikacji koniecznych do znalezienia zatrudnienia, kobiety, osoby starsze (po 50. roku życia), mające trudności z dostosowaniem się dynamiki rynkowej, a także osoby niepełnosprawne, poszukujące zatrudnienia na rynku pracy. Ponadto wsparcie adresowane jest do osób długotrwale bezrobotnych, których reintegracja z rynkiem pracy jest z reguły najbardziej czasochłonna. Zidentyfikowany obszar wsparcia został uwzględniony/opisany w projekcie Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku.

W Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie, jako jeden z obszarów strategicznych wyzwań polityki regionalnej, wspierający konkurencyjność i spójność terytorialną kraju jest przeciwdziałanie negatywnym trendom demograficznym oraz pełniejsze wykorzystanie zasobów pracy. Prognoza trendów do roku 2020 w zakresie rozwoju kapitału ludzkiego pokazała, że kluczowym czynnikiem determinującym ilościowe i jakościowe cechy kapitału ludzkiego będą zmiany demograficzne (przede wszystkim starzenie się społeczeństwa oraz zmniejszanie się liczby osób w wieku aktywności zawodowej), które są coraz wyraźniej widoczne. Przewidywania

²⁸⁹ art. 4 ust. 3 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego i uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1081/2006 (wniosek z dnia 6 października 2011 r.).

trendów do roku 2020 w zakresie kapitału społecznego muszą być zatem rozpatrywane w kontekście zróżnicowania terytorialnego zjawisk demograficznych i niekorzystnych trendów dotyczących aktywności zawodowej mieszkańców w samym województwie.

Prognoza przedstawiona m.in. w dokumencie „Polska 2030 – wyzwania rozwojowe”, pokazała konieczność unowocześnienia rynku pracy, na którym istnieć powinna łatwość tworzenia miejsc zatrudnienia oraz łatwość ich zajmowania przez pracowników o odpowiednio elastycznych kwalifikacjach. Oznacza to rynek pracy charakteryzujący się wysokim poziomem zatrudnienia, łatwym przechodzeniem z edukacji (kształcenia i szkolenia) do aktywności zawodowej, niskim bezrobociem oraz dużą płynnością i mobilnością. Musi on jednocześnie zapewniać, przy dużym zaangażowaniu instytucji publicznych i niepublicznych w zakresie pośrednictwa i doradztwa zawodowego, bezpieczeństwo zatrudnienia.

Cel tematyczny 9 Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem

Zgodnie z projektem rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego²⁹⁰, 80% środków przydziału dla RPO WM (w przypadku kategorii *region bardziej rozwinięty*), albo 70% środków (w przypadku kategorii *region przejściowy*) przeznaczonych będzie na maksymalnie cztery priorytety inwestycyjne określone w art. 3 ust. 1 wymienionego rozporządzenia. Niezależnie od wniosków, które będą wynikać z diagnozy, konieczne będzie wskazanie jednego priorytetu inwestycyjnego w ramach celu 9, w którym nastąpi koncentracja środków. W wyniku przeprowadzonej analizy, uwzględniając ograniczenia wynikające z zasad alokacji środków określonych w projekcie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady²⁹¹, proponuje się następujące obszary wsparcia w ramach Celu 9:

Wsparcie aktywnej integracji

Kapitał ludzki jest warunkiem rozwoju gospodarczego. Z przedstawionej w diagnozie statystyki dotyczącej zmian demograficznych i prognoz w tym zakresie wynika, że postępuje proces starzenia się społeczeństwa oraz zmniejszania się liczby osób aktywnych zawodowo. Wsparcie przeciwdziałające starzeniu się społeczeństwa i pogarszaniu się relacji liczby osób w wieku poprodukcyjnym do liczby osób w wieku przedprodukcyjnym, czy produkcyjnym może okazać się niewystarczające do utrzymania tempa rozwoju województwa mazowieckiego. Konieczne więc jest zastosowanie odpowiednich narzędzi, dostosowujących potencjał kapitału ludzkiego do zmieniających się warunków demograficznych. Z jednej strony będą to narzędzia umożliwiające wydłużenie aktywności ekonomicznej osób już aktywnych, z drugiej zaś wsparcie kierowane do grup społecznych, w dużej mierze pozostających poza rynkiem pracy, a tym samym narażonych na wykluczenie społeczne i niską jakość życia. Konieczne jest więc opracowanie rozwiązań służących poprawie zatrudnienia przez osoby, które obecnie ze względu na niskie kwalifikacje, stan zdrowia, miejsce zamieszkania, niedostępność do usług społecznych, stan rodziny pozbawione są możliwości zatrudnienia.

Wsparcie powinno być skoncentrowane także na najbardziej dyskryminowanych grupach, w tym w szczególności na osobach niepełnosprawnych, w tym z wyższym stopniem niepełnosprawności, młodzież i inne grupy szczególnego ryzyka wykluczenia. Intensywne, wszechstronne i zindywidualizowane wsparcie (odpowiednio uregulowane w przepisach) jest niezbędne do zapewnienia redukcji ubóstwa, które jest jednym z celów nowej perspektywy finansowej 2014-2020. Wobec niewystarczającej skuteczności dotychczasowych działań (np. statystyki dotyczące długotrwałego bezrobocia, liczby osób otrzymujących świadczenia społeczne, wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych), osoby potrzebujące powinny korzystać z bardziej złożonych projektów, wsparcia efektywnej pracy, nawet kosztem droższych projektów. W stosownych przypadkach, poza

²⁹⁰ Ibidem.

²⁹¹ Ibidem.

doradztwem, poradnictwem, kształceniem i szkoleniem zawodowym, należy zapewnić środki towarzyszące, np. usługi opiekuńcze, usługi zdrowotne.

Z uwagi na rosnącą rolę ekonomii społecznej w procesie aktywizacji zawodowej i społecznej, jako obszar uzupełniający, proponuje się wskazać poniżej obszar.

Wsparcie dla sektora ekonomii społecznej w gospodarce województwa mazowieckiego i w działaniach na rzecz włączenia społecznego i przeciwdziałania ubóstwu.

Ważną rolę w realizowaniu celu wspieranie włączenia społecznego i walki z ubóstwem mogą odegrać podmioty ekonomii społecznej, które realizują zadania, m.in. związane z zapewnieniem dostępu do podstawowych usług społecznych, w tym osobom w trudnej sytuacji, z przeciwdziałaniem ubóstwu i wykluczeniu społecznemu, tworzeniem nowych miejsc pracy, w tym dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, rozwijaniem gospodarki lokalnej, rozwojem społeczeństwa obywatelskiego. O potencjale rozwojowym tego sektora w Polsce, w tym na Mazowszu, mogą świadczyć dane porównujące Polskę do innych krajów Unii Europejskiej²⁹². Ogółem w 2005 roku sektor ekonomii społecznej zatrudniał w krajach UE ponad 11 mln osób, tzn. 6,7% ludności czynnej zawodowo. Przy czym 70% zatrudnionych w sektorze gospodarki społecznej pracowało w organizacjach pozarządowych, 26% w spółdzielniach, a 3% w organizacjach wzajemnościowych. Poziom zatrudnienia był niższy w 10 nowych krajach członkowskich UE i wynosił 4,2%, podczas gdy średnia dla 15 „starych” państw członkowskich wynosiła 7%. W 2005 r. udział sektora gospodarki społecznej w produkcie krajowym brutto (PKB) wyniósł w Polsce 4%, zaś podmioty gospodarki społecznej zatrudniały na podstawie stosunku pracy niemal 433 tys. pracowników, co stanowiło 3,4% pracujących w gospodarce narodowej oraz 4,5% zatrudnienia najemnego w gospodarce narodowej. Istotne z punktu widzenia realizacji Celu 9 są wyniki badań, na które powołuje się MCPS²⁹³, które wskazują na istotny, socjalny wymiar funkcji zatrudnieniowej gospodarki społecznej:

- zatrudnienie etatowe w gospodarce społecznej osób niepełnosprawnych było niemal trzykrotnie wyższe niż w gospodarce narodowej (10% wobec 3,6%),
- odsetek osób w wieku produkcyjnym niemobilnym (45-60/65 lat) lub w wieku poprodukcyjnym (powyżej 60/65 lat) zatrudnionych w sektorze gospodarki społecznej wynosił odpowiednio 43% i 7%, zaś w gospodarce narodowej 34% i 3%.

Poprawa dostępności do infrastruktury zdrowotnej i społecznej na terenie Mazowsza

Należy zwrócić szczególną uwagę na marginalizowane często zagadnienie dostępności przestrzennej do infrastruktury społecznej: usług medycznych, ale także elementów systemu rynku pracy. Konieczne wydaje się objęcie interwencją inwestycji infrastrukturalnych, polegających na rozbudowie istniejącej infrastruktury społecznej (w tym zdrowotnej), przy jednoczesnym udostępnieniu usług medycznych i socjalnych za pośrednictwem sieci internetowej. Skala istniejących dysproporcji rozwojowych już obecnie stanowi istotną barierę dla poprawnego rozwoju peryferyjnych regionów Mazowsza. Dlatego należy także przeorientować zasady redystrybucji środków, tak, aby w większej części trafiały one do najbardziej zaniedbanych regionów Mazowsza, wspierając rewitalizację fizyczną i gospodarczą ubogich społeczności miejskich oraz społeczności i obszarów wiejskich.

W świetle przewidywanych zmian demograficznych (starzenia się społeczeństwa), szczególnie istotnym wydaje się zapewnienie dobrej dostępności do usług medycznych i stałego monitorowania zmian tej dostępności, także od strony popytowej.

²⁹² Projekt „Planu upowszechniania, promocji i wsparcia ekonomii społecznej na Mazowszu. Założenia”, Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, 2011 rok.

²⁹³ Ibidem.

Cel tematyczny 10 Inwestycje w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie

Zgodnie z projektem rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego²⁹⁴, 80% środków przydziału dla RPO WM (w przypadku kategorii *region bardziej rozwinięty*), albo 70% środków (w przypadku kategorii *region przejściowy*) przeznaczonych będzie na maksymalnie cztery priorytety inwestycyjne określone w art. 3 ust. 1 wymienionego rozporządzenia. Niezależnie od wniosków, które będą wynikać z diagnozy, konieczne będzie wskazanie dwóch priorytetów inwestycyjnych w ramach celu 10, w których nastąpi koncentracja środków. W wyniku przeprowadzonej analizy, uwzględniając ograniczenia wynikające z zasad alokacji środków określonych w projekcie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady²⁹⁵, proponuje się następujące obszary wsparcia w ramach Celu 10:

Wspierania kształcenia zawodowego i zwiększanie uczestnictwa osób dorosłych w kształceniu ustawicznym (LLL).

Wsparciem należy objąć procesy dostosowujące oferowane obecnie kierunki kształcenia zawodowego (w zasadniczych szkołach zawodowych oraz technikach), do zapotrzebowania rynków pracy. Niedostosowanie oferty kształcenia do wymagań stawianych przez przedsiębiorców czy ogólnie wynikających z uwarunkowań zewnętrznych, jest jednym z istotnych elementów utrudniających efektywne wejście i funkcjonowanie mieszkańców regionu (zwłaszcza absolwentów) na rynku pracy. Różnica szkół w potrzebach rynku pracy jest dalece niepełna lub mechanizmy podejmowania decyzji o kierunkach kształcenia nie odzwierciedlają prawdziwej sytuacji na rynku pracy. Jednak system kształcenia zawodowego powinien uwzględniać oczekiwania rynku pracy na terenie większym niż powiat, w tym na przykład łączenie sił i zasobów finansowych kilku powiatów w uruchamianiu potrzebnego, a kosztownego kierunku kształcenia w jednej, wybranej szkole, wraz z systemem stypendiów dla uczniów z innych powiatów umożliwiającym im pobieranie kształcenia w wybranym zawodzie poza miejscem zamieszkania. W przypadku szczególnie kosztownych kierunków kształcenia, koordynacja powinna odbywać się na poziomie regionalnym.

Modelową formą prowadzenia praktycznej nauki zawodu są zajęcia praktyczne i praktyki u pracodawców. Każdy uczeń zasadniczej szkoły zawodowej i technikum powinien odbywać zajęcia lub praktyki zawodowe u pracodawcy. Ponadto praktyki zawodowe uczniów techników powinny zostać wydłużone. Praktyczna nauka zawodu w szkolnych warsztatach i pracowniach lub CKP²⁹⁶ powinna mieć charakter uzupełniający – obejmować te zagadnienia, których realizacja u pracodawców jest niemożliwa.

Zwiększenie uczestnictwa osób dorosłych w edukacji formalnej i pozaformalnej

Wsparcie w przedmiotowym zakresie ma na celu zwiększenie udziału osób dorosłych w kształceniu ustawicznym oraz umożliwienie osobom dorosłym zdobycie, uzupełnienie lub podwyższenie wykształcenia ogólnego lub zdobycie uprawnień do wykonywania zawodu lub zwiększenie umiejętności i kwalifikacji ogólnych/zawodowych.

Wsparcie w tym zakresie powinno być finansowane ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego oraz, **w przypadku zidentyfikowanych potrzeb w zakresie inwestycji w infrastrukturę, wsparcie powinno być finansowane również z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.**

Z uwagi na dalszą potrzebę wspierania edukacji przedszkolnej, jako obszar uzupełniający, proponuje się wskazać poniżej obszar.

Wspieranie dostępu do dobrej jakości edukacji przedszkolnej

²⁹⁴ art. 4 ust. 3 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego i uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1081/2006 (wniosek z dnia 6 października 2011 r.).

²⁹⁵ Ibidem.

²⁹⁶ W związku ze zmianami w Ustawie z dn. 19 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 205, poz. 1206) i wprowadzeniem nowej jednostki organizacyjnej w systemie oświaty proponuje się zmianę z CKP na Centra kształcenia zawodowego i ustawicznego

Z przywołanych w Diagnozie danych wynika, że w woj. mazowieckim istnieje bardzo duże zróżnicowanie w dostępie do edukacji przedszkolnej. Potrzeba działań w tym obszarze wynika także z odniesienia do założeń europejskiej współpracy w zakresie edukacji i szkoleń - jako cel wyznaczono objęcie edukacją 95% dzieci 4-letnich i starszych, które nie osiągnęły jeszcze wieku szkolnego. Natomiast w woj. mazowieckim w edukacji przedszkolnej uczestniczy 79,6% dzieci w wieku 3-5 l., w tym w miastach – 93,1%, na wsi – 55,2%,

Niekorzystna sytuacja w dostępie do placówek przedszkolnych dotyczy zwłaszcza dzieci z terenów wiejskich, a także dzieci z rodzin o niskich dochodach.

W analizowanej kwestii uwzględnić należy potrzeby dzieci ze środowisk wiejskich, co w efekcie powinno zwiększyć szanse edukacyjne dzieci. (Dostęp do edukacji przedszkolnej zapewnia m.in. wczesne zdiagnozowanie dziecka, rozwój kompetencji potrzebne w szkole). Ponadto wczesna edukacja wpływa na aspiracje edukacyjne rodziców wobec dzieci, dodatkową wartością może być aktywizacja mieszkańców wsi wokół spraw edukacji.

Kolejny temat w obszarze edukacji przedszkolnej to uwzględnienie dotowania edukacji przedszkolnej dzieci z rodzin o niskim statusie ekonomicznym (w tym szczególnie z rodzin, w których rodzice/opiekunowie są zatrudnieni jednak dochody nie wystarczają na sfinansowanie opłat przedszkolnych).

Konieczne jest przy tym wykorzystanie infrastruktury już istniejącej, np. niewykorzystanych pomieszczeń w szkołach podstawowych, w których np. ze względu na niż demograficzny zmniejszyła się liczba równoległych klas lub ze względu na utworzenie gimnazjum w innym miejscu/miejscowości w szkole podstawowej pozostają „wolne” sale.

VI. Propozycja konsultacji społecznych projektu RPO WM

Cel i podstawy prawne

W obecnym okresie programowania obowiązek przeprowadzenia konsultacji społecznych Programu Operacyjnego wynika z rozporządzenia nr 1083/2006/WE. Zgodnie z art. 11 tego rozporządzenia, na państwa członkowskie został nałożony obowiązek ścisłej współpracy w zakresie przygotowania i realizacji programów operacyjnych z właściwymi władzami regionalnymi, lokalnymi i innymi władzami publicznymi, partnerami gospodarczymi i społecznymi oraz innymi właściwymi podmiotami reprezentującymi społeczeństwo obywatelskie.

W projekcie rozporządzenia ogólnego dotyczącego okresu programowania 2014-2020 obowiązek ten został nałożony w art. 5. Zgodnie z zapisami tego artykułu, na państwa członkowskie został nałożony obowiązek organizacji – zgodnie z krajowymi zasadami i praktykami - partnerstwa w zakresie przygotowywania i realizacji programów z właściwymi organami regionalnymi, lokalnymi, miejskimi i inną władzą publiczną, a także z partnerami gospodarczymi i społecznymi oraz z danymi podmiotami reprezentującymi społeczeństwo obywatelskie, w tym partnerami działającymi na rzecz ochrony środowiska, organizacji pozarządowych oraz podmiotów odpowiedzialnych za promowanie równości i niedyskryminacji.

Dodatkowo 20 kwietnia 2012 r. KE opublikowała Dokument roboczy służb Komisji pn. *Zasada partnerstwa w procesie wdrażania funduszy objętych zakresem wspólnych ram strategicznych - elementy europejskiego kodeksu postępowania w zakresie partnerstwa*. W dokumencie tym KE podkreśliła wagę zaangażowania wszystkich zainteresowanych stron na wczesnym etapie programowania. Zaangażowanie partnerów na etapie programowania powinno pozostawać bez uszczerbku dla konsultacji prowadzonych zgodnie z wymogami dyrektywy w sprawie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Zgodnie z rekomendacjami zawartymi w przedmiotowym dokumencie włączenie partnerów w proces programowania powinno zostać poprzedzone analizą możliwości zaangażowania różnych grup w odniesieniu do czasu, zasobów i kontekstów. Propozycje

te mogą obejmować następujące formy: spotkania, konsultacje, ankiety oraz warsztaty. Partnerzy powinni być włączani w:

- a) analizę wyzwań i potrzeb, które mają być zaspokojone w ramach funduszy objętych zakresem wspólnych ram strategicznych,
- b) wybór wymagających działania celów i priorytetów oraz
- c) mechanizmy koordynacji wprowadzone w celu wykorzystania synergii pomiędzy różnymi dostępnymi instrumentami na rzecz inteligentnego, trwałego i sprzyjającego włączeniu społecznemu wzrostu gospodarczego.

Zasadniczym dla całego procesu powinno być zorganizowanie partnerstwa w sposób przejrzysty dla wszystkich partnerów i wyraźne określenie celu i oczekiwanych wyników partnerstwa oraz podziału funkcji.

Zgodnie z dokumentem KE programy powinny szczegółowo określać:

- a) listę zaangażowanych partnerów, ich obowiązki oraz zakres ich uczestnictwa;
- b) sposób doboru partnerów i realizacji zasad przejrzystości i dostępności;
- c) działania podjęte w celu ułatwienia szerokiego zaangażowania partnerów oraz ich aktywnego udziału;
- d) struktury koordynacyjne i procedury w ramach programu oraz innych operacji funduszy CSF;
- e) sposób, w jaki środki wsparcia technicznego będą wykorzystywane do promowania partnerstwa (charakter planowanych usług wsparcia, poziom udostępnionych zasobów i planowaną organizację zarządzania) a także;
- f) jasno i przejrzysto udokumentowane opinie partnerów na temat wdrażania zasady partnerstwa.

Na gruncie prawa krajowego obowiązek przeprowadzenia konsultacji społecznych dla programów operacyjnych wynika z przepisów art. 19a ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2009 r. Nr 84, poz. 712, z późn. zm.) *Projekty programów podlegają konsultacjom z jednostkami samorządu terytorialnego oraz partnerami społecznymi i gospodarczymi.* Sposób przeprowadzenia konsultacji został określony w art. 6 ust. 2-4 ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Ustawa w sposób szczegółowy określa obowiązki w zakresie konsultacji społecznych:

1. Obowiązek przeprowadzenia konsultacji społecznych dla programu.
2. Obowiązek ogłoszenia w dzienniku o zasięgu krajowym lub regionalnym oraz na swojej stronie internetowej, informacji o konsultacjach, a w szczególności zaproszenie do uczestnictwa w procesie konsultacji, miejsce i tematy spotkań i konferencji oraz adres strony internetowej, na której zamieszczono projekt programu.
3. Termin, w którym podmioty uczestniczące w konsultacjach społecznych mają prawo do wyrażenia opinii do projektu – 35 dni od dnia ogłoszenia.
4. Termin na przygotowanie sprawozdania z przebiegu i wyników konsultacji – 30 dni od dnia zakończenia konsultacji.
5. Zakres sprawozdania z przebiegu i wyników konsultacji – sprawozdanie zawiera w szczególności ustosunkowanie się do uwag zgłaszanych w trakcie konsultacji wraz z uzasadnieniem.
6. Obowiązek podania do publicznej wiadomości na swojej stronie internetowej sprawozdania z przebiegu i wyników konsultacji.

Na obecnym etapie programowania, brak jest informacji na temat kształtu nowej ustawy o zasadach prowadzenia polityki i rozwoju.

Propozycja przeprowadzenia konsultacji społecznych Założeń RPO WM 2014-2020

Biorąc pod uwagę stanowisko KE dotyczące procesu konsultacji społecznych, zgodnie z którym partnerzy powinny być włączani na każdym etapie programowania, proces konsultacji społecznych zostanie zapoczątkowany już na etapie opracowania Założeń RPO WM 2014-2020.

Ze względu na zasady przeprowadzenia konsultacji społecznych oraz społeczny zasięg i wiarygodność procesu do udziału w konsultacjach mogą zostać zaproszeni przedstawiciele możliwie jak największej liczby reprezentantów różnych środowisk:

- administracji rządowej szczebla centralnego i samorządowego;
- administracji samorządowej i innych podmiotów skupiających przedstawicieli władz samorządowych;
- partnerów społecznych i gospodarczych:
 - ✓ organizacji pozarządowych i ich zinstytucjonalizowanych form (sektor pozarządowy);
 - ✓ organizacji pracodawców;
 - ✓ związków zawodowych;
 - ✓ samorządów zawodowych;
 - ✓ środowisk eksperckich, środowisk naukowo-badawczych;
- Rady Działalności Pożytku Publicznego;
- Komitetu Monitorującego RPO WM;
- Podkomitetu PO KL.

Istotny z punktu widzenia procesu programowania RPO WM 2014-2020 jest również jak najszerzy udział w konsultacjach społecznych instytucji i organizacji na poziomie subregionalnym. Udział tych instytucji i organizacji jest kluczowy w procesie identyfikacji działań o wymiarze terytorialnym, w tym obszarów, gdzie zastosowanie takich instrumentów jak: *Zintegrowany Instrument Terytorialny* czy *Rozwój lokalny kierowany przez społeczność*, przynieść mogą optymalne rezultaty.

Konsultacje społeczne mogą odbywać się w formie spotkań lub drogą korespondencyjną. Zgłoszenia propozycji zmian będzie możliwe drogą mailową na skrzynki pocztowe: rpo.srodowisko@mazovia.pl; rpo.gospodarka@mazovia.pl; rpo.kultura@mazovia.pl; rpo.spoleczenstwo@mazovia.pl; rpo.transport@mazovia.pl, a także zamieszczenie dokumentów (założenia RPO WM 2014-2020, wstępny projekt programu) na stronie internetowej. Zostanie również uruchomiony Mazowiecki Bank Projektów – aplikacja umożliwiająca zgłoszenie propozycji projektów do realizacji w ramach RPO WM 2014-2020.

Zastosowane formy konsultacji (bezpośrednie (spotkania) i pośrednie - strona internetowa oraz Mazowiecki Bank Projektów) zapewnią równy dostęp wszystkim zainteresowanym. Proces konsultacji społecznych będzie zgodny z zasadą „gender mainstreaming”.

Indykatywny harmonogram konsultacji społecznych Założeń RPO WM 14-20:

Lp.	Termin	Miejsce	Forma	Zakres
Etap I konsultacje społeczne założeń RPO WM				
1.	od listopada 2012 r. ²⁹⁷ – ciągły nabór	cały region	Aplikacja internetowa – Mazowiecki Bank Projektów.	Możliwość zgłaszania propozycji projektów do realizacji w ramach RPO WM 2014-

²⁹⁷ Termin jest uzależniony od przyjęcia przez Zamawiającego realizacji zamówienia.

				2020.
2.	Od 29 listopada 2012 r.	cały region	Zamieszczenie założeń na stronie internetowej UM WM.	Założenia RPO WM 2014-2020.
3.	grudzień 2012 r.	Warszawa	Spotkanie inicjujące	Założenia RPO WM 2014-2020.
4.	grudzień 2012 r.	Warszawa	Spotkanie tematyczne z podmiotami zreszającymi przedsiębiorców.	Założenia RPO WM 2014-2020.

Załącznik nr 1 Komplementarność z dokumentami strategicznymi

I. Cele tematyczne od 1 do 5:

Lp.	Dokument strategiczny	Cel tematyczny 1 - „Wzmacnianie badań naukowych, technologicznego i innowacji”	Cel tematyczny 2 - „Zwiększanie dostępu do TIK, ich wykorzystywania i jakości”	Cel tematyczny 3 - „Zwiększanie konkurencyjności MŚP”	Cel tematyczny 4 - „Wspieranie transformacji w kierunku gospodarki niskoemisyjnej we wszystkich sektorach”	Cel tematyczny 5 - „Promowanie dostosowania do zmiany klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem”
1.	Strategia „Europa 2020”	Priorytet I. Rozwój inteligentny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji.	Priorytet I. Rozwój inteligentny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji.	Priorytet I. Rozwój inteligentny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji; Priorytet II. Rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej.	Priorytet II. Rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej.	Priorytet II. Rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej.
2.	Krajowy Program Reform	Obszar infrastruktury dla zrównoważonego rozwoju: 1.6. Rozwój i modernizacja infrastruktury B+R; Działania: 1.6.1. Wzrost inwestycji w modernizację i rozwój bazy laboratoryjnej nauki, przy jednoczesnym utrzymaniu koncentracji finansowania, w tym z funduszy strukturalnych UE, na najlepszych jednostkach naukowych oraz zwiększenie udziału nakładów budżetowych na aparaturę badawczą (dystrybucja środków w trybie konkursowym); 1.6.2. Monitorowanie postępów w zakresie komercjalizacji wyników badań w gospodarce; Obszar innowacyjność dla wzrostu inteligentnego 2.3. Nowe kierunki rozwoju innowacyjności; Działania: 2.3.1 Wskazanie	Obszar infrastruktury dla zrównoważonego rozwoju: 1.5. Rozwój i modernizacja infrastruktury teleinformatycznej i telekomunikacyjnej; Działanie: 1.5.1. Rozwój infrastruktury teleinformatycznej poprzez inwestycje publiczne (rządowe i samorządowe) oraz publiczno-prywatne skutkujące zmniejszeniem kosztów dostępu do Internetu oraz cyfrowego radia i telewizji; 1.5.2. Rozwój sieci teleinformatycznej, w tym zapewnienie dostępu do Internetu szerokopasmowego, w szczególności na obszarach wiejskich; 1.5.4. Digitalizacja zasobów, w tym m.in. dorobku narodowego, czy w zakresie edukacji	Obszar innowacyjność dla wzrostu inteligentnego; 2.3. Nowe kierunki rozwoju innowacyjności; Działania: 2.3.4 Wspieranie przemysłów kultury i przemysłów kreatywnych jako obszarów innowacji; 2.3.7 Rozwój inicjatyw klastrowych oraz ich monitoring, a także rozbudowa instrumentarium wspierania powstawania i umiędzynarodowienia działalności klastrow i powiązań sieciowych; 2.3.10 Rozwój działalności stowarzyszeń branżowych, zrzeszeń przedsiębiorców oraz organizacji pozarządowych działających na rzecz rozwoju branży i biznesu, w tym wspieranie i rozwój samoregulacji oraz	Obszar infrastruktury dla zrównoważonego rozwoju: 1.2. Rozwój i modernizacja infrastruktury ochrony środowiska; Działanie: 1.2.3. Zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów naturalnych, w tym zwłaszcza surowców; 1.4. Rozwój i modernizacja infrastruktury energetycznej. Działania: 1.4.1. Rozwój sieci energetycznych; 1.4.2. Rozwój inteligentnych sieci energetycznych; 1.4.3. Zwiększanie efektywności energetycznej; 1.4.4. Dywersyfikacja źródeł energii; 1.4.5. Inwestycje w odnawialne źródła energii; 1.4.6. Poprawa lokalnego bezpieczeństwa energetycznego; 1.4.7. Stosowanie technologii	Obszar infrastruktury dla zrównoważonego rozwoju: 1.2. Rozwój i modernizacja infrastruktury ochrony środowiska. Działania: 1.2.1. Działania w zakresie adaptacji do zmian klimatu.

		<p>obszarów i technologii o największym potencjale rozwoju;</p> <p>2.3.2 Wspieranie lepszego wykorzystania wyników B+R;</p> <p>2.3.11 Pobudzenia innowacyjności w ochronie środowiska i energetyce;</p> <p>2.3.12 Prowadzenie prac rozwojowych nad czystymi technologiami węglowymi.</p>	<p>1.7. Rozwój i modernizacja infrastruktury społecznej;</p> <p>Działanie: 1.7.5. Wdrożenie informatycznych systemów zarządzania i świadczenia usług w obszarze ochrony zdrowia.</p> <p>Obszar innowacyjność dla wzrostu inteligentnego</p> <p>2.1. Otoczenie prawno-instytucjonalne.</p> <p>Działanie: 2.1.3 Informatyzacja administracji - działania ukierunkowane na zapewnienie pełnej interoperacyjności usług e-administracji w ujęciu krajowym oraz świadczenie kluczowych usług transgranicznych w ujęciu europejskim, umożliwiających przedsiębiorcom prowadzenie działalności gospodarczej, a obywatelom naukę, pracę, zamieszkanie oraz przechodzenie na emeryturę w dowolnym miejscu w Unii Europejskiej niezależnie od ich pierwotnej lokalizacji.</p> <p>2.3. Nowe kierunki rozwoju innowacyjności;</p> <p>Działanie: 2.3.3 Dalsze działania służące rozwojowi społeczeństwa informacyjnego.</p>	<p>oddolnych inicjatyw branżowych;</p>	<p>energetycznych ograniczających emisje pyłów oraz NOx i SO2.</p> <p>Obszar innowacyjność dla wzrostu inteligentnego;</p> <p>2.3. Nowe kierunki rozwoju innowacyjności;</p> <p>Działania: 2.3.6 Efektywne korzystanie z surowców, w tym ponowne wykorzystanie surowców wtórnych (recykling) oraz odzysk energii wraz z działaniami na rzecz ograniczenia materiało- i energochłonności procesów produkcyjnych;</p> <p>2.3.11 Pobudzenia innowacyjności w ochronie środowiska i energetyce;</p> <p>2.3.12 Prowadzenie prac rozwojowych nad czystymi technologiami węglowymi;</p>	
3.	Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju Polska 2030	<p>Filar Innowacyjności:</p> <p>II. Kreatywność indywidualna i innowacyjna gospodarka:</p> <p>Cel szczegółowy 1. poprawa dostępności i jakości edukacji na wszystkich etapach nauki dla wzmocnienia kompetencji i kreatywności ludzi;</p> <p>Cel szczegółowy 2. Budowa spójnego i powszechnego systemu kształcenia zawodowego i systemu uczenia</p>	<p>Filar Innowacyjności:</p> <p>III Polska Cyfrowa:</p> <p>1.2. Kompetencje cyfrowe jako warunek faktycznego dostępu;</p> <p>1.3. Wzmocnienie sektora mediów elektronicznych tworzącego treści i usługi;</p> <p>2.1. Stworzenie warunków rozwoju dla przedsiębiorstw wykorzystujących technologie cyfrowe;</p> <p>3.1. Przestrzeń publiczna i</p>	<p>Filar Innowacyjności:</p> <p>II Podniesienie indywidualnej kreatywności ludzi i innowacyjności gospodarki:</p> <p>Cel szczegółowy 4. Kształtowanie kompetencji zarządczych i postaw proinnowacyjnych wśród przedsiębiorców;</p> <p>Cel szczegółowy 5. Tworzenie warunków rozwoju innowacyjnych przedsiębiorstw poprzez</p>	<p>Filar Innowacyjność</p> <p>V. Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko.</p> <p>Cel szczegółowy 1.: Zbilansowanie zapotrzebowania na energię elektryczną i paliwa oraz zapewnienie bezpieczeństwa dostaw.</p> <p>1.1 Modernizacja i rozbudowa sektora elektroenergetycznego oraz rozwój odnawialnych źródeł energii.</p>	<p>Filar Innowacyjność</p> <p>V. Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko.</p> <p>Cel szczegółowy 3. Ochrona i poprawa stanu środowiska oraz adaptacja do zmian klimatu.</p> <p>3.3. Adaptacja do zmian klimatu.</p>

		<p>się przez całe życie nakierowanego na elastyczność i rozwój kompetencji niezbędnych w życiu społecznym i na rynku pracy;</p> <p>Cel szczegółowy 3. Wzmacnianie potencjału badawczego i konkurencyjności nauki polskiej w skali międzynarodowej;</p> <p>Cel szczegółowy 4. Kształtowanie kompetencji zarządczych i postaw proinnowacyjnych wśród przedsiębiorców;</p> <p>Cel szczegółowy 5. Tworzenie warunków rozwoju innowacyjnych przedsiębiorstw poprzez wsparcie instytucji otoczenia nauki i biznesu.</p> <p>III. Polska Cyfrowa: Cel strategiczny: umiejętne i intensywne spożytkowanie ICT na rzecz rozwoju;</p> <p>Cel szczegółowy 2: innowacyjna gospodarka w innowacyjnym społeczeństwie.</p> <p>IV. Kapitał Ludzki: 1.5 System edukacji szkolnej oraz szkolnictwa wyższego odpowiadający na zmieniające się potrzeby rynku pracy oraz efektywny i dostępny system edukacji ustawicznej.</p>	<p>zaangażowanie obywateli;</p> <p>3.2. Wzmocnienie kapitału społecznego i kreatywnego poprzez rozwój kultury cyfrowej;</p> <p>4.1. ICT na rzecz otwartości zasobów instytucji publicznych.</p>	<p>wsparcie instytucji otoczenia nauki i biznesu.</p> <p>III Polska Cyfrowa: 2.1. Stworzenie warunków rozwoju dla przedsiębiorstw wykorzystujących technologie cyfrowe.</p> <p>Filar Terytorialnego Równoważenia Rozwoju: VI Rozwój Regionalny: 2.3. Wspieranie różnicowania działalności społeczno-gospodarczej.</p>	<p>1.2 Dywersyfikacja kierunków pochodzenia nośników energii, zabezpieczenie przesyłu oraz rezerw wydobywczych i interwencyjnych.</p> <p>Cel szczegółowy 2: Poprawa efektywności energetycznej oraz rozwój konkurencyjnych rynków paliw i energii.</p> <p>2.1 Poprawa efektywności energetycznej i ograniczenie konsumpcji energii.</p> <p>2.2 Rozwój konkurencyjnych rynków paliw i energii.</p>	
4.	Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020	<p>Cel II.2. Wzrost wydajności gospodarki;</p> <p>2.2. Wzrost udziału przemysłów średnio i wysoko zaawansowanych technologicznie</p> <p>Cel II.3. Zwiększenie innowacyjności gospodarki:</p> <p>3.1. Wzrost popytu na wyniki badań naukowych;</p> <p>3.4. Zwiększenie wykorzystania rozwiązań innowacyjnych.</p> <p>Cel III.3. Wzmocnienie</p>	<p>Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem:</p> <p>1.3. Wprowadzenie jednolitych zasad e-gov w administracji (e-administracja);</p> <p>Cel I.3. Wzmocnienie warunków sprzyjających realizacji indywidualnych potrzeb i aktywności obywatela;</p> <p>3.2. Rozwój kapitału</p>	<p>Cel II.1. Wzmocnienie stabilności makroekonomicznej;</p> <p>1.4. Wzrost eksportu towarów i usług.</p> <p>Cel II.2. Wzrost wydajności gospodarki:</p> <p>2.1. Zwiększenie produktywności gospodarki;</p> <p>2.2. Wzrost udziałów przemysłów średnio i wysoko zaawansowanych technologicznie.</p> <p>Cel II.3. Zwiększenie</p>	<p>Obszar Strategiczny II Konkurencyjna gospodarka, Cel: Efektywność energetyczna i poprawa stanu środowiska:</p> <p>Cel II.6.1. Racjonalne gospodarowanie zasobami;</p> <p>Cel II.6.2. Poprawa efektywności energetycznej;</p> <p>Cel II.6.3. Zwiększenie dywersyfikacji dostaw paliw i energii;</p> <p>Cel II.6.4. Poprawa stanu środowiska.</p>	<p>Obszar Strategiczny II Konkurencyjna gospodarka, Cel: Efektywność energetyczna i poprawa stanu środowiska:</p> <p>Cel II.6.1. Racjonalne gospodarowanie zasobami;</p> <p>Cel II.6.5. Adaptacja do zmian klimatu.</p>

		<p>mechanizmów dyfuzji oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych:</p> <p>3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich.</p>	<p>społecznego;</p> <p>3.3. Zwiększenie bezpieczeństwa obywatela</p> <p>Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych:</p> <p>5.2. Upowszechnienie wykorzystania technologii cyfrowych;</p> <p>Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych:</p> <p>2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych.</p>	<p>innowacyjności gospodarki:</p> <p>3.1. Wzrost popytu na wyniki badań naukowych;</p> <p>3.2. Podwyższenie stopnia komercjalizacji badań;</p> <p>3.4. Zwiększenie wykorzystania rozwiązań innowacyjnych.</p>		
5.	<p>Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020</p>	<p>Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów:</p> <p>1.1. Wzmacnianie funkcji metropolitalnych ośrodków wojewódzkich i integracja ich obszarów funkcjonalnych;</p> <p>1.1.1 Warszawa – stolica państwa;</p> <p>1.1.2 Pozostałe ośrodki wojewódzkie;</p> <p>1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza miastami wojewódzkimi;</p> <p>1.2.4 Efektywne wykorzystanie w procesach rozwojowych potencjału specjalizacji terytorialnej;</p> <p>1.3. Budowa podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne (horyzontalne);</p> <p>1.3.2 Wsparcie dla lokalizacji inwestycji zewnętrznych, w tym w szczególności zagranicznych;</p> <p>1.3.3 Zwiększenie możliwości wprowadzania rozwiązań innowacyjnych przez przedsiębiorstwa i instytucje regionalne;</p>	<p>Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów:</p> <p>1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza miastami wojewódzkimi;</p> <p>1.2.1. Zwiększenie dostępności komunikacyjnej regionów;</p> <p>Cel 2. Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych;</p> <p>2.2. Wspieranie obszarów wiejskich o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe</p> <p>2.2.3. Zwiększanie dostępności i jakości usług komunikacyjnych;</p>	<p>Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów:</p> <p>1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza miastami wojewódzkimi;</p> <p>1.2.4 Efektywne wykorzystanie w procesach rozwojowych potencjału specjalizacji terytorialnej;</p> <p>1.3. Budowa podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne (horyzontalne);</p> <p>1.3.3. Zwiększenie możliwości wprowadzania rozwiązań innowacyjnych przez przedsiębiorstwa i instytucje regionalne;</p> <p>1.3.4. Wspieranie instytucji otoczenia biznesu;</p>	<p>Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów:</p> <p>1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza miastami wojewódzkimi;</p> <p>1.2.1. Zwiększenie dostępności komunikacyjnej regionów;</p> <p>1.3. Budowa podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne (horyzontalne).</p> <p>1.3.5. Dywersyfikacja źródeł i efektywne wykorzystanie energii oraz reagowanie na zagrożenia naturalne.</p>	<p>Cel 1 Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów:</p> <p>1.3. Budowa konkurencyjności województw:</p> <p>1.3.5. Dywersyfikacja źródeł i efektywne wykorzystanie energii oraz reagowanie na zagrożenia naturalne.</p>

		1.3.4 Wsparcie rozwoju instytucji otoczenia biznesu (IOB);				
6.	Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030	<p>Cel rozwojowy: Wzrost zdolności konkurencyjnej przemysłu w regionie poprzez stymulowanie zmian strukturalnych, pobudzenie aktywności innowacyjnej oraz efektywne wykorzystanie zasobów . Kierunek działania: 1. Tworzenie warunków do generacji i absorpcji innowacji. Działania: 1.1 Wsparcie działalności badawczo-rozwojowej oraz wdrażanie jej wyników w przemyśle; 1.2 Podnoszenie innowacyjności, w szczególności w MSP; 1.3 Zwiększenie współpracy pomiędzy różnymi podmiotami w procesie rozwoju innowacji; Kierunek działania: 4. Wsparcie kreatorów innowacyjności; Działanie: 4.1 Wsparcie kluczowych dla rozwoju przemysłu przedsiębiorstw oraz instytucji B+R+W; 7. Tworzenie warunków do zwiększenia inwestycji pozarolniczych - głównie w przemyśle rolno-spożywczym 7.2 Rozwój specjalizacji regionalnej przemysłu rolno-spożywczego 7.3 Wzrost innowacyjności sektora rolnego Cel rozwojowy: Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój działalności produkcyjnej oraz</p>	<p>Cel rozwojowy: Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój działalności produkcyjnej oraz transfer i wykorzystanie nowych technologii Kierunek działania: 10. Wdrażanie innowacyjnych technologii informacyjno-komunikacyjnych celem pobudzenia popytu na TIK. Działanie: 10.1 Wsparcie informatyzacji sektora usług społecznych Kierunek działania: 15. Zwiększanie dostępu do szerokopasmowego Internetu i e-usług Działania: 15.1 Poprawa dostępności teleinformatycznej; 15.2 Wsparcie budowy społeczeństwa informacyjnego na obszarach wiejskich.</p>	<p>Cel rozwojowy: Wzrost zdolności konkurencyjnej przemysłu w regionie poprzez stymulowanie zmian strukturalnych, pobudzenie aktywności innowacyjnej oraz efektywne wykorzystanie zasobów Kierunek działania: 2. Rozwój produkcji: tworzenie warunków przyjaznych dla inwestorów i przedsiębiorców. Działanie: 2.1 Działania na rzecz rozwoju usług okołobiznesowych dla przedsiębiorców; Kierunek działania: 3. Wsparcie tworzenia miejsc pracy w przemyśle; Działanie: 3.1 Wsparcie dla firm inwestujących w nowe miejsca pracy w firmach produkcyjnych; Kierunek działania: 5. Umiejscowienie gospodarcze; Działanie: 5.1 Zwiększenie potencjału eksportowego przedsiębiorstw Kierunek działania: 7. Tworzenie warunków do zwiększenia; Działanie: 7.1 Wsparcie inwestycji w infrastrukturę ułatwiającą prowadzenie działalności gospodarczej; 7.2 Rozwój specjalizacji regionalnej przemysłu rolno-spożywczego; Cel rozwojowy: Wzrost konkurencyjności regionu</p>	<p>Cel rozwojowy: Trwały i zrównoważony rozwój regionu oparty o endogeniczne czynniki rozwoju oraz wzrost dostępności. Kierunek działań: 19. Współpraca między miastami – sieciowanie, rozwój przyjaznych środowisku form transportu w miastach, wokół nich i między nimi. Działanie: 19.1 Usprawnienie i rozbudowa multimodalnego transportu zbiorowego oraz wspieranie proekologicznych rozwiązań w transporcie publicznym. Kierunek działania: 22. Zwiększanie roli transportu zbiorowego w komunikacji wewnątrz OMW. Działanie: 22.1 Usprawnianie i rozbudowa systemu multimodalnego transportu zbiorowego. Cel rozwojowy: Zapewnienie gospodarcze regionu zdywersyfikowanego zaopatrzenia w energię przy zrównoważonym gospodarowaniu zasobami środowiska. Kierunek działania: 33. Dywersyfikacja źródeł energii i jej efektywne wykorzystanie oraz poprawa infrastruktury przesyłowej; Działania: 33.1 Rozwój i proekologiczna modernizacja instalacji do produkcji energii elektrycznej i ciepłej w regionie, w tym</p>	<p>Cel rozwojowy: Zapewnienie gospodarcze regionu zdywersyfikowanego zaopatrzenia w energię przy zrównoważonym gospodarowaniu zasobami środowiska. Kierunek działań: 35. Zapewnienie trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz zachowanie wysokich walorów środowiska. Działanie 35.6 Przeciwdziałanie deficytowi wodnemu, Kierunek działań: 37. Przeciwdziałanie zagrożeniom naturalnym. Działanie: 37.1 Zwiększenie poziomu ochrony przeciw powodziowej i przeciwdziałanie osuwiskom; 37.2 Przystosowanie rolnictwa do zmian klimatu; 37.3 Poprawa bezpieczeństwa ludności.</p>

		<p>transfer i wykorzystanie nowych technologii Kierunek działania: 8. Wykorzystanie i wzmacnianie specjalizacji regionu 8.2 Wspieranie powstawania i rozwoju klastrów oraz sieci współpracy między przedsiębiorstwami; 8.3 Intensyfikacja współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej Kierunek działania: 9. Wspieranie rozwoju nowych technologii, głównie: biotechnologii i biomedycyny, nanotechnologii, technologii informacyjnych i kosmicznych; Działania: 9.1 Wspieranie rozwoju parków naukowo-technologicznych, inkubatorów itp. 9.2 Rozwój współpracy i transferu technologii między instytucjami naukowymi a przedsiębiorcami; 9.3 Wsparcie przedsiębiorstw w fazie wdrożenia innowacji do produkcji oraz ich promocji; Cel rozwojowy: Zapewnienie gospodarce regionu zdywersyfikowanego zaopatrzenia w energię przy zrównoważonym gospodarowaniu zasobami środowiska; Kierunek działania: 34. Wspieranie rozwoju przemysłu ekologicznego i eko-innowacji</p>		<p>poprzez rozwój działalności produkcyjnej oraz transfer i wykorzystanie nowych technologii; Kierunek działania: 8. Wykorzystanie i wzmacnianie specjalizacji regionu; Działania: 8.1 Wspieranie gospodarczych specjalizacji lokalnych w oparciu o potencjał endogeniczny 8.2 Wspieranie powstawania i rozwoju klastrów oraz sieci współpracy między przedsiębiorstwami 8.3 Intensyfikacja współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej; Kierunek działania: 14. Wzmacnianie potencjału rozwojowego i absorpcyjnego obszarów wiejskich; Działania²⁹⁸: 14.1 Tworzenie sieci współpracy i klastrów wiejskich rozwijających specjalizację branżową; 14.2 Wzmacnianie specjalizacji produkcyjnej - wykształconych kierunków produkcji rolniczej oraz towarowości gospodarstw; 14.3 Odtworzenie poziomu ilościowego rodzin pszczelich; 14.4 Poprawa efektywności ekonomicznej i produktywności rolnictwa; Cel rozwojowy: Wykorzystanie kultury i dziedzictwa kulturowego do rozwoju przemysłów kreatywnych Kierunek działania: 44.</p>	<p>zwiększenie stopnia wykorzystania energii odnawialnej; 33.2 Rozbudowa oraz modernizacja elektroenergetycznego systemu przesyłowego; 33.3 Rozbudowa oraz modernizacja infrastruktury przesyłowej gazu ziemnego; 33.4 Podnoszenie efektywności energetycznej; Kierunek działania: 34. Wspieranie rozwoju przemysłu ekologicznego i eko-innowacji Działania: 34.1 Tworzenie warunków organizacyjnych i finansowych dla transferu wiedzy i eko-innowacji z ośrodków naukowych do przemysłu 34.2 Stymulowanie rozwoju przemysłu ekologicznego poprzez tworzenie ekonomicznych i organizacyjnych mechanizmów wsparcia. Kierunek działania: 36. Nowoczesna infrastruktura zaopatrzenia w energię z różnych źródeł. Działania: 36.1 Poprawa bezpieczeństwa zasilania w energię miast i rozwój nowoczesnych sieci energetycznych. Kierunek działania: 39. Produkcja energii ze źródeł odnawialnych²⁹⁹. Działania: 39.1 Zwiększenie wykorzystania</p>	
--	--	---	--	---	---	--

²⁹⁸ Kierunek działania 14 i działania od 14.1 do 14.4 dotyczą obszaru „rolnictwo”, wsparcie w tym zakresie będzie uzależnione od kształtu „linii demarkacyjnej”.

²⁹⁹ Kierunek działania 39 i działanie 39.1 dotyczą obszaru „rolnictwo”, wsparcie w tym zakresie będzie uzależnione od kształtu „linii demarkacyjnej”.

		<p>Działania: 34.1 Tworzenie warunków organizacyjnych i finansowych dla transferu wiedzy i eko-innowacji z ośrodków naukowych do przemysłu; 34.2 Stymulowanie rozwoju przemysłu ekologicznego poprzez tworzenie ekonomicznych i organizacyjnych mechanizmów wsparcia; Cel rozwojowy: Wykorzystanie kultury i dziedzictwa kulturowego do rozwoju przemysłów kreatywnych. Kierunek działania: 44. Wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych; 44.1 Wspieranie inicjatyw gospodarczych w sektorze kreatywnym.</p>		<p>Wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych; Działanie: 44.1 Wspieranie inicjatyw gospodarczych w sektorze kreatywnym.</p>	<p>odnawialnych źródeł energii na obszarach wiejskich. Kierunek działania: 40. Modernizacja lokalnych sieci energetycznych Działania: 40.1 Poprawa lokalnego bezpieczeństwa energetycznego poprzez modernizację i rozbudowę lokalnych sieci dystrybucyjnych.</p>	
7.	RIS ³⁰⁰	<p>Cel główny: Wzrost innowacyjności przedsiębiorstw Mazowsza, prowadzący do przyspieszenia wzrostu i zwiększenia konkurencyjności w skali UE; Cel Strategiczny: I. Zwiększenie współpracy w procesach rozwoju innowacji innowacyjności; Cele operacyjne: a. Rozwój form współpracy w relacjach biznes – nauka – otoczenie, które gwarantują wymierne efekty dla biznesu; d. Intensyfikacja badań naukowych, których wyniki</p>	- (ewentualnie cel strategiczny IV, cel operacyjny d.)	<p>Cel główny: Wzrost innowacyjności przedsiębiorstw Mazowsza, prowadzący do przyspieszenia wzrostu i zwiększenia konkurencyjności w skali UE; Cel Strategiczny: I. Zwiększenie współpracy w procesach rozwoju innowacji innowacyjności; Cele operacyjne: b. Wzrost aktywności małych i średnich podmiotów gospodarczych w sieciach kooperacji z najbardziej innowacyjnymi firmami krajowymi i</p>	<p>Cel główny: Wzrost innowacyjności przedsiębiorstw Mazowsza, prowadzący do przyspieszenia wzrostu i zwiększenia konkurencyjności w skali UE; Cel Strategiczny: III. Wzrost środków i efektywności finansowania działalności proinnowacyjnej w regionie; Cele operacyjne: c. wspieranie firm z Mazowsza w realizacji projektów, których celem jest poprawa konkurencyjności poprzez stosowanie innowacyjnych rozwiązań;</p>	-

³⁰⁰ Regionalna Strategia Innowacji dla Mazowsza 2007-2015 – dokument jest w trakcie aktualizacji.

		<p>przyczynia się do wyznaczania obszarów współpracy i rozwoju powiązań sieciowych w regionie i w relacjach z otoczeniem.</p> <p>Cel Strategiczny: II. Wzrost internacjonalizacji przedsiębiorstw województwa mazowieckiego; Cele operacyjne: c. wzrost liczby ośrodków badawczo-rozwojowych (lub ich części) zakładanych przez inwestorów zagranicznych; d. wzrost liczby międzynarodowych projektów badawczych i rozwojowych realizowanych na Mazowszu.</p> <p>Cel Strategiczny: III. Wzrost środków i efektywności finansowania działalności proinnowacyjnej w regionie; Cele operacyjne: a. utworzenie trwałych mechanizmów komercjalizacji działalności badawczej; wspieranie przygotowania firm z Mazowsza do wykorzystania krajowych i zagranicznych programów badawczych oraz funduszy strukturalnych;</p>		<p>zagranicznymi;</p> <p>c. Pobudzenie powstawania i rozwoju grup przedsiębiorczości (klastrów) i innych struktur sieciowych (w tym grup producenckich).</p> <p>Cel Strategiczny: II. Wzrost internacjonalizacji przedsiębiorstw województwa mazowieckiego; Cele operacyjne: a. wzrost aktywności przedsiębiorstw Mazowsza na arenie międzynarodowej (eksport, sprzedaż licencji, import nowych technologii, stymulowania międzynarodowych powiązań kooperacyjnych mazowieckich o charakterze innowacyjnym); b. wzrost bezpośrednich inwestycji zagranicznych z sektorów wysokich technologii gwarantujących współpracę ze środowiskiem lokalnym;</p> <p>Cel Strategiczny: III. Wzrost środków i efektywności finansowania działalności proinnowacyjnej w regionie; Cele operacyjne: c. wspieranie firm z Mazowsza w realizacji projektów, których celem jest poprawa konkurencyjności poprzez stosowanie innowacyjnych rozwiązań; d.- wzrost środków na innowacyjne projekty małych i średnich firm (w tym spin-off zakładanych przez absolwentów i pracowników uczelni);</p>	
--	--	--	--	--	--

II. Cele tematyczne od 6 do 10:

Lp.	Dokument strategiczny	Cel tematyczny 6 – „Ochrona środowiska i promowanie efektywnego gospodarowania zasobami”	Cel tematyczny 7 – „Promowanie transportu zorganizowanego z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju i usuwanie niedoborów przepustowości w najważniejszych infrastrukturach sieciowych”	Cel tematyczny 8 – „Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników”	Cel tematyczny 9 – „Promowanie włączenia społecznego i walka z ubóstwem”	Cel tematyczny 10 – „Inwestycje w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej”
1.	Strategia „Europa 2020”	Priorytet II. Rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej.	Priorytet III. Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.	Priorytet III. Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.	Priorytet III. Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.	Priorytet I. Rozwój inteligentny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji.
2.	Krajowy Program Reform	Obszar infrastruktury dla zrównoważonego rozwoju: 1.2. Rozwój i modernizacja infrastruktury ochrony środowiska. Działania: 1.2.3. Zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów naturalnych, w tym zwłaszcza surowców; 1.2.4. Reforma systemu gospodarki wodnej; 1.2.5. Reforma systemu gospodarki odpadami. Obszar innowacyjność dla wzrostu inteligentnego: 2.3. Nowe kierunki rozwoju innowacyjności; Działania: 2.3.6 Efektywne korzystanie z surowców, w tym ponowne wykorzystanie surowców wtórnych (recykling) oraz odzysk energii wraz z działaniami na rzecz ograniczenia materiału- i	Obszar infrastruktury dla zrównoważonego rozwoju: 1.3 Rozwój i modernizacja infrastruktury transportowej; 1.3.1 Polityka Transportowa Państwa na lata 2006-2025; 1.3.4 Program Rozwoju Sieci Lotnisk i Lotniczych Urzędzeń Naziemnych, w tym prace analityczne związane z przygotowaniem decyzji w sprawie budowy nowego lotniska centralnego dla Polski; 1.3.5 Rozwój infrastruktury dla potrzeb modernizacji transportu kolejowego.	Obszar innowacyjność dla wzrostu inteligentnego 2.6. Świadome zarządzanie motorem innowacyjności; 2.6.1. Uruchomienie portalu HR skierowanego do MMSp; 2.6.2. Promocja i upowszechnienie nowoczesnych/innowacyjnych narzędzi HR oraz podnoszenia kwalifikacji pracowników; 2.6.3. Upowszechnienie standardów zarządzania wiekiem w przedsiębiorstwie i wykorzystania potencjału starszych pracowników; 2.6.4. Wsparcie w obszarze rozwoju systemów zarządzania zasobami ludzkimi; 2.6.5. Wsparcie w obszarze rozwoju zarządzania strategicznego; 2.6.6. Uruchomienie centrum wsparcia adaptacyjności przedsiębiorstw. Obszar aktywność dla wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu;	Obszar aktywność dla wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu; 3.2. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu; Działania: 3.2.1 Przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego, w tym wśród młodzieży w wieku 15-24 lata; 3.2.2 Rehabilitacja społeczna i zawodowa osób niepełnosprawnych; 3.2.3 Integracja społeczna imigrantów; 3.2.4 Rozwój sektora ekonomii społecznej; 3.2.5 Zaprojektowanie systemu usług społecznych odpowiadających na nowe wyzwania w zakresie wykluczenia społecznego; 3.2.6 Budowa spójnego systemu wspierania rodziny i opieki nad dzieckiem.	Obszar innowacyjność dla wzrostu inteligentnego 2.3. Nowe kierunki rozwoju innowacyjności; 2.3.9 Wspieranie kreatywności społeczeństwa i gospodarki poprzez zmianę modelu nauczania na wszystkich poziomach edukacji, w tym oparcie nauczania na efektach uczenia się oraz wsparcie dla innowacyjnych rozwiązań w gospodarce. 2.4. Kapitał intelektualny dla innowacyjności. Działania: 2.4.6. Modernizacja kształcenia ogólnego i zawodowego oraz edukacji dorosłych; 2.4.7. Zmiana zasad kształcenia oraz zwiększenie dostępności edukacji przedszkolnej i podstawowej.

		<p>energochłonności procesów produkcyjnych;</p> <p>2.3.11 Pobudzenia innowacyjności w ochronie środowiska i energetyce;</p> <p>2.3.12 Prowadzenie prac rozwojowych nad czystymi technologiami węglowymi.</p>		<p>3.1. Nowoczesny rynek pracy.</p> <p>Działania:</p> <p>3.1.4 Zwiększanie opłacalności podejmowania pracy;</p> <p>3.1.5 Prowadzenie dalszych działań mających na celu wzrost aktywności zawodowej kobiet;</p> <p>3.1.6 Przygotowanie do podniesienia przeciętnego wieku wychodzenia z zatrudnienia;</p> <p>3.1.7 Doskonalenie aktywnej polityki rynku pracy;</p> <p>3.1.10 Ograniczanie sztywności i segmentacji rynku pracy;</p> <p>3.1.11 Zwiększanie konkurencji w zakresie świadczenia usług kierowanych zarówno do bezrobotnych jak i poszukujących pracy;</p> <p>3.1.12 Ułatwienie godzenia życia zawodowego i rodzinnego – rozwój instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3;</p> <p>3.1.14 Tworzenie miejsc pracy w nowych, mniej podatnych na kryzys branżach (np. tworzenie zielonych miejsc pracy);</p> <p>3.1.15 Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości typu business & biodiversity;</p> <p>3.1.16 Realizacja działań profilaktycznych i rehabilitacyjnych z zakresu ochrony zdrowia wpływających na dłuższe pozostawanie osób na rynku pracy.</p>		<p>Obszar aktywność dla wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu;</p> <p>3.1. Nowoczesny rynek pracy</p> <p>Działania:</p> <p>3.1.1 Wdrażanie polityki na rzecz uczenia się przez całe życie.</p>
3.	Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju Polska 2030	<p>Filar Innowacyjność</p> <p>V. Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko.</p> <p>Cel szczegółowy 3. Ochrona i poprawa stanu środowiska oraz adaptacja do zmian klimatu.</p> <p>3.1 Ochrona i poprawa stanu środowiska.</p> <p>3.2. Zachowanie zasobów i geologicznych kraju dla</p>	<p>Filar Terytorialnego Równoważenia Rozwoju:</p> <p>VI Rozwój Regionalny:</p> <p>1.1. integracja wewnętrzna i wspieranie rozwoju funkcji metropolitalnych głównych ośrodków miejskich;</p> <p>1.2. zwiększanie dostępności (transportowej i teleinformatycznej) ośrodków</p>	<p>Filar Innowacyjności</p> <p>IV. Kapitał Ludzki</p> <p>Cel szczegółowy 1.</p> <p>Wzrost poziomu aktywności Polaków tak, aby w roku 2030 stopa zatrudnienia wyniosła 75 proc. (przy założeniu pełnego wykorzystania rezerw reformatorskich);</p> <p>1.2 Efektywna aktywizacja</p>	<p>Filar Innowacyjności:</p> <p>IV Kapitał ludzki:</p> <p>1.2. Efektywna aktywizacja bezrobotnych oraz biernych zawodowo;</p> <p>1.3. Polityka migracyjna prymatu rynku pracy;</p> <p>1.4. Powszechność łączenia aktywności zawodowej z opieką nad dziećmi oraz innymi</p>	<p>Filar Innowacyjności:</p> <p>II Kreatywność indywidualna i innowacyjna gospodarka:</p> <p>Cel 1. Poprawa dostępności i jakości edukacji na wszystkich etapach uczenia się dla wzmocnienia kompetencji i kreatywności ludzi;</p> <p>Cel 2. Budowa spójnego i powszechnego systemu</p>

		<p>przyszłych pokoleń.</p>	<p>regionalnych; 2.1. Zwiększanie dostępu do infrastruktury transportowej i teleinformatycznej; 3.3. Poprawa infrastruktury obszarów wiejskich (m.in. poprzez budowę i modernizację dróg lokalnych oraz budowę i modernizację infrastruktury energetycznej i sanitarnej) oraz zwiększenie stopnia dyfuzji na linii wieś – miasto. VII Transport: Cel szczegółowy 1. Sprawna modernizacja, rozbudowa i budowa zintegrowanego systemu infrastruktury transportowej; Cel szczegółowy 2. Zmiana sposobu organizacji i zarządzania systemem transportowym; Cel szczegółowy 3. Poprawa bezpieczeństwa użytkowników ruchu; Cel szczegółowy 4. Udrożnienie obszarów miejskich i metropolitalnych; Cel szczegółowy 5. Ograniczenie negatywnego wpływu transportu na środowisko.</p>	<p>bezrobotnych oraz biernych zawodowo; 1.3 Polityka migracyjna prymatu rynku pracy; 1.4 Powszechność łączenia aktywności zawodowej z opieką nad dziećmi oraz innymi obowiązkami rodzinnymi i innymi rodzajami aktywności; Cel szczegółowy 2: Poprawa sytuacji demograficznej (w sposób nieograniczający aktywności zawodowej rodziców) oraz wykorzystanie rezerw demograficznych 2.3 Powszechny aktuarialnie zbilansowany system emerytalny 2.4 Wydłużenie aktywności zawodowej kobiet i mężczyzn; VIII. Kapitał społeczny Cel szczegółowy 2. Promocja norm, wartości i postaw sprzyjających współpracy i aktywności obywatelskiej 2.5. Prowadzenie programów wolontariatu pracowniczego w urzędach administracji centralnej i samorządowej.</p>	<p>obowiązkami rodzinnymi i innymi rodzajami aktywności; 2.1. Wzrost współczynnika dzietności ogólnej; 2.5. Zwiększenie skali dostępu do opieki instytucjonalnej dla osób starszych (w tym opieki nad osobami niesamodzielnymi); 3.1. Wprowadzenie zmian w systemie świadczeń, tak aby wsparcie trafiało do grup realnie ich potrzebujących oraz rozbudowa systemu wsparcia opartego na usługach społecznych, w tym ekonomii społecznej; 3.2. Solidarność pokoleń w wymiarze spójności społecznej, czyli w pierwszym etapie koncentracja na zmniejszeniu ryzyka ubóstwa wśród dzieci, natomiast w kolejnym na utrzymaniu ryzyka ubóstwa osób powyżej 60 roku życia na obecnym poziomie; 3.4. Wzrost aktywności społecznej (dostęp do usług i zawodowej (otwarty rynek pracy) osób niepełnosprawnych; 3.5. Efektywna integracja/asymilacja cudzoziemców. Filar Terytorialnego Równoważenia Rozwoju: VI Rozwój Regionalny: 1.1. Integracja wewnętrzna i wspieranie rozwoju funkcji metropolitalnych głównych ośrodków miejskich; 1.3. Zwiększanie potencjału rozwojowego oraz wyrównywanie szans rozwojowych miast poprzez</p>	<p>kształcenia zawodowego i systemu uczenia się przez całe życie nakierowanego na elastyczność i rozwój kompetencji niezbędnych w życiu społecznym i na rynku pracy. IV Kapitał ludzki: Cel 1. Wzrost poziomu aktywności Polaków tak, aby w roku 2030 stopa zatrudnienia wyniosła 75 proc.: 1.5. System edukacji szkolnej oraz szkolnictwa wyższego odpowiadający na zmieniające się potrzeby rynku pracy oraz efektywny i dostępny system edukacji ustawicznej. Cel 3. Poprawa spójności społecznej; 3.4. Wzrost aktywności społecznej (dostęp do usług i zawodowej (otwarty rynek pracy) osób niepełnosprawnych. Filar Terytorialnego Równoważenia Rozwoju: VI Rozwój Regionalny: Cel 1. Wzmacnianie potencjału rozwojowego metropolii i ośrodków regionalnych oraz wyrównywanie szans rozwojowych poprzez rozwijanie potencjałów endogenicznych miast: 1.3. Zwiększanie potencjału rozwojowego oraz wyrównywanie szans rozwojowych miast poprzez rozwijanie ich potencjałów endogenicznych. Cel 2. Wzmacnianie potencjału rozwojowego oraz</p>
--	--	----------------------------	--	---	--	---

					rozwijanie ich potencjałów endogenicznych; 2.4. Zwiększanie dostępu do kluczowych usług publicznych.	przeciwdziałanie procesom marginalizacji na obszarach problemowych: 2.2. Podnoszenie poziomu kapitału ludzkiego i społecznego.
4.	Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020	Obszar Strategiczny II Konkurencyjna gospodarka Cel: Efektywność energetyczna i poprawa stanu środowiska: Cel II.6.1. Racjonalne gospodarowanie zasobami; Cel II.6.4. Poprawa stanu środowiska.	Cel II.7. Zwiększenie efektywności transportu: 7.2. Modernizacja i rozbudowa połączeń transportowych; 7.3. Udrożnienie obszarów miejskich. Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów dyfuzji oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych: 3.4. Zwiększenie spójności terytorialnej.	Cel II.4. Rozwój kapitału ludzkiego; 4.1. Zwiększanie aktywności zawodowej; 4.2. Poprawa jakości kapitału ludzkiego; 4.3. Zwiększanie mobilności zawodowej i przestrzennej.	Cel III.1. Integracja społeczna: 1.1. Zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym; 1.2. Zmniejszenie ubóstwa w grupach najbardziej zagrożonych. Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych: 2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych; 2.2. Zwiększenie efektywności systemu świadczenia usług publicznych. Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów dyfuzji oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych: 3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich; 3.4. Zwiększenie spójności terytorialnej.	Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów: 1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza miastami wojewódzkimi; 1.3. Budowa podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne (horyzontalne). Cel 2. Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów zdegradowanych: 2.1. Wzmacnianie spójności w układzie krajowym; 2.2. Wspieranie obszarów wiejskich o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe; 2.3. Restrukturyzacja i rewitalizacja miast i innych obszarów tracących dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze.
5.	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020	Cel 1 Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów: 1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza miastami wojewódzkimi; 1.2.1. Zwiększenie dostępności komunikacyjnej wewnątrz regionów;	Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów: 1.1. Wzmacnianie funkcji metropolitalnych ośrodków wojewódzkich i integracja ich obszarów funkcjonalnych; 1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza miastami	Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów: 1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza miastami wojewódzkimi; 1.2.2. Wspieranie rozwoju i znaczenia miast subregionalnej; 1.3. Budowa konkurencyjności	Cel 2. Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów zdegradowanych: 2.2. Wspieranie obszarów wiejskich o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości	Cel 1: Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów. Kierunek działania: Budowa podstaw konkurencyjności województw działania tematyczne: 1.3.1. Rozwój kapitału intelektualnego, w tym kapitału ludzkiego i społecznego.

		1.3. Budowa konkurencyjności województw: 1.3.6. Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego.	wojewódzkimi; Cel 2. Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów zdegradowanych: 2.1. Wzmacnianie spójności w układzie krajowym; 2.5. Zwiększenie dostępności transportowej do ośrodków wojewódzkich na obszarach o najniższej dostępności.	województw: 1.3.1. Rozwój kapitału intelektualnego, w tym kapitału ludzkiego i społecznego; Cel 2. Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów zdegradowanych: 2.2. Wspieranie obszarów wiejskich o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe; 2.2.1 Usługi edukacyjne i szkoleniowe.	rozwojowe; 2.2.2. Poprawa jakości i dostępności usług medycznych na obszarach problemowych; 2.3. Restrukturyzacja i rewitalizacji miast i innych obszarów tracących dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze.	
6.	Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030	Cel rozwojowy: Zapewnienie gospodarce regionu zdywersyfikowanego zaopatrzenia w energię przy zrównoważonym gospodarowaniu zasobami środowiska. Kierunek działania 34. Wspieranie rozwoju przemysłu ekologicznego i eko-innowacji; Działania: 34.1 Tworzenie warunków organizacyjnych i finansowych dla transferu wiedzy i eko-innowacji z ośrodków naukowych do przemysłu; Kierunek działania 35. Zapewnienie trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz zachowanie wysokich walorów środowiska; Działanie: 35.1. Przeciwdziałanie fragmentaryzacji przestrzeni przyrodniczej; 35.2. Prowadzenie monitoringu zanieczyszczeń środowiska;	Cel rozwojowy: Trwały i zrównoważony rozwój regionu oparty o endogeniczne czynniki rozwoju oraz wzrost dostępności. Kierunek działania: 17. Zwiększenie dostępności komunikacyjnej wewnątrz regionu jako czynnik rozprzestrzeniania procesów rozwojowych. Działania: 17.1 Zwiększenie konkurencyjności transportu kolejowego względem drogowego. 17.2 Dostosowanie standardów technicznych dróg do ich funkcji oraz podniesienie poziomu bezpieczeństwa ruchu drogowego; 17.3 Integracja systemów transportowych. Kierunek działania: 18.	Cel rozwojowy: Wzrost zdolności konkurencyjnej przemysłu w regionie poprzez stymulowanie zmian strukturalnych, pobudzanie aktywności innowacyjnej oraz efektywne wykorzystanie zasobów. Kierunek działania: 3. Wspieranie tworzenia miejsc pracy w przemyśle; Działanie: 3.1 Wsparcie dla firm inwestujących w nowe miejsca pracy w firmach produkcyjnych; Cel rozwojowy: Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój działalności produkcyjnej oraz transfer i wykorzystanie nowych technologii. Kierunek działania: 16. Dywersyfikacja zatrudnienia na obszarach wiejskich ³⁰² . Działanie: 16.1 Rozwój przedsiębiorczości i tworzenie pozarolniczych miejsc pracy przy wykorzystaniu potencjału wewnętrznego obszarów wiejskich. Cel rozwojowy: Poprawa jakości życia oraz	Cel rozwojowy: Poprawa jakości życia oraz wykorzystanie kapitału ludzkiego i społecznego do tworzenia nowoczesnej gospodarki. Kierunek działania: 25. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego. Działanie: 25.4 Budowa społeczeństwa obywatelskiego; Kierunek działania: 30. Przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego, integracja społeczna. Działania: 30.1 Przeciwdziałanie bezrobociu i łagodzenie skutków bezrobocia. 30.2 Wspomaganie zadań mających na celu ograniczenie marginalizacji społecznej. Kierunek działania: 32. Podnoszenie standardów funkcjonowania infrastruktury społecznej oraz działania na rzecz ochrony zdrowia i	Cel rozwojowy: Poprawa jakości życia oraz wykorzystanie kapitału ludzkiego i społecznego do tworzenia nowoczesnej gospodarki. Kierunek działania: 25. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego. Działania: 25.1 Zwiększenie dostępu do edukacji przedszkolnej; 25.2 Kształcenie zawodowe młodzieży i podnoszenie kwalifikacji zawodowych; 25.3 Poprawa potencjału naukowo-badawczego oraz dydaktycznego uczelni wyższych; 25.4 Budowa społeczeństwa obywatelskiego. Kierunek działania: 26. Aktywizacja rezerw rynku pracy oraz działania na rzecz poprawy sytuacji demograficznej. Działanie:

³⁰² Kierunek działania 16 i działanie 16.1 dotyczą obszaru „rolnictwo”, wsparcie w tym zakresie będzie uzależnione od kształtu „linii demarkacyjnej”.

		<p>35.4 Wdrożenie polityki gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej;</p> <p>35.5. Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu i potencjału wód i związanych z nimi ekosystemów;</p> <p>35.6. Przeciwdziałanie deficytowi wodnemu;</p> <p>35.7 Ochrona obszarów cennych przyrodniczo;</p> <p>35.8. Zwiększenie lesistości regionu i ochrona lasów³⁰¹;</p> <p>35.10. Ochrona powietrza i ochrona przed hałasem;</p> <p>35.11 Racjonalne planowanie funkcji terenów z uwzględnieniem potrzeb ochrony środowiska;</p> <p>Kierunek działania 38. Inwestycje związane z uzdatnianiem wody i utylizacją odpadów, odnową terenów skażonych, zmniejszeniem zanieczyszczenia.</p> <p>Działanie:</p> <p>38.1. Zmniejszenie obciążenia środowiska powodowanego emisjami zanieczyszczeń do wód, atmosfery i gleby;</p> <p>38.2 Porządkowanie i tworzenie spójnego systemu gospodarki odpadami;</p> <p>Cel rozwojowy: Wykorzystanie kultury i dziedzictwa kulturowego do rozwoju przemysłów kreatywnych.</p> <p>Kierunek działania: 41.</p> <p>Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa</p>	<p>Spójność wewnątrz-regionalna – koncentracja na najbardziej zapóźnionych podregionach.</p> <p>Działania:</p> <p>18.1 Poprawa dostępności komunikacyjnej zapóźnionych podregionów do ośrodków regionalnych i subregionalnych;</p> <p>18.2 Zapewnienie dostępności komunikacji publicznej poprzez budowę nowych przystanków kolejowych oraz wprowadzenie linii kolejowych do centrów miejscowości;</p> <p>Kierunek działań: 19. Współpraca między miastami – sieciowanie, rozwój przyjaznych środowisku form transportu w miastach, wokół nich i między nimi.</p> <p>Działanie:</p> <p>19.1 Usprawnienie i rozbudowa multimodalnego transportu zbiorowego oraz wspieranie proekologicznych rozwiązań w transporcie publicznym;</p> <p>Kierunek działania: 21. Udrożnienie systemu tranzytowego.</p> <p>Działanie:</p> <p>21.1 Rozbudowa i modernizacja infrastruktury dostosowanej do ruchu tranzytowego, omijającej miasta;</p> <p>Kierunek działania: 22. Zwiększanie roli transportu zbiorowego w komunikacji wewnątrz OMW;</p> <p>Działanie:</p>	<p>wykorzystanie kapitału ludzkiego i społecznego do tworzenia nowoczesnej gospodarki.</p> <p>Kierunek działania:</p> <p>26. Aktywizacja rezerw rynku pracy oraz działania na rzecz poprawy sytuacji demograficznej.</p> <p>Działanie: 26.1. Wspieranie grup nieaktywnych zawodowo.</p> <p>Kierunek działania: 29. Wzrost wykorzystania zasobów ludzkich – zwiększenie mobilności zawodowej i przestrzennej.</p> <p>Działanie:</p> <p>29.1 Tworzenie warunków dla dostosowywania się pracowników do wymogów rynku pracy;</p> <p>Kierunek działania: 30. Przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego, integracja społeczna.</p> <p>Działanie:</p> <p>30.1 Przeciwdziałanie bezrobociu i łagodzenie skutków bezrobocia.</p>	<p>bezpieczeństwa publicznego;</p> <p>Działania:</p> <p>32.1. Budowa i rozwój infrastruktury społecznej, w tym o zasięgu regionalnym.</p>	<p>26.2 Działania na rzecz poprawy sytuacji demograficznej.</p> <p>Kierunek działania: 27. Rozwój priorytetowych dla regionu dziedzin nauki.</p> <p>Działanie:</p> <p>28.1 Dostosowywanie systemów kształcenia i szkoleń do potrzeb rynku pracy.</p> <p>Kierunek działania: 28. Dostosowanie profili kształcenia do potrzeb terytorialnych zgodnie z wymogami nowoczesnej gospodarki - głównie rozwój szkolnictwa zawodowego oraz kształcenia technicznego w szkołach wyższych.</p> <p>Działanie:</p> <p>28.2 Poprawa umiejętności praktycznych pracowników.</p>
--	--	--	--	---	---	--

³⁰¹ Działanie 35.8 może dotyczyć wyłącznie obszaru „rolnictwo”, wsparcie w tym zakresie będzie uzależnione od kształtu „linii demarkacyjnej”.

		<p>kulturowego dla rozwoju gospodarki regionu oraz do zwiększenia atrakcyjności regionu.</p> <p>Działanie:</p> <p>41.2 Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych;</p> <p>41. 3. Ochrona mazowieckiej spuścizny historycznej;</p> <p>42.2. Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu.</p>	<p>22.1 Usprawnianie i rozbudowa systemu multimodalnego transportu zbiorowego.</p>			
7.	RIS ³⁰³	<p>Cel główny: Wzrost innowacyjności przedsiębiorstw Mazowsza, prowadzący do przyspieszenia wzrostu i zwiększenia konkurencyjności w skali UE;</p> <p>Cel Strategiczny:</p> <p>III. Wzrost środków i efektywności finansowania działalności proinnowacyjnej w regionie;</p> <p>Cele operacyjne:</p> <p>c. wspieranie firm z Mazowsza w realizacji projektów, których celem jest poprawa konkurencyjności poprzez stosowanie innowacyjnych rozwiązań;</p>	-	<p>Cel główny: Wzrost innowacyjności przedsiębiorstw Mazowsza, prowadzący do przyspieszenia wzrostu i zwiększenia konkurencyjności w skali UE.</p> <p>Cel Strategiczny:</p> <p>III. Wzrost środków i efektywności finansowania działalności proinnowacyjnej w regionie;</p> <p>Cele operacyjne:</p> <p>c. wspieranie firm z Mazowsza w realizacji projektów, których celem jest poprawa konkurencyjności poprzez stosowanie innowacyjnych rozwiązań;</p> <p>Cel Strategiczny:</p> <p>IV. Kształtowanie i promowanie postaw proinnowacyjnych oraz proprzedsiębiorczych w regionie;</p> <p>Cel operacyjny:</p> <p>a. skuteczna promocja postaw przedsiębiorczych związanych z innowacyjnością.</p>	-	-

³⁰³ Regionalna Strategia Innowacji dla Mazowsza 2007-2015 – dokument jest w trakcie aktualizacji.

Załącznik nr 2 Harmonogram opracowywania projektu regionalnego programu operacyjnego

Harmonogram prac nad RPO WM 2014-2020													
Zadania	Terminy												
	październik 2012 r.	listopad 2012 r.						grudzień 2012 r.				styczeń 2012 r.	luty 2013 r.
	do 31 października 2012 r.	do 8 listopada 2012 r.	do 15 listopada 2012 r.	do 19 listopada 2012 r.	do 26 listopada 2012 r.	do 30 listopada 2012 r.	do 7 grudnia 2012 r.	do 14 grudnia 2012 r.	do 21 grudnia 2012 r.	do 24 grudnia 2012 r.	do 31 grudnia 2012 r.	do 31 stycznia 2013 r.	do 28 lutego 2013 r.
1. Przyjęcie Założeń RPO WM 2014-2020 przez Zarząd Województwa Mazowieckiego.													
2. Przeprowadzenie konsultacji społecznych Założeń RPO WM 2014-2020.													
3. Posiedzenie Zespołu ds. rekomendacji - wypracowanie rekomendacji w zakresie obszarów wsparcia.													
4. Posiedzenie Zespołu ds. rekomendacji - analiza okresu programowania 2007-2013 w zakresie systemu wskaźników, trybów wyboru projektów, kryteriów wyboru operacji.													
5. Posiedzenie Zespołu redakcyjno-programowego dotyczące określenia działań i wskaźników dla RPO WM w obszarze 1, 2, 3 celu tematycznego;													
6. Posiedzenie Zespołu redakcyjno-programowego dotyczące określenia działań i wskaźników dla RPO WM w obszarze 8, 9, 10 celu tematycznego;													
7. Posiedzenie Zespołu ds. rekomendacji - wypracowanie rekomendacji w zakresie systemu monitorowania i ewaluacji dla nowego okresu.													
8. Posiedzenie Zespołu redakcyjno-programowego dotyczące określenia działań i wskaźników dla RPO WM w obszarze 4, 5, 6 i 7 celu tematycznego;													
8. Posiedzenie Zespołu ds. rekomendacji - wypracowanie rekomendacji w zakresie systemu wskaźników, trybów wyboru projektów, kryteriów wyboru operacji dla nowego okresu.													
9. Posiedzenie Zespołu redakcyjno-programowego - identyfikacja projektów kluczowych, dużych, zintegrowanych - na podstawie zatwierdzonych Planów wykonawczych;													
10. Posiedzenie Zespołu ds. rekomendacji - wypracowanie rekomendacji w zakresie zarządzania finansowego oraz systemu kontroli dla nowego okresu.													
11. Posiedzenie Zespołu ds. rekomendacji - wypracowanie rekomendacji w zakresie informacji i pomocy, pomocy technicznej oraz systemu instytucjonalnego dla nowego okresu.													
12. Przygotowanie diagnozy dla RPO WM 2014-2020 i analizy SWOT dla RPO WM 2014-2020.													
13. Przygotowanie przez DSRR treści priorytetów na podstawie Założeń RPO WM 2014-2020.													
14. Opracowanie systemu instytucjonalnego oraz zapisów w zakresie informacji i promocji dla RPO WM 2014-2020.													
15. Przygotowanie przez DSRR systemu zarządzania finansowego i systemu kontroli, w tym systemu wyboru operacji.													
16. Przygotowanie przez DSRR zapisów do Priorytetu Pomoc techniczna.													
17. Przygotowanie wersji scalonej projektu RPO WM 2014-2020.													
18. Posiedzenie Zespołu redakcyjno-programowego - akceptacja wersji końcowej wstępnego projektu RPO WM 2014-2020.													
19. Posiedzenie Zespołu ds. Aktualizacji - zaopiniowanie wersji końcowej wstępnego projektu RPO WM 2014-2020.													
20. Przekazanie wersji końcowej projektu RPO WM 2014-2020 do zatwierdzenia Zarządowi Województwa Mazowieckiego.													
21. Przekazanie zaakceptowanej wstępnej wersji projektu RPO WM 2014-2020 do MRR celem zaopiniowania.													
22. Przeprowadzenie konsultacji społecznych wstępnego projektu RPO WM 2014-2020.													

Załącznik nr 3 Analiza SWOT dla poszczególnych celów tematycznych

CEL 1 - Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji

WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Najlepiej rozwinięty gospodarczo region w Polsce; ▪ Wysoka dynamika wzrostu gospodarczego; ▪ Region lepiej rozwinięty wg klasyfikacji UE; ▪ Wysokie nakłady na działalność B+R w skali kraju; ▪ Dobrze rozwinięty sektor małej i średniej przedsiębiorczości; ▪ Największy wśród województw udział przedsiębiorstw usługowych wprowadzających innowacje; ▪ Duża liczba jednostek badawczo-rozwojowych w skali krajowej (liczne instytucje centralne w tym obszarze); ▪ Wysoki poziom jakości badań; ▪ Największa aktywność w kraju instytucji naukowych Mazowsza w realizacji projektów międzynarodowych; ▪ Zróżnicowanie wewnętrzne sektora B+R (zróżnicowane technologie – nano, bio, foto); ▪ Wysoki udział osób z wyższym wykształceniem w grupie wiekowej 25-64 (wysoka jakość kapitału ludzkiego) ▪ Duża liczba i wsparcie instytucji otoczenia biznesu; ▪ Bliskość i dostępność instytucji B+R dla sektora MSP; ▪ Duża liczba patentów i wynalazków w skali kraju; ▪ Potencjał Warszawy jako miasta stołecznego (instytucje centralne, położenie geograficzne, pozycja na rynku europejskim, konkurencyjna w skali UE). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Niski poziom innowacyjności gospodarki mazowieckiej w skali UE (choć najbardziej innowacyjny w Polsce); ▪ Brak określonej specjalizacji Mazowsza; ▪ Niskie nakłady na działalność badawczo-rozwojową w skali UE; ▪ Małe zainteresowanie przedsiębiorców współpracą z sektorem B+R (niskie nakłady na finansowanie działalności w tym zakresie); ▪ Malejące nakłady na działalność innowacyjną przedsiębiorstw z sektora przemysłowego; ▪ Słaba wzajemna współpraca ośrodków B+R między sobą; ▪ Brak współpracy między przedsiębiorcami w ramach projektów z obszaru B+R; ▪ Niższe, niż w innych regionach, tempo wzrostu liczby jednostek B+R; ▪ Niewielka liczba klastrów oraz brak doświadczeń w tym zakresie; ▪ Brak moderatorów/menedżerów/animatorów innowacji (zakres działalności dotyczącej sfery B+R); ▪ Mała liczba patentów i wynalazków w skali UE; ▪ Niski poziom kształcenia ustawicznego; ▪ Niski poziom wiedzy społeczeństwa na temat innowacyjności; ▪ Niski poziom zaangażowania władz lokalnych w działania proinnowacyjne ▪ Niska wymiana międzynarodowa nauczycieli akademickich; ▪ Niski odsetek uczestnictwa w programach, projektach międzynarodowych.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zwiększenie nakładów na B+R (szczególnie prywatnych); ▪ Najbardziej innowacyjny region w Polsce; ▪ Dalszy napływ inwestycji; ▪ Sektor kreatywny – ogromny potencjał sektora, 96% firm ulokowanych w Warszawie; ▪ Rozwój powiązań strefy B+R i przedsiębiorstw oraz komercjalizacji badań; ▪ Rozwój współpracy międzynarodowej w zakresie B+R; ▪ Rozwój instytucji pomostowych i wzrostu dostępności funduszy załączkowych i venture capital dla MSP; ▪ Lokalizacja w regionie instytucji centralnych ze 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Odwrócenie trendu – Mazowsze przestaje być najbardziej innowacyjne; ▪ Wzrost konkurencyjności innych regionów Europy Środkowo-Wschodniej (np. Czech, krajów nadbałtyckich); ▪ Wystąpienie kryzysu gospodarczego i zahamowanie inwestycji w rozwój nowych technologii w firmach; ▪ Niewłaściwe/brak wsparcia dla sektora kreatywnego, niewykorzystanie szansy; ▪ Niewykorzystanie lokalizacji dużej liczby ośrodków B+R (w tym także ośrodków centralnych); ▪ Brak wsparcia finansowego dla sektora B+R; ▪ Możliwość ograniczenia nakładów na działalności B+R ze środków budżetowych;

<p>sfer B+R;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ stworzenie systemu zachęt dla finansowania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw we współpracy z rozwiniętym w regionie sektorem naukowo-badawczym; ▪ Zmiana podejścia w zakresie finansowania w przedsiębiorstwach, polegająca na preferencji dla prac B+R kosztem ograniczania zakupu gotowych maszyn i technologii; ▪ Dalsze wspieranie IOB w celu podniesienia innowacyjności; ▪ Zwiększenie atrakcyjności mazowieckich jedn. B+R, jako miejsc pracy dla najlepszych naukowców z kraju i z zagranicy; ▪ Warszawa i jej położenie geograficzne. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Koncentracja wsparcia na zakupie przez przedsiębiorców i firmy gotowych technologii i rozwiązań, które nie przyczyniają się do współpracy z sektorem B+R i wzrostu innowacyjności w regionie; ▪ Brak wsparcia IOB; ▪ Powiększanie dysproporcji wewnątrzregionalnych na skutek dominującej roli Warszawy; ▪ Odpływ kadry naukowej do zagranicznych ośrodków badawczych; ▪ Warszawa przestaje być atrakcyjna dla inwestorów, którzy przenoszą swoje firmy za granicę wraz z działami badawczo-rozwojowymi.
---	--

CEL 2 - Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych

WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Centralność geograficzna województwa oraz obecność Warszawy; ▪ Dobre wyposażenie w ICT firm, gospodarstw domowych i instytucji publicznych oraz dostęp do Internetu szerokopasmowego; ▪ Wysoka świadomość korzyści płynących z usług cyfrowych; ▪ Stabilna sytuacja gospodarcza w województwie mazowieckim z dobrą perspektywą rozwoju. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Niedorozwój infrastruktury teleinformatycznej w wielu obszarach województwa (obszary białe) oraz duża jej nierównomierność – szczególnie na obszarach wiejskich; ▪ Niski poziom infrastruktury sieci szerokopasmowej oraz nowej generacji NGA; ▪ Niski poziom e-usług świadczonych przez administrację publiczną oraz jednostki ochrony zdrowia; ▪ Niski poziom świadomości istnienia bardziej zaawansowanych rozwiązań ICT oraz potrzeb ich stosowania w biznesie i instytucjach publicznych; ▪ Ograniczone możliwości małych i średnich przedsiębiorstw w zakresie finansowania rozwoju innowacyjnych rozwiązań ICT; ▪ Niski poziom wykorzystania handlu elektronicznego przez przedsiębiorstwa; ▪ Niski poziom kompetencji cyfrowych mieszkańców poza obszarem m.st. Warszawa.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dotacje UE na innowacyjne projekty ICT; ▪ Wzrost świadomości korzyści płynących z usług cyfrowych; ▪ Wzrost dostępu do Internetu szerokopasmowego na obszarach wiejskich; ▪ Edukacja społeczeństwa pod kątem wykorzystywania ICT. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Niski poziom zaufania społecznego, hamujący wirtualizację usług i aplikacji; ▪ Szybkie zmiany technologii informacyjnych; ▪ Opóźnienie kulturowe i instytucjonalne w stosunku do tempa zmiany technologicznej; ▪ Automatyzacja pracy i spadek zapotrzebowania na kompetencje posiadane przez osoby znajdujące się na rynku pracy; ▪ Konkurencja globalnych graczy oraz firm z rynków o niższych kosztach pracy.

CEL 3 - Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw, sektora rolnego (w odniesieniu do EFRROW) oraz sektora rybołówstwa i akwakultury (w odniesieniu do EFMR)

WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Największy potencjał gospodarczy wśród województw w Polsce; ▪ Duży udział podmiotów działających w branżach najczęściej generujących innowacje oraz firm z kapitałem zagranicznym; ▪ Rozwinięte instytucje badawczo-rozwojowe; ▪ Rozwinięty sektor usługowy; ▪ Wyspecjalizowane obszary produkcji rolnej, jako baza surowcowa dla przemysłu rolno-spożywczego; ▪ Warszawa, jako ośrodek europejski, przyciągający kapitał i sprzyjający nawiązywaniu kontaktów biznesowych. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Niewielkie znaczenie produkcji przemysłowej województwa; ▪ Niski poziom specjalizacji gospodarki; ▪ Niski poziom technologiczny gospodarki; ▪ Niski poziom usieciowienia gospodarki; ▪ Niski potencjał rozwojowy obszarów wiejskich; ▪ Niewielkie zainteresowanie MŚP prowadzeniem lub finansowaniem prac badawczo-rozwojowych; ▪ Niski stopień przygotowania terenów inwestycyjnych; ▪ Ujemne saldo eksportu, uzależniające regionalną gospodarkę od zewnętrznych dostawców; ▪ Monocentryczność gospodarki, dominująca pozycja Warszawy prowadząca do marginalizacji ośrodków subregionalnych; ▪ Ograniczona dostępność instytucji otoczenia biznesu; ▪ Niski poziom wykorzystania instrumentów wspierania przedsiębiorczości; ▪ Niski poziom zaufania, utrudniający nawiązywanie współpracy na linii biznes-nauka-administracja; ▪ Niechęć MŚP do podejmowania ryzyka; ▪ Niewielki udział średnich przedsiębiorstw w strukturze MŚP.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Likwidacja barier prawno-legislacyjnych związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej; ▪ Postęp techniczny, spadek kosztu technologii; ▪ Wzrost znaczenia warszawskiego obszaru metropolitalnego w wymiarze międzynarodowym; ▪ Wzrost aktywności instytucji otoczenia biznesu; ▪ Powstawanie i rozwój wyspecjalizowanych obszarów lokowania działalności i klastrów; ▪ Spadek rentowności outsourcingu produkcji; ▪ Rozwój i specjalizacja przemysłowa ośrodków subregionalnych. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dekoniunktura; ▪ Brak skutecznej polityki gospodarczej państwa; ▪ Spadek znaczenia metropolii warszawskiej w wymiarze międzynarodowym; ▪ Wysokie koszty pracy i znaczne obciążenia fiskalne przedsiębiorców; ▪ Niestabilność i stopień skomplikowania systemu regulacji; ▪ Pogłębiające się dysproporcje w tempie rozwoju województwa.

CEL 4 - Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach

WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Duże moce produkcyjne w zakresie energii dzięki elektrowniom systemowym i elektrociepłowniom warszawskim, ▪ Obecnie produkcja energii elektrycznej brutto wobec jej zużycia jest zrównoważona; ▪ Stosunkowo duże zainteresowanie 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Przeszarzałe technologie produkcji i dystrybucji energii elektrycznej i wysoka emisyjność; ▪ Nierównomierny rozkład sieci przesyłowych; ▪ Obszary deficytu energii, szczególnie w północnej części województwa; ▪ Brak tzw. południowego półpierścienia warszawskiego

<p>inwestowaniem w odnawialne źródła energii;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Korzystnie szacowany potencjał odnawialnych źródeł energii na Mazowszu i atrakcyjności regionu w kwestii inwestycji w OZE; ▪ Wysoki udział w wykorzystaniu biomasy na tle kraju; ▪ Określanie dopuszczalnych wielkości emisji w wydawanych decyzjach i późniejszy monitoring; 	<p>400 kV;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Utrudnienie rozwoju gospodarczego na obszarach deficytu energii elektrycznej; ▪ Tendencja wskazująca na zwiększone zapotrzebowanie na energię wobec poziomu jej dostaw; ▪ Brak odpowiedniej liczby specjalistów w zakresie zarządzania energią na poziomie lokalnym; ▪ Niski udział produkcji energii ze źródeł odnawialnych; ▪ Wysoki koszt nowoczesnych urządzeń do produkcji energii z OZE i pojazdów ekologicznych; ▪ Niska zdolność magazynowania energii z OZE; ▪ Wysoki koszt paliw niskoemisyjnych (proekologicznych) w stosunku do paliw konwencjonalnych ▪ Brak zachęty finansowej do stosowania paliw niskoemisyjnych / zmiany paliwa na niskoemisyjne, w tym OZE ▪ Emisja powierzchniowa (emisja niska) (szczególnie z palenisk domowych i lokalnych kotłowni, stanowiąca główną przyczynę standardów imisyjnych dla pyłu PM10, ▪ Emisja komunikacyjna pochodząca ze środków transportu; ▪ Zwiększenie emisji dwutlenku węgla z sektora energetyki przemysłowej; ▪ Przekroczenie dopuszczalnych poziomów hałasu wzdłuż ciągów komunikacyjnych i wokół lotnisk;
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poprawa bezpieczeństwa energetycznego regionu poprzez budowę nowych powiązań oraz rozwój lokalnych źródeł energii; ▪ Wzrost cen energii konwencjonalnej może spowodować zwiększenie zainteresowania alternatywnymi technologiami produkcji ciepła, chłodu i energii elektrycznej; ▪ Ograniczenie emisji hałasu i zanieczyszczeń powietrza poprzez upowszechnianie transportu zbiorowego i niezmotoryzowanego; ▪ Stopniowa rozbudowa węzłów drogowych i obwodnic miast, prowadząca do większej przepustowości, wyprowadzania ruchu tranzytowego z miast; ▪ Ograniczenie emisji zanieczyszczeń poprzez rozwój czystych technologii; ▪ Ograniczenie zużycia energii, w tym przez rozwój energooszczędnych technologii; ▪ Zaostrzenie standardów emisyjnych z wysokoemisyjnych instalacji energetycznego spalania paliw; ▪ Zastosowanie Smart meteringu i smart gridu, jako sposobu zrationalizowania zużycia energii; ▪ Korzystny wpływ funduszy unijnych na stymulację inwestycji w odnawialne źródła energii, które mogą stanowić kluczowy instrument budowy oddolnego filaru bezpieczeństwa energetycznego i innowacyjnej 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Możliwość wystąpienia niedoboru gazu ziemnego i ropy naftowej w przypadku ograniczenia dostaw zza granicy; ▪ Zagrożenie awarią w elektroenergetycznym systemie przesyłowym; ▪ Dynamika wzrostu cen energii elektrycznej, ogrzewania i ciepłej wody użytkowej. ▪ Pogorszenie jakości powietrza; ▪ Niedotrzymywanie poziomów dopuszczalnych pyłu zawieszonego PM 10 i benzo/a/pirenu (aktualnie dla całego województwa mazowieckiego), pyłu zawieszonego PM 2,5 (aktualnie dla strefy aglomeracja warszawska, strefy miasto Płock i strefy mazowieckiej), ▪ Zwiększająca się liczba pojazdów; ▪ Małe zainteresowanie zmianą systemu ogrzewania w budynkach prywatnych z indywidualnego na sieciowy, ze względu na konieczność ponoszenia stałych opłat za ogrzewanie; ▪ Brak w większości gmin opracowanych założeń do planów oraz planów zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe; ▪ Brak motywacyjnych bodźców ekonomicznych (np.: dopłat, niższych cen), zachęcających społeczeństwo do zmiany czynnika grzewczego (węgla) na bardziej przyjazny środowisku; ▪ Brak środków administracyjno-prawnych zobowiązujących mieszkańców na obszarach przekroczeń standardów emisyjnych do zmiany

<p>zielonej gospodarki, realizując cele strategii Europa 2020;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Postęp technologiczny w zakresie urządzeń do produkcji energii z OZE; ▪ Tworzenie „zielonych” miejsc pracy, związanych z inwestycjami w OZE; ▪ Realizacja projektów demonstracyjnych, np. budynków pasywnych (budynki użyteczności publicznej), jako forma promocji nowoczesnych rozwiązań i budynków o niemal zerowym zapotrzebowaniu na energię. ▪ Skuteczna realizacja działań naprawczych określonych w programach ochrony powietrza: <ul style="list-style-type: none"> ✓ ograniczanie niskiej emisji powierzchniowej (komunalnej); ✓ ograniczanie emisji komunikacyjnej. 	<p>sposobu ogrzewania mieszkań;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Niekorzystna sytuacja społeczno-ekonomiczna, która powoduje, że głównym, a czasami jedynym kryterium przy wyborze sposobu ogrzewania (szczególnie gospodarstw domowych) jest czynnik ekonomiczny; ▪ Brak środków prawnych i finansowych pozwalających na skuteczną realizację działań naprawczych określonych w programach ochrony powietrza; ▪ Długotrwałe prace nad przepisami dotyczącymi inwestowania w odnawialne źródła energii, rzutujące na opłacalność przyszłych inwestycji; ▪ Przepisy prawne utrudniające realizację inwestycji w OZE, np. w przypadku energii wiatrowej, małych elektrowni wiatrowych; ▪ Blokowanie inwestycji służących ochronie środowiska przez konflikty społeczne; ▪ Blokowanie inwestycji w OZE przez społeczne obawy, dotyczące np. budowa farm wiatrowych, biogazowni; ▪ Brak ustalonego przez stronę rządową w „Krajowym planie działań w zakresie energii z odnawialnych źródeł energii” indykatywnego podziału celów na 2020 r. dla regionów, brak wskazanych choćby uwarunkowań uzyskania minimum 15% udziału energii z OZE w finalnym zużyciu energii brutto; ▪ Wysoki koszt paliw;
--	--

CEL 5 - Promowanie dostosowania do zmiany klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzanie ryzykiem

WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uwarunkowania przyrodnicze – obszary mokradłowe; ▪ Zwiększenie lesistości; ▪ Ograniczenie prędkości odpływu wód opadowych poprzez zagospodarowanie opadu w pobliżu miejsca jego wystąpienia; ▪ Wzrost retencji wodnej; ▪ Zwiększenie skuteczności ochrony przeciwpowodziowej; ▪ Zwiększenie zasobów wodnych dla celów rolniczych i poprawa ich jakości. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Postępująca degradacja systemów melioracyjnych spowodowana zbyt niskimi nakładami na ich utrzymanie; ▪ Dewastacja systemów melioracyjnych poprzez urbanizację terenów zmeliorowanych, użytkowanych dotychczas rolniczo; ▪ Brak polderów na terenie województwa; ▪ Deficyt wody związany z uwarunkowaniami klimatycznymi (wysokość opadów, właściwości gleb); ▪ Wahania poziomu wód – albo bardzo niskie albo wezbrania powodziowe; ▪ Brak aktualnych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających strefy zagrożenia powodzią; ▪ Zmniejszające się możliwości finansowe samorządu województwa na wydatki związane z utrzymaniem infrastruktury melioracyjnej przeciwpowodziowej; ▪ Nerozwieszony problem zagrożenia powodziowego na znacznym obszarze; ▪ Niedostateczna zdolność retencyjna obszaru; ▪ Niski stopień melioracji użytków rolnych; ▪ Niska lesistość województwa; ▪ Niska ściągalność składek od członków spółek wodnych;

	<ul style="list-style-type: none"> I miejsce w Polsce w zakresie liczby pożarów.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> Wykorzystanie nietechnicznych metod retencjonowania wód (zalesianie, obszary bagienne, zwiększanie retencyjności gleb użytkowanych rolniczo i leśnych); Możliwość rozbudowy infrastruktury retencyjnej i przeciwpowodziowej; Programy krajowe i regionalne z zakresu zapobiegania powodzi oraz zwiększania retencji zlewni; Program Bezpieczeństwa Powodziowego w Dorzeczu Wisy Środkowej; System Osłony Przeciw Osuwiskowej (SOPO); System Monitoringu Suszy Rolniczej (SMSR); Wstępna ocena ryzyka powodziowego; Mapy zagrożenia powodziowego; Mapy ryzyka powodziowego; Plany zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszarów dorzeczy oraz dla regionów wodnych; Krajowy system ratowniczo-gaśniczy. 	<ul style="list-style-type: none"> Brak środków finansowych na utrzymanie istniejącej infrastruktury i realizację nowych inwestycji; Brak kadry z uprawnieniami budowlanymi w dziedzinie gospodarki wodnej; Brak akceptacji społecznej do realizacji niektórych inwestycji przeciwpowodziowych; Niska świadomość społeczna; Straty w zabudowie w terenach zalewowych; Samowola mieszkańców – zmiana stosunków wodnych poprzez zasypywanie rowów, niszczenie drenów, podnoszenie poziomu gruntu a w konsekwencji negatywna zmiana stosunków wodnych; Spadek produkcji rolniczej lub zniszczenie plonów; Występowanie konfliktów pomiędzy zamierzeniami inwestycyjnymi, a wymogami ochrony środowiska; Nieuregulowane sprawy własności gruntów; Duże zagrożenie lasów przez pożary (m.in. związane z podpaleniami).

CEL 6 - Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów

WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> Wysoki odsetek oczyszczania ścieków za pomocą technologii z podwyższonym usuwaniem biogenów; Duża liczba inwestycji w zakresie gospodarki wodno-kanalizacyjnej na terenie gmin Mazowsza; Wysoki odsetek oczyszczania ścieków przemysłowych (99%); Wody podziemne o dobrym stanie fizykochemicznym; Ograniczenie prędkości odpływu wód opadowych; Zwiększenie retencji naturalnej i sztucznej; Zwiększenie zasobów wodnych dla celów rolniczych; Wojewódzki plan gospodarki odpadami (kluczowe zapisy dotyczące gospodarki odpadami będą funkcjonowały jako akt prawa miejscowego); Przekazanie własności strumienia odpadów komunalnych samorządom gminnym; Wielkość strumienia odpadów komunalnych wytwarzanych na terenie województwa pozwalająca na zapewnienie ekonomicznej efektywności wielu inwestycji w dziedzinie zagospodarowania odpadów; 	<ul style="list-style-type: none"> Znaczny udział ścieków nieoczyszczanych i niedostatecznie oczyszczanych (głównie komunalnych) odprowadzanych do wód i do ziemi; Spływ powierzchniowy zanieczyszczeń (związki biogenne oraz toksyczne pozostałości środków ochrony roślin) z terenów rolniczych; Wysoki pobór wód na cele przemysłowe i komunalne (I miejsce w kraju); Dysproporcja między liczbą osób obsługiwanych przez oczyszczalnie ścieków w miastach i na wsiach; Dysproporcja między długością sieci wodociągowej a długością sieci kanalizacyjnych; Zmniejszające się możliwości finansowe samorządu województwa na wsparcie w infrastrukturę oraz jej modernizację; Brak objęcia wszystkich mieszkańców województwa zorganizowanym systemem zbierania odpadów komunalnych; Wysoki poziom składowania odpadów bez jakiegokolwiek przetworzenia (86%); Wyczerpanie lub niska pojemności dużych składowisk; Nieefektywne zbieranie odpadów niebezpiecznych występujących w strumieniu odpadów komunalnych; Ciągłe wykorzystywanie urządzeń zawierających PCB; Brak jednolitego systemu ewidencji odzysku i unieszkodliwiania odpadów komunalnych;

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Inwestycje proekologiczne prowadzone w regionie (m.in. odsiarczanie, odpylanie i odazotowanie spalin w dużych zakładach energetycznych); ▪ Określanie dopuszczalnych wielkości emisji w wydawanych decyzjach i późniejszy monitoring; ▪ Programy ochrony powietrza; ▪ Skuteczna realizacja działań naprawczych określonych w programach ochrony powietrza: ▪ Ograniczanie niskiej emisji powierzchniowej (komunalnej); ▪ Ograniczanie emisji komunikacyjnej; ▪ Wysokie walory przyrodnicze, duży odsetek terenów objętych obszarowymi formami ochrony przyrody, w tym o znaczeniu europejskim (Natura 2000); ▪ Doliny rzek pełniące role korytarzy ekologicznych o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym (Wisła, Bug, Narew, Pilica, Wkra, Liwiec, Omulew i inne); ▪ Obszary o wysokich walorach przyrodniczych; ▪ Występowanie wielu rzadkich i zagrożonych gatunków fauny i flory; ▪ Tereny umożliwiające zachowanie bioróżnorodności gatunkowej; ▪ Atrakcyjne tereny rekreacyjno-wypoczynkowe o wysokich walorach przyrodniczych (Kampinoski Park Narodowy, obszary sieci Natura 2000, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu); ▪ Bogate zasoby dziedzictwa kulturowego, m.in. zamki, pałace, dworki, zabytki militarne i miejsca pamięci; ▪ Bogate i różnorodne tradycje kulturowe; ▪ Liczne instytucje kultury, w tym instytucje krajowe. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zagospodarowanie odpadów komunalnych w tzw. okresie przejściowym, czyli okresie od zamknięcia składowisk niespełniających wymagań technicznych i prawnych do uruchomienia zakładów zagospodarowania odpadów; ▪ Brak wystarczająco rozwiniętego systemu zbierania olejów odpadowych z małych i średnich przedsiębiorstw oraz gospodarstw domowych; ▪ Brak pełnej informacji o ilości usuniętych wyrobów zawierających azbest; ▪ Nielegalne miejsca składowania odpadów; ▪ Brak spójnego systemu obszarów chronionych; ▪ Brak spójnej i rozstrzygającej koncepcji zagospodarowania dolin rzek; ▪ Brak kompleksowego rozpoznania walorów przyrodniczych; ▪ Brak uchwalonych planów ochrony dla KPN; obszarów Natura 2000, parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody, ▪ Zły stan techniczny obiektów zabytkowych; ▪ Niewystarczający poziom informacji i promocji turystycznej regionu.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wykorzystanie środków unijnych na budowę i modernizację sieci wodociągowych i kanalizacyjnych oraz oczyszczalni ścieków; ▪ Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków; ▪ Możliwość rozbudowy infrastruktury retencyjnej i przeciwpowodziowej; ▪ Programy krajowe i regionalne z zakresu zapobiegania powodzi oraz zwiększania retencji zlewni; ▪ Przygotowanie do ponownego wykorzystania i recyklingu materiałów odpadowych, przynajmniej takich jak papier, metal, tworzywa sztuczne i szkło z gospodarstw domowych i w miarę możliwości odpadów innego pochodzenia podobnych do odpadów z gospodarstw domowych, na poziomie minimum 20% ich masy do 2012 roku, ▪ Objęcie zorganizowanym systemem odbierania 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Brak środków finansowych na budowę sieci kanalizacyjnych oraz oczyszczalni ścieków; ▪ Nieosiągnięcie dobrego stanu wód do 2015 r. niezrealizowanie KPOŚK; ▪ Przenoszenie kosztów związanych z oczyszczaniem i uzdatnianiem wód na mieszkańców Mazowsza – zgodnie z regułą „zanieczyszczający płaci” (bardzo wysokie kary nakładane na lokalne samorządy); ▪ Występowanie konfliktów pomiędzy zamierzeniami inwestycyjnymi, a wymogami ochrony środowiska; ▪ Nieuregulowane sprawy własności gruntów; ▪ Brak zorganizowanego systemu zbierania odpadów komunalnych opartego o nowe prawodawstwo; ▪ Spalanie odpadów w paleniskach domowych; ▪ Niewielki postęp w zamykaniu gminnych, małych i selektywnych składowisk; ▪ Zbyt niski postęp w selektywnym zbieraniu odpadów

<p>odpadów komunalnych wszystkich mieszkańców nie później niż do końca 2013 r.,</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Objęcie wszystkich mieszkańców systemem selektywnego zbierania odpadów najpóźniej do końca 2013 r., ▪ Zmniejszenie masy składowanych odpadów komunalnych do max 60% wytworzonych odpadów do końca 2014 r., ▪ Organizacja systemu gospodarki odpadami w sposób bezpieczny dla ludzi i środowiska; ▪ Kierowanie strumienia odpadów komunalnych do instalacji spełniających wymogi ochrony środowiska, w celu prawidłowego zagospodarowania odpadów; ▪ Wspieranie działań w zakresie zwiększania świadomości ekologicznej mieszkańców województwa mazowieckiego dotyczących prawidłowego funkcjonowania gospodarki odpadami komunalnymi; ▪ Wspieranie budowy i rozwoju regionalnych systemów gospodarki odpadami komunalnymi; ▪ Wspieranie rozwoju i wdrażanie nowoczesnych technologii odzysku i unieszkodliwiania odpadów, w tym metod termicznego przekształcania odpadów na terenie województwa mazowieckiego; ▪ Zaostrzenie standardów emisyjnych z instalacji; ▪ Kontynuacja redukcji emisji zanieczyszczeń ze źródeł punktowych poprzez: podnoszenie efektywności procesów produkcji, stosowanie paliw o mniejszej zawartości popiołu, wprowadzenie odnawialnych źródeł energii, zmniejszenie strat przesyłu energii, zmianę technologii lub profilu produkcji (odazotowanie i odsiarczanie spalin, montaż wysokosprawnych filtrów odpylających); ▪ Kontynuacja ograniczania emisji ze źródeł komunikacyjnych poprzez doskonalenie systemów zarządzania ruchem, dalszy rozwój transportu publicznego (np. II linia metra w Warszawie); ▪ Budowa miejskich obwodnic wraz z połączeniami (np. obwodnica Śródmieścia i Miejska w Warszawie, zachodnia w Radomiu, w Płocku, Mińsku Mazowieckim, Serocku, Żyrardowie, Górze Kalwarii, Iłży, Kołbieli, Markach, most Północny w Warszawie); ▪ Kierowanie ruchu tranzytowego z ominięciem miast; ▪ Tworzenie systemu płatnego parkowania w miastach, ▪ Stosowanie nowych niskoemisyjnych paliw i technologii w systemie transportu publicznego, ▪ Tworzenie ścieżek rowerowych; ▪ Wymiana taboru samochodowego w 	<p>komunalnych, w tym odpadów niebezpiecznych występujących w strumieniu zmieszanych odpadów komunalnych;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Niewdrożenie przez wszystkie gminy selektywnego systemu zbierania odpadów ulegających biodegradacji; ▪ Niewystarczająca liczba oraz moc przerobowa instalacji do zagospodarowania odpadów, w tym do termicznego przekształcania oraz mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych; ▪ Mała liczba punktów gromadzenia odpadów problemowych; ▪ Niska świadomość ekologiczna mieszkańców; ▪ Małe zainteresowanie gmin w zakresie tworzenia Regionalnych Zakładów (Systemów) Gospodarki Odpadami; ▪ niedostateczne wykorzystanie odpadów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego jako źródła energii odnawialnej; ▪ Bazowanie na wątpliwych pod względem ekologicznym technologiach przy stosowanych metodach odzysku; ▪ Brak nowych składowisk i kwater na terenie Mazowsza, przyjmujących odpady zawierające azbest; ▪ Małe wykorzystywanie osadów ściekowych spełniających wymagania jakościowe w rolnictwie i rekultywacji zdegradowanych terenów; ▪ Unieszkodliwianie dużej masy osadów ściekowych poprzez składowanie; ▪ Kontynuacja eksploatacji składowisk, które nie spełniają wymagań ochrony środowiska; ▪ Kierowanie w dużej ilości na składowiska odpadów komunalnych ulegających biodegradacji, co skutkowało by wzmożonym wydzieleniem odorów, biogazu oraz zanieczyszczeniem wód podziemnych, z masy odpadów komunalnych byłyby wydzielane niewielkie ilości materiałów surowcowych (papier, tworzywa sztuczne, szkło, metale); ▪ Niedostateczna ilość instalacji do zagospodarowania odpadów, takich jak sortownie, kompostownie, instalacje do fermentacji odpadów itp. skutkowałyby zwiększoną presją na składowanie odpadów; ▪ Brak działań mających przeciwdziałać wytwarzaniu odpadów (przede wszystkim edukacji ekologicznej); ▪ Nieprzestrzeganie przez przedsiębiorców obowiązków (wynikających z przepisów prawnych); ▪ Brak pełnej inwentaryzacji, aktualnych informacji o wykorzystywanych wyrobach zawierających azbest; ▪ Brak gminnych programów usuwania wyrobów zawierających azbest; ▪ Niepełne informacje o ilości usuniętych wyrobów zawierających azbest; ▪ Niewielkie wykorzystanie potencjalnych możliwości w zakresie odnawialnych źródeł energii; ▪ Protesty społeczności lokalnych związane z inwestycjami (OZE, elektrownie wodne i wiatrowe,
--	---

<p>komunikacji publicznej;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Tworzenie stref z zakazem ruchu pojazdów ciężkich; ▪ Program usuwania wyrobów zawierających azbest z terenu Województwa Mazowieckiego; ▪ Kontynuacja ograniczania niskiej emisji ze źródeł rozproszonych poprzez rozbudowę centralnych systemów ciepłowniczych; ▪ Ograniczenie strat ciepła w budynkach; ▪ Zmiana paliwa oraz sposobu ogrzewania indywidualnego budynków; ▪ Promocje ekologicznych nośników energii i eliminowanie węgla (np. pełne wdrożenie opracowanych programów ograniczenia niskiej emisji); ▪ Osiągnięcie standardów jakości powietrza w strefach województwa mazowieckiego, w których poziomy dopuszczalne i docelowe substancji są przekraczane; ▪ Dalsze ograniczanie uciążliwości odorowej z oczyszczalni ścieków, ferm hodowlanych, składowisk odpadów oraz zakładów przetwórstwa spożywczego; ▪ Przeprowadzenie kompleksowej waloryzacji przyrodniczej w celu rozpoznania walorów przyrodniczych i utworzenia kompleksowego systemu obszarów chronionych; ▪ Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa; ▪ Tworzenie nowych i poprawa ciągłości istniejących korytarzy ekologicznych; ▪ Realizacja założeń Programu Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2011-2014 z uwzględnieniem perspektywy do 2018 r.; ▪ Promowanie bioróżnorodności i ochrony przyrody; ▪ Tworzenie nowych obszarów sieci Natura 2000; ▪ Program zwiększenia lesistości dla województwa Mazowieckiego do roku 2020; ▪ Tworzenie obszarów ograniczonego użytkowania, dających możliwości egzekwowania od emitenta hałasu środków finansowych na realizację zadań, mających wpływ na poprawę komfortu akustycznego w pomieszczeniach znajdujących się na terenie stale narażonym na hałas, bądź żądanie wykupu nieruchomości; ▪ Właściwe kształtowanie zagospodarowania terenów położonych wzdłuż inwestycji liniowych poprzez zachowanie odległości zabudowy chronionej akustycznie od źródeł hałasu, a także lokowanie w pierwszej linii zabudowy obiektów niepodlegających ochronie akustycznej, które będą pełniły funkcje ekranujące; ▪ Budowa obejść/obwodnic wokół dużych miast 	<p>biogazownie);</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Brak w większości gmin opracowanych Założeń do planów oraz Planów zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe. ▪ Rosnąca presja przekształcania gruntów rolnych i leśnych na grunty nierolne i nieleśne, zwłaszcza na obszarach o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych; ▪ Brak akceptacji społecznej dla tworzenia nowych form ochrony przyrody, co powoduje trudności z ich tworzeniem; ▪ Przerwanie ciągłości korytarzy ekologicznych, związane z antropopresją; ▪ Prymat wąsko - pojmowanych interesów ekonomicznych kosztem przyrody; ▪ Antropopresja przyczyniająca się do przestrzennego rozrostu miast na tereny cenne przyrodniczo; ▪ Brak jasno określonych kompetencji (w tym narzędzi prawnych) odpowiednich instytucji zajmujących się ochroną przyrody (samorządy lokalne, samorząd województwa, regionalne dyrekcje ochrony środowiska, zarządy parków krajobrazowych); ▪ Brak rozwiązań prawnych chroniących korytarze ekologiczne; ▪ Brak aktualnych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w większości samorządów lokalnych; ▪ Brak środków prawnych i finansowych pozwalających na skuteczną realizację działań naprawczych określonych w programach ochrony środowiska przed hałasem; ▪ Niekorzystne zapisy w planach zagospodarowania przestrzennego dopuszczające lokalizację zabudowy chronionej akustycznie w pobliżu ciągów komunikacyjnych i lotnisk; ▪ Wzrost liczby obiektów stwarzających wysoką uciążliwość akustyczną dla mieszkańców; ▪ Wprowadzanie źródeł ponadnormatywnej emisji hałasu w bezpośrednim sąsiedztwie zabudowy chronionej akustycznie; ▪ Niewystarczający poziom finansów publicznych na wspieranie kultury; ▪ Brak dobrych ram prawnych w zakresie rewitalizacji oraz ochrony i opieki nad zabytkami; ▪ Brak współpracy władz różnych poziomów administracji w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego.
---	--

<p>dla ciężkiego transportu tranzytowego;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Zmniejszenie uciążliwości akustycznej źródeł hałasu, a w szczególności od środków transportu; ▪ Programy Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2011-2014 z uwzględnieniem perspektywy do 2018 r.; ▪ Programy ochrony środowiska przed hałasem; ▪ Wzrost znaczenia turystyki w gospodarce krajowej i tworzeniu PKB; ▪ Rozszerzenie edukacji społecznej związanej z ochroną i opieką nad zabytkami. 	
--	--

CEL 7 Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastrukturalnych sieciowych

WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Rozwinięta sieć drogowa łącząca Warszawę z innymi regionami kraju oraz ośrodkami subregionalnymi; • Rozwój dróg wyższego rzędu (autostrady i drogi ekspresowe) w głównych korytarzach transportowych województwa; • Lokalizacja stolicy kraju; • Rozwój przewoźników kolejowych świadczących coraz wyższą jakość usług; • Rozwój lotniska w Modlinie; • Międzynarodowe znaczenie istniejącej infrastruktury drogowo-kolejowej. • Duży wolumen transportu uzasadnia inwestycje w infrastrukturę 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak dostatecznej ilości dróg strategicznych o dużej przepustowości; • Niska jakość i ograniczona przepustowość uzupełniającej infrastruktury drogowej; • Brak dostatecznej ilości obwodnic i obejść ośrodków miejskich; • Niedostateczny stopień integracji infrastruktury uzupełniającej z głównymi korytarzami transportowymi; • Niski poziom bezpieczeństwa ruchu drogowego; • Ograniczona wewnątrzregionalna dostępność; • Rosnący udział transportu drogowego w przewozach towarów i osób; • Niska jakość usług świadczonych w ramach regionalnego transportu kolejowego • Dominuje bardzo kosztowny i wysokoemisyjny transport drogowy
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój sieci dróg ekspresowych i autostrad; • Rozwój sieci dróg regionalnych i budowa obwodnic ośrodków miejskich; • Wzrost zapotrzebowania na transport w tym publiczny, szczególnie dla osób dojeżdżających do pracy i szkół; • Wykorzystanie potencjału transportu szynowego poprzez modernizację linii kolejowych i wymianę taboru; • Możliwość zwiększenia udziału transportu szynowego w przewozach osób i towarów poprzez budowę efektywnych węzłów przesiadkowych i przeladunkowych – szybki wzrost popytu na drogowy jak i kolejowy przewóz osób; • Budowa regionalnej infrastruktury drogowej uzupełniającej główne sieci transportowe, w tym 	<ul style="list-style-type: none"> • Niedostateczne przygotowanie inwestycji drogowych stanowiących uzupełnienie głównej sieci transportowej; • Niski wzrost popytu na drogowy jak i kolejowy przewóz osób z powodu niskiej jakości połączeń transportem zbiorowym (częstotliwość, wygoda, szybkość); • Degradacja niemodernizowanych linii kolejowych i starzenie się taboru; • Konflikty społeczne i ekologiczne lokalizacji inwestycji transportowych; • Wzrost natężenia ruchu samochodowego z powodu niskiej jakości połączeń transportem zbiorowym (częstotliwość, wygoda, szybkość). • Brak koordynacji pomiędzy krajowymi i regionalnymi programami transportowymi,

<p>TEN-T oraz budowa obwodnic miejskich;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wzrost świadomości wpływu infrastruktury na rozwój regionu i wzrost ekonomiczny. 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak środków na przygotowanie projektów
---	---

CEL 8 - Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników

WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wysoki poziom wykształcenia mieszkańców Warszawy i miast subregionalnych; ▪ Wysoki poziom zatrudnienia (65,4%) w porównaniu ze średnią krajową; ▪ Duża aktywność i przedsiębiorczość mieszkańców aglomeracji warszawskiej; ▪ Największa ilość aktywnych NGO w skali kraju działających na rynku pracy. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Duże zróżnicowanie wewnątrzregionalne w obszarze rynku pracy; ▪ Wysoka stopa bezrobocia rejestrowanego w obszarze (OSI) radomskim; ▪ Wysoka stopa bezrobocia na terenach wiejskich; ▪ Bardzo niski poziom zatrudnienia osób niepełnosprawnych; ▪ Niski współczynnik aktywności zawodowej kobiet; ▪ Niska mobilność przestrzenna (migracyjna) części społeczeństwa, ▪ Niska aktywność zawodowa i społeczna osób starszych. ▪ Niska ogólna liczba podmiotów gospodarczych w gminach o charakterze rolniczym; ▪ Brak indywidualizacji usług wspierających osoby bezrobotne i poszukujące pracy, często również rutynizacja działań instytucji rynku pracy, powodująca niejednokrotnie nieskuteczność pomocy oferowanej bezrobotnym w aktywizacji zawodowej i aktualizacji kwalifikacji adekwatnie do potrzeb lokalnego rynku pracy; ▪ Brak lub wadliwość mechanizmów sprzyjających nawiązywaniu oraz utrzymywaniu stałej i regularnej współpracy pomiędzy organizacjami trzeciego sektora a instytucjami publicznymi, w tym przede wszystkim publicznymi służbami zatrudnienia.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Podniesienie kwalifikacji zawodowych ludności wiejskiej i dostosowanie ich do potrzeb rynku pracy; ▪ Wzrost dostępności usług z zakresu opieki długoterwałej i paliatywnej; ▪ Dalszy spadek liczby osób długoterwale pozostających bez pracy; ▪ Przemiany w sektorze edukacji, szkolenia i wsparcie przedsiębiorczości; ▪ Wykorzystanie elastycznych form zatrudnienia w aktywizacji zawodowej; ▪ Podniesienie aktywności zawodowej osób starszych; ▪ Działania aktywizacyjne, względnie wspomagające zdobywanie nowych kwalifikacji i zmianę zawodu; ▪ Pobudzenie przedsiębiorczości indywidualnej, o ile 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rosnące trudności ze znalezieniem pracy osób do 25 i po 50 roku życia; ▪ Wzrost liczby zwolnień grupowych z przyczyn nie dotyczących pracowników; ▪ Ubóstwo, marginalizacja, a w skrajnych przypadkach wykluczenie społeczne osób młodych jako efekt wysokiego stopnia bezrobocia wśród tej grupy; ▪ Niedostosowanie rynku pracy do zmiany struktury demograficznej; ▪ Niski udział średnich przedsiębiorstw, które kształtują pozycję konkurencyjną województwa; ▪ Z uwagi na regulację unijną dotyczącą koncentracji (odpowiednio 80%/70%) środków na 4

<p>będzie ono sprofilowane w nawiązaniu do lokalnych potencjałów wewnętrznych;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Upowszechnienie uczenia się dorosłych w oparciu o kształcenie praktyczne (zwłaszcza uczenie się w pracy) oraz lepsze dopasowanie szkoleń dorosłych do potrzeb społeczno-gospodarczych; ▪ Wspieranie osób młodych w znalezieniu pierwszego zatrudnienia. 	<p>priorytetach inwestycyjnych, w celu tematycznym nr 8 interwencję należy ograniczyć do wyboru jednego priorytetu. Innymi słowy występuje zagrożenie niedoinwestowania obszarów zdiagnozowanych jako problemowe i wymagające interwencji.</p>
---	--

CEL 9 - *Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem*

WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poprawa stanu zdrowia społeczeństwa województwa, wzrastająca długość życia; ▪ Kontynuowanie działań, w tym rozszerzenie współpracy na rzecz stworzenia spójnego i kooperatywnego systemu instytucji pomocy społecznej i rynku pracy na rzecz aktywizacji społecznej i zawodowej; ▪ Możliwość zwiększenia dostępności usług z zakresu opieki długoterwałej i paliatywnej; ▪ Dobre przygotowanie samorządów lokalnych do strategicznego planowania działań na rzecz integracji społecznej; ▪ Dobry kompleksowy system kształcenia i profesjonalizacja kadr służb socjalnych oraz jej aktywność w podnoszeniu kwalifikacji i szkoleniu umiejętności metodycznych; ▪ Kontynuowanie działań na rzecz spójnego i kompleksowego systemu kształcenia służb społecznych; ▪ Zmiana sposobu funkcjonowania instytucji pomocy społecznej, wzrost roli aktywnych form działania-projektów, programów, usług oraz profilaktyki w miejsce interwencji i dystrybucji świadczeń. ▪ Pozytywny odbiór rozwoju i wzrostu jakości usług społecznych świadczonych przez samorządy lokalne we współpracy z organizacjami pozarządowymi. Akceptacja działań z zakresu aktywnej integracji. ▪ Zmniejszająca się liczba osób objętych materialnymi formami pomocy na rzecz rodzin wspieranych aktywnymi formami przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu-wzrost efektywności działań pomocy społecznej. ▪ Wzrost wiedzy o ekonomii społecznej oraz zapotrzebowania na tworzenie jej podmiotów - stanowiących uzupełnienie lokalnego systemu usług społecznych poprzez tworzenia warunków zatrudnienia i integracji dla tzw. młodych bezrobotnych oraz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. ▪ Potencjał i zaangażowanie organizacji 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ W związku z zagrożeniem kryzysem mogą pogłębić się niekorzystne zjawiska / np. dalsza depopulacja, pogłębienie różnic między Warszawą a peryferiami w dostępie do usług społecznych, w wykształceniu wzrost liczby osób trwale bezrobotnych; ▪ Pogłębianie się zjawiska starzenia się społeczeństwa i wzrostu udziału w liczbie ludności ogółem ludności w wieku poprodukcyjnym, utrzymywanie się dużej liczby osób korzystających z pomocy społecznej i wysokiego odsetka osób na trwale objętych systemem pomocy społecznej; ▪ Kumulacja problemów powodujących wykluczenie społeczne (ubóstwo, brak pracy, choroba); ▪ Niewystarczające upowszechnienie działań na rzecz podnoszenia kompetencji i liczebności pracowników instytucji pomocy społecznej (brak możliwości zwiększenia finansowej atrakcyjności zawodów niezbędnych w pomocy społecznej, niewystarczające działania na rzecz prestiżu pracownika pomocy społecznej); ▪ Zróżnicowana dostępność do infrastruktury zdrowotnej (usług medycznych) w województwie mazowieckim; ▪ Rozmieszczenie podmiotów leczniczych nieodpowiadające rozmieszczeniu przestrzennemu ludności województwa mazowieckiego; ▪ Czas dotarcia mieszkańców do najbliższego szpitala jest zróżnicowany w poszczególnych częściach województwa; ▪ Nierównomierne rozmieszczenie kadry medycznej (koncentracja na terenie OMW); ▪ Koncentracja infrastruktury społecznej na terenie OMW, deficyt w pozostałych częściach regionu; ▪ Około 1/5 ludności Mazowsza jest objęta różnymi formami wykluczenia społecznego, a 14% należy uznać za ludność faktycznie wykluczoną; ▪ Wykluczenie materialne obejmuje na Mazowszu 6,9% ludności; ▪ Odsetek ludności zależnej od pomocy społecznej

<p>pozarządowych w działania w obszarze integracji społecznej.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wzrastający popyt na usługi medyczne na obszarach objętych niewystarczającym zakresem usług oraz infrastruktury medycznej; ▪ Stała tendencja wzrostowa liczby placówek ochrony zdrowia na Mazowszu; ▪ Dynamiczny wzrost udziału niepublicznych placówek służby zdrowia; ▪ Szybki wzrost placówek infrastruktury społecznej na Mazowszu, stała tendencja wzrostowa liczby placówek ochrony na Mazowszu wskazująca na potrzeby w tym zakresie; ▪ Relatywnie niski poziom bezrobocia na Mazowszu (drugie w kolejności region z najniższą wartością tego wskaźnika w kraju, w 2010 r.: 9,7%), w tym przede wszystkim niski poziom bezrobocia w Warszawie i w subregionie podwarszawskim; ▪ W latach 2008-2010 wzrost liczby placówek oraz domów pomocy społecznej, wzrosła także liczba miejsc w domach i zakładach opieki społecznej; ▪ Wzrost dostosowania do potrzeb liczby placówek i miejsc w domach pomocy społecznej oraz w zakładach opiekuńczo-leczniczych; ▪ Dynamiczny wzrost udziału niepublicznych placówek służby zdrowia; 	<p>na Mazowszu wzrasta do 8,3%;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ponad 2/3 bezrobotnych na Mazowszu pozbawiona jest prawa do zasiłku; ▪ Zbyt mała liczba zespołów leczenia środowiskowego; ▪ Braki kadrowe zwłaszcza w zakresie opieki psychiatrycznej dzieci i młodzieży; ▪ Nierównomierne rozlokowanie niektórych form wsparcia społecznego; ▪ Brak w samorządach środków finansowych na programy operacyjne do aktualizowanych strategii lokalnych, w tym w szczególności w odniesieniu do działań z zakresu przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu; ▪ Niedostosowanie tempa kształcenia praktycznego do wzrostu wiedzy merytorycznej kadr instytucji pomocy i integracji społecznej; ▪ Niska liczba podmiotów ekonomii społecznej działających na Mazowszu (brak koordynacji działań wspierających z tego zakresu, niskie zaangażowanie biznesu, brak środków na rozwój i wsparcie, zbyt duży udział oddziaływań sterujących ze szczebla krajowego); ▪ Niska wiedza mieszkańców Mazowsza o możliwości zatrudnienia w miejscach zamieszkania np. poprzez udział w inicjowaniu powstawania podmiotów ekonomii społecznej, jako sposobu na zapobieganie migracji osób młodych do dużych miast; ▪ Brak środków finansowych na tworzenia w środowiskach lokalnych miejsc udzielania zintegrowanej pomocy; ▪ Niskie nasycenie, szczególnie w terenach podmiejskich i wiejskich usługami środowiskowymi i dziennymi oraz z zakresu interwencji kryzysowej skierowanymi do osób starszych dzieci i rodzin, a także ograniczony dostęp do poradnictwa, w tym z zakresu przeciwdziałania przemocy i rodzinnego; ▪ Nierównomierny rozkład organizacji pozarządowych, wysoki odsetek NGO w miastach, niska aktywność obywatelska w małych miasteczkach i na wsiach; ▪ Niewystarczająca współpraca służb medycznych i socjalnych w obszarze problemów dzieci i osób starszych; ▪ Mała liczba placówek wsparcia dziennego dla dzieci i osób starszych; ▪ Brak środków na rozwój obowiązkowych i fakultatywnych usług i świadczeń z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej oraz na dotowanie działalności organizacji pozarządowych realizujących zadania własne i zlecone samorządu w tym obszarze- niepodejmowanie inicjatyw w drodze uregulowań prawa miejscowego; ▪ Zbyt mała liczba zespołów leczenia środowiskowego;
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Braki kadrowe zwłaszcza w zakresie opieki psychiatrycznej dzieci i młodzieży; ▪ Nierównomierne rozlokowanie niektórych form wsparcia społecznego; ▪ Niedorozwój wszelkich form pomocy środowiskowej w każdym z obszarów usług społecznych.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Urynkowanie usług z zakresu infrastruktury społecznej; ▪ Podniesienie jakości działań służb realizujących usługi społeczne; ▪ Zwiększenie świadomości społecznej o roli i potrzebie samoorganizacji i budowania społeczeństwa obywatelskiego odpowiedzialnego za wspieranie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym; ▪ Rozwój polityki rodzinnej; ▪ Rozwój zainteresowania i wiedzy o podmiotach ekonomii społecznej oraz zwiększenie ich liczby, włączenie systemu rozwiązań rynkowych/biznesowych, w tym zainteresowania przedsiębiorców jako wsparcia rozwoju systemu ekonomii społecznej; ▪ Wzmocnienie roli pracy socjalnej i rangi pracowników socjalnych; ▪ Wzrost liczby programów z zakresu aktywnej integracji realizowanych w środowiskach lokalnych; ▪ Zwiększenie zainteresowania organizacji pozarządowych udziałem w przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu; ▪ Wzrost roli liderów, wzajemnej edukacji, koordynacji działań oraz partnerstwa współpracy i wymiany doświadczeń, w tym implementacja dobrych praktyk pomiędzy samorządami lokalnymi różnych szczebli i organizacjami pozarządowymi; ▪ Zwrócenie uwagi przez samorzady lokalne na potrzebę wzmocnienia roli rodziny, w tym rodziny wielodzietnej, jako istotnych lokalnych zasobów; ▪ Podnoszenie jakości i standardu usług społecznych poprzez specjalizację. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zmniejszenie nakładów publicznych na służbę zdrowia na Mazowszu (ograniczenie budżetu przez NFZ); ▪ procesy demograficzne: starzenie się społeczeństwa oraz stopniowy spadek liczby dzieci i młodzieży; ▪ Brak prawnej definicji przedsiębiorstwa społecznego; ▪ Niski poziom współpracy pomiędzy poszczególnymi szczeblami samorządu w zakresie tworzenia warunków dla rozwoju infrastruktury społecznej; ▪ pogłębienie różnic między Warszawą a peryferiami w dostępie do usług społecznych, w wykształceniu; ▪ wzrost liczby osób długotrwale bezrobotnych; ▪ Niska świadomość społeczna o roli społeczeństwa obywatelskiego w przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu; ▪ Brak możliwości rozwoju lokalnych organizacji pozarządowych; ▪ Migracja zarobkowa osób młodych poza miejsce pochodzenia w kraju i za granicę; ▪ Niski poziom współpracy pomiędzy poszczególnymi szczeblami samorządu w zakresie tworzenia warunków dla rozwoju infrastruktury społecznej.

CEL 10 - Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie

WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE	
<i>Edukacja przedszkolna</i>	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wzrost wskaźnika upowszechnienia edukacji przedszkolnej; ▪ Wzrost udziału dzieci w edukacji przedszkolnej na terenach wiejskich. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poziom skolaryzacji przedszkolnej jest silnie zróżnicowany przestrzennie (najwyższy jest w Warszawie i jej otoczeniu (ok. 90%), zaś najniższy w gminach cechujących się dominacją rolnictwa w strukturze zatrudnienia (ok. 40%));

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dostęp do edukacji przedszkolnej nadal jest trudniejszy dla dzieci z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zapewnienie miejsc w przedszkolach jest wyzwaniem dla polityki lokalnej i centralnej i jednym z priorytetów UE. Europejska współpraca w zakresie edukacji i szkoleń wyznacza jako cel objęcie edukacją 95% dzieci 4-letnich i starszych, które nie osiągnęły jeszcze wieku szkolnego. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Środki na upowszechnienie/tworzenie nowych miejsc w przedszkolach gminy pozyskują przede wszystkim z funduszy unijnych; ▪ Brak informacji o trwałości przedszkoli/innych form po zakończeniu finansowania w ramach POKL.
<i>Kształcenie zawodowe młodzieży (technika, szkoły zawodowe)</i>	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Niedopasowanie pomiędzy kierunkami kształcenia zawodowego, a potrzebami rynku pracy; ▪ Słabo rozwinięta oferta kształcenia zawodowego na poziomie ponadgimnazjalnym; ▪ Niski poziom współpracy pomiędzy szkołami zawodowymi a agencjami pracy i PUP w pozyskiwaniu pracodawców; ▪ Niewykorzystywanie przez szkoły zawodowe we współpracy z pracodawcami, możliwości dodatkowych form praktycznej nauki zawodu; ▪ Głównym kryterium wyboru kierunków nauczania zawodowego jest dotychczasowe doświadczenie oraz posiadana baza dydaktyczna; ▪ Wadliwy mechanizm pozyskiwania wiedzy przez szkoły zawodowe o potrzebach rynku pracy; ▪ Osłabienie pozycji szkół zawodowych w polskim systemie oświaty; ▪ Średnie szkoły techniczne i zasadnicze zawodowe mają problemy z zatrudnianiem specjalistów od przedmiotów zawodowych (np. mechaników, mechatroników, elektryków, geodetów); ▪ Najstąbiej w sprzęt komputerowy wyposażone były szkoły zasadnicze zawodowe (33,9%)
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aspiracje edukacyjne młodzieży; ▪ Duża część uczniów, około 1/3, odczuwa potrzebę uzupełnienia swoich kompetencji przed podjęciem pracy; ▪ W związku ze zmianami systemowymi w szkolnictwie zawodowym powinno wzrosnąć zainteresowanie uzyskiwaniem kwalifikacji zawodowych; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Szybko następujące przemiany technologiczne i rosnące wymagania dotyczące zasobów pracy; ▪ Wyniki badania PISA wskazują, że Polska należy do krajów o najsilniejszym wpływie pochodzenia społecznego na wybory edukacyjne spośród państw OECD; ▪ Nierówności w dostępie do edukacji pomiędzy mieszkańcami miast i wsi;
<i>Kształcenie ustawiczne</i>	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Najwyższy odsetek osób z wyższym wykształceniem. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Duże zróżnicowanie terytorialne w „wyposażeniu” regionu w kapitał ludzki; ▪ Z egzaminów maturalnych najstąbsze wyniki odnotowują absolwenci szkół dla dorosłych; ▪ Jedno z ostatnich miejsc wśród krajów Unii Europejskiej z wynoszącą 4,7% w 2009 r. wartością

	<p>wskaźnika uczestnictwa osób w wieku 25-64 w kształceniu i szkoleniu w ciągu czterech ostatnich tygodni;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Największy udział w strukturze placówek oferujących kształcenie dla dorosłych w formach szkolnych mają licea ogólnokształcące oraz licea ogólnokształcące uzupełniające (46%); ▪ Tylko połowa absolwentów LO dla dorosłych przystępuje do matury, a co trzeci ją zdaje; ▪ Nierówności w dostępie do edukacji pomiędzy mieszkańcami miast i wsi;
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ▪ W związku ze zmianami systemowymi w kształceniu osób dorosłych powinno wzrosnąć zainteresowanie uzyskiwaniem kwalifikacji zawodowych; ▪ Zapotrzebowanie na usługi edukacyjne, wynikające z istniejącego poziomu wykształcenia i kwalifikacji ludności; ▪ Zwiększenie odsetka osób w wieku od 24 do 65 lat uczestniczących w kształceniu formalnym w ciągu ostatnich sześciu lat z 1,6% do 1,7%; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bardzo duże różnice w powszechności kształcenia ustawicznego między poszczególnymi subregionami województwa; ▪ Silna koncentracja szkolnictwa ustawicznego w dużych miastach (Płock, Radom, Siedlce, Ostrołęka); najgorzej pod tym względem wypada subregion płocki i siedlecki, gdzie na główne miasta przypada 90% wszystkich uczniów oraz subregion radomski (70% wszystkich uczniów); ▪ Praktyka zatrudnienia w szkołach dla dorosłych nauczycieli na podstawie umów cywilnoprawnych. Oznacza to, iż szkoły nie dysponują stabilnymi i stałymi kadrami.

Klauzula zmian

Uwzględniając dużą liczbę czynników, które mogą powodować zmianę podjętych już decyzji (tzw. środowisko niepewności), mając jednocześnie na uwadze przyjętą jako zasadę programowania: specjalną sytuację województwa mazowieckiego, należy podkreślić, że projekt Założeń RPO WM 2014-2020, będący przedmiotem konsultacji, może podlegać dalszym modyfikacjom równoległe do procesu negocjacji dokumentów strategicznych szczebla regionalnego oraz dokumentów wyższego rzędu (krajowych oraz unijnych).

Jako czynnik krytyczny, determinujący wprowadzenie zmian do przyjętych już zapisów projektu regionalnego programu operacyjnego, należy wskazać możliwość zdefiniowania przez Komisję Europejską lub Państwa Członkowskiego (MRR), nowego podejścia do przyjętych już celów tematycznych lub alokacji środków, na poziomie podziału interwencji w układzie region/kraj lub w powiązaniu z zasadą koncentracji tematycznej, czyli obowiązkiem alokowania środków na określone cele tematyczne, właściwe dla kategorii regionów, do której zostanie przyporządkowane Mazowsze.